

8054

886-31

СД

2. Имп Тејо

Циркузанти

роман

8054

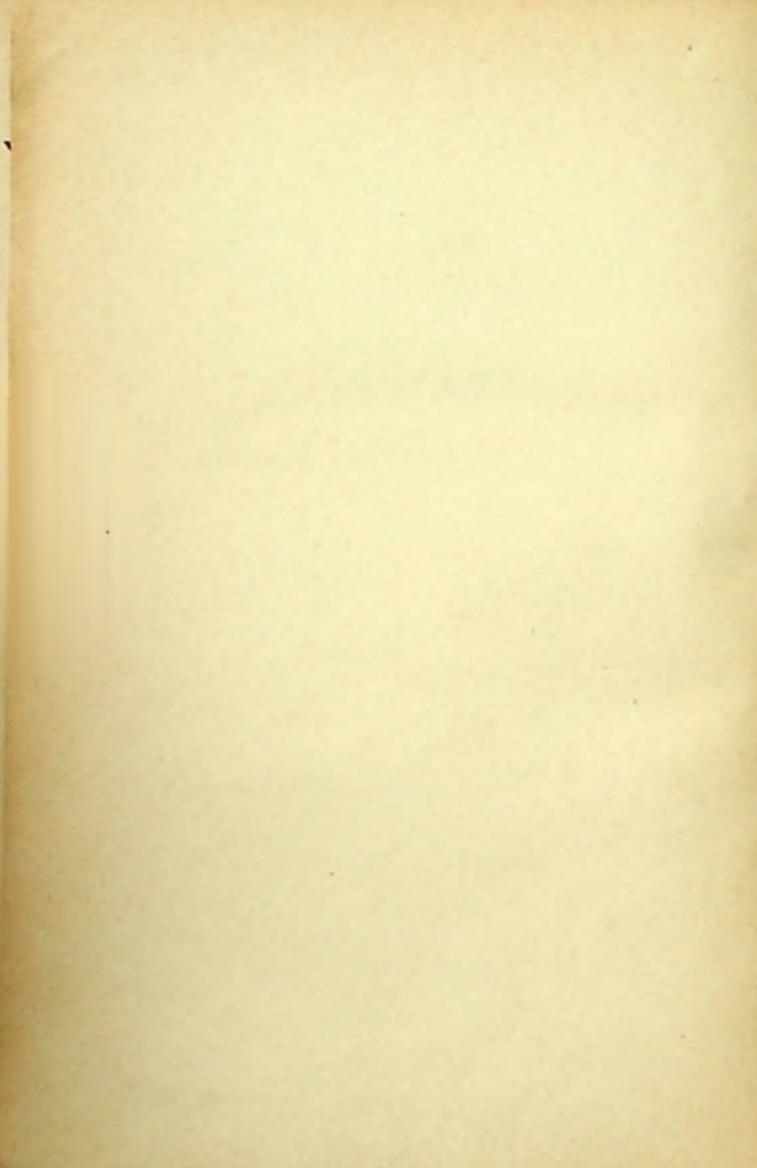
Tejo Kruh 2.

886-31

Циркуляри

Хорошо! 1941

[illegible]

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА

ГРАДА ЛЕСКОВЦА

Бр. 8054

Струка 886-31

МОДЕРНИ СВЕТСКИ ПИСЦИ

Уредник

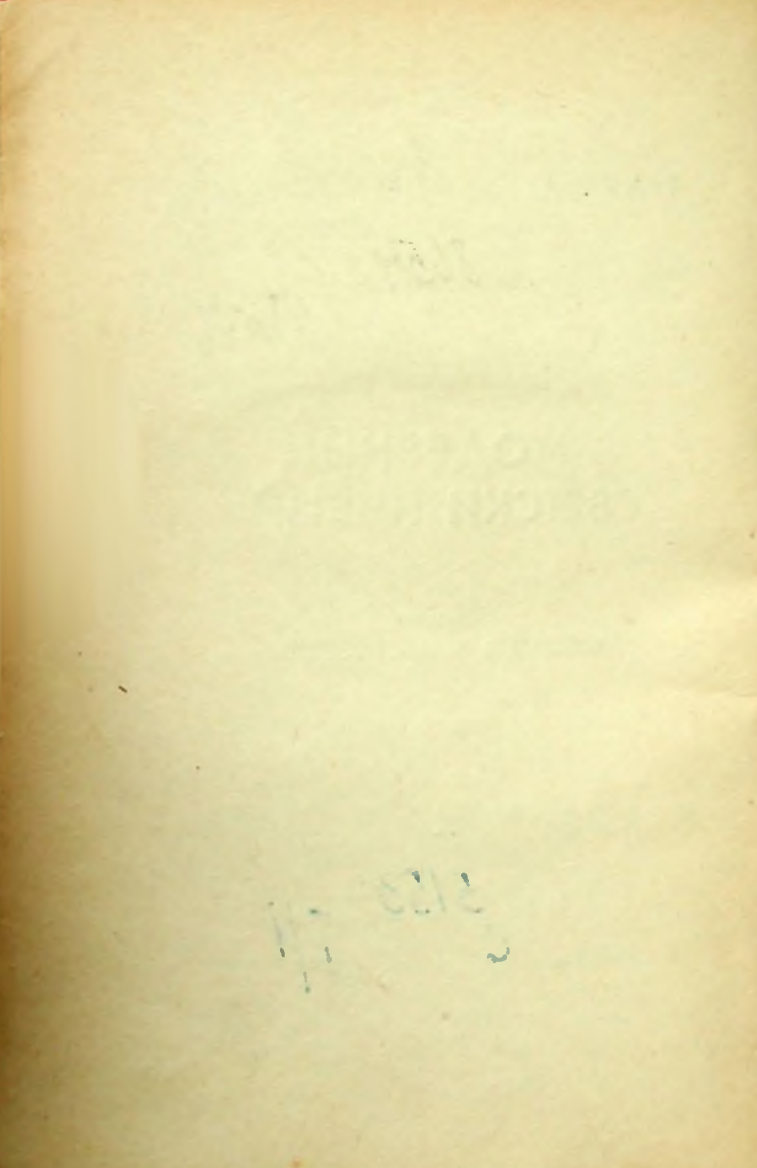
ЧЕДОМИР Ј. ЦВЕТКОВИЋ

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА

ГРАДА ЛЕСКОВЦА

Бр. 5453

Одељење Е Струка 171

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА
„РАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ“
ПЕСКОВАЦ

ЦИРКУЗАНИ

НАГРАДИЛА СРП. КРАЉ. АКАДЕМИЈА НАУКА
ИЗ ЗАДУЖБИНЕ МИЛАНА ВЛ. ЂОРЂЕВИЋА

Д. ИЛИЋ ЈЕЈО

ЦИРКУЗАНИ

Р о м а н

ИЗДАЊЕ „ЗВЕЗДА“ — БЕОГРАД

1941

Дело написано на српском језику

Драгутин Илић Јејо

Ц И Р К У З А Н И

Ауторско право за ово дело има само
издавачко-књижарско предузеће „Звезда“
у Београду

ШТАМПА „ГЛОБУС“ - БЕОГРАД

ПРЕДГОВОР

Писац овог романа није непознат нашој читалачкој публици. Он је доста писао, доста је и штампано, а радо је читан. На књижевним конкурсима приређиваним за југословенске савремене писце однео је Драгутин Илић Јејо досад седам награда. И овај роман који ми сада објављујемо у збирци „Модерни светски писци“ награђен је од стране Краљевске српске академије наука у Београду. Уредник ове едиције читао је овај роман још пре неколико година, када је писац тек написао прве скице овог свог дела, и одушевио се њиме. Саветовао је писцу да дело у том правцу заврши, а ваљда ће бити могућности да дело буде и штампано.

Наше прво коло едиције „Модерни светски писци“ завршавамо баш овом књигом, уверени да ће код наших читалаца роман „Циркузани“ наићи на пријем који заслужује својом лепотом и вредношћу.

О Драгутину Илићу Јеји не треба да говорим нашим читаоцима, јер је, хвала Богу, још жив и ради као инспектор Министарства пошта свакодневно свој посао, а пише кадгод му време и прилике допуштају. Од познатијих и већих раније штампаних његових дела вреди споменути „Женидбу Шарла Шаплина“, роман „Под туђим небом“ и спев „Јуду“.

У Београду,
јануара 1941 г.

Чед. Ј. Цветковић
уредник „Звезде“

ПРВИ ДЕО.

ТРИ СКИТНИЦЕ.

1.

СЛУЧАЈНО ПОЗНАНСТВО НА УЛИЦИ.

Нашли су се на раскрсници београдских улица, пред једном мењачком радњом, где је она стојала посматрајући с великим задовољством златнике, али без икакве пожуде, јер је унапред знала да је за свагда лишена злата и накита на овој земљи, као што су филозофи начисто да никада неће угледати царство небесно. Она је била пристојно одевена за свој друштвени положај и имала је и неко шеширче на глави. Он је од особених знакова имао око врата црвену мараму; био је без капе; руку увучених у панталоне. Лично је на оне људе које у најприроднијем смислу називамо вагабундама. Одмах јој је пришао и запитао шта то тако радознало посматра у излогу. Истовремено јој изјавио, ако је рада знати, да се њему савршено ништа не свиђа у том излогу, и да би излоге ваљало забранити, то јест, да се не

смеју намештати тако сликовито, јер служе за саблазан и изазивају рђаве помисли како код сиромашног, тако и код богатог становништва, и нагоне на зла дела људе који су лишени у животу таквога блага. Рекао јој и ово: сваки жели да нешто има; али, пошто сви људи немају иста средства на расположењу да дођу до тога што желе, они употребљавају она која имају, она која су им при руци. И додао: у та магловита средства спадају и зла дела.

Девојка примети да се ипак не мора красти и да сваки може да живи на поштен начин, ма да се по апсанама и салонима доказује да је живот немогућ док коме не закнимо, док кога не опљачкамо. Те је ствари слушао овај човек с црвеном марамом лично у затвору, и то у београдском главном затвору, у Главњачи, где доспевају, поред обичних лупежа и ситнијих грешника, и бољи мајстори за које је Београд најмањи град у којем су радили свој посао. Уосталом, тако се што може чути и од најчеститијих грађана, који никада никоме нису натрунили.

Црвена марама смешкала се као личност која баца у воду све што говори та мала. Сад ће још и она да му туца чело и да га учи како се живи. Она, такође, балавица јучерашња и данашња.

Ту се ваља довијати!

Дођеш у болницу мртав болестан. Молиш да те приме, а они питају где ти је упут од лекара.

— Од лекара?! — чудни се Црвена марама, а ноге и руке, — о, Боже! Боже! — ноге и руке дрхте, дрхте, дрхте!...

— Да. Без тога не можете ступити у болницу.

Црвена марама слуша, мршти се, стеће и мрмља у себи са проклетством у души:

— Где сад да нађем лекара?!

Затим одлази и гуиђа у грозници:

— Потражићу сигурнија врата, ви подмукли пси, што сипате воду у болесничко млеко, ви незајажљиви гробари!... Буним се, хуље наказне, и мрзим вас!

И Црвена марама приређује истога дана полициску трку за својим леђима, пада шака и бива затворен. Затим га спроводе у болницу, јер понекипут чак и полиција има више милосрђа наспрам болесника него они који су прво позвани да се о њима старају. Најбржи успех. Ваља се довијати! Или, радимо, ако је Црвеној марами потребно да запали цигару, она ће се чак и са Богом завадити ако је у близини црква, па ће ући у цркву и мирно узети мало ватре на првој свећи... Он је био себар, рајетин, слугетина, хуља, ништак, голаћ, сиротињчина, презрени друштвени скот, и морао се довијати да опстане на сваки начин. Наспрам њега није нико имао обзира, па зато ни он није много претурао по својој савести: чинио је све за шта није имало изгледа да ће бити доказа за страшну хелију, пуну мрака и коби. Понекад прелазно је и преко тога, исто као гладан вук који насрће на пламен пушке иза којег зна да су овце. Људи су правилно укалупили свачије поштење и прописали правила по којима сваки мора да живи и да плаћа оно што се од њега тражи, али људи заборавише да пропишу правила по којима се не сме дозволити да има и незбринутих људи, презрених, заборављених, понижених, не-

просвећених. У име реда и поретка, правде и друштвене безбедности, проглашени су незбринуту и неписмени за подозриве, за ниже, за гадове, и одлучени су као губавци са великима и највећима, те остадоше они испод осредњих, они који су нешто мало изнад муља, да господаре над свима!... Па случај са овим у црвеној марами. Али овај је лупеж био дестилисан, дрзак, умешен тачно као што је био просејан, и већ печен! Зато је тако, с неком гордошћу, гледао ову малу преплашену птичицу што је ко зна одакле пала на наш тротоар, збуњена од буке великог града.

— Па шта сад мислиш, да си најпааметнија на свету кад кажеш да се може живети и на поштен начин? — приметн он. — Лепо, нека је и тако. Ја ништа не губим. Продужимо даље. Види се да си полетарче, јер не знаш да је нама сумњивима забрањено завиривати у излоге.

— По чему сам ја сумњива?

— По томе што имаш двадесет година и што ти је одело окраћало и отешњало, те изгледа да хоћеш да искочиш себи на груди! А шепаш туда око излога и капија... Одакле си? Али, шта ме се то тиче?! Сад хајдемо у Топчидер. Ја плаћам трамвај... Посматра нас онај жандарм. Хајдемо кад ти кажем!...

2.

ВЕЛИКА ОБЕЋАЊА ЗА МАЛУ ДЕВОЈКУ.

Црвена марама пређе преко улице и рукова се са себи сличним пријатељем тачно између двојих трамвајских кола у пролазу, што изазва при-

лично узбуђење код путника којима се учинило да ће оба човека бити смрвљени, а када се нађе на супротном тротоару виде да и мала прелази. Чудан је то мамац за жену: да је ословиш и пођеш, а она одмах иде за тобом као послушно јагње. Бива да понеку мораш тако често пресретати, али најзад пође. Осим ако је заузета. Па и тада се понекипут превари. Црвена марама била је задовољна што је код мале имао дејство овакав поступак. Он је измицао лагано и она га најзад стиже. Он се осврте и дочека је осмехом као чашом шећера, осматривши јој при томе ноге. Наже јој се и рече тихо:

— Имам једне fine ципеле за тебе. Код моје газдарице у стану, па ћу ти дати. Само ако ти буду таман. Који број носиш?

— Тридесет пет.

— Па то је скоро дечји број. Ваљда неће ништа марити ако су ове ципеле веће за пет шест бројева. Ја сам пре неку годину добио од једне бабе њене нове новцате ципеле, и мислиш да сам их бацио? Носио сам их. Часна реч.

Девојка се осмехну.

— Имам ја ваздан неке женске гардеробе, па ћу ти одвојити што је згодно за тебе. Где спаваш? Нека, замолићу газдарицу да те смести негде код нас... Како стојиш с новцем? Али не брини, ја ћу те помоћи. Умеће моја газдарица да ти да и неко запошљење. Вешта је то жена. Знаш колико је та девојка усрећила! Да не постоји полиција, то би била најпоштенија жена у Београду. Зову је штеточином, а није таква. По чему је миш штеточина

човеку, а човек није мишу? Питање је ко је ште-
точина: онај што насрће или онај што се брани.
Размисли... Она је једна сасвим ваљана жена: за-
час створи пару, и зачас нађе посла сваком неза-
пошљеном брату. Ти, на пример, само устанеш
изјутра, и завучеш руку под јастук и вадиш сто-
тинарку. Ништа мање. Замисли, молим те, шта
значи стотинарка на данашње време. Немој да
мислиш да би то било нешто нечасно. Уосталом,
нема ни ту баш неке велике разлике: часно и не-
часно, то ти је тако смућено, да личи на близна-
ке. Зато их је тешко разликовати. Финији свет уоп-
ште не узима част у уста. Та се реч чује само код
оних којима се не верује.

Девојка би га с времена на време погледала
оздо, јер је била знатно мања од њега, и из тога
се погледа видело да ништа не разуме од свега
што јој се говори. Чисто се она прибојавала тих
чудних речи, које су јој звучале непознато и не-
занимљиво. Само је разумела оно што јој је напо-
менуо да се код те добре жене може лако и брзо
зарадити стотинарка, али у то није веровала. Ко
би још тако скупо платио једну девојку? То је без
сумње сушта лаж. А шта да мисли за ципеле? То
је већ могуће. Кад ципеле дотрају онда се или
продају или поклањају сиротињи. Али ако те ци-
пеле буду тако велике као што рече овај мило-
стиви брат? Онда ће их продати, па купити дру-
ге, мање. Постоје ту старинарнице, па их може
једноставно заменити. Ципеле, које је имала на
ногама, биле су такве, да су побудиле овог новог
пријатеља да се замисли над њима; то значи, биле
су пропале.

На углу код мануфактуре Тајкосића и Јовановића Црвена марама викну некоме сервус, и понуди девојку да пређу на други угао. Онај се смејао и шаливо претио прстом. То због овако лепе девојке коју је Црвена марама водила собом. Саобраћај на томе месту врло је жив, јер се сада Београд толико пуни народом као да из његових зидина васкрсавају Келти и Римљани, — извиру просто нови грађани из земље! — и убрзо се овај пар изгуби из вида ономе што је искоса глеткао и претио прстом. Девојка није ништа приметила, јер је журила за пријатељем. Пријатељ није ништа говорио поводом онога што се шалио, јер је био задовољан својим пленом. На углу Црвена марама приметити да је девојка и без финих чарапа. Њене су биле доста добре, али пријатељ рече опет у поверењу:

— Знаш, са мноштанује један који има јаке везе са продавцима финих чарапа, па ћемо и за тебе одвојити који пар. Тако лепе ноге морају имати још лепше чарапе, тако ми Бога! То ће тај човек мени за љубав учинити. Ванредан један хришћанин. Снабдева нас све као да је с Богом направио уговор да му се увек прелива. За њега је ситница да ти поклони ствар од сто динара. Наша газдарица, такорећи, нико и ништа, а има неких десет свилених хаљина. Све јој даје ова добричина. Газдарица свакако има нешто с њим, али знам... ипак, ипак све то стаје новца, брате! Не верујем да би се при претресу код њега нашло што сумњиво. Један сасвим исправан грађанин. Он ће ми дати пар-два чарапа за тебе. Па баш ако затражи нешто да платим платићу. Он и газда-

рица сигурно ће те запослити. Каква Берза рада, шта је она наспрам њих и њихових веза, и њихове заузимљивости?!... А данас треба живети, и зато ваља радити нешто. Па кад већ радиш, да ти се плати поштено по заслуги. Нико не сме пет ситних пара да ти закине. Тако је код њих, али на другом месту... не гарантујем! Данас ти послодавац откине прст, сутра уво, прекосутра нос; затим руку, па ногу, док ти једнога дана попутно не раскомадају тело!... А теби ваља чувати те дланове за старост, јер тек онда ваља запети. Чувај ту снагу, и грам крви не дај ни за хиљаду грама злата! Грам мяса не дај нипошто! Њихово месо да се чува?! А наше? Шта су наши килограми према њиховим грамовима?!... А овај посао који ћеш добити код тетке Маце, па то је рај!... Та тетка Маца, то је та моја газдарица. Фина једна жена.

— Баш бих волела да нађем какав згодаи посао.

— Море, док зинеш! Има људи који се плаше велике вароши; — ја ништа. Кад уђеш у велики град нестанеш као да се над тобом склопили таласи набујале реке. А то вреди. Јер ту се изгубиш у вртлозима, и како да баш тебе закачи нека опасна удица? У малом месту не можеш да се прогураш између дватри неваљала човека а да одмах не паднеш у очи. Овде те нико не примећава, па да си најдрњи образ... Еј, бре, ђевреџија, овамо!

Човек који је носио корпу под мишком и јевтин кичкет на глави журно приђе господину који је тражио робу. То су ти чувени ђевреџи, тако

лепо и жалостивно опевани у познатој песми. Црвена марама одвоји један и плати; продавац оде, а он узе да измери колико ђеврек има палаца, и рече да има шеснаест, а било је двадесет.

— Ја сам ти правичан, брате! Тачно пола мени, пола теби. Ево: један, два, три, четири, пет, шест, седам, осам. Узми.

Јели су.

Најзад се нађоше у некој споредној улици. Другар рече:

— Одавде ћемо избити на трамвајску станицу, па трамвајем докле возе за динар. Оданде ћемо пешке у Топчидер. Ако пристајеш да се свађам са кондуктером, можемо изгурати две станице бадава... Оно су фабрике, видиш! Воденице у којима се међу људске кости! У нашој сељачкој земљи готово је нестало сеоских дућанџија, али су дошли ови проклети димњаци да нас дотуку! Ничу, брате, из земље сваки дан и димом својим прљају ову Божју светлост! Ничу где им није место... где је пшеница место. То су чиреви на нашем здравом сељачком телу! Моја нога неће тамо никада закорачити! Био сам једном у фабрици свиле. Свиљу праве они који иду голи. Они и свилена буба ставили тела на расположење фабриканту, али је фабрикант тако забораван човек, да никако не може да разликује бубе од људи и људе од буба. Он само зна да му они морају дати свилу. Из крви, из костију, из мозга, — како знају! Ни ти никада ниси радила у фабрици? Немој ни да радиш. Самлеће те!

Хтео је рећи да су то проституте машинизма, цивилизације, културе.

Црвена марама звизну у знак огромности димњака, који су се пушили и правили мрак под собом, па настави да грди:

— Ти димњаци, то су разбојници у заседи! Звижде и довикују се као лупежи кад врше напад у ноћи. Читаве војске обарају они, и увек стоје усправно као победници. Подупиру их ђаволи, па се зато тако снажно држе. Цигле су њихове злато, малтер растопљено сребро помешано с крвљу!... Ти димњаци, то су буктиње неправде, које прете да запале и ојрваве свет! Далеко се виде њихови пламенови; још даље се чује лелек из њих, јер су они топионица људске среће! Страшни точкови окрећу се и ломе удове, и увек им мало зноја и крви! А бива покатак да зазвечи сребро, а на коленима завришти жедни разврат пун слаткога греха, — такве женске као што си ти! То њих господари изопијају крвавим напојницама, а после их отроване и непровећене мрцваре до суза и паклених мука! Привежу их страшним ланцима за своје зидине, и никуда маћи одатле! Ту их и узидају!... Ти димњаци, то су зверови са разјапљеним чељустима, којима је дозвољено да нас гутају; аждаје, којима се приносе жртве. То су весници мрака и подјармљивања, освајачи слободе људске и ваздуха! Требало би да буду расадници благостања за све људе, али они сада подло служе само појединцима: њиховим женама, њиховим љубазницама, њиховом разврату!... Моја нога неће никада тамо закорачити! Хоћу да сам слободан! Да сам на сунцу! Људи, не дајте крв своју! Крв чувајте, људи! Крв је скупа, тако скупа!...

— А хлеб како ћемо зарадити?

— Свак да ради свој посао, и имаће хлеба. Никако нећемо да радимо за оне који седе скрених руку! Ја зар да тресем крушке, а други да их купе?!... Ево трамваја. Ускочи!

3.

ТРАМВАЈСКА ВОЖЊА КАО ЧАСТ ПРЕД ЈЕДНО ПОДУЖЕ ПЕШАЧЕЊЕ.

Трамвај је већ био стигао, и човек у црвеној марами готово угура у кола бедну девојку. Седоше у другу класу, до једнога човека који се осећао на лој. Ваљда тај прави лојане свеће за сељаке. Шта ћете, сукобили се векови баш ту на утоци Саве у Дунав! Блистави полелеји и лојанице нашли се баш ту! Сусрет каменог доба и доба електрицитета, оних који иду напред и оних који стоје у месту, спремни да се отисну натраг низ литицу!

Црвена марама се окрете томе угојеном човеку и запита:

— А је л'те, молим вас, зашто ви заударате на лој?

— Па ја сам сапунџија.

— Онда значи да треба да миришете!

— Али ја правим погани сапун... Они што праве миришљави сапун, они су лопови! Пљачкају као смрт! Ево да вам докажем!

Црвена марама одмахну руком.

— То се мене ништа не тиче, кажем вам! Зар не видите да сам заузет? Другипут немојте улазити тако масни у трамваје. Ово нису сапунџи-ска кола.

— Али, друже!

— Нисам ја вама друг! Нити сам ја од тих! Нисам радник! Ја сам нерадник! Сад чисти!

Човек што је ударао на лој подиже два прста у правцу кондуктера и рече:

— Молим за заштиту!

— Пробисвете! — одврати Црвена марама.

И ту се премести са својом дамом на други крај кола. Околина једне госпође осећала се на кисео купус, и неки су приговарали. Али није ништа помогло. Другом се класом обично вози сиротиња и тврдице, и ко не мари да га дави купус и лој, тај нека изволи у прву класу. Јер ваљда и та сиротиња има нека права. Кондуктер је свима рекао, да не може да се меша у многобројна питања и да је са светом немогућно изићи на крај. Тражио је просто новац за карту и није хтео да се објашњава.

На београдским трамвајима што прелазе преко Теразија често се вози у другој класи један човек потшишане браде, стар преко педесет година, личи на неког пиварског качара с кожним качкетом, широк, набрекао, с црвеном вратином као у каквог друмског инжењера; али што није друмски инжењер недостаје му одело на коцке са кратким панталонама и високе ципеле за камењар; а што није качар недостаје му то, што нема кожну прегачу и што продаје књиге. Сад се

ево мувао кроз кола, са књигама које су имале ове звучне наслове: „Вичевање доњих друштвених класа“, „Социјализам и трећа интернационала“, „Криза грађанских слобода у државама Европе“, „Шта нам доноси ратови?“ (Више поробљених него ослобођених народа!). Како се зове овај човек нико не зна. Познато је само да неуморно нуди ове књиге. Неки тврде, да је мало вероватно, да овај човек живи једино од рабата књига које продаје, јер од тога нико не живи у овој земљи. Увек грицка неко мезе и много мирише на бели лук. Човек с књигама возио се и сада у истим колима у којима је био човек с црвеном марамом. Били су обојица с народом. Црвена марама била је у очима продавца књига најотменије лице у тој гомили. Овај човек с књигама дојурн наједанпут до њега као да је бежао од пожара и повика:

— Шта мислите, онај гусан тамо тражи ми пемарницу „Робовање од Змајева Рајка“! Али, господине, ствари које ја продајем давно су већ продрле у Кину, Авганистан и на Камчатку, а где шта тај тражи! Робовање из осамнаестог века! А шта ћемо с робљем из нашега века?!... Еј, осврни се мало око себе, ти тамо, господине идноте!

Господин с црвеном марамом смешка се. Продавац књига затим силази, стеже песницу и прети ономе што тражи поезију:

— Причекајте још мало, ви слепци! ви глупе плашљиве козе! ви непросвећени неписмењаци! ви празни бубњевци! ви запрегнута марвинчади! Натераћемо вас да прогледате, знајте то!

КРОЗ ДВА СВЕТА НА РАСТОЈАЊУ ОД ДВА КОРАКА.

Црвена марама не хте да покушава да се вози даље него докле је платио, и сиђе са својом жртвом, која на самом углу прочита гласно: Улица Милоша Великог.

— Знаш ли ко је Милош Велики? — запита Црвена марама.

— Не знам.

— Ни ја!... А ово је стара Народна скупштина. Зграда из турског времена, али славна за Србе и остале Југословене. Тако бар кажу. Ја не знам шта то значи бити славан, ја само знам шта то значи бити презрен. Ваљда немам никаквих ратних заслуга, па ме зато нико и не цени. Бар да имам новца лако бих купио свачије поштовање!... Сада је у овој згради биоскоп за децу. Сутра овај бивши парламент може постати купатило... Ово је Вознесенска црква. Ту је Бог. Нисам био у цркви десет година. А ти?... Оно је Министарство финансија. Ту праве банке. Оно је железничка станица. Ја се ретко возим. Стално пешачим.

Ишли су лагано овом улицом, која би се могла сматрати као неком парадном улицом свих наших владалаца, као и страних, који су овде долазили, и свих осталих великана и оних који нису великани, а који су успели да се верује да јесу. Јер има људи и без налицја... Ово је најзнаменитија улица београдска. Ово су наша Јеленска Поља, која су до јуче била у закосовском

мраку, али на којима данас нема ништа мање сунца него у огледалу под самим сунцем! Музеји до штала и штале до универзитетских клиника; мејане до велике ложе трезвености, и велика ложа трезвености до саме луднице; компликова-не направе у кућицама с двама нулама које на-род не уме да употреби, — и авлије пуне свиња, и деце прљаве као свиње; купатила на сваком спрату и стан у сваком подрумју; овде двадесети век и половина наредног, онамо се још није изи-шло из библиског доба; овде брекће и тутњи за-хукталост стандардизованог друштва, доле се расипље у прах под тарницама и разним кочија-ма Сарајевска улица, која мирише већ толико деценија, па и данас, на каиш и катран, на опа-нак и ћириш, на суву сланину и нафталин, на па-суљ и празилук, на влагу и ракију, на ћевабџијски мангал и коњско ђубре! Горе размажене лепоти-це, доле бедни кочијаши, који се даде у ракији и псовкама, и ситни чиновничкићи, који се даде у дуговима и туберкулози; горе нови прохтеви, доле сви сити живота; горе музика, поезија и љубав, дозвољена и недозвољена; доле бракови пољуљани због беде, многоженство и многому-штво по сили прилика и по вољи тесних собича-ка, — пијанство и туче, и задовољство што дожи-вотна робија све више истискује смртну казну! Два света на растојању од два корака!... У гор-њим улицама рађају се деца која ће бити угледни људи: високи чиновници, сјајни официри, велики индустријалци и банкарџије; али се деси, додуже, да склизне кроз свилене пеленице и понеки бу-дући уцењивач, фалзификатор, робијаш, који је

био на робији и робијаш који је успео да забуши робију, али на чијим се леђима кроз сваке поште-не наочаре увек може прочитати слово које га бележи ко је; и деси се да кроз такве пеленице склизне и понека проститутка, и понека трова-чица, и понека Агамемноновица, или простије речено мужеубица! У доњим улицама рађају се будући мученици: печалбари и радници сваке врсте, увек задихани на послу и запљуснути пре-пуним ведрима зноја и крви, али се деси да и из дроња изиђе понеки велики муж. Они горе стално на врхунцима, али од великих трбуха не виде сутрашњицу, нити ништа даље од носа; без-брижни су као вепрови, који немају појма да ће их неко најзад повести на кланицу. Увек носе накривљену капу, као да им је берба сваки дан, — и живот им је увек накривљена капа, јер је њима одиста берба сваки дан. Старе пре времена, али то називају животном срећом. Али тај је њи-хов пресити живот ипак једна гадна црвоточина, која их прогони сваки дан и која их гони да јуре за новим прохтевима, да би заборавили стару га-дост. Не виде да је њихов напредак њихова про-паст... Они, пак, доле виде даље него што треба: виде неправду у Индији, глад и ратове у Кини, порушене храмове у Русији и Шпанији, просјаке милијардере у Америци, који се спасавају бек-ством у Европу, да ту проспу крв у прљавом чар-шаву каквог хотела четвртог реда. Затим виде гладне у Енглеској и Немачкој, војске с пуним пушкама и грађане са празним стомацима у сви-ма државама, а мире се са својом судбином, по-штено одговарају обавезама и по прљавим штала-

ма и сүтеренима жудно читају новине даље. Између редова налазе оно што не постоји: садашњост збрисану заувек као нешто ружно, ружно, сутрашње благостање и сву, сву будућност у бљеску и сунцима!...

5.

СУСРЕТ СА ТРЕЋИМ САПУТНИКОМ.

А ту где улази Сарајевска улица у Улицу Милоша Великог и сливају се у Топчидерски друм, који се једва једном назвао Булеваром Војводе Мишића (то је онај војвода што је од Аустријанаца освајао огромне просторије, док од Општине београдске никако није могао да освоји једну улицу!), — ту су Црвена марама и ова девојка срили на пространој раскрсници великог пса с подвијеним репом, који је глуво лутао улицама. Пас је стојао мирно и гледао изузетно право, јер животиње, незналице и мудраци увек гледају преда се. По његовом држању видело се да је усамљен у животу. Имао је лепу црну длаку и бео цвет на челу. Слабо негован, управо негован, па напуштен. Ваљда му умро господар, и сада је као сваки створ тражио ухљебље. Без заједнице нема никоме опстанка. Што би и сам Бог да није људи? Око врата имао је траг каиша, што значи да је служио у вишим друштвеним круговима, јер они све што им је придодато од правде на службу држе на ланцу и каишу, и на пристојном отстојању. Једном речју, беше то неко интелигентно куче. Црвена марама викну му Пацко, и

он је дошао, и, противно строго отменим особама, почео се одмах улагивати. Значи, био је на-паћен. Пропињао се нашем пријатељу до браде, циктао и тражио да једе, али овај га није разумевао, јер није био пас, — био је човек. Пас је тек тада показао природну дужину свога репа, вртећи га тамо амо.

— Лопове! — тепао му је нови познаник. — Куда идеш?

— Шта, ти га познајеш? — зачуди се девојка.

— Колико и тебе. Са псом се лакше спријатељити него са неким човеком. Ја те уверавам! Да га поведемо, а? Дабогме, повешћемо га. Види како је паметан, слободан, независан. Не боји се ниједног параграфа док је сам; чим уђе у људску заједницу одмах уђе у окове. Никада не могу заборавити параграфе тридесети и сто шездесет седми, секо моја! Кад уђеш у људе, тада збогом, слободо! Сви казамати отворени су! Ми га нећемо заборавити. Нека буде с нама докле хоће. Поштујем његову слободу, јер знам како је нама људима кад се не поштује наша. Слобода, то је сунце која мора свакоме да припада. Али откуда ти разумеш шта ја ово говорим. Ти си женско. Идемо у Топчидер. Хајдемо.

Жена научи материнство у материном стомаку; честољубљу се учи од часних; јунаштву се учи на гробу кукавица, а верности не од човека и жене, него од пса! И зато је добро што ови људи поведоше собом ову псећу скитницу, која је живела не псећим него људским животом: била је презрена и напуштена као презрени и напуштени човек, каквих је веома много у нашем

веку у којем се толико попује о социјалној правди. Овај ће пас требати ако не њима, оно извесно логичном завршетку ове приче.

Сада су, дакле, ишли у троје и личили у свему на малу породицу. Ово цето унесе у друштво извесну топлину и извесну пристојност, уколико је она била потребна разметљивој Црвеној марами. Пристојност заједно са учтивашћу јако је недостајала овом уличном човеку, што се осећало у свима његовим покретима.

6.

ЉУБАВНА СТВАРНОСТ НА ЗАБАЧЕНОМ БРЕЖУЉКУ.

Брзо пређоше Топчидерско Брдо, али у Топчидеру није било zgodних места за њих. Свет се размилео стазама и многобројне клупе биле су недовољне и за оне отменије, а камоли за ове што свај гледа за њима подозриво. Зато су морали да иду даље. Задивише се музници која је свирала у башти тамошње пивнице. Башта је треперила у светлости те музике и била пуна праскавих боја њезиних. Музика је слика; боје нене јесу звуци. У музику се може гледати као у слику, али Црвена марама ипак запуши уши и рече девојци:

— Ми немамо право на ово весеље. То је за богаташе.

Није хтео ни да гледа, ни да чује. Казао је и ово:

— Знаш шта, мала! Музика је сладолед само за господску децу! Хајдемо дођавола одавде, јер ме та музика изазива да им свима полупам носеве!

Зато прођоше ову башту и кретоше у Кошутњак, у тај шумовити парк до самог Топчидера. Ту има згодних места, сасвим склоњених устрану, забачених. Ту чак ни жандарми не долазе, којима је иначе дужност да сузбијају тајне састанке на странпутицама живота. Увукли су се дубоко у шуму, избили на чистину и сели под један гранати храст. Ту баш никада нико не долази. То се види по трави која је свежа, неутабана, и по чиствој која влада на томе месту. Мирисао је шипраг на леску и на пољско цвеће. Црвена марама узе киселицу и поче је грицкати својим оштрим зубима. Девојка је показивала умор око згрчених усана и личила на птицу у канџама лава. Она је опружила своје лепе ноге при чему се видело да је имала и прилично лепе чарапе; само су ципеле биле знатно изношене. Она их изу. Човек у црвеној марами посматраше је с великим жаром и доби општи израз човека који се решио да одмах пређе на ствар. Он је имао на рукама црвене наруквнице, а на прстима прстење с простим камењем у боји. Његово преплануло лице одавало га за човека који стално лута, који је стално напољу. Видело се да не воли да ради. Лице, енергично и дрско, одавало је необуздану природу, која се развијала на штету свих правила које је друштво прописало да уравнотежи живот и односе међу људима.

Јадно дете, та дивна мала девојка! То дивно

лепо тело! Тај фини склад што дише! Та оскрнављена младост!... Груби мушкарац лежао је поред ње као злочин поред жерувима. Скинула је шешир и била лепа у ореолу своје смеђе косице. Глава јој личила с том косом на цвет. Очи јој добише здрав, ведар израз, јер је имала утисак да се проводи, да живи. Иза њезиних леђа била је шума, она на трави као јагње кога чека нож! Шума је била тамна и дубока, пуна птица и слободe, и дисала пуним грудима као живи створ. Даком својим уносила је у душу спокојство и ведрину, јер у шуми нема робова као у нашим градовима. Шума је царство братства. Звер и човек, који је одлучио да живи поштено, и да не дира туђе, сроде се овде и живе на миру, у љубави. Шума је мир. Понеки пут само проговорн грм или буква, бреза или граб, или које друго дрво, па све замре у шапат. Или се откине лист и прошапће последње збогом браћи што остају међу звездама. Јер звездано небо често се спушта на шуму, меша се с лишћем и милује. Каткада протутње ловци и узнемире поданике најслободнијег царства, али вуц узима зеца у наручја и бежи с њим у пећину. А када све мине настаје радост и шума се смеје грохотом, и дуго хује брда и долине. Смеје се, јер је из ње изнето оружје и изишли људи који не дођоше с добрим намерама. Смеје се и радује, јер ће бити као добра мати сама са својим децом, збринута и безбедна у својој повучености од грамжљивог човека. Одахну она блажено, јер однеше из ње оружје, тај срамни украс човечанства, цвет којим се још увек ките људи и када се моле

у храму и када причају сакупљенима о човекољубљу.

При оваквим излетима дан брзо прође, па је тако било и сада. Сунце је носило собом дан све даље и гора поче све више тамнети. Заигра поветарац преко брегова и проструја врхом шуме. Виделе се птице како журе на ноћиште.

Црвена марама рече:

— Слушај, мала. Морам сутра да те водим фризеру. То је рођак моје газдарице. Тај је путовао по свету и добро испекао занат. Ти имаш дивну косу.

Девојка се осмехну.

— Ти заслужујеш бољу негу и боље друштво. Београд је велика варош и мораш се чувати којекаквих наказа. С том лепотом не смеш упасти међу зверове. Ништа ти не остаје него да дођеш код нас. Има једна лепа собица баш до моје, па ћеш ту да се сместиш. Врата нам до врата, али ништа не мораш да закључаваш у тој кући. За твоју част не кажем ништа. Њу чувај како ти је драго. Али ја ти кажем ово: част данас нико не држи под кључем! Сад и ово да ти кажем: имаћеш леп креветац. Под њим су, додуше, два корита, али привремено. И нени веш. И једно мајушино ћупче. Пардон: и две тегле са туршијом. Зимушња, знаш, па се задржала. Али све је то привремено. Мораш се мало стеснити, истина, и улазити постранце, али шта ћеш, претрпи се за време, а после, већ, увешће те тетка Маца и у салон. Има салон, кажем ти. Ту све први људи долазе. Ти само мало боље да се оденеш, па да видиш! Ја ту помало слушарам, знаш, а и ти би

се могла лепо употребити. Сад тетка Маца има две Мађарице... овакве су!... али каже хоће да их отпусти и да запосли наш свет! Патриоткиња је знаш каква!... Дође ту и понека удата госпођа, и то каква госпођа: сва у накитима! Једна таква побожна госпођа изгубила је ту Богородицу на златном ланцу, и ја сам је нашао. Прекрстио сам се пред том иконом и продао је!... Осам соба! Све плаћа један газдаш из Баната, који не воли, кад дође у Београд, да се потуца по хотелима. Има у тој кући и неких странаца, али они су одвојени од тетка Мадних просторија, и ти нећеш ништа имати с њима. Гутај све као што гута ова наша Југославија! Бива ту и мало коцке. Само, знаш, све се то крије од полиције. Сад посвршавали чиновници школе, па никако да их подмршаш! Ти ником ни речи. Што видела не видела! Ако се с тобом не спријатељим идем до Француске. Тетка Мадна пријатељ увек каже за Француску: Француску су Срби окупирали срцима, и сада је наша! Али, дабогме, теби све то није јасно, и о томе ћемо други пут говорити... У ноћне локале не улази нипошто, нити се упуштај у смушене авантуре по купатилама. Је ли те ко водио у купатило? Ухвати каквог главоњу из главне чаршије, па черупај! Ох, што ја немам сукњу, па да видиш какав бих ја био пецарош! Ухвати ли се на удицу обична рибица, — натраг с њом у воду! Као што нас ситне бацају! Чекао бих пуноглавца из главне чаршије! И узимао бих што старијег, јер што старији све луђе налеће и све више даје паре! Ако си пиле, не пита шта стајеш! Одмах отвара двокрилну касу. Али ви сте гуске,

све ви девојке! Што се лепите ког ђавола за олош? Ама, да сам ја сукња!... Него, ја ћу већ удесити да и ти прогледаш! Једном речју, предаћу те тетка Маци. Фина је то жена. Просто рођена мајка!

Ту спусти руку на раме девојци и поче да клизи њоме низ леђа. На половини леђа задржа руку, саже главу испред њезина лица и загледа јој се у очи као што чини драган својој давнашњој љубави. И промрмља:

— А је ли, волиш ли ме? Зашто ћутиш?

— Па не познајемо се.

— Ко каже да се не познајемо?

Човек и жена су стари познаници: упознали су се у рају, разилазе се у паклу.

— Како да ме не познајеш? — шаптао је сухо и задихано насртљиви човек. — Ја познајем та уста, те очи, ту косу, те груди, тебе целу, тебе жену! И ти мене познајеш: стисак ових руку, врелину ових груди, ову снагу, мене човека! Видиш, кад те овако обухватим и стегнем, видиш овако, онда ме познајеш!...

— Пусти ме!

— И када се пољубимо, онда смо своји! Овако ево кад се пољубимо! Но дај ми та уста, доврага! Овако се ето познајемо као што познајемо своје руке!... Видиш овако!

— Ох, ти си дивљак! Мрвиш ме!

Узалуд се девојка опирала, уста им се нађоше под склопљеним очима и њиховим телима проструја топлина и заигра бес крви. Човек с црвеном марамом показивао је сурове љубавне особине: гризао је уста и врат овој жени цвету,

дрхтао у дивљем расположењу, помахнитало је ваљао по трави, да изгледаше да се рве с љутим противником коме треба здробити кичму. Пуштао је да предахну, јер се чинило да ће она да издахне, па је опет безумно хватео како би стигао и лудо љубио. Тада би она вриснула, али он јој је одмах стављао на уста дрхтави длан и враћао јој натраг неке испрекидане речи које је хтела изговорити. Она се жилаво бранила од тог бесмисленог љубавног излива, али и жудно пила на залазећем сунцу врели дах овога мангупа. Једина срећа, једино имање њихово, једина добит у животу беху та узајамно уграбљена тела, и они их грчевито отимаху једно од другог!

Пас је лежао до њих и посматрао их. И посматрало их сунце, које је залазило споро као да беше на умору.

7.

ПЛАТА.

На жалост, ово није било прво миловање, и када се свршило ваљало га платити. Тако је то било, да! Ово нису псалми Давидови, већ прича истинита, неизмишљена, неудешена. Ваљало је, дакле, избројати новац. Али зашто је то тако? Зашто новац и овде има последњу реч? Ко је крив што новац скрнави додир људских срдаца? Зар и када жеђ љубавна саживе наше животе, зар и тада новац чини последњи пољубац?! Зашто нам он преотима најсрећније тренутке и чини нас проститутсаном гомилом меса и крви?! Је ли

испцјена љубав што и испражњена чаша иза које долази кафански узвик: плати?! Зар је и љубав на крају крајева гадост?!

Славуј је био завршио дневну песму као вредна ткаља златоткани рубац. И Бог је закључавао дан у своју страшну ћелију. Удаљена брда одмарала су се непомично у сунчевој прашини и вечерњој модрини, која се све више згушњавала и личила на дим. У шумовитој даљини наслућивала се Шумадија, која се никада не мења као небо. А оно безмерно небо, то је све била Србија. Србија са својим благом и звездама. Ту и онде, и чак у замагљеним видјцима, распинуло се ћутање. Ни даха, ни шума.

Црвена марама сети се реда. Отвори новчаник и истресе последње две десетице.

— То је све што имам, и ево поштено плаћам! — рече мрко. — Узми, на!

И пружи девојци новац.

Она не хтеде узети, она запитала:

— Зашто ми дајеш тај новац?

— Па то се плаћа. Немам више.

Умирени нерви. Племенито срце. Божји човек, који се учио милосрђу у продавницама људскога мяса, и на вашару. Делио је, јер је имао пред собом побеђену жену. Дирљиви тренуци! Дешавају се баш при спуштању у раку. Човечије срце чудно заплива у сопственом поразу.

— Узми! — салетао је и разметао се. — Узми, над ти дајем! Чиним то од срца, не кажем да си тражила. Имам лично добру вољу да те помогнем!

— А ти, шта ћеш ти?

— Лако је за мене! Имам преноћиште, а ти га немаш, — говорио је подло. — Ја сам већ у гнезду; ти си тек размахнула крилцима, и теби ваља помоћи. Узми тај новац да се збринеш за ноћ што долази; а сутра је моја брига! Бог да се брине за свет, а ја за тебе. Ослони се на мене као на Бога! Наћи ћемо се опет сутра. Ишчупаћу те из глиба! Нисам ни ја толико окорео. Сад ово узми, колико да ти се нађе за вечеру и преноћиште. Немаш ни паре, а?

— Ништа, — рече она, чудећи се при томе, па зашто је овај племенити човек одмах не води собом, као што већ напомену малочас да ће то учинити. Шта му би одједном да сад овако говори?

— Знао сам да немаш ни паре. Зато и хоћу да те помогнем. Ти мораш да узмеш овај новац, јер ко ћете примити на преноћиште док не платиш?! У мејани, на клупи, не можеш преноћити без дводинарке најмање. Па онда, ваља платити општинску таксу. Јеси ли често спавала на мејанским клупама? Треба да нађеш кревет, јер на клупи могу да те узнемире какви шатровци. И да ти узму оно што ти буде остало у џепу. А спавање на Калемегдану укинуто још давно. Сада је доба човечије него оно пре рата када су ванпрокаши били принуђени да спавају по парковима, и сада не дозвољава да господин човек лежи на улици као псето. Изволите, кажу, у хотел, јер су паркови потребни за свет коме је потребан ваздух као вама лупежима чиста кошуља! Код нас, кажу, нема сиротиње, и ко тврди да има, одмах му жандарм сабије зубе у грло и запу-

пи уста! Сити људи називају општу беду код нас измишљотином, гладне нерадницима. Али ако немаш да платиш хотел, онда, разуме се, имаш да излетиш папоље четвороношке. Ваљда су дватри келнера јачи од једне слабе женске као што си ти! Проспу те као карлицу!... Узми овај новац, кад ти кажем!

И угура јој новац у руку.

Да великог срца! То ће нешто да значи. Није без ничега. Колики ли ће интерес да изнесе за тај поклоњени новац?

У сваком случају то је био човек. То је било лице човека.

Сад се појавила жена. Жена оборених очију, са сузом у њима. Пас је радосно гледао ово сјајно дружељубље и подрхтавао својом човечном њушком као да очекује да и њему падне у чело што од тога пријатељства.

— Узми! Узми! — нагаљивао је човек. — То је мој дар.

Умало не рече дар неба!

— Хвала ти, али, кад већ хоћеш да буде тако, онда да поделимо.

Та није ни жена без срца! И мало тело има срце.

— Да поделимо! — салетала је сада она. — Теби једна десетица, мени једна.

Он се није дао дуго молити. Стрпао је десетицу одмах у џеп. Сада су триумфовале две победе, од којих се не зна која је већа. У великој природи два срца надмашише величином и највеће предмете у њој. Да су ту Алпи, шта би они били наспрам људскога срца? Има ли Бог више

срца? Ко може да измисли лепшу повест о томе, да не кажемо да наведе праву истину?

Црвена марама запали цигарету и опружи ноге седећи. Девојка је лежала поред њега. Он је брбљао; она је слушала; он је погледом продирао у плаветнило Шумадије; она је под склопљеним очима сневала сутрашњицу: збринут стац, нађен љубазник и посао. Она је сневала рај; он је стално стојао пред улазом у пакао; она је лебдела; он је био ту, на ногама! Њега је занимао ђаво, њу је опијао дах неба и мирис пољскога цвећа! Кад су човек и жена заједно, једно до другог, онда су тек огромно удаљени: она на звездама, он на обичним људским табанима! Жена је сан, човек је стварност... Као звезда над јаслама Богочовековим, веселила се над њеном главом булка... Булка је за цвећарске радње бесмислено цвеће. Она је бесмислена радост чак и за хербарнуме малишана, али је овде била на своме месту: била је звезда једне љубави.

8.

НЕВЕРСТВО НАЈЈАЧЕГ.

Девојку је опијало цвеће колико и слатко сањарење о блиској срећи, која је сада висила над њеним животићем као облак пред непогуду над усамљеним друмом, над ливадом на којој умире цвеће без кише. Она се све више упијала у те дивне слике и најзад се изгубила у њима. Заспала је. Човек у црвеној марами запази то и прену као звер изненађена пучњем. Ослушну. Да, она

је спавала. На грудима је држала руку, а у руци десетицу. Зарађену пару! Мучно и тешко зарађену!

Човек опет ослушну. Затим нагло устаде и обазре се дватри пута око себе. Зверао је као убилачко око. Је ли тражио што или се решавао да опет падне на те преморене груди? Или се бојао пробудиће је, па се прикрадао тмуло?... Сад јој приђе сасвим и маши се тих лепих груди. Ох, да неће да јој узме срце и турн у своја недра и побегне с њим?! Или ваљда зажеле одмора свом прогоњеном животу на тим грудима, на тој оазис животних јада, која се указивала као стадо у планини?... Машино се хитро, врло хитро, и једним потезом узео ни срце, ни јагље из стада, већ новац из руке, из руке што се, побеђена, одмарала на милованим грудима, и као зрак ишчезао нагло! Само се чу први корак, а други се изгуби без шума, односећи собом сву радост, сву срећу!

Срећа не би била срећа кад би трајала дуго.

Човек, тај чудни муж, наже у ноћ што долажаше. Жена остаде у сну, а поред ње пас.

Човек је луталица, и увек скита и тражи; рони кроз дубине и избива на површину. Тражи оне који ће га служити и понизно шени пред вратницима оних који су над њим; гони и трпи да га гоне; скамуче жалосно када је гладан, исто као псето; а уједа бесно кад се наједе. У гомилама се купи на трговима и диже хуку, а када се коловођи поведу на гублиште, први се баца камењем на њих.

Човек лута и тражи, тражи друге и себе, јер још није нашао никога. Путује на земљине поло-

ве, не би ли могао да се дохвати неба; и у непроходне пустиње, не би ли могао да освоји још коју територију. Бори се с бурама и морима. Пркоси небу и ломи громове. Звижди сумануто бесом кроз беспуће с ветровима и дроби камените врхове планинске. Пробушио је земљу и путује кроз њу као кроз ваздух. Приближно је даљине као руку руди и смеје се судбини. Моли се Богу да не умре данас, а сутра већ пронаћи ће лек од смрти и постати бесмртан! Без жица разговара о планетама и осваја једну по једну! Сва су му чуда лака као лет птици, а краде динаре!

Трагични комедијаш!...

Сушта верност је вечно усамљена: жена, та химна љубави! Жена је сама као старост, као онај кога спуштају у гроб! Сама као мудрац! И ова што је опљачкаше сама је. Дише одмерено, и шума дише с њом. Њена грудашца два су напуштена жуборна врела у сутону... Верни пас будно прати како јој груди топло живе: благо полазе напред и опет се враћају у себе.

ДРУГИ ДЕО.

ЈЕДНА БУРНА НОЋ.

1.

КАСНА ВЕЧЕРА У МАЧВАНСКОЈ УЛИЦИ.

Црвена марама звала се устварн Миле Симић. Видећемо касније из једнога писма одакле је и ко су му родитељи, ма да то није тако важно, нити је он неки војсковођ да му се животопис пише у танчине, али то писмо има других својих важности, и зато ћемо, читајући га, дознати и нешто више о прошлости човека са тако размаженим именом. Јер Миле, то је тепање целе Србије, и ретко је двориште без једнога Мила.

После догађаја у Кошутњаку Миле се брзо нашао у трамвају за Београд. Стигавши на Славију свратио је у једну крчму у којој се живи и пије сногу, и на брзу руку попио неколико тако-званих дуплих ракија, али које би се, подељене у скромне чашице, могле претворити не у неколико него у преко двадесет чашица. Ова ракија

беше Јака и стручно се звала громовача, јер је тукла као гром не само онога ко је пио, него и оче с којима би пијаница дошао тада у додир. Натоварен громовима, Миле је после неколико часа залупао у прозоре једне ниске кућнице у Мачванској улици, веома ниске кућнице чији су прозори често снимани од стране оних који скупљају фотографије кућерака који су некада спадали у засеке старог Београда. На његово куцање размаче се крајичак платнене завесице и једна женска прилика климну главом. Овакав поступак беше извесна предострожност, и Миле је сада имао знак да је улазак слободан. Он уђе на велику капницу, која је једним делом лежала на земљи, значи, била је престала бити капница, јер се и колима могло ући у двориште без препрека у свако доба. Ова је капница била изгубила своју улогу и била је толико дотрајала, да јој је једини излаз био да оде на ватру.

У овој кућници било је неколико станара, али нас интересују само прва врата десно. Ту је становала она прилика што се помолила на прозору и звала се Ана. То је жена која је била дошла у Београд са оне стране Дунава, дакле са леве, из крајева који су некада припадали Аустро-Угарској. Београд још увек добија отуда служавке и жене с којима се може живети невенчано. Ова Ана била је жена која ни сама није знала којој народности припада, баш као што је то био случај и са упокојеном монархијом. Била је она нека мешавина германско - монголско - словенске крви, служила је са дватри језика, али је најбоље знала београдски. Свога је љубазника волела слепо

и била му понизна као скот. Држала је овај стап да јој послужи само ноћу, а дању је одлазила на посао, да ради по разним кућама. То беше тип београдске служавке, коју зову по немачки бедниерка. Чиста, бела, зачешљана, уморна и страсна кад се одмори. Трпи чак и батине, ако тако хоће њен драги љубезни.

Миле је био намрачен, и кад је ушао у собу затекао је лепо постављен сточић. Ана је већ била навикла да га дочекује таквога и одмах му пружи сапун. Али он је удари тако снажно по руци, да јој сапун испаде. Сирота девојка прогута нешто што јој се беше запретило у гуши. А некипут бивало је и нежнијих сусрета. При тим нежнијим сусретима он би вадио из џепова разне предмете, које је Ана прихватала с великом радошћу. Миле би је, пошто извади и последњи поклон, нежно уштинио за образ и затражио вечеру. Али сада је сусрет био један од обичнијих.

Сапун одлете у угао, а то је значило да ће вечерати без те церемоније што се зове прање руку. Ана донесе неки пржен кобасичарски производ.

— Шта је то?! — запита Миле набусито, и не чекајући одговор гурну тањир. — Докле ћеш ме давити тим чешким отпадима?! Кажи ако не можеш ништа боље да изнесеш, да не долазим!... Ана, ти ме вараш! Но свеједно, врати овамо те проклете кобасице! И немој мислити да сам много пијан... Седи ту до мене. Имам да ти причам нешто. Данас пре подне срео сам твог старог љубазника. Он те воли више него ја. Тражио сам му за уступ хиљаду динара. Је ли, пристајеш ли да

те уступим опет њему? Јер кад ме већ вараш са газдиним сином, зашто онда не би пристала да се вратиш човеку који ће уметн боље да те бремза него ја?... Ана, вечерас сам учинио велики грех. Али ме немој питати поближе о томе. Ако ме не поткупи полиција, ту ћу тајну однети на онај свет. Али којешта! Каква полиција?! Она се ни за важније ствари много не брине, а за то!... Је ли био прошле ноћи код тебе газдин син?

— Миле, што говориш тако? Увек говориш напамет! Као да би тај чак и мене гледао!

— А кад би те гледао, хуљо, шта би онда било?! Је ли?!

Напитом човеку већ беше појурила луда крв у главу и он грчевито стеже кухињски нож. Али га одмах баци. Тада се подиже и стежући песнице унесе се девојци у лице тресући њима као да се спрема да је удари. Она подиже руку према лицу, као што нехотице чине они који су већ навикли да их горопадни саговорник тресне изненадно.

— Убићу те, разумеј!

Будилник је куцао на полици која беше начињена од просте даске што је висила на канапу о ексерима. Чуло се да ветар поиграва око прозора и тресе расушено дрвоточно дрво и окна која се једва држе у њему. Истовремено чула се далека грмљавина. У соби је било запарно, и овај Милов потез још више замрачи садржину собе и ове куће утонуле у мрак покрај једне разваљене капије. Миле спусти леву песницу, а десну подиже изнад Анине главе и повика:

— Само још једном скренеш ли у страну, пресудићу ти заувек!

Заклати се и седе поново. Претрио је и даље главом, али није ништа говорио. Ана седе, и ипак некако отпоче вечера. Ана је била безлична због оваквог држања свога пријатеља. Желела је само једно: да тај човек што пре оде, јер се бојала да ће доћи до батина. Миле је у томе погледу био веома издашан и мање је штедео ударце него разбојник на друму кад пресретне своју жртву. Пошао се као у кафани где ваља поделити двобој с каквом пијаницом, при чему се не бира оружје и место на телу на које треба да падне киша удараца.

Сад је мрмљао неке неразумљиве речи и јео. Ракнија је учинила своје: ушла је у гладан стомак и кроз његове тајанствене ходнике успела се у мозак. Ана му је додавала хлеб, досипала салату у тањир, служила га понизно и чекала нова наређења.

Кад је био запитао има ли вина, одговорила је да нема. За такав одговор награђена је треском чаше о под. Она је чистила расуту парчад, а он је вечерао даље. Видело се да има изврстан апетит. Био се исходао по чистом ваздуху и сада му је пријало јело колико и мучење ове жене. Треснувши чашу додао је да мрзи цео женски род. Жене су криве за све невоље на свету. Напоследку, да није жена људи не би имали рашта да греше. Говорећи ово додавао је стални рефрен: Дај вича, чујеш ли! — али Ана није имала вина и очекивала је нов тресак чаше. Рекао је још и то, да је веома глупо имати ма какве везе са женама,

нарочито са онима које нам лако могу постати љубазнице, и одмах је додао: А које не могу? Жена ретко одржава односе с мушкарцем од кога не би имала никакве користи. Рекав то, додао је још и ово: Али такви су данас и људи, сви су направили индустрију од свога тела, и сви од тога очекују неку добит! Зар би она девојчурa ишла данас са мноm у Кошутњак да није очекивала добит?!

— Кажи ми, дед?!

— Али ја не знам о чему говориш, — примети Ана, збирајући на ђубравник разбијену стаклад.

Он се насмеја сухо.

— Не разумеш? Па ето: водио сам данас једну у Кошутњак, и сада кажем да та не би ишла са мноm чак тамо да није очекивала неку добит. Зар би ишла?

— Можда не би.

— Е па ето, све сте ви такве! Али ја не дам новац проклетој жени! Ви морате мени да дате! Ево, ти ми сад мораш одвојити који динар... Ана, дај ми сто динара. Треба ми. Па ћу други пут пребити твог старог пријатеља ако те још једном затражи од мене за новац. Ти знаш да те волим, и да те никоме не дам! Ана, хоћеш ли ми дати сто динара?

При овим речима устаде и настави даље:

— Нико те не воли толико колико ја! И дајем ти часлу реч да те више никада нећу такнути! Кажем ти да нећу!

— Имам свега сто педесет динара, — изуст

она тихо. — А толико ми још треба да плати стан. Још стан нисам платила. Даћу ти педесет динара.

— Ана, даћеш ми сто динара. Вечерас ми треба тај новац. У девет сати морам се наћи с пријатељем који је обећао да ми нађе сигурно место, које је управо већ нашао.

— У девет сати? Па знаш колико је сада?

Миле погледа у часовник на полицаи. Било је једанаест.

— Задочинно си.

Црвена марама протрља чело. Изненадило га ово. Људи кад се почну трезнити обично се изненађују кад погледају у часовник.

— Онда ћу га наћи сутра, и онда ми тих сто динара треба за сутра. Знаш, треба да му дам извесну награду за свршени посао. Ана, молим те помогни ми! Одужићу ти се, и никада више нећу те тући? Никада, кунем ти се!

— Колико си се пута исто тако заклео?!

— Ана, зар ме само толико волиш?! Помисли шта ће са мном бити ако и даље овако будем био незапошљен. Шта могу да зарадим слушајући код тетке Маце? Све што падне на име напојнице дигне она и њене девојчуре. Толико само имам користи што се храним код те жене. Али ако ми овај човек сврши ствар бићемо срећни. Нећу дозволити да се и даље мучиш по туђим кућама. Узећемо бољи стан од овога и живети заједно. Бићу пажљив наспрам тебе. Ти знаш да ја имам срца, али сам још дивљак. Треба ми помоћи да се ишчупам, и да и ја постанем човек. Лажем, плачам, подваљујем, сплеткарим, уходим, подводим, пијем, коцкам се, тучем се! Ниједно дугме на

мени није честито! Али ти си у стању да ме поправиш и начиниш ме ваљаним човеком. Први почетак на томе послу јесте да ми подариш сто динара.

Скоро је био трезан кад је ово говорио. Ана га погледа још једном упитно као да је хтела да добије још једном потврдну од њега, да ће се оставити не свих својих порока, него само једнога: да је више не туче; а затим откључа мали ковчежић под креветом. Мали ковчежић под креветом и у њему злато потсећа на закључану жену. Зато би се могло рећи и ово: жена је злато у закључаној каси. Треба касу отворити и узети злато. Ко има кључ лако му је; али ко га нема може да умре пред касом, а она се никада неће отворити. Нашем лупежу каса је била откључана и са оне стране са које није било врата, и он доби новац и љубав ове жене. Она седе поред њега и он виде како јој се у оку појави суза. Али ко би још могао разумети зашто звезда прелети небом и суза женским оком?

Миле похлепно дограби стотинарку, стрпа је у ђеп, а затим загрли добротворку десном руком, како је седела поред њега. Није питао шта ће јој та нова суза у оку и шта она треба да значи: радост, жалост или нешто неодређено. Жена мора да плаче, али се њега није тидало зашто мора. Све њене сузе он је сматрао за обичну воду; а међутим сузе једне жене увек значе нешто ново, нешто што више ни језик, толико клеветан, или ако хоћете, толико слављен због гипкости своје, није у стању да изрази. Ана извади из беле кецеле марамицу и пређе њоме преко очију. Мила

се ни то није ништа тицало, али је већ био љубазнији, управо почињао је бивати слаткоречив, услужан и сагињао се да јој сагледа очи. Знао је да то она воли, јер јој је то однекуд улевало веру у љубав. Жена у свачем налази разлог да буде задовољна кад је у питању љубав која илизи као несигурно земљиште под којим раде вода и песак. И што је опасност већа, то је жена спремнија да верује у немогућности. Али код Ане то није био први случај да се на овај начин брзо мирн са својом судбином.

Миле је узе за руку и снажно привуче к себи, па је онда пољуби у врат.

— Како си ти добра, Ана! Дивна си, тако ми Бога! Наградићу те за ову доброту!

Ту застале мало, али се брзо сети тога што је хтео рећи уз добијени поклон. Ствар није била баш тако проста: тражио је од ове жене да му да бар једну кошуљу, јер су оне које је још имао потрајале. Ана се донекле изненади овоме тражењу, јер му није било места. Откуд њој мушко рубље? Али Миле је већ био навикао да стално тражи, понекад и оне предмете који му нису били потребни. Разуме се, за кошуљу се тако што не би могло рећи, јер му је рубље било поцепано. Ана је рекла да нема.

— Па ваљда пеглаш рубље тим својим госпођама, које не би имале из чега ручати да није тебе и уопште вас што петљате по кујнама.

— Истина је да ме и за тај посао употребљавају, али то не значи да морам имати ствар која ти је потребна.

— То што верујем да имаш мушких кошуља не значи да верујем да имаш тако много љубазника, него значи да верујем да си у стању да украдеш!

— Миле!

— Буди природна, и не узвикуј тако глумачки моје име! Ниси ваљда благајник неке банке, па да те вређа кад кажем да си у стању да украдеш!

— Али ти ме сумњичиш!

— Не сумњичим те, него претпостављам да си практична. Украсти сада, када краде цео свет, не значи ништа друго, него бити практичан. Ако имаш једну добру кошуљу дај ми! Нисам баш сасвим без рубља, али је дотрајало. Срамота ме да се појавим негде где човек не може бити у панталонама. А нисам баш толика пропалица да немам право ни на једну пристојну кошуљу. Зато и носим ову мараму око врата, зато што ми недра нису никада читава. А и зато што је црвена боја знак слободоумља. Имам неколико финих машини, али како да их употребим?! Чак имам и златно дугме за крагну, јер не смем никоме да понудим на продају. Пада у очи кад сиротиња има посла са златним стварима. Дај ми кошуљу, Ана!

Она му се поново извињавала, и он је најзад поверовао да нема. Поноћ је већ ту. Рекао је да не може остати на преноћишту, што Ану нимало није сневеселило. Као награду за сва мучења добила је пољубац у косу, после чега је Миле изашао нагло на улицу, док је она пала по постељи, тресући очајно својим нежним раменима.

ИГРАНКА У КРЧМИ „СВЕ ПО ДИНАР“.

Београд је веома богат кафанама; управо, он је познат са веома развијеног кафанског живота, и у том погледу ретка је европска варош која се може с њиме такмичити. И још нешто: ваља знати да су кафане у Београду подешене за леп провод и да се у њима човек с пуним новчаником увек може провести боље него код своје куће. Зато у нас и постоји велики број људи који сва задовољства траже по кафанама, у којима се, како би се могло мислити по називу, пије само кафа, а међутим се у њима добијају и сва остала пића и јела. Кафана, то значи уједно и гостионица и хотел у ширем смислу. Ту се могу добити и постеља и билијар, и шах и карта, и женска и ђувеч, и кечига и пиво, и ракија и закуске свих врста, па и батине! Зато није ни чудо што је Београд начичкан кафаницама у којима се добија све што се зажели.

Миле Симић, изишав од Ане, свратио се силом прилика у једну крчму која је имала назив „Све по динар“, што је значило да се у тој крчми продаје све по динар. Кафа, пиво, ракија, вино, тањир јела, све се то продавало по динар. Гости те крчме били су обично људи незгодне нарави, и крчмар је пао на ту лепу мисао, која разуме се није нова, да све своје предмете продаје по динар, да не би било забуне и негодовања због забуне. Кажемо да је Миле свратио у ту крчму силом прилика, а то значи да је напољу беснела

права бура, какву само Београд може да добије изненадно са својом превртљивом климом. Чинило се да ће ветар да однесе све београдске кровове. Али се бура с времена на време стишавала, да опет започне свом жестином. Ветар је ужасно дерао улицама Врачара, тресао несигурне капије и приморавао пролазнике да брзо потраже склониште. Па се опет све смиривало, али само за кратко време. Речимо простије: Београд је имао грчеве у стомаку. Ова непогода нагнала је Мила да упадне у кафану у којој је било веома живо. Ту је била игранка, или ако хоћете, кромпирбал, и то на почетку лета. Београд има своје балове и преко лета, како за виши, тако и за нижи сталеж. Додуше, те се летње игранке не зову баловима, али оне се ни по чему не разликују од зимских балова, осим по томе што се за њих не шаљу нарочите позивнице, и што су лишене оних силних зимских јестива.

Кад је ушао унутра многи гости свратише пажњу на њега. Игранка је била у пуној својој силини. Каваљери сиротиња, даме беда; игра бесна, расположење на тачки кључања. Играле се српске игре, ветропирасте каткада, али сетне, увек сетне, осим за оне који су мало више повукли. Због ветра прозори су морали бити затворени, и то је чинило да је у крчми била ненздржљива запара. Играчи су били окупани у зноју. Већина пијана. И чула се песма тих који су били пијани:

Пријо, како ћемо?

Пријатељу, лако ћемо!

Миле прође у свечаном расположењу кроз пространу крчму и склони се у сопче у дну, које

је примало госте који не желе да играју или који желе да пију. Он седе за један сто који је био претрпан боцама, чашама и пијаним људима. Миле је имао у глави још алкохола, али ипак поручи чашу вина и пипиу се за џеп у којем је била стотинарка. Затражи нешто за закуску и келнер донесе три ћевапчића с парчетом хлеба, све за динар.

— Три ћевапчића! — примети Црвена марама. — Па шта ми то има?!

— Принцип! — одврати келнер пословно, и по тој се речи видело да је служно и у угледнијим гостионицама. — Принцип је наше радње да ништа поручено не износи више од динара. Сад можете поручити још три пута по три динара, и са тим што сам вам већ донео имаћете дванаест комада. Можете их у исти тањир помешати. Осим тога плаћање унапред.

— Види, молим те, шта ви овде знате! — рече Миле оштро. — Ви, дакле, не дозвољавате ни да човек види за шта даје свој новац. Простије речено, наморавате да се плати мачка у џаку!

— Принцип!

— Не знам шта значи принцип! Зато ви да ми кажете!

— Ако све платите унапред биће вам јасно шта то значи! Молим за новац.

Миле плати. Келнер донесе затим три пута по динар ћевапчића са хлебом, и Миле плати три динара. Ови су ћевапчићи били веома укусни и падали су на Милов стомак благотворно као најслађи залогаци. Чудно је дејство тог самлевеног говеђег меса, протераног кроз лимени левак и

испеченог затим на роштиљу. Човек се зачас расположи за добро црно вино (уз ћевапчиће ваља пити само црно вино!) и добије добру вољу. То су, дакле, ти чувени ћевапчићи који су нашу отаџбину више прославили пред странцима него њена књижевност и њена наука, јер ћевапчиће подржавају (и тамане!) они који су позвани да се старају за нашу културу, а књижевност и науку не подржава нико, па чак ни они који раде на тим пословима. Ако коме хоћемо да покажемо своје знаменитости прво га водимо на ћевапчиће. Гост се загреје јелом и пићем, и тада је успех потпун; Београд је тада најлепша и најромантичнија варош у Европи (неки додаду: можда и на свету!), пун знаменитости, споменика, велелепних грађевина, музеума, позоришта и чега ти још не! Узалуд што преко Теразије пређе дневно милион парн ногу, наших и страних; узалуд што и наш народ има своје велике људе, али махом међу покојницима; узалуд његове многобројне банке и трговине; узалуд сва његова блага ако нема ћевапчића да све то открију и препоруче странцу! Ћевапчић је наш национални понос скоро колико и Кајмакчалан, и у то име нека живи српски ћевапчић! Нека живи наша ћевапџиска политика!

— Још три комада! — нареди Миле поново. — И три пута по три чаше вина!... Блесо, литар ми вина дај!

— Немогућно, господине! Можете добити само за динар вина, — извињавао се келнер и клањао се, зачудо, јер у овој кући нису обраћали неку нарочиту пажњу на понашање послуге.

— Литар вина, кад наређујем!

— Можете добити само једну чашу, а затим другу, и тако редом.

— Али ако ми падне на памет да те целу ноћ шетам?! Јер ја сам од оних који пију једну за другом!

— Само наређујте, господине!

Милу се ово није никако допадало, али се морао покорити принципу радње. Био је горд и није хтео ни да ослови људе који су ту седели, много пили и много пушили. То овима паде у очи и неки се дошаптаваху. Веровали су да је из тајне полиције, али други то одмах оповргаше примедбом, да тајна полиција не пије литрима, као што је желео да пије овај човек, него тајно како јој и приличи: чашама и у присенку. Један га замоли да припали од његове цигарете, али му Миле стави примедбу да пуши и један што му је ближи него он. То је већ било изазивање, јер у свету пушача не може се сматрати за увреду кад неко затражи да припали цигарету, разуме се ако су прилике такве да се на други начин не може доћи до ватре. То спада као у неку колегијалност међу пушачима, нарочито ако су на истом месту, међу себи равнима. А ваљда ова непозната прилика у црвеној марами није богзна ко. Обичан човек, свакако; јер да није обичан, шта би ту међу ситнежом?! Човек кога је одбио одмахну беспомоћно главом, јер му није било до прибављања задовољења због ове увреде, и припали цигару од друга до себе. Уосталом, њему није ни било до припушавања, већ до познанства; али

кад је тако грубо одбијен помирио се са случајем потпуно равнодушно.

Дошло је већ наручено вино, и Миле га одмах плати, и затражи нову чашу и нове ћевапчиће. Тако је враћао неколико пута човека који га је служио, и тако се задовољно јелом, али пиће је стално затраживао и почињао да говори. Келнера је стално ословљавао са блесо, али му истовремено давао напојнице, и овај је био задовољан, пошто у ову кафану и није ступио да чује шта ко о њему мисли, него да узима напојнице и зарађује насушни хлеб. Миле се нешто много љутно на човека који је седео за суседним столом и био леђима окренут, тако да су им се додиривали наслони столица. Прво је рекао кроз зубе томе човеку, да би могао пристojније да седи; а затим, кад га овај није чуо од граје која је ту владала, гурнуо га једноставно лактом у слабину, на шта је овај погледао оштро и заљуљао главом. Затим је прешао на госта до себе и рекао му да спусти руке под сто, јер се у друштву не сепи са шапама на столу. Још мање се сме пучати прстима.

Овај је човек био Јужносрбијанац и у своме изговору мешао је јужносрбијанско наречје и палилулску граматикну, па зато рече тим мешовитим говором:

— А, бре, дечко, слушин што ће ти рече старији: не се мешај у туђа работа! Ове руке несу шапе, већ пекарске руке које те 'ране с' леб! Па како иде, бре, да своје муштерије месиме како тесто?! Нег да ћутиш!... А, бре, не ли ме познаваш?

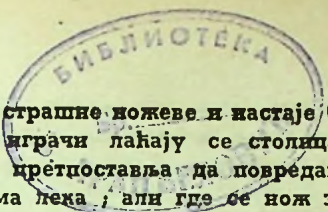
Миле одиста познаде хлебара, чија је радња била прекопута крчме и у коју је свраћао понекад, и он се умири; али с напоменом, да би тек имали да виде ко би кога истукао и ко би од њих двојице имао да лежи те ноћи на операционом столу у болници разапет као јарећа кожа под месарском стрехом!

Хлебар се смешио као ваљан човек из Јужне Србије, који долази у велики град у печалбу, да сврши своја посла и врати се у свој крај на даљи миран домаћи живот. Овај Јужносрбијанац већ је навикао да га браћа у Београду задиркују због граматике или због чега томе слично, и одмах је на овоме завршено све његово незадовољство на најновије увреде. Браћа у Београду грчевито бране своју граматику и своја права на вођење политике сних могућних обрта; али сумњамо да и међу стручњацима за граматику има богзна колико хероја! А о кукавичлуку кад се брани угрожено политичко право и да не говоримо пред укрштеним жандармским бајонетима!

Хлебар је још мало поседео, па је отишао на посао. Док је он ишао кроз пространу кафану, Миле је добацивао за њим неке увреде на шта му један од пијаних гостију примети, да хлебар нема уши на леђима, али да их има, извесно се, вели, не би добро провео! Миле рече томе човеку, да је магарац и пође у коло које се вијало по кафани као вал погнан силовитим ветром. Коловођа је имао девојку до себе и био је веома горд због њене лепоте. Држао је десну руку за леђима и весело подврискивао, завијајући ногама као брза плетилца иглама. Девојка је играла исто тако ве-

што, док је главни свирач стално био пред њима, дајући им и такт и вољу да се што више растржу у помахниталој игри. За овакво своје држање овај је Цига имао стотинарку на гудалу, али уместо које ће имати чворугу на челу ако покуша на крају забаве да је задржи за себе. Мораће да се задовољи напојницама које је добио у току забаве.

Миле је ценно ову стотинарку више него ове играче, па ипак није смео да је узме на неки згодан начин, али је зато без размишљања узео за руку девојку која је играла до коловође и покушао да узме за руку и коловођу и да их тако растави. По селима у нашој отаџбини за тако што губи се глава, јер одмах ради нож или врљика, ако је при руди; али чешће нож него врљика, јер он је увек забоден у чарапу омотану каишем, или за појас омотан око паса. Ово је била прворазредна храброст од стране Мила, и овако се што поштује у сличним друштвима као знак велике храбрости, снаге, величине, достојанства. У свратиштима првога реда на овакав би се поступак, ако би он уопште био некако могућан, гледало као на простаклук; у овим последњег у оваквом се поступку гледа јунаштво, али које ипак ваља казнити по сваку цену. Санграчи су овде мирни посматрачи, али им је допуштено да овакав поступак осуђују или му се диве. Неки, пак, у томе уживају, јер очекују да ће после тога доћи главно: борба, ради које се, изгледа, тај свет и скупила по овим кафанама. Овакав се поступак назива прекидање кола, после чега наступа туча. Прекидање кола то је објава рата. Играчи се деле

у два дела, ваде страшне ножеве и настаје борба. Цивилизованији играчи лаћају се столица или боксера, јер се претпоставља да повредама од таквога оруђа има лека, али где се нож зарије ту слабо помажу најумније хируршке главе. Стомак у коме заигра кама мора да умре.

Ну тамо где је усамљен онај који изазива неред ове врсте, тамо се играчи не деле у редове, него су обично сложни у одлучи да насртљивца ваља избацити напоље. Ове су борбе веома важна ствар по сличним локалима, и зато су сви учесници увек спремни да одговоре својим дужностима. Кад се полази на те забаве удеси се и оружје колико и сама тоалета или лице или бркови. Пијне се сваки деп где стоји кама или пиштољ, и када се увери да је све на своме месту полази се на забаву.

Испијени младић држаше снажно руку збуњене девојке, и она је узалуд покушавала да се отргне, наоко је то чинила живо и са много воље, пошто је знала да и сама може страдати ако дође до борбе. Међутим, коловођа, чим је истргао руку, коју је Миле био шчепао, подигао је увис песницу, али Миле га је дочекао на тај начин што му је укрућеним дланом задао силовит ударац под гушћу, тако да се несрећни човек без даха сурвао назад на под. Изгледало је као да га је противник погодио ножем, и један глас чак то и објави криком који је лично на крик избезумљенога. Гомила се заталаса и коло се разби. Даме заврискаше и сјурише се у углове.

Неко повика:

— Напоље с њим!

— Напоље! — прихватише остали.

Али Миле се снађе брзо и нимало се не збуни. Он хитро засука рукаве и добаци првome до себе:

— Дед ти да ме избадиш!

Тек што је то рекао, а над његовом главом завитла столица. Један снажан човек витлао је том столицом, али не дуго, ни толико да би се једва могло рећи да је витлао, а затим је тресну о Милова рамена. Ипак то нимало није изменило положај у корист играча. Миле се тек тада разбесне и стаде да бије обема песницама како би кога стигао. Али нико не уступну. Напротив, увређени и повређени људи насрнуше без одлагања и кроз неколико тренутака кочоперни младих био је потпуно савладан. Четворица га упртише и понеше вратима, која су већ била двокрилно отворена, и напосто истресоше га са шака као са ђубравника. Затим се врата залупише и Миле чу брз споразум кључа и браве. Он се побавучке довуче до плочника и онда се с муком подиже са калдрме и осети да му нешто млако клизи низ чело крај десне веће и лагано се слива низ образ. Пипну се и загледа прсте. То беше крв. Стењао је од потреса који је задобио приликом пада и осети да му се ни колена нису одлично провела. Без сумње да ће ту бити неки јачи убој; али то ће видети касније; сад му је главно да види шта ће с раном на челу. У крчму се више није могао враћати, а напољу је још увек беснео распомамљени ветар, који је отежавао кретање с толиким алкохолом у крви и са таквом раном на глави. Прекопута те крчме било је свет-

лости у некој кући. Миле пође тамо и виде да је то хлебарница. Није морао да лупа, врата су била откључана и он уђе журно. Човек који је вадио хлеб прену мало од изненађења. Он познаде рањеника. То беше онај хлебар што је малочас био у крчми.

— А, бре, сине, шта се догодило?! Ко те утепа?! — запита хлебар чудећи се.

— Они прекопута! Они пси!

— А зашто, бре, синко? Шта им учини? Био си немирац, 'е ли? Па те избацили! Ба, ба, ба!... Седи, синак, овде на ову столичку, да ти некако зауставим крв.

— Како?

— Имам де неке кучинке, па то да ти метнем на рану и ће одмах стане и мине болење.

— Хајде! Али како би било да прво оперем рану?

— Никако. Вода ће још више да је отвори. Немај гајле! То је моја ствар. Умал, бре, жећим не сам постао у стари земан још! Куде би ми сад био крај! Зар бих морао ноћу хлеб да печем?!

Ту се хлебар окрете назад и додирну ногом у леђа дечка који је лежао на некој дасци с метарским дрветом под главом.

— А бре, копек, диг'се! Још спијеш, а веће ја давно поноћ проминала! Да спијеш, 'е ли као да си државски советник?! С ту ли ћеш брзоћу и памет пекарин да станаш?!... Устани, бре, док те не сам полио с врелу воду како маче!

Дечко скочи.

— Сад тркни у амурлук и донеси ми из сандук малко кучинке! Брго!

Дете, сирово и преморено, једва се одвуче посрћући. Није имало више од дванаест година, а већ је знало за беду и при живот. Живело је у тесту; спавало у брашну и длакама од ђакова и мачака. Из овога дечка има да поникне дваестогодишњи старац, избразданог лица којим вечно тече зној као планинским избразданим клисурама жива непресушна вода. Овај дечко треба још осам година да робија ноћу, а да скоро ништа не једе дању, осим куваног хлеба, који се зове попара; а после осам година ваља да се одазове отаџбини на њене многобројне позиве, друштву и породици, коју он сада нема, или ако је има, то су мачке, дремљиве и неумивене као што је он сам. Он, ове мачке и мишеви неизбежни су становници хлебарнице, тмурне због мрака у којем се стално послује, и забачене због центра који је далеко побегао са својим палатама и вревом. Ово дете уопште као и да нема породицу, родитеље; изгледа да је ту никло из ђакова и чим се нашло на свету почело је да ради, да не спава и да се мучи. Да још није његовога газде и те хлебарнице могло би се рећи да и не постоји. То је неки мали Кузман, или Дамњан, или Глигор, или Стојан, или Трпко, који је и до имена једва дошао; то је неко дете Јужне Србије, али коме нико не зна порекло, ни када је стигло у Београд, ни ко га остави у тој мргодној хлебарници, у амурлуку, пуном мрака и дремежа, врелог ваздуха и киселине. И он сам слабо се сећа свега што је било пре те тмине у којој сада не распознаје свој сопствени живот; нити се сећа приликом буђења улази ли у дан или у ноћ, и да ли је

уопште било сан то из чега се диже или је сан оно што се с њим дешава на јави, оно у шта тек сада улази. У таквом стању ступио је и у амур-лук и откључао мајсторов сандук, узео кучине и вратио се натраг. Људи с нашега југа пажљиви су, имају срца и ретко туку ову децу; али у сваком случају мали би Најдан или Кузман сасвим равнодушно примио ударац и одбио главом о усијани зид, не знајући ни сам сања ли или га уистину туку као марву која не може да потегли узбрдо под неподношљивим теретом. И само под окриљем те лепе особине људи с нашега југа ови дечади таворе некако. Ни они сами не знају за друго него за печал и муку и зато нису у стању да спасу ову децу, нити на то уопште умеју да помисле. Од њих неко тражи врућ хлеб у саму зору и они га морају дати; не дадну ли остаће и сами без њега! Муке ове упрегнуте деце један су део живота самих послодаваца и оне су сасвим нешто природно у хлебарници, природно као мајке и мишеви.

— Шта, бре, уради досад? — запита газда свога ученика када се беше вратио и узео кучину, па је преполови и једну половину стави на ватраљ, одмах је претвори у пепео и тај пепео стави на рану; а другу половину притиште озго по пепелу.

Затим мајстор извади испод тезге неку стару кецељу и од ње отцепи парче које двапут обави Милу око главе и тако завој беше готов. Миле погледа у прозор иза којег је био мрак и лепо виде свој лик и завој преко чела. Беше то вешто изведено, и он се захвали племенитом човеку,

чије је златне руке назвао пре неколико тренутака шапама. Хлебарске су руке и иначе за поштовање, али кад су овако још и веште и када спасавају онда су светитељске. Миле је поштовао ове руке, али их је разумео са практичне стране: помогле су му зато што је био потрошач хлеба што се израђивао у тој кући. Па ипак рече:

— Ко зна, мајсторе, како бих прошао са овом раном да ми не помогосте. Хвала вам.

— Де, наша работа! — насмехну се хлебар. — Зашто смо људи?... А бре, Трајче, опет ли спијеш?! Диг' се, несрећо ниједна! Куде те па теб нађох таквог дремљивог, ти да ме служиш?! Само спијеш, гумаре тетовско! Сад тркни и рекни на калфа Ристу нека пожури со погачице! 'Ајде, баксузе, дјавол да те носи!

Дете поново оде у амурлук, а Миле пружи мајстору руку и поново му захвали.

3.

КАКО ЈЕ МИЛЕ НАЈЗАД СТИГАО У СВОЈУ УЛИЦУ.

Кад се нађе напољу одлучи да се опет на неки начин увуче у кафану. Опица позадину панталона и увери се да је кама на своме месту. Извуче је и загледа наспрам светлости уличне сијалице. Била је добро изоштрена. Пауздана иначе, јер је једном већ врло савесно извршила задатак за који су је људи начинили. Каког другог посла има кама на овом свету осим да распори, да у-

бије?! Али ова кама није убила још никога; она је само распорила један стомак; но хирурзи су помогли на време и рањеник је остао у животу; а Миле је као тадашњи малолетник извукао само пола године. Али како је више од пола године лежао у истражном затвору, то уопште није имао част да буде спроведен у казнини завод. Све се то свршило у подрумима Управе града Београда. По овоме детаљу могло би се рећи да је Миле Симић био свиреп човек, а то није истина. Он је каму носио за „не дај, Боже“; а употребљавао је за „помози, Боже“, и топло се обраћао Богу при свакој сличној нужди. Из каснијих догађаја видећемо да је ово сасвим тачно; али ово унапред напомињемо зато, да се не би мислило да имамо посла са крвожедником, о каквима је уопште зазорно разговарати.

Премишљао је да ли да се врати у крчму и затражи задовољење. Али како? Крчма је била закључена. Па онда, размишљао је Миле даље, ако и успе да уђе унутра биће опет избачен напоље. А кама? Зар да је употреби такорећи ни за шта? Сети се да је и он вређао друге и да је покушао да растави коловођу од девојке до које је овај играо. И осети да није у праву. Али ипак промрмља: „Понеки пут ни сама правда није у праву, па шта онда?! Остајиху све за други пут; да се наплатим с кривцима једном општом тучом коју ћу извести са Шебеком и Драгчетом!“... Шебек и Драгче били су неки његови другови, са којима ћемо се и ми свакако упознати неком приликом.

Одустао је од покушаја да уђе у кућу из које

је малопре био онако слошки избачен. Мало га је посрамила и та општа слога играча, и помисли да су можда толики људи више у праву него он сам. Па ипак, поступили су донекле нечовечно, јер су избацили напоље једног неурачуљивог човека, пијаног човека, коме је требало опростити. За ову нечовечност Миле ће се осветити у своје време. Морао је да журн, јер је ветар био досадан и сипао му сметове прашине у лице. Прашина на искрајцима града, то је дизање руку општинског одбора од споредних грађана. И зато је она сипала као да је цео општински одбор био употребљен да је вија са ветровима и засипа лице грађана који стално прете да идучњих избора неће гласати за такву управу.

У сплету улица на такозваној Чубури, коју још нико није успео да посрбн у језичком смислу, наоко су јој дали сасвим лепо име Савинац, Миле је у сплету тих улица нашао најближи пут за Московску улицу. Тај пут, то је била једна мала улица, још без званичног имена, али која је носила назив Марјаново сокаче, јер је била начињена од делова имања неког газда Марјана, који је овај назив сам дао, да би сачувао име од заборава. Кад је Миле изишао из ове улице нашао се у једној од нових београдских улица, које ничу брзо као и саме палате по њима и ти богаташи што их подижу. Некада Београд није имао калдрму на искрајцима у читавим улицама; данас је подиже преко њива, јер зна да ће сутра на тим њивама нићи место пшенице нове куће. Овом се улицом клатиле на ветру велике електричне лампе и просипале многе млазеве

беле светлости, тако да Милу засенуше очи, како је долазио из помрчине споредних улица. Из ове улице увуче се у две мање, а из треће укорачи у Московску улицу, која је до рата припадала Новом Селу, али која је данас потпуно у престоници. Ишао је доста журно и чуо у даљини песму неког сабрата пијанице. Та се песма помнила кроз непогоду као светлост кроз лишће уличнога дрвећа и допирала, искидана ветром, само у појединим својим деловима. Стизале су речи: љубав, пољубац, тајна, срце, срећа, убој ножа, вечна радост, луда младост. Истовремено негде се сурваше мачке преко кровова уз огромну дреку. Том приликом сруши се нека олупана шерпа, или канта, или нешто слично томе, и упале у нешто, свакако у неко буре за кишицу. Можда је с тим судом упала у буре и нека несрећна мачка.

Ишао је средином улице као што је ред да се иде ноћу кад човек не зна шта се скрива иза мрачних углова и иза кућерака и капија понаместаних без реда. Али га прашина љуто засипала све више и он се приближи зидове кућа и одмицаше даље. Паде му у очи осветљени дућанић Боре обућара, односно крпача пропалих ципелетина тога краја. И надвире се на мали излошчић и чу песму Борину:

Ти си, мала црноока,

Тужна песма моја!

Чекнић је одмерено и са уједначеним прекидима при намештању ексерчића ударао по ђону. На обућаревом сточићу пушила се цигарета. Ста-

ри мачак са великом олињалом главом и блесавим очима куњао је као пијан на креветцу. Њега се није тидало бесно оргијање једнокрвне браће на крововима, јер је и међу животињама поредак као међу људима: младост букти и сажиге око себе; старост једва шћилји и лагано умире.

Миле ускоро увуче кључ у браву једне капнје, којом се улазило у врло лепу троспратну кућу.

Имати кључ од капнје касно у ноћ није мала ствар. Човек се осећа сигурним кад га има у џепу, јер он отвара врата спокоја и среће, ако разуме се ту не узмемо у обзир оне несрећнике којима је кућа пакао. Овакав кључ ипак је најбољи од свих који постоје, макар и не била кућа наша сопственост... Такав кључ значи велико оружје у џепу. То је највећа заштита коју човек може прибавити себи у животу. Миле је имао кључ од капнје као толики други станари. Иако мали друштвени гад, он је ипак имао исто оружје које и сам сопственик ове куће и осећао се исто тако сигуран као да је кућа његова. Чак ни улични стражар нема право да га пита шта ће он ту. И Миле осети да ужива неку огромну срећу. Од њега нико није умео боље да осети ту срећу, јер је он знао каква је мука улазити у кућу преко зида; а то му се кадгод дешавало!

Ишао је кроз ходник у двориште. Степеништа је оставио за собом, јер су она служила онима који су били у стању да плаћају већу закупнину од оних који станују у дворишту. Али има и таквих станара који станују у дворишту због извесне предострожности, или што траже тишину, или што не желе да им свак пиљи у врата и

прозоре. Сопственик ове куће био је скоројевић. Имао је ову троспратницу са улице и једну двоспратницу у дну дворишта. Између ове две угледне куће постојала је једна старинска приземна кућица с три мала стана по соба и кујна. Преко пута ове кућице биле су шупе за њене станаре. Двориште је било уско, али дубоко, калдрмисано турском калдрмом, која је кроз цео један век по ослобођењу од Турака потпуно стекла право да се зове српском, и ту је калдрму био густо обрастао пркос. Уза зид, где су биле шупе, верао се ладолеж; а уз зид кућице растао је драгољуб, леп човек и остало познато цвеће што расте под прозорима и око врата старинских кућа. То месташце с том старом кућицом беше остатак старог Београда, пуног цвећа, и оно беше прикљештено модерним грађевинама и разлозима газде скоројевића, који није хтео да руши ову сигурну ренту. Ту се осећао јак мирис цвећа, које је уздицало за сунцем, јер мирис се рађа кад цвет уздише. Први и други стан били су један до другог; трећи је био растављен од њих настрешницом која је некада била соба, али коју је време претворило као у неку отворену летњу трпезарију за сопственика стана који је био други по реду. Трећи стан, који беше скоро усамљен, био је најмањи и имао је само један прозор, и то на соби, а улазна врата беху стаклена и кроз њих је улазила светлост у претсобље, које је истовремено служило за кухињу. Стан је показивао велику збуњеност мајстора који га је испланирао и оскудна новчана средства некадашњег сопственика који га је градио пре неких стотинак година.

ВРИСКА ДЕЦЕ РАДНИЦЕ МИЛЕНЕ.

Миле је, и поред потпуног мрака у ходнику кроз који је пролазно, напипао двокрилна врата у дну, која су се отварала гурањем, а затварала сопственим замахом, и нашао се у дворништу које поменусмо. У оном трећем усамљеном стану становала је удовица Милена, крпачица старих џакова на пристаништу, која је имала троје деце од којих је најстарије мушкарче имало десетак година и било глувонемо; други деран имао је седам, а девојчица пет година. Милена је боловала од рака у материци дуже време, а било је код ње и плућне тубрекүлозе, те су је неколико пута носили у болницу и враћали; а сада је лежала тешко болесна окружена том дечнцом и страшно кужним ваздухом, који више није био ваздух, већ отров. Ступивши у дворниште Миле чу вриску ове деце и помисли да се ту дешава нешто необично. Он приђе прозору и провири на крајичак простора који је био слободан услед усукане завесе. Видео је Милену испружену на постељи у самртним мукима и чуо како јечи. Мушкарчићи су стојали поред ње и плакали. Девојчица је лежала са загњуреном главicom у јорган који је био згужван испод ногу болеснице. Миле без размишљања упаде у овај стан и притрча постељи несрећне жене. Притећи болеснику значи уздићи се до божанства. Деца се обрадоваше кад га видеше. Милена отвори очи и спази Мила. Она му махну руком и он се приже да чује шта хоће.

Усне су јој биле сухе, печене, исперутане, тамне и једва су мицале. Нешто је шапутала, али је намерник није разумео. Девојчица сиђе са постеље и обгрли Милова колена. Ноћник помилова дете по косици.

— Кажите шта хоћете, госпођо, — опомену је Миле благо. — Хоћете ли воде?

У гуши јој је крцало, звечало нешто као оштри каменчићи у звечки од целулоида, стругудало грозно и личило на страшну тестерицу која реже живот што се згрчио у грлу, па не може ни напред, ни натраг. Ох, да бар може да брже реже! Зашто тако уједначено, хладнокрвно, пакосно и искежених зубаца?! Па још по ноћи кад страх плаши и дави јадну децу!

— Имате ли какве лимунаде овде? Уста су вам тако печена!... Децо, има ли шећера у овој кући?

— Нема, — изјави седмогодишњи деран мали Жарко.

Глувонемн се звао Илија, девојчица Душица.

— Је ли био скоро чика доктор?

— Није.

— Никако?

— Никако.

Миле се опет приже болесници.

— Госпођо, како вам је? Реците бар што.

Жена га погледа поново и једва процеди кроз зубе:

— У... у... умирем, ето!... Запаљење плућа немам. Прешло сад у запаљење... Хладите ме, молим вас!... Моја деца! Ох, моја деца!...

— Не бојте се, госпођо; све ће се лепо свршити. Нећете умрети. Деца ће лепо сачекати да мама оздрави, и онда...

Ствар је била озбиљна. Миле журно свуче са себе капут, засука рукаве на кошуљи и даде се на посао. Прво је склонно децу у кухињу и наредно им да легну у постељу која је ту била. Деца уопште нису легала дотле, и брзо заспаше. Часовник на сточићу показивао је два.

Миле отвори врата на кухињи, а затвори на соби, па онда отвори прозор, јер је у соби био ујасан смрад. Опет приђе постељи.

— Осећате ли болове, госпођо?

— Да. У утроби. Али на махове. Сад ми је мало лакше. Хладите ме, господине, молим вас. Ако се извучем из овога запаљења лако ћу! Само ово да прође!

— По чему знате да имате запаљење?

— Познајем ту болест. А ово крљање зове се ропак. Он значи скору смрт. Али ако се сад некакo ишчупам... Хладите ме, тако вам Бога!... Кап би имало шпиритуса за облоге; ох, али ја га немам!

Ове је речи изговорила испрекидано, страшно се мучећи при изговору. Миле јој рече да су деца већ поспала и замоли је да мало причека. Затим одјурн у ону двоспратницу у дну дворишта у којој је становала тетка Мада код које је Миле имао стан као награду за слушакање. Ушао је журно на споредни улаз, а из овога у кухињу; дограби боцу са шпиритусом; у цепове нагура шећера; шаком заграби чај и опсова нешто на рачун оних који имају сувише. Затим закључа врата за собом

и врати се назад. Све ове ствари стави на сто у кухињи и пристави чај. Нађе неке крпе и поцепа их згодно да могу послужити за облоге. Покваси једну шпиритусом, па је стави болесници на груди, а другу стави озго да се не кваси кошуља.

— Ох, када бих могла добити лекара!

— Лекара?! Дођавола са онима који не знају да лече ни сваку стоту болест! Ни сваког хиљадитог болесника нису у стању да излече! Не бојте се. Вама не треба лекар.

Одиста је тако. Миле је већ видео да су часови ове жене избројани. Ипак је предано пословао око ње, а када се болесница мало умири изиђе у кухињу и запали цигарету. У овој кухињи била је постеља, стари шпорет, сточић, две столице, огледало на зиду, напукло, на којем се човечија глава издужује као кофа. У углу је био сандук са разним кухињским потребама. Све је било дотрајало, безбојно, запуштено. Миле се огледа и виде да се завој добро држи на глави. Покваси марамицу и убриса трагове крви. Уз овај посао мрмљао је речи које су претиле и говориле да ће се већ обрачунати са свима гостима крчме „Све по динар“.

Вода у лончићу већ је струјала и Миле брзо приправи чај и послужи га болесници шољом, а себи задржа чашу. У овој кући постојала су само та два суда способна да послуже чај. Пажљиво и опрезно успео је да наслони болесницу уз зид преко два јастука. Она је била тешко болесна, али ипак толико кадра да седи у постељи. Од болести коју је она имала болесници су прибрани до последњег даха. У тренуцима добијају чудну снагу

и тврде да ће скоро изићи на улицу. Али тело ипак не може да крене, као што је случај код неких болести при којима побољшање и воља за изласком долазе пред саму смрт.

Миле јој пружи шољу, али она одмахну руком и укочено гледаше у правцу иконе која је висила наспрам ње.

— Чекајте, — једва простења, принесе уморну руку лицу и пређе преко очију. — О, Боже! — говорила је као у неком страху. — Шта видим, о велики Боже!...

— Госпођо, шта то говорите?

— Да! Тако је! Видим, добро видим! И то ми снагу даје!... Велики Боже!

И покуша да се прекрсти; но рука при овом покрету смалакса у крило.

— Речите, шта сте хтели.

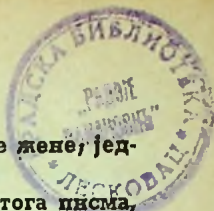
— Ништа!... Да, тако је! Сасвим добро видим! О, мати Божја!

И даље је укочено гледала у истом правцу и све се више упијала погледом у зид. Мила ово заинтересова и поче да је салеће да му каже у чему је ствар. Она тешким изговором напомену да не жели да га плаши у ово позно доба, на шта се он подругљиво осмехну.

— Уопште не умеам да се уплашим, госпођо, и молим вас да ми кажете шта вас толико занима на оном зиду?

— Богородицу видим тамо! Да, њу видим! Ено је, седи под иконом и у крилу држи малог Христа!

— Па Христос није више мали, госпођо! Он је распет.

— И видим поред Богородице и две жене, једну с леве, другу с десне стране.

— Извесно да су и те жене из Светога писма, — примети Миле. — Него, будите ви спокојни, оне ће да поседе, па ће да оду.

— Да оду? Оне не одлазе, оне нестају. Оне су привиђење само за мене, а ви их не видите, јер ви нисте на умору. Али Богородица постоји, само је не виде сви.

Ту болесница успе да склопи руке и да завапи очајно према приказима:

— Мати Божја, смилуј се на моју децу! Побрини се за хлеб њихов! Не убиј моју сиротињу!

— Али, госпођо, шта ви то говорите?! Богородица није убила још ниједно дете. То је посао људи на земљи!

— Да! Ви паметно говорите! Тако нешто хтела сам да кажем.

— Па то је дужност светаца да помажу! Него, пијте чај.

Болесница поново упре поглед према зиду и развучено говораше:

— О, Боже, шта сад видим! Моју девојчицу, кћер моју, која је тако давно умрла! Кћери моја, ходи матери, да те помилујем! Ходи, дете моје! Да ми кажеш како ти је на том другом свету!

— Доврага, овде се почеше купити мртви! — примети Миле у себи и осети да му се пење чекињаста стонога уз кичму; затим настави гласно: — Само вам се то чини, госпођо! Не видите ви сада никога, осим мене! Ваша кћи не постоји више; то је јасно сваком богослову, а камоли нама што не знамо ништа!

— Она ми је била најлепше дете! Ож, да знате како је то било дивно анђелче!

— Верујем, али сада више немате ништа од тога; него лепо да попивјете чај.

Болесница се слабачко осмехну.

— Да, попићу га, јер је већ време, — рече једва чујно.

Грозно је то кад самртник каже да је већ време!

Али није могла да држи шољу у смотеној руци. Миље седе поред ње и поче да је залепа кашичицом. Била је забацила главу на зид и личила на авет с тим изболованим лицем. С тим искривљеним вилицама, с тим гладним зубима, с тим очима страшним у дубинама пресахнулог живота, с тим земљастим образима, с тим подераним челом, с том косом без сјаја, овај леш на прљавим јастуцима учини да задрхта неустрашиви младих и окрете главу у страну, истински се плашећи сенки што су лелујале наспрам светлости која је била гурана са стаклом у којем је извирала дахом олуже што се ломила напољу. Грудн су се једва мицале, биле обеснажене, дотрајале, хладиле се, смиривале на крају преваљенога пута. Овај је живот лебдео, био већ довршен и очекивао се само тренутак да се угаси. Ноћ је била исто тако на крају, и она је значила што и тај живот пред свршетком. Крај, то је циљ свему. Овај крај био је двоструко несрећан: умирала је ноћ коју никада више неће видети ниједан календар, и умирао је један живот који никада више неће видети ниједно око. Али ова ноћ свршавала се светлошћу; и ипак значила својим крајем почетак; овај живот

свршавао се мраком без пребола и значно крај вечни.

Болесница је једва отварала уста и примала чај. Очи је држала затворене, али с времена на време она би их отворила и погледала Мила. Тиме је хтела да се захвали на толикој доброти. Није узела ни неколико кашичица и већ је замолила да легне. Миле је положио као што је раније лежала и у њеном грлу опет поче да ради она ледена звечка.

— Хладите ме, молим вас, — прошапта болесница. — Да се само сад ншчупам!... Ако умрем, знате шта... ох, мати Божја! ако умрем побрините се за моју дечицу!

— Хоћу. Али ви нећете умрети.

— И још вас нешто молим: покушајте да Илију дате у завод за глувонемице... обећали су; а Душину понудите коме под своје, Жарка предајте општини.

— Та каква општина! Није то њена дужност, њена је дужност да уређује паркове, да наплаћује трошарину, да приређује банкете важним личностима!... Ипак, и Жарко ће бити збринут. Ви сте прали туђ веш и крпили ђакове, и хранили ову децу, ја ћу служити, и прихватићу их бар првих дана. Ви сте им били мати, ја им постајем брат!

— Ох, господине!

— Ако никада нисте учинили грешку у животу учинили сте је сада, јер сте ме назвали господином. Ја волим, додуше, да се правим господином, умем и њушку да подигнем увис, али уствари ја нисам господин, ја сам мученик!

Говорећи ове речи Миле је одједном приметио да га болесница више не слуша. Она је једва приметно трзала десном руком, покушавајући да подигне кажипрст, али без успеха. Усне су се мицале; она је хтела да каже нешто што нема везе са започетим разговором. Миле скиде крпу с њених груди, поново је натопи шпиритусом и исцеди. Сад је кошуља била покрила груди до врха услед окретања и Миле се мучно да намести облогу. Он се одлучи да расцепи кошуљу и он то и учини. Како се изненади кад виде да су груди почеле да зелене. Он тако што није никада видео, а чуо је да умирућем могу да позелене груди и буду као трава. Овде онде указивали су се лишаји, модри, зелени, прљави. Грудна кост се испупчила; лажница утонула као излокан гроб; дојке нестале. Намах престаде да ради она ужасна звечка. Усне нагло заиграше и изгледаше да ова жена хоће нешто да каже. Она заоста и прошапта:

— Да вам кажем...

— Шта, госпођо?

Али она ништа више не рече. Њеним лицем затрепта модричаста светлост, затим бледило попут муње преко тамнога неба, и све то брзо као кад немирна рука баца из огледала сунчеву светлост на оближњи зид. Доња усна се искриви у десно и заигра као кад дете хоће да заплаче. Тада већ нестале оне чудне светлости и цело лице покри тама. Уста се мало отворише, а на унутрашњим јвицама очних капака појави се по једна суза.

Миле виде да жена издахну.

СМРТ И БУЂЕЊЕ.

Са овим животом угаси се и ноћ. Зора је већ освајала. Миле погледа око себе и замисли се стојећи наспред собе. Шта му сада ваља чинити? Да изиђе напоље и затвори врата за собом? Да све заборави и гледа своја посла? Случајно се десно при овом тешком догађају, и шта би он сада могао ту да помогне? И зар би му то била дужност? Учинно је више него што се од њега могло очекивати. Испео је најплеменитији човек у целој овој кући. Док је он овако милосрдно пословао око смртнице и њене дечице, остали су добри суседи мирно спавали у својим кућама. У осталом, ни ти суседи нису дужни да пазе шта се дешава по туђим кућама и да на случај потребе притичу у помоћ. Па шта хоће напоследку и та сиротиња: да се део свет стара о њој?! Свакако себи да се стара.

Мислећи овако Миле изиђе у кухињу. Није се никад хвалио да има богзна какво добро срце, па неће нимало нахудити своје угледу ако мирно залупи за собом врата ове куће. На постељи су спавала деца и чуло се њихово дисање... Гомила деце! Крш на наносима живота! Које требају деца? Чему она? Да се само намножавају муке на земљи и безбожници за Страшни суд! Је ли нека заслуга имати фабрику деце? Где је отац ове деце? Где мати? Миле Симић их извесно није родио, и шта га се сада тиче та гомила живих удова?!...

Оваква је питања постављао себи и пицао де-

пове да нађе цигарете. Затим седе на крајичак постеле и посматраше децу. Тако је остао док цигарета није догорела, а тада се диже и бади опушак. Ипак мора издржати на послу до краја. Присети се да се покојник мора прво окупати и обући у нову кошуљу и ново одело. У два погледа закључи да у овој кући нема могућности да се изведе тај обичај. Сети се да неки место купања употребе мокре убрусе којима се покојник убрише по свима деловима тела. Он нађе неки старн убрус, пропао као стара војничка застава која је видела многе окршаје, и добро га покваси. Покојница је већ била нага, јер јој је раније подерао кошуљу, и он је сада поче трљати убрусом. Неколико пута квасио је тај убрус, цедио га и њиме допирао до свих делова тела покојничинога. Тај је посао извео за неколико тренутака; а затим испретура цео стан док не нађе хаљине у које ће обући несрећну жену. Покојницу је облачно брзо и вешто као да је дотле обукао многе мртваце. Пошто је био готов са облачењем примети да је покојничина коса у великом нередy. Нађе чешаљ и лепо је очешља. Требало је мало наместити ту постељу, јер је одлучио да покојница ту лежи, пошто у стану не беше стола за то. Одмах премести покојницу на ивицу постеле и онда застре слободни део једним доста лепим ћилимом на који потом намести леш, а затим застре и онај део на којем је дотле почивало тело. Том приликом нађе под узглављем воштаницу, коју је изве-сно спремила ова бедна жена да јој се запали када буде умрла. Свећа беше доста велика и могла је горети неколико часова. Миле је запали и по-

боде на шиљак са којег је још давно нестала месингана кугла која је некада служила као украс. Сад је поокјинца била пристојно намештена. Извесно, недостајале су многе појединости, али за упрошћено склањање са овога света било је и ово довољно. Не мислимо на наките који ни на живима ништа не значе, већ овде мислимо на уљудну одећу коју међу на мртве да би угодили очима живих, на мало лепши одар, на целу бољу спрему. Али као што човек просто умре тако га ваља просто и у земљу спустити. И тајно. Ноћу.

Миле потом изиђе у расвануто дворниште и набра мало цвећа, па га стави код главе покојнице. Затим седе за сто и извади из ђепа неку залуталу писаљку, па написа на комаду хартије ове речи:

МИЛЕНА ЖИВКОВИЋ

удова

преминула пре поноћи.

Сахрана данас у 4 часа по подне.

Ожалошћена деца.

Овај плакат закуца на зид поред самих врата. Ставио је да је Милена умрла пре поноћи зато што је знао да у правом наводу сахрана не би била могућна истог дана. Распреми мало по кући и опет пристави чај. Сад га је био сам, седећи поред одра. Мислио је: па није то баш тешка ствар спремити једнога покојника. Да, али сада се сетн да је потребан ковчег, тај чувени мртвачки сандук, без којег хришћански леш не може у земљу. Неки народи у томе су много практичнији,

јер одлазе у земљу наги као што су наги рођени. Признају тиме да улазе без оружја у борбу са подземним аветима; признају да су побеђени болешћу, ватром, хладноћом, незнањем, мраком, злбом, пакошћу, лажима научника и духовника, свирепостју властодржаца; да су побеђени од малих и великих оружјем и голим шакама, да им се наругаше сви и да више неће да знају за отпор. Желе смрт до праха. Све је овамо на свету било лаж; уништени су сви докази доказљивости, и свет је остао да и даље лута кроз светове мрака; свет је постао каљуга у којој неће више да се брљају они који су поштени и мудри. А то су сви мртви, ти ледени мудраци, равнодушни великани без даха и покрета, без језика и лажљивих речи!

Можда положити оружје значи победити!

Ова је жена лежала исто тако непомична, била неустрашиво мртва и спокојна. Миле осети неку чудну и језиву свечаност поред овога леша, а највише га се дотаче ћутање. Ћутање крај мртваца, то је ћутање пред најтрагичнијим ћутањем, преживљавање укочености и занемелости једнога леша. Али ћутање при којем живи осећају ход велике вечности, чији су кораци ћутање, ћутање, ћутање!...

Одједном постаде нервозан тако усамљен, и стога устаде и коракну неколико пута горе доле. Сад је ваљало размислити како да се приступи сахрани. Да ли да се обрати и суседима? На сваки начин. Али се сети да је газда од имања отпутовао с породицом у бању; да су остали станари из троспратнице већином растурени; да они, који су ту, јутром журе пословима; да у двоспратни-

ци у дворишту станују осим тетка Маце неки људи који се муче са српским језиком, дакле странци, и да су најближи суседи Миленини, који заузимају станове до ње, сиротиња: једно су муж и жена са служитељском пензијом, обоје стари и немоћни; а друго је старица коју издржава син неки музички подофицир из унутрашњости. Ипак ће покушати да скупи који грош, а и сам ће приложити. Да је ту газда Жива из Бачке, лако би! Он има широко бачванско срце и дао би! Он даје толики новац за одржавање стана и кухиње код тетка Маце што му само служи за свратиште кад дође у Београд, па што не би дао прилог да се сахрани једна сиротица с толиком небринутом децом?

С тим мислима приђе дечјој постељи, јер се већ из појединих станова чуло буђење. Одлучио је да и децу пробуди, да би раније приступио пословима који су чекали. Прво лагано задрма за раме глувонемога мушкарчића, на шта се дете одмах пробуди и више преплашено ђипи.

Овај младић, који је синоћ у Кошутњаку био ђаво, а у крчми разбојник, сада је личио на анђела. Он подиже руку изнад детиње главе, поглади га по коси и рече:

— Не бој се!

— Како је мама? — питао је дечко мимиком.

— Спава!

Милу је глас дрхтао кад је ово изговорио. Личио је сам себи на онога што јутром буди у ћелији осуђенога на смрт над којим има да се изврши казна.

— Хоће ли да оздрави наша мама? — мумлао је неразговорно, ломко прсте и зверео, али га је Миле разумео.

— Она је оздравила!

Дете опет замумла. Хтелo је рећи: хоћу да видим!

— Видећеш. Ходи овамо. Ти си паметан дечко. Је л' да јеси?

Дете је ишло за њим у собу. Код врата стадоше.

— И нећеш плакати кад ти кажем да је мама умрла? — питао је Миле као да је веровао да ће га дете чути.

Међутим, деран није ништа разумевао. Он само утрча у собу и врисну. Миле упаде за њим и даде му знак да ћути. Врисак овога детета личио је на рiku рањене звери. Овај врисак пробуди Жарка и Душицу и они се појавише на вратима. Жарко је био свестан догађаја и заплака. Душица запита:

— Је ли то мама спава?

— Спава, сине!

— Како је лепа! И више не кука!

Дете приђе одру и запита:

— А зашто сте запалили ову свећу? Је ли то се молити Богу да мама оздрави?

— Јесте.

— А хоће ли она опет да се пробуди?

— Неће. Она сад путује далеко код Боге, и вратиће се када ти будеш порасла. Она одлази да ти донесе пуно поклона.

— А шта ће да ми донесе? Хоће ли и путку да ми донесе?

— Хоће.

Али дете код ових речи одједанпут заплака и приби се уза своју браћу. Обгрли им ноге и тако оста једајући заједно са њима. Дете управо није знало шта се дешава, али је увиђало да је мама нестала и зато се заплакало.

ТРЕЋИ ДЕО.

ПОБЕДА МАТЕРА.

1.

СМРТ ЈЕ ВЕЋИ ДОГАЂАЈ НЕГО РОЂЕЊЕ.

Ваљало се побринути за погреб. То значи ваљало се побринути за новац. Миле скиде огледало и загледа га с позадине. Картон који је придржавао стакло био је причвршћен ексерчићима. Ваљало га је извући. Миле извади каму и њоме повади ексерчиће, из чега можемо закључити да кама може да послужи и у неку племениту сврху. Јер овај картон затим беше испуњен овим словима:

„Ја сам глувонем и извештавам све хришћане да ми је ноћас умрла мајка од рака. Остали смо троје деце и немамо с чим да је сахранимо. Ја сам најстарији, а имам само десет година. Молим добре људе да уделе колико могу нама изгубљеној деци.

Понложише:

Миле Симић, овдашњи, незапослен, 50 дин."

Миле направил на картону рупу и провуче капац, па овај напис обеси гљувонемом Илијин о врат. Мимиком му затим протумачи да зађе од куће до куће. Трудно се да му каже да свраћа само у скромније домове, јер богаташи ретко излазе пред сиротињу: то чине слуге, а слугама се не вреди обраћати. Обрати се увек ономе који има мање, јер ће сам изићи преда те и стугнути у разговор. Прво ће те мало гњавити, мрштиће се, гунђаће, али ће наизад извадити пару. Богат човек неће да изиђе преда те, и зато се од њега и не надај поклону. А има и таквих који неће да читају јероглифе које сте им потурили под нос. Они ће одмах залупити врата. Они, пак, који прочитају траже доказе да је истина то што сте написали на хартији. То значи морали бисте упртити покојника на леђа и показивати га онима који још имају срца. Данас се свет избезобразио, па просе и они који морају и они који не морају, те су зато добри људи често причућени да мењају тактичв: не верују уопште ни коме! Зар је мало таквих у Београду који обилазу твоје прагове с разним цедуљцама и траже милостињв? Миле се овде замисли, јер се бојао да ће цео плач пропасти. Шта да учини, па да сигурно успе? Треба нечим уверити светину да је мајка гљувоневога детета олиста умрла те ноћу. Свет хоће да протекне у помоћ кад је велика несрећа. У свету ипак има милости, свет ипак може да буде добар. Свет илелевати без мере. Сети се одједном да ће најбоље бити да по-

зове лекара из суседства, да напише умрлицу. Свакако да лекари имају при себи исто толико умрлица колико и рецепата које издају ради лечења. Рече деци да седе мирно и да чекају, а они ће се одмах вратити. При поласку даде им по комад врућег хлеба, који је био купио прекопута.

У близини је становао лекар Павловић, и Миле зазвони на улазу у његов стан. Служавка му рече да се господин тек облачи и да зато мало причека у чекаоници. Мало касније Миле је објаснио лекару у чему је ствар и овај одмах пристаде да прегледа покојницу и изда умрлицу, која је двоструко била потребна: да поткрепи молбу намењену племенитим људима и да пријави гробљу смртни случај.

Пошто је лекар написмено потврдио ову смрт глумонемо се дете отисну улицама, а Миле пожури да свршава даље послове. Дођоше дветри жене и дадоше упутства шта се све даље има радити. Треба положити таксу за гроб; затим извести пароха, поручити ковчег и кола... Па требају звона...

— Поп, ковчег, кола, такса, звона! — гунђао је Миле. — Пола баци у воду! Набавићемо ковчег и кола, али не она на која ви мислите, већ таљиге. Откуд нама паре за господску опрему? Поп нам не треба, ни звона. Ко треба да чује за ову смрт?! Гроб морају ископати кад стигнемо на гробље.

— Ју, ју, ју! шта ви говорите, младићу?! — чудила се једна од госпођа. — Како се може замислити један погреб без свештеника?!

— И без пристојних кола! — додаде друга.

— Па пријавите општини да деца немају да

плате гроб, и тада ће га дати бесплатно, — напомену трећа жена.

— Немамо времена да се тискамо пред општинским вратима, — рече Миле. — Сад журим да поручим сандук код столара у близини. То је добар човек и учиниће цену. Тањиге ће дати Мита Ђора. Има он једног сулудог слугу, па ће тај да тера. Мита неће ништа да наплати.

— Знамо то, младићу, али на шта ћете употребити новац који ће приложити добри људи? — запитаће значајно прва госпођа.

Она га је сумњичила. Он се јетко осмехну.

— Видећемо, госпођо! — рече он кратко.

— Па од тога новца ваљда треба да пристојно сахраните жену, — опет ће рећи та госпођа.

Миле је вртео главом. Ипак се уздржао да повиси тон и да чак учини и нешто теже: да избаци ове жене напоље. Имао је пуне руке посла, и није му сада било до размирица. Али жене су и даље говориле, стављале примедбе, предлагале, саветовале, а највише сумњичиле. Госпођа, која се бринула шта ће бити с прикупљеним прилозима, опет запита:

— А шта ћете урадити с новцем који буде претекао после свршене сахране?

— Како, молим?! — учини Миле подругљиво и погледа госпођу као човек који жели да пређе на спрдињу.

— Да, то ме интересује, јер свакако тај новац мора да припадне деци!

— Па сад... коме припадне, госпођо! Него, ако бисте ви били тако добри да се старате о сирочињима, ја бих вам радо предао сав новац. Али ако

новац не достигне да се њиме изврши погреб, шта ћемо онда?! Хоћете ли ви дати недостајућу суму?

Жена се узврте. Није знала шта да одговори, тим пре, што нити би била вољна да узме децу, нити да дода суму која би још била потребна да се допуне издаци око погребa. Ипак процеди:

— Па знате, ја то само кажем... претпостављам све могућности, да бисте се ви знали управити у некој можда незгодној прилици. Зар не, госпођо Петровић?

— Сасвим, — потврди та на коју се беше обратила питањем.

Она трећа рече такође:

— Сасвим. Младић треба да има упутства, јер ово није мала ствар, и овде треба знати ваздан којекаквих ситница и крупница.

У праву је ова жена. Смрт је већи догађај него рођење.

Она настави да се правда:

— Ето, ја бих притекла веома радо у помоћ, али не могу. Мој Јевта тако је нежан, да морам да сам стално поред њега. Све ја да му спремам, све ја да му принесем. Неће да зна за служавку. Мој Јевта сматра служавку за погану ствар и не држи је у кући.

Госпођа Петровић изјави слично:

— И са мношћем вам је тако нешто. А још и ово, госпођо Десо: нисам се ни познавала с покојником. Толико само што јој климнем главом кад прођем поред њених врата. Ви сами знате, госпођо Зоро, како вам је то по кућама где има много станара.

Сад и госпођа Зора даде извињење за своју особу и свој дом у следећем:

— Ми опет никада без гостију. Синоћ ето дође из Зајечара Миланов брат од тетке са женом и децом. Можете мислити колики је ту крш. Зато не могу да притекнем у помоћ овој деци. Али овај ће вредни младић све то лепо извести. Ето, ни на погреб не могу стићи од силних гостију.

— Тешко мени! — рече госпођа Деса. — Не бих смела ни помислити да не будем у кући кад је ту мој Јевта!

Пошто се тако испричаше, госпође напустише овај дом, а Миле исплази језик за њима када нестадоше у дворишту.

Глувоиемо дете врати се у подне. Миле изброја на дечјој постељи сто четрдесет и три динара и 25 пара.

— Ипак, децо, овај свет још није сазрео за пропаст, — нашали се Миле. — Даје доста добро, од беде, додуше, али даје!

Сад је мислио за свој рачун: ових сто четрдесет и три динара и 25 пара нека су дали њих сто приложника. Од те стотине педесет су дали и покајали се; тридесет су дали уз гуњџање и половање како данас цео свет проси и како нико неће да запне; деветнаест приложника дали су уз тресак врата, а само је један помиловао дете по уплаканим образима и дао свој динар. Али ипак свет је дао, и свету се мора рећи хвала.

— Сад ћемо, децо, да пређемо даље на посао, — говорио је цедећи пикавац уснама. — Сад ћу да идем да доведем столара да извади меру за мамин сандук, а онда да замолим чика Миту Ђо-

ру да пошаље кола, па у име Бога да кренемо после подне на гробље. За гроб сам јавно и даће га. Тражио сам и кола од општине, али кажу да су сиротињска кола заузета за после подне, а ми немамо времена да чекамо до сутра! Та погана општина!

— Боље да чекамо, — рече Жарко. — Бар би мама била дуже с нама.

— Мртвима није до чекања, и овако мора да буде. Они журе у гроб као ми у постељу кад нам се спава.

— А хоће ли попа доћи? — питало је дете.

— Хоће. Обећао је.

Миле је мало пио и ракија га беше ухватила за језик. Била у посети и тетка Маца, па њу служио ракијом, и том приликом попио неку више. Тетка Маца му тада рекла да му је дошло неко писмо, али он је рекао да га сада писмо не интересује и да ће га читати кад се све ово буде свршило. Мислио је да је то писмо без неке нарочите вредности. Међутим, оно је било важно, као што ћемо касније видети.

Децу је опет оставио саму крај мртве матере. Старица из суседног стана, мати музичког подофицира, обећала је да ће се и она наћи, и тако Миле оде да доврши и последње припреме. Био је срећан што је могао да помогне овој деци. Наспрам оних који су навлаш хтели да се нађу на помоћи био је подругљив и добронамерници су напуштали кућу брже-боље. Миле би се смејао кад остане сам; и када би га деца запитала зашто се смеје, одговорио би: „Па зато, децо, што је врло занимљиво умрети, јер се тада дознаду многе

ствари!"... И онда би опет тргао коју чашицу препеченице.

Столара је затекао у радионици, и овај је обећао да ће одмах доћи да узме меру; а и с Митом је ишло такође лако. Тај се чак и казалио:

— Море, и тебе ћу да одвучем у гроб ако немаш паре, — рекао му. — Само се потруди да умреш пре мене. Ако уграбиш, те ме надживиш, е онда се обрати шинтерима! Тргни још и ову, па жури! Још нешто: узми овај мали прилог за покој душе!

Миле спусти сребрни новац у деп и врати се кући где је столар већ пословао.

2.

ПОГРЕБ.

У четири сата после подне стиже свештеник и затече покојницу у ковчегу окружену децом и женама из дворишта. Пред кућом су стојале таљиге са сулудим кочијашевим слугом Гајом. Свештеник изврши опело, пошто је Миле тако условио: што скромније, без икакве уличне параде. Још додаде и ово:

— Волео бих да видим како изгледа да једно свештено лице иде у златним одежама пред каљавим таљигама!

— Младићу, — рече свештеник — ја вам у име православне цркве благодарим што сте се нашли у невољи овој дечици, али вам замерам што нисте затражили од општине погребна кола. Не

бисте ништа платили. Незгодно је да се овако превозе покојници у престоници. Могли сте затражити да се још јутрос пренесе у капелу, а не да се овако вуче улицама. Па још таква кола! То не доликује да се види у једној престоници.

— По чему, оче? Зашто крити истину? Једни су за златна кола, други за каљава. Ми ситнина, ми смо за ова која сам ја изабрао. То је наше си-ротинско право да дозволимо да нас мртве газе ако хоће! Али док смо живи, ех!... Не дамо се док смо живи! И увек...

— Али ту одмахну руком и не доврши.

— Божји човече, — чудно се попа — чему та срдба?! Па ми смо људи!

— Да, људи смо, — примети Миле — али различити! Ми смо друго, господине, и није нам место тамо где је моћнима... Него, ја бих вас молио да се задовољите сумом коју вам дајем.

И пружи новац. Осим укућана и свештеника било је ту неколико жена из дворништа и некаква два човека које нико није познавао. Сви изиђоше до излаза који је служио за аутомобиле, а ту она два непозната човека уз Милеву и Гајину помоћ натоварише ковчег на кола. Жене се згледаше и почеше се извињавати у ветар што нису у могућности да пођу на погреб. Свештеник се прекрсти на излазу и оде супротно. Жүрио је на други погреб, чији учесници желе да прати покојников спровод до саме раке. Кола пођоше, а за њима корачаше Миле са децом. Он и Душица били су у средини, а Илија и Жарко са стране, и сви су се држали за руке. Били су у црнини Илија и Жарко, имали црне мараме око врата, а Душица

је била убрађена. Деца су јецала. Миле их је умиривао и опомињао да се на улици не плаче.

— Угледајте се на милионаре, који никада не плачу, — говорио им је. — Ви сте иначе гладни, и из вашег тела не сме више ништа да истече! Чувајте те сузе за црње дане!...

Кад изиђоше из ове улице Миле се осврте и виде да осим њега и деце нема никога више у овој поворци. Гаја је шибао коње и они су све брже одмицали, тако да су их Миле и деца једва стизали. Код првог угла кола пођоше врло брзо и Миле мораде да истрчи пред Гају и опомене га. Али овај није познао Мила и хтеде га ошинути.

— Ти си луд! — повика Миле. — Лакше да тераш! Нећемо ваљда трчати!

Гаја се тек сада сети с ким говори.

— Шта си зинуо?! Ти си луд!

— Ја луд! Тачно! Ја луд! Хи, хи, хи! Луди Гаја! Хи, хи, хи!...

— Лакше да тераш, чујеш!

— Добро!... Луди Гајо, лакше да тераш, — заповеди Гаја сам себи, и кола стадоше, јер беше свом снагом затегао дизгине, устуривши се назад као да тегли ужета на дереглији.

— И одмах да бадиш ту лулу! Ко је још видео да кочијаш пуши кад превози покојника?!

— Никада нисам возио мртаце, господине! — изјави Гаја. — Ја вучем само дрва и угаљ. Понеки цак кромпира или тако што.

— Е, то да знаш и да одмах бадиш лулу!

— Како да бадим лулу?! Еј, шта ви то говорите?! Знате ли ви шта вреди ова лула?!

— Нећеш да је бадиш, него да је оставиш у

деп, па да пушиш кад се будемо вратили с гробља. Одмах!

— Добро да слушаш, луди Гајо! — рече Гаја опет сам себи. — И да се воспиташ, да други пут пазиш шта радиш кад возиш мртваце, иако је то најјевтинија роба. Један дак кромпира вреди више него пет пукова мртваца!

Истресе лулу и остави је у деп. Сада се коњи нешто уарумише и неће да крену. Дешњак стално маше главом и диже је увис. Гаја се накриви на седишту и спази да је нешто запело око ђема. Сиђе и намести. Нека деда застадоше и посматраху. Гаја им подвукну и попе се на кола. Сада су ишли лагано као што се иде на погребима. Мисле је нагнао и Гају да скине капу, пошто није имао тророги шешир, већ неку лишајиву шубару, стару и олиџалу. Пређоше преко неке утрине, јер је Гаја хватао пречце београдских улица, и латисе се неке пољане, коју су припремали да поставе сплет улица. Београд, престоница сељака, земљорадника и чобана, нагло напредује и сваки странац, који га види сада и који га се сећа однекад, примећује да напредује американском брзином. Кажу да издалека личи на Њујорк, али која корист кад земља ни издалека не личи на Америку?! Зато тај нагли пораст не значи можда ништа добро. Престоница једне државе треба да буде отисак онога што је иза њених леђа и онога што је пред њом, никако онога што је тако далеко од ње. И овај будући булевар говорио је за то, овај забачени булевар који ће бити скрпљен на брзу руку уз велика задуживања оних који се буду усудили да га подигну.

Са овога земљишта погреб се нађе у једној дугој улици на чијем се далеком крају назирао прилаз гробљу. Успут је свет застајкивао и посматрао бедна кола и на њима ковчег једва обојен неком неодређеном бојом, која је личила на прљавштину, и крст који је на њему био положен. Људи су скидали капе и зачуђено гледали ову реткост за Београд у којем се цело једно имаће потроши док се сахрани један леш. Трошкови око свадбе и погребма мало се разликују код нас.

У таквим приликама стигло се на гробље, и то са супротне стране, са Улице светог Николе. Луди Гаја заустави коње пред неким човеком који беше подигао руку.

— Шта је, брате, шта нас гђавнте?! — повика Миле. — Шта хоћете?!

— Морате на велику капију.

— Зашто?

— Таква је наредба.

Пођоше даље и на великој капији наиђоше пред собом на велики парадни погреб са музиком, венцима, многобројним свештенством, са родбиниом у богатим одећама, али чије сузе нису биле блиставије од суза сирочади што је ишла за овим другим неугледним колима. Мораше да стану док прође огромна поворка. Свет се у тој поворци тискао и био намирисан. Лично је овај погреб на весеље: свечано спуштање у заборав једног људског тела; неозбиљно схваћена трагедија свега што видимо око себе; смех на домаку сурвавања у мрачне поноре гроба!

Пред улазом у гробље музика се повуче да пропусти поворку и свираше славни Бетовенов

марш, али који је већ изишао на нос онима који учествују на погребима оних којима свира музика када одлазе у црну земљу. Луди Гаја терао је своју запрегу тачно за последњим учесницима погребца. Код капије он се потруди да претекне последње редове и тако се очеше о музику која је стално свирала. Капелник изненадно даде знак за прекид, али свирачи као по договору наставише свирку док мину и таљиге. Миле се окрете музичи и поклони се, јер је разумео да се то сада свира у почаст таљигама. Душница запита:

- Је ли то за маму свирају?
- За маму, — одговори Миле.
- А је ли свирају за свакога ко умре?
- Само за оне који плате.
- Па јесмо ли и ми платили?
- Нисмо. Нама свирају бесплатно.
- Је ли зато што смо сироти?
- Није зато, него зато што смо случајно напшли кад су свирали за онога који је платно.

Говорио је детету праву истину. Није хтео да га лаже као што је то био обичај кад се разговарамо са децом. Сви ми стално лажемо јадну децу. Расту нам у лажима и обманама. Зато нам не ваљају људи.

Раскошни погреб скрену једним широким путем, којим се иде ка гробницама; Миленин погреб продужи даље, на периферију гробља, јер се и ту поступа као у граду: бедници бивају стално забачени; њихово је место украју, подаље од осталих. Сиротиња је још при стварању света одвојена настрану и стално мора да стоји на своме месту. То је приковани Прометеј друштва, коме

стално кљују утробу! То је квасац из којег треба да нарасте тесто што се зове вечно блаженство. То је руља која треба да постоји, да би живот имао жалосне ниансе, човечанство предмет за борбу. То је со којом сотона соли ручак, друштвена прашина којом се засипају врата богомоља и која се баца у очи и самом Богу! Миле запрети главом и прогунђа нешто за свој рачун.

На крају гробља Миле извади цедуљицу из цепа и прочита број парцеле. Запита једнога гробара где је то, и када доби одговор нареди Гаји да тера даље. Ускоро видеше неколико свежих хумки и људе који су ту пословали. Један им човек приђе и запита за име покојника. Затим тај човек и још тројица скидоше ковчег с кола и донеше га до раке.

— А где вам је поп?

— Отишао кући, — одговори Миле.

— Па је ли жена опојана?

— Свакако да јесте. Поп је нешто читао, и ја сам му платио.

— Онда је све нас воме месту, — рече гробар. — А та дечица јесу ли покојничина?

— Јесу.

Ту Миле извади из цепа боцу с ракијом и објасни:

— Знате, имам ја неке поповске цепове, велике као бисаге, па може да стане и већа флаша од ове! Дед, брате, за покој душе, ако уопште постоји душа!

— Како да не постоји! Она постоји као што не постоји гробар који не пије! — рече један од гробара.

— Па ако је ви гробари нисте видели није нико!

— Варате се, брате, — рече на то најстарији гробар. — Ми овде примамо само тела, а душе иду другим путевима. Оне уопште немају везе са земљом и са разним општинским таксама као што је случај са телом! Ми овде радимо само са оним што се види. Ето, ово је сада једно мртво тело, дакле, једна ствар, као што је ствар ова моја мотика, и ми ту ствар полажемо у јаму као... као нешто што више не сме да постоји на земљи, јер је кужно. Душа овде није, јер њој није место у трулежи. Са овим се слаже и Свети синод. Она је нешто више, нешто свето, нешто чега се прљаве човечије руке не могу дотаћи, и зато она није овде. Ово је тело кутија; душа је бисер. Кутија се покварила и мора да се баци. Сопственик бисера дошао је и узео своју ствар, а кутију је оставио да је баце.

— Дакле, по вашем гробарском мишљењу човек је кутија! — насмеја се Миле. — Ето ти сад!... А шта ћемо за покварене душе, које нису ни налик на бисер? Ко тај бисер купи дођавола?!

— Ми говоримо само о праведницима кад кажемо да је душа бисер; а душа грешника, то је нешто као растопљено олово, које отиче у вечни огањ на страшне муке, — додаде гробар.

— Мала ми памет да све то сварим! — рече Миле и махну руком у знак да о томе не вреди ни говорити. — Него, питам ја вас, како иде радња, имате ли доста посла; ко више умире: сиротиња или газдаши?

— Код нас увек има посла! Сиротиња се не

види кад умире; она се кришом завлачи у своје рупе, без хуке, као што је и живела без хуке. Она не воли да се чује њен ход, пузи као црв и немо силази у вечни мрак. Она ни овде не пушта свој јаук; она иде право пред Свевишњег да ту проспе своје сузе! Сиротиња ћути кад живи, ћути кад умире, ћути кад дође нама. Сиротиња је ћутање, догробно ћутање, бездахно и чемерно.

— Море, како која сиротиња! — узвикну Миле. — Има сиротиње која умире са бомбом у руду, и с клетвом која значи претњу, и са измахнутим песницом, и са отровом на уснама! Подај јој кост, и нећеш добити бомбу!

— Можда, али овде је тако као што вам кажем, поновн гробар, и ово говорећи бацаше мотиком земљу на ковчег који је већ био спуштен у раку; земља је с потмулом луном падала на чамове даске, а он је говорио даље преко луле. — А што се тиче моћних и преситних, они овамо долазе уз велику грају, са извесном гордошћу; али ми смо гробари већ толико навикли да сахрањујемо њихов сјај, да нас ни сама владарска круна не може да збунује у бацању истине на земне остатке. А та истина, то је ова земља! Моћни долазе овамо уз трубе и добоше, али наше мотике све то брзо укључују и целу алабучу намах претворе у дубоки мир. Само шева дође овде и цвркуће безбрижно на крстача највеселије своје песмице. Ту они остављају све своје благо: кључеве од касе, наките, ордене, акције, имања, палате, жене, љубазинце, звања, почасти, клетве оних које су гонили, сву радост и сву невољу своју! А ова добра земља ништа од тога не при-

ма, све она враћа натраг; само тело граби и увлачи у себе, јер земља нас све привлачи к себи као ваљана женска!

— Деда, да ниси постао гробар, могао би постати ђаво! — узвикну Црвена марама.

— А зар ти, сине, сматраш да су гробари и ђаво једно исто?

— Па скоро су исто, јер гробари нас предају право ђаволима!

— Али не све! Неке предајемо анђелима!

— А шта је са онима који се балсамују?

— Такви не долазе код нас. Балсамовани покојници, то су међу мртвима оно, што су урме међу киселим краставцима!... Али у овој флаши нема више ни капи!

— Има у твоме носу милион акова! — помисли Миле, јер је нос у деда Луке био утока многих полића.

Црвеномодар ружан нос. Носина! Под њим неколико длака. То су бајаги бркови. Дебеле усне. Зуби теслави, али снажни као у хијене, јер је чича Лука силом прилика постао хијена: не излази из гробља и стално претура мртве. Кад се врши пренос костију он је један од највештијих да их покупи и среди у нови ковчег, који је готово редовно једна повећа лимена кутија. Узима кост по кост, слаже и говори: „Ово су пршљеници кичме. Најважнији део људскога костура. Без кичме ни слуге, ни господара. Ово су биле ноге, оне су ишле и носиле тело. Обиђу цео свет, да се поломе овде, у овој гадној јами! Ово су руке, пребеле руке. Оне деле и отимају, бране и убијају, крсте се и краду. Али сада нису ни за

шта! Толики је сапун утрошен на њих, а где како су сада прљаве и кужне!... Ово је лубања. Празна као врг. Нигде очију, авај! Ни да заспи више не може! Све мисли побегле у неповрат! Нигде уха да чује смех оних који су овде једном плакали и дусали се за њим! Да чује како живот весело тече без гомиле костију на дну ове пустоши! Да чује то ухо да њега више нико не тражи, нити господара његовога, него да се све ово чини да би било места за живе у граду! Кад живи хоће више места на улицама, мртви морају да се збијају једни до других, да уступају једни другима место, да се помичу, да се сељакају, да трпе, док их једнога дана све не изруче без реда у дубоке јаме где има да се доврши њихово уништење!... Овде су некада била уста која су љубила и језик који је уједао, две ствари које су толико супротне, а тако близу једна другој! Отров у златној чаши! А срце? То јадно срце! Оно је с душом отишло да му суде!"

А када ово изговори повиче: „Дед сад, вредне мотике, навалите! Дошао је човек! Враћа се мајци својој, и ваља јој га предати у наручје!"

Деда Лука је био у младости монах; згрешио нешто и отпустили га; па је притешњен алкохолом потражио посла на гробљу. Своју је прошлост крпо брижљиво под земљом као лубање. Има огромнога задовољства у томе да будемо незапажени, остављени свом унутрашњем животу, својим тајнама, својим мислима; да бугемо увучени у себе као пуж у своју људску и да смо свесни своје вредности, коју ми осећамо како је величанствена, али се нисмо потрудили да је по-

кажемо и осталима, — или нисмо хтели. Свако је бие свој геније, и нека не мисле само обожавани да су они једини! Деда Лука је имао свој унутрашњи живот, непомућен и потпун, и умео је да живи баш ту где је живот престајао.

— Моја је једина слабост празна боца! — рече и поново мућну стакло. — Узмите га, и можете сматрати да за ову жену нема више ништа ново.

Забоде крст.

— Ви, дечице, да слушате добро; а сад лепо идите кући! Немојте плакати, јер плач не доноси ништа друго него сузе!... Ти ро, понеси конопце. Сад је на реду један чија смрт, — шта мислите, молим вас! — није са целом својом бритком косом била већа од револверске цеви у коју се била завукла и коју је покојник лично отуда истерао!... За овим долази један који се много копрцао и бранио да умре! Тражио човек лека по целој Европи, и најзад дошао овде код пијаног чика Луке! Ово ти је, брате, станица за брзо спасавање, и благо томе ко код мене дође!... Еј, момци, брзо понесите конопце, и све мотике!

Гробари вргоше мотике на рамена.

3.

НЕСРЕЋА КОЈА СЕ УМЕЛА И НАСМЕХНУТИ.

Миле и деца вратише се касно с гробља и затекоше распремљену кућу. Иако под теретом старости, мати подофицира музиканта тетка Анђа стигла је да притекне у помоћ овој беди и да чак

и за вечеру спреми нешто на брзу руку. Миле се зачуди кад спази шерпу из које се пушио паприкаш. Старица им је с врата свога стана дала кључ и ту шерпу и замолила Мила да не замери што не може још штогод да учини за ову децу. Уморна је и стара. Миле се захвали, и у стану затече све распремљено; свака ствар на своме месту. У соби је горело кандилце и давало толико светлости да су се распознавале ствари по соби. Миле већ неколико година није имао прилику да види свечани изглед собе осветљене кандилом. Празничне вечери су давно минуле и он се мало замисли гледајући у кандилце чији се прамичак благо пробијао кроз црвену чашицу и просипао по соби руменкасту светлост, која је давала свежину намештају и чинила чаробном целу унутрашњост овог малог стана. Деца се шћукаше уз Мила и гледаху га као личност од које се надају помоћи, заштити, старању и од које се не мисле никада растати. Миле изврте сијалицу и одмах заларма, чиме је хтео да овесели несрећну дечицу и одврати њихову пажњу од суморности коју је давала соба својим изгледом услед нестанка драге личности која је домалочас била ту. Ништа тужније, ништа страшније и неподношљивије од празнине која се осећа после повратка с погребља љубљенога брата. У сваком предмету осећа се присуство покојниково, из сваког кутка вребају његове очи; кандилце је његова мисао, његова светлост, његова душа. У муклој ноћи кандилце говори како је на небу и као да нам шапуће да је тамо мир, безгрешност, чистота, вечна светлост. У њему људи виде небо и душу онога кога сахра-

нишѐ и дршћу од бола и светитељства којим се тада цело њихово биће обујима. Бивају чисти као и та светлост, и осећају страх и блаженство у исти мах. Али Миле није волео да машта и да се упушта у пречишћавања те врсте, па зато повика:

— А сада на вечеру! Има ту триста чудевенија, соколови моји! Гледајте што је овај папринаш! Па овај фини хлеб! Деде ти, Душице, ти да једеш из овога малог тањира; ти, Жарко, из овога; а ти, Илија, из овога; ја ћу да смувам ово што је остало у шерпи. Сад ти, Душице, да ми лепо кажеш колико је два и два?

— Четири.

— Браво! Ти ћеш бити најбољи ђак, само ако тако наставиш. Је ли, а шта волиш да будеш?

— Па шофер.

— Врага! Како ћеш бити шофер кад ниси мушкарац? То могу да буду само Жарко и Илија.

— Јест, али ја сам видела да и девојке терају аутомобиле!

— То си видела! Е онда добро, бићеш и ти шофер... А ти, Жарко, шта би ти волео да будеш кад порастеш?

— И ја ћу да будем шофер.

— Ви као они из главне чаршије: хоће сви да буду министри! А ти, Илија?

Илија није знао о чему је реч, али кад му саопштите мимиком, он изјави да би најрадије био неки велики господин.

— Е онда тебе ћемо дати у школу.

Дете се осмехну и запита када ће то бити.

— Одмах, — рече Миле. — Док се мало одморимо, па ћемо одмах да јуримо, да молимо. Све

ћу ја то свршити. А тебе ћу, Жарко, на јесен да дам у први разред. То је још месец и по.

— А са мнош шта ћете радити, бато? — јави се сад и Душица.

— Е тебе ћу да дам у пачију школу. Је си ли чула за ту школу?

— Јесам. У ту школу иду мала деца, као што сам ја.

— Тако је.

— А како ћемо имати пара? Шта ћемо јести?

— Пако ћемо за то! Илија ће отићи у завод за глувонеме; а нас ћемо троје да живимо у овоме стану даље. Радићемо нешто...

— А зар за сиромашну децу без оца и мајке нема нека школа где се добија све што треба онако бесплатно? — запита Жарко.

— Нема.

— Па шта бива са децом као што смо ми?

— Је л' морају да просе таква деца? — запита сада Душица.

— Понека просе, а понеку помогне неко и не морају да просе.

— Па морамо ли ми да просимо?

— Не морате. Ја ћу бити с вама.

— А хоћете ли увек бити с нама?

— Увек.

Дете затапша ручицама. Илија и Жарко се насмејаше, док је Миље прилично прождрљиво празнио шерпу. Душица испусти виљушку и хтеде се сагнути да је узме, али је Миље заустави и рече:

— Настави прстима!

— Па мама је казала да се не једе прстима.

— Али твоја је виљушка пала на земљу, и како ћеш сад да једеш прљавом виљушком? Дед, то ми кажи?!

— Па ја ћу да је дохватим и обришем, па ћу онда да једем.

— Е сад си казала истину! Тако је! Лепо подигни виљушку, узми неки комадић хартије или неку крпиду у кухињи, па је обриши и онда лепо настави вечеру.

Дете је подигло виљушку и наставило вечеру, а Миле је даље нестрпљиво мазао дно своје шерпе. Читаво је то задовољство брисати шерпу или тањир при добром апетиту. Више вреди то мало посла него цео ручак. Међутим, деца су јела и Миле их је опомињао да пожуре. Душица прва одустаде и рече да више не може. Миле примети да је то лепо од ње што више не може, и да ће он да поједе остатак. Тако је и било; а када је и Жарко одустао од јела Миле је појео и његово следовање. Глувонемо дете појело је све. Зато Миле дограби сланик и принесе га устима на велико запрепашћење деце. При томе развали вилице, избечи се и рече:

— За опкладу да могу и сланик да прогутам!

Деца прснуше у смех. Са овим ће се човеком моћи живети. Како је он весео и пажљив. Шали се као да је одрастао с том децом. А деца воле такве особе и брзо им се поверавају. Постају врло одана и искрена, све им верују и слепо их слушају. Ова су деца почела заборављати своју трагедију.

Миле остаде у томе положају неколико тренутака, али не доби одговор. Зато понови горњу

изјаву, на шта деца опет одговорише снажним смехом.

— Ви се смејете, али ја вам истину говорим. Ја сам био у циркусу у своје време и тамо сам научно ту вештину. У циркусима се гутају не само овако мале ствари, него чак и мачеви и сабље! Зар тако што никада нисте видели? Никада? Па ја ћу вам и то показати. Доциније. Вечерас нећу ни сланик да прогутам, јер шта бисмо после без њега?! Сад да спавамо; односно ви да спавате, а ја ћу да идем мало до свога стана.

— Ми се плашимо, — рече Душница озбиљно.
— Како ћемо сами да спавамо?

— Лепо. Ничега немате да се бојите.

Душница погледа страшно у собу из које се пробијала кроз мрак румена светлост кандила и правила чудне сенке од којих се дете плашило, јер су личиле на створења која сваког часа могу да коракну, да скоче и да нападну. Детету се чинило да та бића обично хватају право за гушу, затим увлаче жртву у нешто мрачно, дубоко, врло стрмо и брзо једу! Дете се стресе и повика:

— Останите с нама! Ми се плашимо!

— Па дабогме да ћу остати с вама. Само ћу мало да свратим у свој стан. Добио сам једно писмо, па да видим да није од моје мајке.

— А зар и ви имате мајку?

— Дабогме.

— Ваша мама није умрла... Благо вама! — примети Жарко.

Деца се узбуђише, јер је додирнута болна ствар. Миле је успео да одмах скрене разговор

на другу страну и поче да уверава Душицу како ће и сам ту преноћити, и најзад јој је морао обећати да уопште неће ни ићи у свој стан. То значи сачекаће док деца поспе.

4.

ПРВИ ОСВРТ У ГНЕЗДУ ТЕТКА МАЦИНОМ.

Нешто касније Миле је изишао напоље. У стану код тетке Маце застаде у трпезарији њу и њеног невенчаног мужа Андру да седе после вечере. Пред њима по чашица вина. Разговарају тихо и смешкају се топло. Андра добричина. Тврди се да је некада био неки мали чиновник, али је сада много лично на добро одевеног беспосличара, који икада није био ништа. Мила дочекаше осмесима и понудише да седне. Интересовали су се за децу од које је долазио и коју су и они помогли прилогом. Господин Андра је пушно на ћилибарску муштиклу и био као и увек званичан, читак и отмен. Има таквих људи који нису баш ништа, а изгледају да јесу, и да су чак нешто велико. Господин Андра је био пун такта, држао руке на столу као попеглане, при чему се видели фини незапошљени прсти са ноктима који су личили на накит, и био увек благонаклон према онима са којима је говорио. Осећао се моћним, као човек који је исплатио све меинце, јер је тетка Маца имала новца и велики утицај у граду. Министре је могла да поставља у извесним приликама. Али је Андра имао и нешто простих

манира: да шета по баштици у дну дворишта у штикованим папучама (особина крчмара код којих се могу добити сумњиве женске!), да свира неке отрцане ствари на хармоници Григорија Ивановића Љовина, који је становао код њих, и био овде, у избеглиштву, учитељ лепога понашања, — да на доколици истресе вуну из неког јастучића и чешља је с великим уживањем, да разговара са служавкама кад тетка Маца није код куће, да чита изглас новине, и слично томе. Али ти његови незгодни манири били су готово незапажени; а и ако би били запажени, сматрали су се као разонода отменог човека посредством обичних ствари. Нешто налик на особину господина који воли да једе проју или војнички таин. Ноћу, пак, волео је да седи дуго и купи пикслу приликом коцке у њиховом стану, који је донекле лично на коцкарницу.

Миле седе. Био је јако уморан и замоли за извињење што ће примити понуђену столицу. Андра му пружи цигарету и Миле је прихвати с поклоном. Овакву наклоност показивао је Андра наспрам њега у изузетним приликама, а таква је прилика и сада била, јер је Миле изненадно својим добротинством наспрам деце унесрећене Милене Живковић. Овако би Андра био пажљив и у приликама када му Миле учини какву важну услугу, а нарочито кад за сличну услугу не сме да зна тетка Маца.

Обасуше га питањима о деци и трагедији њихове матере. Миле је давао тражене податке веома сликовито и причање је трајало скоро до пред поноћ. Миле се распитивао о приликама у кући и

молио за извиђење што је отсуствовао. Тетка Маца му није уопште замерила, већ је признала да се сада најбоље видело како им је он све незаменљив, и. Ласкала му, јер је био бесплатан слуга, али коме ће ускоро бити одређена плата, осим лепих напојница које су падале посведневно. Сада је слушкарао управо за те напојнице и за ручак и вечеру. Али је Миле био захвалан и на оваквој награди, пошто се тих дана у Београду није могло лако запослити и доћи до неке паре. Уосталом, он никада није ни мислио на запошљање у озбиљном смислу, па га није ни додиривала та језива брига земљине кугле.

Овом приликом послужише га двапут кафом и неколико пута цигаретама. Било је на столу и неких колача, па се и њима Миле служио. Тетка Маца је плакала трипут над судбином несрећне деце и бранила се истовремено да ниједно не би могла да помогне ни на који начин. Илија је био глув и нем, Жарко мали, а Душица је била тек толика, да иде с крила на крило. Тетка Маца је схватала милосрђе с практичне стране: да учини, али да се и њој нечим одужи за ту доброту. Ово је правдала тешким приликама, а затим и зависношћу од извесних људи с којима је радила и чију је реч морала штовати. На пример, газда Жива Прокин, најславнији лумпач Бачке, држао је код ње под најам неколико соба за своју личну употребу кад дође у Београд, и зато плаћао дво-струко колико износи цела кућна закупнина. Па и остале прилике у кући нису дозвољавале да тетка Маца отвори своје велико срце, о чему ће мо се такође уверити. Она је у име свога сауче-

шћа имала само сузе, и апсолутно их није штедела. Господин Андра, као и увек, био је закопчан, и о целом случају говорио је сасвим обично, држао се обично, али је деци најискреније пожелео срећан пут кроз живот.

Миле није био задовољан оваквим држањем својих благонаклоника; али, разуме се, морао је да прећути своје незадовољство.

Тек што мину поноћ зазвони неко споља. Знало се унапред ко долази: Григорије Иванович Љовин, добри Гриша Рус, како су га обично звали краће, који је ноћу свирао у једном цаз-оркестру, а дању био учитељ лепога понашања, али са тако малом клијентелом, да би се могло рећи да свет данас уопште не води рачуна о своме понашању.

Гриша Рус је нашао ухлебља у овој кући сасвим случајно: једне ноћи наишао на њега Жива, бачки богаташ и лумпач, и довукао га код тетке Маце заједно са његовом хармоником. Гриша му се толико допао и као човек и као музички образовано лице, — свирао је у неколико инструмената —, да га је одмах наставио у тој кући и наредио да се ту и храни на његов рачун. Тетка Маца због тога је пазила Гришу Руса потпуно као свога незаконитог мужа г. Андру, и била веома предусретљива наспрам њега у свакој прилици. Додуше, он јој је одржао и неколико часова из предмета који се зове Лено понашање, па је и то утицало на њу да јако засимпатише ово питомо, ово женскасто створење у руским панталонама. Гриша је био цењен необично и због тога што се најсигурније знало, јер је то и са руске стране потврђено, да је у своје време био васпитач код

великих кнежева Русије, да најзад пред саму револуцију уђе и у царски двор. Доказ да је ово тачно јесу и Гришине сузе које су лиле чим би се споменуло то срећно и несрећно прохујало доба велике руске историје. Нарочито када би се Гриша напио сузе су текле непошtedно низ његово избраздано лице, које су на сваки начин баш те сузе избраздале у току многогодишњег изганства и лутања по далеком свету.

Гриша уђе клањајући се са много осмејака и са очима које су биле размажене и пијане. Био је весео од главе до пете! Миле скочи и принесе му столицу. Гриша се захвали и рече:

— Ви молодчага, ви спасли дом! Ви сделали большое доброе дело. Ја вас љубљу, Миле Симич!

Гриша одиста пољуби Мила у чело. Рус што рекне изврши. Затим седе. Очи су му играле на јакој светлости, управо пливале у сузама као маслина бачена у воду, и говорише да Гриша има нешто веома важно да каже, да се похвали. Он подиже чашу коју му беше додао господин Андра и рече:

— Марија Радовановна, ја вас љубљу! Ви прекраснаја женшчина! Ја безумно счастлив, ја Григориј Иванович!

— Драго ми је, господине Гриша, врло ми је драго, — одвраћала је тетка Мада, срећна због почастовања овако галантним речима које је донекле разумевала, јер их је Гриша врло често понављао. А била је срећна и стога, што је Гриша Рус био кавалер и умео је да се покаже, доносићи кашто и веома скупоцене поклоне. Уопште,

ова је кућа имала велике добити због његовог присуства у њој.

Часовник на зиду показивао је минулу поноћ и опомињао да су људи веселији кад се враћају после поноћи него кад се враћају пре поноћи.

— Шта може да буде тако важно да сте се толико развеселили, господине Гриша? — питао је сада и господин Андра нежно.

Гриша је већ устао. Ноге му немирне на паркету као маљице на добошу. И вели ускићено:

— Ја счастливјејшиј человек на свјете!

— Мило ми је, господине Гриша, мило ми је!

Гриша се без разлога поклонил неколико пута пред тетку Мадом, па се онда окрете Милу:

— Будјте так љубезни принести мени моју цитру.

А када Миле донесе цитру, Гриша се опет поклонил тетку Маци и обраћајући се свима рече:

— Сначала услишите славнују старују рускују пјесму „Гром победи раздавајсја веселисја храбри Рос“.

Мало касније присутни су заједно са Гришом лебдели на тоновима који су се ројили са инструмента којим је Гриша тако вешто руковао, да је био његов апсолутни господар, јер је владао његовом вољом, целим његовим устрепталним бићем.

После веома успеле свирке Гриша је поверио присутнима да је те вечери имао велики љубавни успех: добио је три тајна осмеха од једне госпође чије име није хтео да каже, коју усталом овде није нико ни познавао. Тајни осмеси, рекао је Гриша, то су пољупци целог лица, не само једно-

га дела његовог — уста! И био је срећан. Наслућивање љубави главна је срећа у љубави.

Ако овоме кратком излагању додамо још неке појединости о стану тетке Мацином, имаћемо потпуну слику овога кутка. Ту је било укупно осам соба са свима осталим припадљивостима, како би се то технички могло изразити. Стан је био раскошан за прилике које су владале у Московској улици; али тај стан ни у центру града не би имао замерака. Био је веома пријатан и гледао у далека поља и винограде, био пун сунца и ваздуха. Тај стан био је у приземљу и на првом спрату, а други спрат је припадао некаким трговачким агнетима који су ретко кад били у њему, јер су стално били на путу.

Црвена марама била је у овој кући главни део послуге у коју је тетка Маца рачунала две девојке Мађарице и дечка Ивана који је слушао и ишао на пијацу са г. Андром. Ту ваља додати и куварицу, која је истовремено и судове прала са дечком Иваном. Јер Мађарице су биле нешто налик на тетку Мацине дружбенице: са њом су и за сто седале. А када дођу важни гости, који воле коцку и жене, оне су и са тим гостима седеле за истим столом.

У једној од ових соба становао је човек познат под именом господин Миша, али нико није знао шта је он. У главном, увек је носио собом кожни торбу и увек журно некуда. Имао је држање човека који је обезбеђен и који није без новца.

Ето, у тој је кући живео Миле Симић.

ПИСМО СА ЦРНИМ ВЕСТИМА.

Миле је имао собичак до такозване гостинске собе. Једва се увлачило у њега. Право је техничко чудо како је постао овај окрајак. Изгледа да је земљиште на којем је подигнута кућа било тако незгодног кроја, да се ова рупа није могла мимонћи. Ниједна страна ове собице није била исте дужине, али је у њу ипак стала постеља и под постељом неки крш. Врата су се отварала само толико да се може ући постранце. Прозор је био мален и гледао је у светларник. Ни тај прозор није био начињен ту што му је ту место, него зато што су га прилике нагнале да се ту појави. Миле је у овој соби био потпуно свој. Али ни ова бедна собица није била без своје велике вредности: из ње се све врло добро чуло што би се говорило у спаваћој соби за госте. Из те рупе Миле је дознао да тетка Маца vara господина Андру са тајанственим Мишом. Увек је чуо сваки њихов разговор, и сваки је разговор био неверство. Но, ко зна, можда та ствар није тако важна, јер је можда и сам г. Андра знао то исто што и Миле зна!

По доласку из трпезарије Миле спази на својој постељи писмо. Жиг места у којем живи његова мајка, али рукопис није био његове мајке, као што је научио да буде. То га мало изненади. Брзо отвори писмо и прочита следеће редове:

„Поштовани господине Миле, ево да вас ја прва известим о једном непријатном догађају који

се десио пре неки дан. Не бих то учинила из обзира наспрам ваше осетљивости, али пошто видим да не долазите овамо, то сам одлучила да вам се јавим. Немојте да се много узрујавате, јер такав је овај живот. Опростите: ваша добра мајка умрла је 22 јуна у подне и сахрањена тек трећи дан, јер је било нешто запело око трошкова, пошто општина није пристајала да она поднесе трошкове. Казали: има покојница сина; а затим: има ствари, па нека се то прода и тиме сахрани... Али ту се испречио газда Арса и казао да су ствари његове првенствено, пошто је покојница дуговала три месеца закупнине. Газда Арса је лично дошао и све штапом превртао, ствар по ствар, говорећи: „Ово је моје! И ово, и ово, и ово, и ово! И све је то моје, и ко се усуди да ма шта изнесе рђаво ће се провести!“ Затим је претно властима и свима присутнима, који су га нападали у очи.

Ах, драго моје дете, како ми је тешко да вам овом приликом још нешто саопштим, што иде на штету ваше јадне маме, која је била тако добра и тако несрећна! Али сам принуђена да вам и то саопштити... Дакле, газда Арса, кога ви добро познајете, страшно се почео љутити на цео случај и претити свима, издирући се на све редом, не штедећи чак ни вас, јер сте, вели, напустили рођену матер и одлутали у свет. На ове његове речи скочио је на њега наш најпоштованији грађанин газда Настас Ћирић, помогнут осталим присутним грађанима као сведоцима, и рекао му у бркови: „Срам те било, Арсо, кад тако нападаш тог јадног дечка, јер ти си много крив за његову судбину!“ „А што ја?!“ — повика Арса црвен од љу-

тиче. „Па зато“, рекао му је даље газда Настас, „што си ти стварни отац тог јадног дечка! Ти си његов отац, а не онај што је унет у крштеницу, и то зна цео свет!“...

Миле код ових речи испусти писмо, јер га ово саопштење управо поразило. Газда Арса његов отац?! А његова мати неверница! Ипак се брзо прибра, научен да се увек хитро враћа у своју свакодневну кожу, и настави да чита даље следеће редове:

„На ове речи газда Арса плану још више и повика: „Јесам му отац, али сам и отац оном твом најстаријем сину, и шта сад хоћеш, слепче један?!“ И замало није пала крв, али су их људи развадили и тако се све на томе свршило.

Па пошто општина није хтела да сахрани вашу добру маму о своме трошку, то су грађани код самог одра прикупили нешто новца и тако је ваша мама сахрањена, али тек трећи дан после смрти. О, то је било страшно, и цела је варош била огорчена на ове нељуде.

Сад да вас известим о боловању ваше несрећне мајке. Као што знате, у нашем народу постоји веровање у вампира Саву Савановића, и ваша је мама тврдила да је и њу Сава Савановић стално давио ноћу. Најзад је подлегла.

Да ли ме се још сећате, драго дете? Ако наредом наиђете овамо, а треба то да учините и обиђете мајчин гроб, — посетите ме, јер бих имала још много да вам причам.

Поздрављајући вас, желим да се утешите у несрећи која вас је снашла.

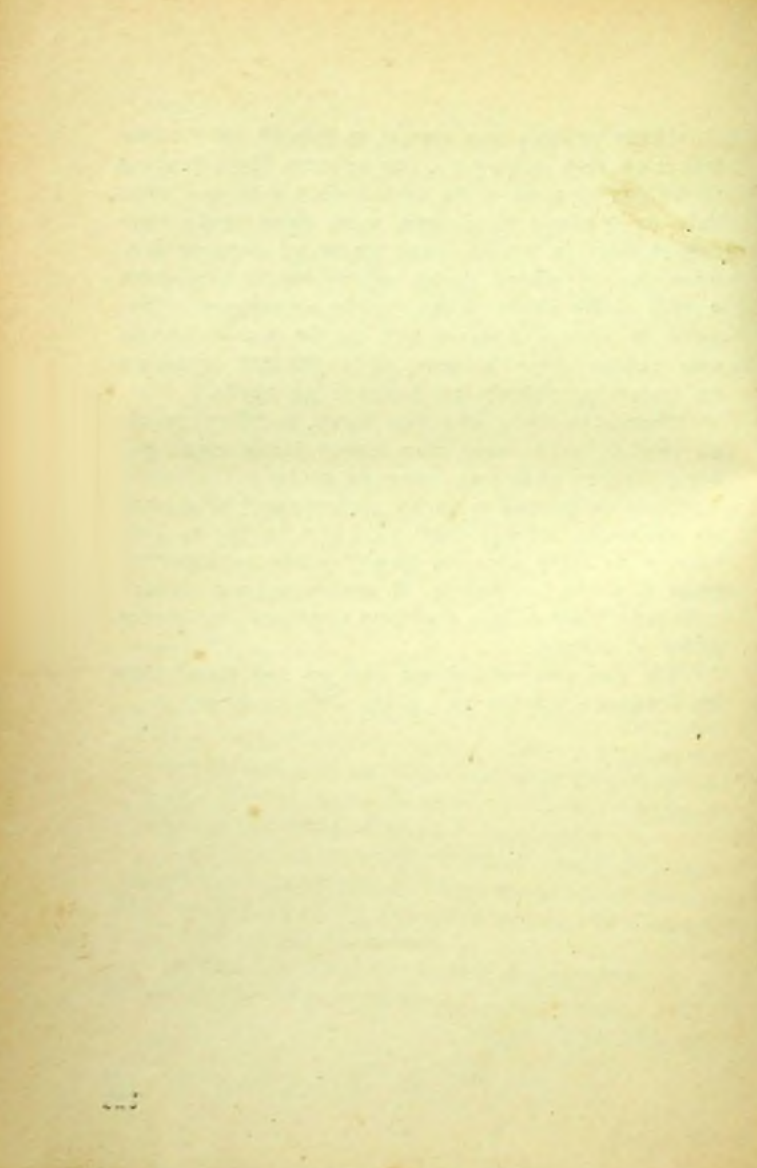
Ваша
тетка Мара Стојак.”

Миле згужва ово писмо и тресну га у запек и снажно плуну у томе правцу. Тиме је хтео да плуне не само на то писмо, него и на све живе који су у њему поменути, и на целу своју прошлост, која је готово увек више од пола будућност, јер су ретки људи чијега живота средина и крај имају нечег већег у себи од почетка. Исувише је кратак људски век, да би био кадар да нам донесе неке велике, неке снажне промене на малом растојању од колевке до гроба.

Писмо је било потпуно јасно, и Миле је сада увиђао, да је овај наш живот једна луда работа, јер ето сада није знао ни ко је!

Брзо се свукао и легао, размишљајући о две-ма матерема, чија је смрт пала у исто време. Мислио је на своју матер и на матер оне незбринуте деце у истом дворништу. И питао се јесу ли оне побеђене ударом ове страшне судбине: да оставе децу на улици!

Не, оне нису побеђене, оне су победиле! Оне су оставиле животе за собом! Оне су хероји!

ЧЕТВРТИ ДЕО.

НЕЗГОДЕ СА ПОЛИЦИЈОМ.

1.

ИЗНЕНАДНИ СУКОБ СА ДВА НЕПОЗНАТА ЧОВЕКА.

У кући у којој је слушкарао Миле Симић наш се језик није могао подичити ничим добрим, јер су га ту сви сложено сакатили. Нарочито оне две Мађарице Ирена и Етелка. Ова последња залупала је нареднога јутра на Милова врата и веома рогобатним језиком позвала га да изиђе напоље. Он је мислио да га зову да иде на пијацу, али му је Етелка рекла да га чека дете из дворишта. Миле се брзо обуче и изиђе на споредни излаз. Пред вратима нађе малог Жарка. Дете је било уплахирено и говорило је задыхано и брзо:

— Пожурите, бата Миле! Дошао је онај чика да нам носи ствари! Све је већ купио! Пожурите!

— Који чика? Шта говориш?

— Брзо! Брзо! Умаћи ће! — повика дете још једном и изгуби се иза гранате дуње која је пред носем затварала видик.

Миле није од свега ништа разумео, али је наслућивао да је ствар озбиљна и хитна, и онако бос појурно је за дететом. Тек када је ушао у кућу било му је јасно шта је говорило задихано дете. Два човека журно су пословали по кући, купили су ствар по ствар и трпали у једну велику врећу. Миле познаде ова два човека. То бе-ху они људи што су помогли при уношењу ковчега покојне Милене у кола. Миле још никако није могао да појми шта све ово значи. Људи приметеше његове чуђење, и један од њих рече набусито:

— Шта је, шта си зинуо?! Ниси никада видео људе?!

— Такве нисам никада видео! — рече Миле, готов као и увек на свађу и тучу. — Зашто купите те ствари? Ко сте ви? Шта тражите овде? Оставите то!

И ту прискочи људима и истрже из руку једнога од њих врећу која је већ била пуна и истресе је на под. Други човек покуша да га осујети у томе, али га Миле снажно шчепа за груди и гурну. Овај Милов поступак мало уозбиљи нападаче, који су се дотле држали потсмешљиво. Деца су стојала на вратима и преплашено посматрала шта се догађа.

— Говорите шта тражите овде и зашто купите те ствари?! — викао је Миле даље. — Ко вас је послао овамо?!

— Одвали! — добади му осорно човек који је

имао дуге бркове и био неизбријан, и који је имао борбеније држање него онај други омалени, сувољави и неугледни човечуљак. — Ово су моје ствари, и ето сад сам дошао по њих! Нико ме не може спречити да узмем своје ствари! Ти да се не мешаш, јер ти уопште немаш право ни да пригвириш овде!

— А ти имаш?!

— Имам, јер је ово мој намештај! Ја сам га довео у ову кућу и сад хоћу да га носим! А ти марш напоље!

— То ћемо да видимо ко ће напоље! — одврати Миле. — Чекај док нађем мотку!

И изиђе напоље, па се мало затим врати носећи одиста мотку, и то ону којом жене подупиру конопац са рубљем. Али та је мотка била тако дуга, да се није могла усправити у соби, и зато је Миле избади напоље и поново подвикну незваним гостима да се чисте. Међутим, ти су људи били непопустљиви. Бркати човек дограби дењак повезаних ствари и врже на раме, али Миле скочи на товар и свуче га на под. Том приликом пао је и овај човек, али се одмах дигао и почео се гушити с Милом. На ово су деца вриснула и изјурила напоље, док је онај други човек побегао на улицу. Узбуну се цело двориште. Неко је дозвољавао жандарма и овај је стигао баш у тренутку када је Миле био клекао на груди непознатоме човеку и тукао га песницама по целом телу. Жандарм дограби Мила за рамена и свуче га с непознатог. Том приликом Миле је добио један тежак ударац у слабину, и до данас је остала тајна да ли му је ударац даровао орган власти или човек који

је био под њим и који је можда успео да искористи прилику у тренутку када је Миле био немоћан да дејствује, а то је било онда кад га је жандарм дограбио за рамена. Обично се извуче неки непредвиђени ударац у тренутку када се неко умеша да развађа.

Жандарм се обрати Милу строго и набуцито.

— Хоћу да умлатим скота! — викао је Миле и то поновно неколико пута.

Ипак су се ускоро нашли у кварту пред чиновником, који их је саслушао. Човек с дугим брковима рече да се зове Милутин Радовановић, да је по занимању пиљар на Зеленом Венцу, да су ствари које је почео да купи у стану покојне Милене Живковић његове, да га је Миле спречно у томе и да су се зато гушали. По лицу је био изубијан и видели су се модрице. Било је и нешто крви на доњој усни, јер Миле није бирао да ли да га дограби за доњу или за горњу усну. Затим је Милутин рекао да је с њим био још један његов пријатељ, али да је умакао чим је било дошло до туче.

— Па знаш ли ти да се дело које си учинио квалификује као разбојништво?! — запита чиновник пиљара, па се окрете Милу: — А ти тако, ни мање ни више, него да удавиш човека?! Зар ни ти не знаш да се твоје дело квалификује као покушај убиства?! Обојница у затвор!... Али прво да чујем зашто си ти, газда Милутине, упао човеку у кућу на онако разбојнички начин!

— Па то, господине писаре, није његова кућа. То је мангуп са улице који се умешао у мој посао!

— Како то? Ништа не разумем.

— Видите како стоји та ствар, — поче пиљар да се увија као за својом тезгом са које цури вода, па мора да склања ноге. — Ова женска, знате, ... та што је умрла, то је била жена код које сам ја свраћао тако на реч две и на кафу, па тако ме једном умолила да се уселим код ње на стан, пошто је моја жена у то време била умрла, па да тако ова жена има неки приход, да би могла живети са својом децом. Пристао сам, али како она није имала од ствари готово ништа, то сам ја донео своје ствари. Нешто касније ми смо се препоречили, и ја сам се иселио, али ствари нисам тада узео. Рачунао сам помирићемо се. Ускоро затим она је умрла, и ја сам разуме се дошао по своје ствари. Ето, то је све, господине писаре; а ово је неки апаш, који није имао право да се меша. Молим да га ухапсите за покушај убиства. Узећу адвоката да га гоним до Божје куће!

Миле се јави за реч, али му писар подвикну да кушује. Пред властима се не сме говорити док власти не питају. Власти личе на баука, ма да власти нису нико други него господа људи са законима, које су сами прописали, те зато ни закон није ништа друго него човек. И стога какав је човек такав је и закон, а какав је закон таква је и власт, осим ако се и она кашто не пребаци у нељуде! Али Миле није припадао класи која прави законе, него класи која је дужна да се боји закона и да по њима живи, и зато слеже немоћно раменима и у себи прогунђа нешто крупно и јетко. Писар се опет окрете пиљару:

— Дакле, чиме доказујеш, газда Милутине, да

су те ствари твоје, и зашто се ниси обратило редовним путем на власти да ти се врати оно што ти припада? Знаш ли да ћеш одговорати и за дело самовлашћа?

— Па ствари су моје, јер сам их донео из свог ранијег стана. А властима се нисам обратило зато што сматрам да свако има право да узме своју ствар.

— У каквим си односима био с том женом? Је ли то била твоја љубавница?

— Па тако нешто.

— Дакле, овде ће бити речи и о кривцима који живе невенчано! — повика писар. — А зашто си најзад напустио ту жену?

— Разболела се. Ви знате, господине писаре, да жена вреди само док је здрава!

Писар се затим окрете Милу:

— А шта ћемо с тобом? Зашто си покушао да убијеш овога човека?... Давно си га! Шта си се ти мешао у туђа посла?! Шта се тебе тиче шта се ради по туђим кућама?! Знаш ли да сада можеш да одговараш за разбојништво у вези с покушајем убиства?! Јер ако се сада ствар посматра са друге стране, може да се дође до закључка, да си ти извршио разбојнички напад, а не овај човек! У сваком случају, ни једном, ни другом није судбина нимало ружичаста. Говори! Само кратко!

Миле исприча све како је било. Кад заврши, писар повика:

— Лажеш!... Пре свега, шта ћеш ти у стану те жене? Ко те овластало да се смуцаш по туђој кући?

— Па ја сам и сахранио покојницу. То је било јуче, да! Та јадна жена и сада би лежала у стану несахрањена да није било мене!

Писар се удари по челу као да се сетно нечега веома важног.

— Ааа! Дакле, ти си тај против кога су поднете две пријаве: прва због обмане власти, јер си обмануо званичне органе да је покојница умрла пре поноћи, а она је умрла после поноћи, — и ко ће сад да одговара ако је жена због те обмане жива сахрањена? и друга пријава због излагања потсмеху општинских институција, које су позване да се старају о пристојној сахрани сиромашних грађана. Овде би се могло натоварити још нешто на твоја плећа: покушај да изазовеш грађанство на побуну против општине!... Чек', чек', чек', да видим шта кажу у овој пријавици!... Дакле, ти си учинио још један позамашни преступ: наговорио си дете те покојнице на прошњу, која је у моме кварту тера инкогнита, јер су сви грађани потпуно збринути! Дакле, циљ ти је: приграбљивање новца на недопуштен начин; а ако се циљ разликује нечем од намере, онда си имао и једну намеру: да огорчиш грађанство на социјалну структуру друштва. Потпиши овде, па изволи у затвор!... А ти, газда Милутине, кажњен си са пет дана затвора због прављења нереда. Плати, па се губи!

Пиљар извади новчаник, а Миле стаде да моли.

— Ништа ти не помаже, — рече писар одлучно. — Морам да те задржим у притвору док не реши господин старешина шта ћемо с тобом. Ако

се умеша и државни тужилац, ко зна шта ће све да испадне! Па још ако си при овим махинацијама учинио још и какав фалзификат!... Али гледаћемо да се све сврши са десетак дана затвора... А одакле си ти? Из Ћуприје, Јагодине, Параћина, Ниша, говори одакле?... Прогонство у место рођења! Коњ за врат да ти дува, него шта! да идеш у Јагодину, брате! На терет својој општини! Тамо се туци! У реону мога кварта мора да влада мир као у рају!

— Зашто све то, молим вас?! — бунео се Миле. — Зато, је ли, што сам учинио једно добро дело?!

— Видећемо то твоје дело!

— Притекао сам једној жени на умору, а кад је умрла побринуо сам се и за њену сахрану. Затим сам јој децу заштитио од напада овога разбојника, и за све то сада треба да будем још и ухапшен! Ја нећу у затвор, господине писаре!

— То значи противстајеш властима, опорочаваш власт, буниш се! Има, дакле, да ти се сруче на главу још два три параграфа из кривичног законика! Подништаваш власт!

— Не! Ја само кажем да нећу у затвор!

Писар се насмеја. Али се затим одмах уозбиљи, заузео званичан став, при чему се наостреши његов риђи лик, из чега се могло закључити да је љут. Лице му постаде земљасто као да га је засуо пепелом и изгледаше да ће се тога часа исперутати у прах. Људи отворене боје страшно изгледају кад су љути.

Миле разумеде положај у којем се налази и одмах умуче.

ДВА УБИСТВА У ПОЗОРИШНОЈ УЛИЦИ.

Ако се не варамо у датумима, године 1912, отприлике при крају лета, жандарм Управе града Београда спроводно је једно предвече из неког кварта у Управу радника Милана Ружића, па кад су били у Позоришној улици (сада Француској), баш код самога Позоришта, Ружић је нагао да бежи низ ту улицу, али га је пред турским пошланством стигао метак из пушке и пао је мртав на плочник. Ондашње грађанство Београда било је веома раздражено због овога догађаја, тим пре, што Ружић није био ни лопов, ни разбојник, већ је одговарао за неку мању кривицу, и жандарм није имао допуштење у спроводном акту да га може убити на случај да покуша бекство. Но ствар се није свршила на обичном револту, већ су приређене велике демонстрације студената и радника. У парламенту су поднете интерпелације, био се уздрмао цео режим; влада је била пред падом. Али одмах после овога догађаја настали су важни међународни поремећаји при којима је Србија ушла у рат и овај је догађај скинут с дневног реда.

Па ипак је овај догађај повукао дубоку бразду у тадашњем младом социјалном покрету нашег радништва и ова је бразда значила тешку подвојеност међу петријархалним радницима и истом таквом буржоазијом. Тада је била први пут бачена рукавица једне класе другој, јер је убиство радника Ружића значило онда велики дога-

ђај и претстављало је прави казус бели у односу двеју друштвених класа. Драгиша Лапчевић, раднички вођ, поднесе поводом овога догађаја интерпелацију у Скупштини. Међутим, штампа је допринела донекле умирењу радничке класе, премда је и она била устала против полиције због овог непромишљеног поступка једног њеног органа; па и поред свега тога, овај је догађај остао задуго најбољнији предмет разговора тадашњег друштва. Не само Београд, него и цела унутрашњост Србије занимала се овим случајем и огорчење на власт расло је стално, из дана у дан. Али скори рат пресекао је све што се односило на овај догађај, и он је ускоро заборављен.

Овај радник Ружић имао је тетку у једном малом месту у Србији, већ стару жену, која је имала удату кћер у другом оближњем месту. Та млада жена имала је синчића од годину дана, и то дете био је наш познаник Миле Симић. Отац овога детета пао је нешто касније у битци на Куманову и дете је остало незбринуто с матером. Сада, као што видимо, овај се младић пробијао од врага до ђавола, и падао из невоље у невољу, поклизнувши и сам у више махова, бавећи се често врло сумњивим пословима.

После извршенога саслушања писар Петко зазвонио је и кривца предао жандарму да га води у затвор. Затим је Петко извадио из своје фијоке неки велики предмет и дуго га разгледао. То беше само један незнатни огранак огромног предмета који се држао у сандуцима у Управи града Београда и другог предмета по истој ствари који се такође држао у сандуцима код иследног су-

дије. Тај чудни предмет растао је из дана у дан, и изгледаше да ће једнога дана бити мало и два вагона да га приме у себе. У томе предмету говорило се о једном тајанственом убиству у Позоришној улици, у истој улици у којој је погинуо радник Ружић. Убијена је богата удовица Анђелић и опљачкана. Убица је, по свему судећи, био врло добро упознат са распоредом куће и са начином живота усамљене жене, па му је било лако да сврши свој крвави посао и узме новац и наките. Пљачка је претстављала суму од двестри стотине хиљада динара, и цео је злочин изведен тако вешто, тако опрезно, да се злочинцу губио сваки траг. Полиција је узалудно јурјала на све стране, дрском убици се није никако улазило у траг. На сву прилику да злочин није био извршило једно лице, већ су морали бити бар двојица, ако не и тројица. Убице нису за собом оставили никаквога трага, ниједан детаљ који би истрагу упутио макар каквом путем. Све је висило о једној мртој тачки, са које није било могућно кренути ма којим правцем. Али су зато расла брда аката и полиција је све више губила свој углед. Та су акта расла не само код разних власти у Београду, него и у унутрашњости, јер се за злочинцима трагало на свима странама. Разне потернице, прилози у фотографијама сумњивих лица, доставе и други подаци, који су тежили да расветле овај догађај, добијали су своје свежњеве код разних полиција, што значи да се покушавало све што је било доступно да се тајанствени злочин расветли. Обећање су велике новчане награде које ће исплатити држава и родбина убијене удовице, чиновницима

истражних власти предочено је да ће добити нарочиту награду на случај проналаска учинилаца овога злочина, и зато се на свима странама ужурбаном радило да се злочин осветли и кривци предаду на осуду. Полиција је тражила овде свога мајстора. Ваљало је извршити ма какво, ма и најмање откриће и отворити пут даљим сигурним успесима. Ко ће бити тај велики полицијски ђенерал који ће открити непријатеља у дубоким маглама тајанствености и потући га до ноге? Полицијци су као проналазачи: увек се баве великим стварима и ситницама, размишљају, испитују, пиљкају по плићацима, роне у дубине, чине промишљености и непромишљености, ситничаре, мереају се, доводе у питање свој углед и свој положај, своју спрему и своју озбиљност, наслућују и претпостављају, сумњају и верују, чине лудости, задивљују и пренеражују, али изван свега је истина то: да раде и да журе.

Исти је случај био и са писарем Петком. И он је радио: пиљкао по плићацима и ронио у дубине. Сада, у моменту када је извадио предмет, налазио се на плићак и покушао је да пиљка. Али ко је могао да зарони сигурно у дубину ако прво није опрезно почео са плићака, ако није прво њега испитао? Петку је требала реклама, кроз њу углед, кроз обоје успех, кроз све троје каријера! О, колико је пута он потрзао тај предмет, нарочито кад му се учини ма уколико вероватно да ће он бити тај који ће осветлити мистерију у Позоришној улици! Зашто да не верује у себе? Зар није било доста људи који замало нису били заборављени? Колико би војсковођа остало непо-

знато да су умрли само један дан раније од своје смрти! Тренутак прослави човека као што га тренутак убије. Тренутак је покашто значајнији него читав век. Петко је имао стално на уму овај предмет, а с њим заједно живела је у истом омоту и сумња на свакога ко би ма због какве кривице долазио к њему у канцеларију. Уосталом, то је обичај код полиције: у деликатним приликама покушати са сваким ко је за зле потхвате погодан. Ова крилатица остала је још из старијих датума у полициској прабини и нико није у стању да је одува. Покушати значи ухапсити. Ухапсити значи бити више од пола уверен да је прави кривац у клопци. Ништа не стоји на путу да се ухапси неко ко је скривио; ништа не стоји на путу ни да се тај ухапшени одмах прочешља у циљу открића да се у њему можда крије извршилац злочина који још није расветљен, чији извршиоци нису похватани.

Полицији је допуштено да претпоставља и да сумња на свакога. Иначе не би била никаква полиција. Чак и они који су по изгледу невини и на које никада не би могла да падне сумња, чак и они су веома прикладан материјал за рад. Па да није таквих не би уопште ни било мистерија. Мистерију праве они на које никада човек не би могао да посумња, јер они на које се сумња већ се налазе или су се находили у затвору. Ваља покушати и са такозваним невинима. Из овога, дакле, сада нам је свима јасно зашто понеки пут и невини страдају и зашто се и њима без срца рашчепљују уста у борби као ухаћеној дивљој звери коју ваља савладати голим рукама из спорта!

Али писар Петко имао је још један чудан ралог да са убиством у Позоришној улици доведе у везу кривца који је у овом тренутку био пред њим: у овоме предмету налазила се фотографија некога младића, који је одговарао по овом делу и на кога је Миле Симић толико личио, да ће се, као што ћемо касније видети, и сам Миле зачудити откуд у писаревој фијоци његова оригинална фотографија. А ова фотографија важна је по томе, што је много теретила онога кога је претстављала, али је тај окривљени доказао да је у време убиства био ван наше државе; па ипак је извршио самоубиство под притиском душевних борби које је имао због тога петљања. Сада се Петко с правом питао: зашто да ова фотографија није баш снимак Мила Симића?

Писар Петко погледа у часовник. Било је време изласку. Он врати замашни предмет у фијоку и закључа је.

3.

НЕВОЉА ГАЗДА ЖИВЕ ПРОКИНА.

Жива Прокин, кога смо напред поменули у дватри маха, често је долазио у Београд из своје равне и славне Бачке, и, као што смо то напоменули, имао је угледне собе у стану код тетке Маци, своје земљациње, која је за карактеристику свога краја и својих послова имала брчиће, скидане свима могућним средствима, али које су све јаче успевале на њеном иначе светлом и лепом лицу. Међутим, длака је на жени и човеку оно

што је лист на дрвету. Жива је био највећа радост ове жене, јер је силно падала пара при свакој његовој појави, па је стога разумљиво што је и у тренутку о којем је сада реч такорећи вриснула при газда Живиној појави, при појави тог центлмена без приговора. Не треба мислити да су били у љубавним односима, јер, опростите, жена често може да се више одушеви за новац него за мушкарца, — већ га је она обожавала због велике користи коју је имала од њега. Жена може више да се обрадује новцу него хајдук. Он је могао да задобије и њену љубав, али му до те љубави није било. Човек се може новцем толико удобрити извесној особи, да после ни права љубав не изостане. Јер новац је тек право срце! Али овде није био тај случај.

— Ју! ју! ју! — циктала је тетка Маца од радости на Живину величанствену појаву.

Јер он је био управо величанствен са својим снажним телом, високим и дивно развијеним, са телом у којем струји здрава крв, која већ две стотине година извире из врела какво само може да да уредан и збринут живот. Додуше, последњих година тај двестогодишњи извор почео је помало да се мути, јер је сам Жива био тај који га је мутно добрим бифтецима, крканлуком сваке врсте, спаванцијом и веома разнежечим начином живота, па и новим везама у Београду, новим прохтевима и новим стремљењима. Много је путовао, управо стално био на путу својим трговачким пословима, јер је желео да и по трећи пут утростручи своје богатство и да до краја искористи проширење своје отаџбине и њена многобројна бла-

га, још довољно неупозната и несакупљена. Истина, сада послови нису више ишли онако славно као раније, али ипак је могао рећи да је и са најновијим својим положајем потпуно задовољан. Јер он је био вешт да удеси да му расходи никада не дођу у сукоб са приходима; а кад је то случај, онда се може рећи да није ишао уназад. Био је увек весео, готов и на лудости кад га веселост сувише обузме, па би се стога могло рећи да је донекле био и пустилов.

Тетка Маца му истрча у сусрет, јер се с њеног прозора видело цело уско двориште, па је и њега могла да види када се био појавио на улазу. Тада је допро до ње и глас сирене са Живиног аута, који му је стално био на расположењу у Београду, да не би морао плаћати такси за своје многобројне возње по граду и ближој и даљој околини. Тетка Маца се нађе пред улазом у кућу и радосно сачека омиљенога госта. Жива је био ужурбан, али је ипак зрачно својом веселошћу, и топло се поздравио. Етелка се такође ту одмах створила и поможе шоферу да смести ствари које су увек пратиле Живу при доласцима у Београд, премда је он у овоме стану имао потпуну гардеробу и све друге ствари потребне једном господину који живи удобно. Жива се успе са тетком Мацом у своје собе, раскомоти се и рече да је дошао хитним послом.

— И још нешто да знаш, тетко Мацо, потребан ми је један најнезнатнији београдски житељ, а то је онај твој миљеник Миле. Је ли жив тај скот? Да није отумарао?

— Њему се догодила неприлика.

— Неприлика?

— Ухапшен је.

— Зашто?

— Ђаво да га зна! Знаш, умрла она болесна жена што си је и ти често помагао, па...

— Умрла? Сирота! Не заборави, молим те, да ме опоменеш да обиђем ту децу. Је ли долазила Јагодићка?

— Није.

— Зна ли да стижем данас?

— Не знам.

— А Верица?

— Она се малочас јавила телефоном. Доћи ће после подне.

— Па онда шта је било са том причом што си почела?

— Дакле, Миле је ухапшен. Дошли неки људи да носе ствари из стана оних сирочића, а он се успротивно, побрио се са њима, чак је и нож поте-
зао, и тако га одвели у квартал.

— И наравно ухапсили га! А кад је то било?

— Јуче.

— И још га нису пустили? А он ми је тако потребан. Реч је о једном важном послу који имам да свршим и који треба да ми донесе не само састанак с једном лепом женом, него и један новчани шлагер. Ти знаш, Мацо, да је ово доба шлагера, али ја радим само са новчаним шлагерима! Молим те, реци ми шта ћу сад без тога гада?

— Па наћи ћемо другог човека да те послуша. На пример, Гришу.

— Та какав Гриша?! Овај гангстер једини може да ми сврши тај посао. Он зна стан госпође

с којом се морам састати до мрака, и он треба да иде да је доведе. Да јој однесе поруку.

— Зар не можеш да свршиш то телефоном?

— Станује у новој вили у Раковици и још нема телефона.

— Отиди лично.

— Не могу да се појављујем тамо. Она има мужа који је љубоморан, али са чијом женом немам ништа тајно у љубавном смислу. Она ми треба за једну новчану атракцију. А затим преко тога посла доћи ћу у везу са женом коју ти помених. Ова вила још нема име, али свакако да ће се звати Настасија. Миле познаје ту вилу, јер је одлазио тамо трипут, и сва три пута са великим успехом. Сасвим вешто предавао је у руке овој госпођи моја писма. Треба ми хитно тај промучурни младик. Научи ме како да дођем до њега.

— Па што ми одмах не кажеш да је реч о госпођи Настасији? Иди лепо у квартал и отми га.

— Мацо, па ти си пуна идеја! То је сјајна замисао! Ићи ћу у квартал, и он ће за пет минута бити слободан. Ко је старешина тога кварта? Да то часком свршим телефоном. Тај затвор сигурно може да се замени новцем. Море, и престоле људи узимају за новац! Је ли, како се зове члан кварта?

— Живковић.

— Не познајем га. Дед обрни телефон да зовемо Максу.

Макса је био Живин адвокат.

— Па нека то Макса сврши још до подне.

Адвокат се јавио и обрадовао се кад је чуо да је Жива у Београду. Мало касније адвокат је већ

био у стану код Живе, узео потребне податке и отишао у кварт да ослободи заробљеника. Пријавио се одмах старешини. Затим је ушао код старешине и писар Петко и реферисао како стоји ствар са кривцем за кога се интересовао адвокат. Овај затвор могао се заменити новцем и адвокат је одмах потргао новчаник. Писар Петко нареди да му доведу Мила. То је одмах и извршено. За то време адвокат и старешина седели су у разговору док се у Петковој канцеларији обави формалност за ослобођење кривца.

4.

ПРИЈАТЕЉСКИ РАЗГОВОР КОЈИ ОТСЕЦА ГЛАВУ.

Миле се изненадно преокрету и није знао одакле потиче. Али је био захваљан случају који ће га кроз неколико тренутака избацити на калдрму. Свакако да се јуче само шалио господин Петко кад је рекао да ће га задржати у затвору до јесени ако му поштено не призна нешто што ће га питати. Ако му призна, рекао је, постараће се да га што пре преда суду и да се тамо све поштено оконча. Суд је суд. Да га преда суду, питао се Миле у својој ћелији, зашто да га преда? Зар зато што је узео у заштиту самохрану децу? Све му је то било невероватно. Петко га метну преда се и поче да цеди лагано:

— Дакле, Симићу, решно сам да те пустиш. А, шта велиш на то? Фина ствар?

— И невероватна, господине писаре, јер сте

јуче рекли кад сте ме по други пут изводили из апса да ћу остати до јесени ако вам поштено не признам нешто што ми уопште нисте ни казали у чему се састоји...

— Де, море! Има времена, казаћу ти. Него да ми кажеш још нешто: јеси ли ти стално на стану код госпође Маце, такозване тетка Маце?

— Стално.

— Јеси ли уредно пријављен?

— Сасвим уредно.

— Лепо. Још нешто: хоћеш ли да будеш мој човек, а то ће рећи мој повереник?

— Не разумем питање.

— Да ми с времена на време достављаш извесне ствари које се односе на извесна лица.

Миле помисли да је реч о тетка Мади, јер је знао да се полиција интересује за догађаје у њеној кући. Али, помисли затим, па газда Жива је у стању да купи за мекиме и овога писарицу, и његовога шефа, и целу ову установу из темеља. И да их испремешта као фигуре кад игра шаха. Зар онда може и да помишља овај мали чиновнички да би се смео усудити да насрне на тетку Мадин праг?!

— Је ли, хоћеш ли?

— Па не знам у чему је цела ствар, господине писаре. Објасните ми. Знате како је, уши не могу да чују кад су запушене.

— Твоје уши нису запушене!

— Нити је ваш језик везан!

— Знаш шта, Симићу, нека све ово остане у овој соби; па ћемо се видети касније и разговараћемо.

— Не, не. Боље да сад чујем. Нерадо свраћам у полицију, право да вам кажем! Бојим се полиције, а мислим да ни ви полицајци нисте наспрам ње равнодушни. Још у детињству нахватао сам страх од полиције.

Петко се љубазно смешно. Извади кутују са цигаретама и понуди Милу.

— Ви то нудите као неке коме треба да се изнуди признање на брзу руку! — примети Миле и узео цигарету.

— Којешта. Немам разлога да с тобом тако поступа. Видим да си честит дечко. Него, дед молим те да ми кажеш, зашто си толико нахватао страх од полиције? Мислим да ти се овде није десило ништа што би довело у питање човечност власти. Што си овом приликом затворен, па то ти је тако јасно. Сам си, брате, начинио себи неприлику, а мени посао.

Петко устаде и пребаци ногу преко наслона на столицу као у кафани. Хтео је да буде што природнији и што обичнији. Играо је своју улогу. Затим пружи Милу запаљену цигарету да припуши. Овај одби. Није хтео у канцеларији, пред старијим. Није желео да остави рђав утисак о себи, јер је знао да полиција не нуди цигарете без неког разлога. Још давно, када је неком приликом лежао у затвору, чуо је доста лепих прича и успомена појединих затвореника из којих се дознавало, да су најгорчије оне цигарете које нуди полиција, и зато је био обазрив. Петко настави:

— Чуди ме зашто се овај свет толико плаши нас полицајаца! На пример, ти! Чегу имаш да се плашиш? Ево, ти би сад могао да ми помажеш у

разним пословима, и разуме се за то би имао награду. Желим да сам с тобом у чешћем додиру. Ти се плашиш, је ли? Стресеш се кад се сетиш на пример догађаја у Позоришној улици! А видиш, баш ти би могао да ми ту помогнеш. Ти улазиш у разна друштва доле у рупама... и шта би ти сметало да ми одмах притекнеш у помоћ?

Миле је мислио на догађај у Позоришној улици који се десно са Миланом Ружићем; Петко је мислио на други догађај. Миле се чудно откуд овај млади полицајац већ зна за тај његов тако-рећи фамилијарни случај; полицајац се није чудно што је Миле на његову напомену за догађај у Позоришној улици променио боју лица и лако затреперно очима и неприметно згрчио лице као човек који је опоменут на нешто непријатно. Миле је у породичном кругу стекао прве веома неповољне утиске о полицији и правди земаљској и у себи је гајно и стално обнављао велику мржњу наспрам те струке и наспрам целог друштва.

Петко настави:

— Ти треба да ми помогнеш, нарочито кад је у питању овако деликатна ствар.

— О којој је ствари реч, господине писаре?

— Па о убиству у Позоришној улици! Дед, сети се мало, јеси ли чуо да се негде нешто говори о томе?

Миле се прибирао да се сети о чему је реч. Петко је, међутим, извадио онај предмет из свога стола и одмах извукао један акт, који као да је раније био спремно да му стоји при руци при првом покрету с тим огромним предметом. И погле-

да више летимично у тај акт, па га поднесе Милу да види. Уз акт је била прикачена фотографија.

— Познајеш ли ово лице? — запита писар. — Је л' да личи помало на тебе?

Миле се пренерази кад сагледа фотографију.

— Видиш, бато, ова је фотографија нађена у стану оне богате удовице што је убијена у Позоришној улици и по тој фотографији сада би свако могао да закључи да си ти убица! Па онда, твоје држање кад сам ти био поменуо убиство у Позоришној улици! Али ја ништа од свега нећу да искористим! Остављам ти на вољу да се решиш: или ти да радиш за мој рачун или да ја радим против тебе! Кажу шта мислиш о свему? Дед још једну цигарету!

Миле се ипак не даде збунити, већ рече:

— Лик на тој фотографији одиста личи на мој, али та фотографија није моја! А откуд код вас, ви ћете најбоље знати, ако се не зна откуда у стану убијене жене!

— Охо! — потсмехну се Петко на ову сувише смелу реченицу.

Али код ових речи на вратима се појави жандарм који рече да господин старешина тражи кривца. Петко даде Милу знак главом да може ићи и добацн:

— Па ништа, драги Симићу, видећемо се ми опет, па ћемо о свему више разговарати.

Миле је био слободан, и у претсобљу, при сусрету са адвокатом, дознаде како је дошло до његовога ослобођења. Затим му адвокат рече да пожури да се јави газда Живн.

ПЕТИ ДЕО.

БАУЦИ.

1.

ВЕЛЕПОСЕДНИК ЖИВА ПРОКИН.

Жива Прокин био је наклоњен Милу Симићу, јер нико није умео да га тако лепо услужи као он. А имати наклоност једнога Живе Прокина, најбогатијега човека Бачке, значило је имати великога пријатеља. Ову наклоност задобио је Миле отскора, нема отада ни дваестину дана. То се догодило кад је успео да га онако лепо услужи носећи трипут писма госпођи Тодоровић у Раковицу, у њену вилу, и то кад тамо није муж. А у десети да уђете у неку кућу кад муж није у њој, значи избећи да вас иза сваких врата устрели изненађење. Као што смо рекли, газда Жива није имао ништа са овом женом у љубваном смислу, али је крио ове састанке од њеног љубоморног мужа. Ова је жена хтела да има новца и да живи раскошно, па је преко Живе долазила до добре

зараде, коју је чувала да потроши у некој далекој иностраној бањи. Мужу је тумачила да је овај новац приштеђивала од пијаве, од разних покљона које је добијала од својих имућних родитеља, па и од оних новчаних прилога које јој је он чинио по добитку на коцки, коју је он редовно упражњавао по првим београдским коцкарницама. Она му је често и цепове претресала и крала их, а то се дешавало кад би се загрејан враћао кући пред зору, било лети на Топчидерско Брдо, где су до године о којој је реч имали такође вилу, било зими у стану у Улицы Милоша Великог у Београду.

Како је ова госпођа Тодоровић, којој је било име Настасија, долазила до ове зараде? Зашто је Жива био наспрам ње тако издашан? Сасвим проста ствар: она га је доводила у везу преко неких других госпођа са извесном господом од утицаја, који су могли да спроводе кроз овоземаљску администрацију Живине послове, да уновче сваку његову замисао, да од његове идеје начини ризницу. Госпођин муж био је здрав србијански сељак, човек са факултетском спремом, који је млад отишао у пензију, али који се веома вешто умео везати за једну богату цинцарску породицу, чија се главна породична жила гранала кроз најугледније београдске улице као разгранати телефонски кабл, као паукова мрежа. Ову везу постигао је овај површно образовани сељак преко своје жене, и пошто је исту постигао није више морао да ради за рачун државе, већ за свој лични. И зато је замолио за пензију, која је, зачудо, и њему следовала. Тек што је ступио у државну службу

дошао је рат, у којем се стално потуцао по неким слугалиштима далеким стотине километара не само од бојишта, него и од војишта, па онда по болницама, али не као болничар, него као болесник и реконвалесцент, и увек са припадностима државног чиновника и са додацима који су припадали официрима. А кад се рат свршио он лепо прегледао своје кондуит листе и дошао до сазнања да већ има право на пензију. Просто је хтео да падне на леђа од пријатног изненађења! Али прво је сачекао да добије угледнији положај, да добије руку своје Цинцарке, па је тек онда замолио за пензију. Сит, пијан, бесан, одморан, похваљен и одликован ни за шта шеткао се тада од стоваришта до стоваришта аутомобила, бирао кола, пробао их размажено и са сталним манисањем, куповао их, извозио се и питао продавца може ли се тим колима стићи у Копенхаген и Осло. И све то радећи, стално је полемисао о заслугама оних који су били на Кајмакчалану као он! Затим се стао виђати по коцкарницама, зачлањивао се у свима клубовима у којима имају приступ само новчани људи и људи од такозваног великог имена, па се тако заједно са госпођом Настасијом зачланно и у Фрак-клубу, којем је било седиште у једној великој кућетини недалеко од Теразија. У томе клубу упознао се тај сирови господин са знаменитим газда Живом Прокиним, па се тако, дакле, и госпођа Настасија упустила у интимности с тим бачким газдашем. Тодоровићу је било име Иванко и био је Колубарац, родом из једног села на граници Београдског и Ваљевског округа, ту где се сељак стално решава да напусти плуг и

мотику, па да се одлучи на друге лакше послове. Природно богатство свога краја научило је већину сељака на излежавање, на коцку и стално их гони да до подне проводе у оближњим варошицама; а по подне су код куће, али пошто су већ ручали варошка јела у ресторану првога реда.

Иванко је заволео карту још у селу, али док се школовао ова се страст притајила у њему, да у Светском рату избије из њега као лава из вулканскога гротла, и он је тада постао славан коцкар, коцкар да му није било равна у читавим дивизијама. И факултет је некако брзо стекао, као на картама, и сваки се изненадио кад је прочитао у новинама сталешке вести, да је чак и Иванко дошао до дипломе. Преко карте спријатељно се тамо на фронту са многим угледним људима, на ко је тада још био непознат у ширим круговима, јер је био још млад. Док су његови другови носили титуле водника, командира, бораца, он се задовољно титулом ћате на штету свога факултета. Али шта га се тицао глупи углед у рату, њему је било само до рођене главе: њу само да изнесе, а већ после лако ће правити каријеру и стицати углед. Доћи ће доба, мислио је, као што је и дошло, да један ђенерал неће ни на каплара личити наспрам њега и његовог угледа. Сад је рат, мислио је, па смо помешали кашике са сваким, али чекните док прође ово! И он је то и дочекао, осврнуо се на своју прошлост и плунуо на њу, па почео испочетка.

Имао је једну једину ману: био је љубоморан, и то искључиво на Живу. Живе су се бојали и остали мужеви у Фрак-клубу, али разуме се

нико није испољавао свој страх због овога горостаса, лепога као Парис и припијенога као рукавица. Умео је да се припије уз жену као нико пре њега, али увек и да брзо направи пристojно растојање. Његови успеси у клубу стално су претили растурању клуба, јер жене луде тамо у четрдесетим годинама, а ту су се махом понајвише такве виђале. Али Жива је добро знао све то и умео је често да се изгуби кад треба и да се не виђа по неколико месеца, јер њему су уосталом били пречи интереси трговачке природе него љубавне! За ову ману Иванкову знао је Жива врло добро и зато је увек био веома обазрив када је била у питању госпођа Настасија.

За Живу Прокина било је неопходно да живи Фрак-клуб, јер му је он доносио велике послове и јака познанства. У овом клубу била је одлично уређена коцкарница, па је и са те стране падала пара, јер је Жива био вешт карташ. А шта тек да се каже за његове лумперајке? У лумповању је уметник сваки Бачванин; а шта тек да се мисли о Живи када се зна да је цела Бачка уживала кад он бесни? Умео је тај да скупи друштво најугледнијих особа, као и оних из полусвета, и да са свима проужива на начин који личи таквом друштву. С једнога посла на други, с једне пијанке и оргије на другу, као Зека Буљубаша из боја у бој! То је био смисао његовога живота.

Жене су се отимале о њега и, то обично жене на прекретници живота, која пада тамо негде око тридесет пет до четрдесет и неколико година, када се жена често пита: да или не? Разуме се, одлука много зависи од тога какав је муж, је ли за-

служно неверство женино или није. Ако је жена била начисто с неверством свога мужа, обично би при одлукама на дугим усамљеним ноћима огорчено шапутала: да, да, да! Али ако се то односило на Живу, он је одвраћао: не, не, не! — јер су њему били пречи рачуни од љубави. Овај средњевечни човек више се интересовало за своје богате салаше у равној Бачкој и за друга имања на разним странама него за неколико пролазних пољубаца или страсних додира неурачуњливога тела! Зато је избегавао ма какве пустоловине са женама које су припадале Фрак-клубу; али је зато ове пустоловине надокнађивао на другим странама. Па ипак, мужеви су га се бојали, али ни они нису могли да одоле његовим многим лепим особинама: хтео је да позајми већу суму за самим коцкарским столом, желео је да услужи, волео да понуди, чинило му је задовољство да му затраже, ликовоао је да пружи, тријумфовао је да се види да је тешко без њега. Зато се није ни шапутало да је он немогућан у тим друштвима или да би га требало истиснути. На то се само помишљало, али језик није био кадар да превали преко себе ту помисао. Јер Жива је био свима потребан, и њему сви!

Иванко Тодоровић био је један од првих на кога би се могле применити ове напомене, јер је госпођа Настасија у самом клубу падала у очи због својих честих сусрета са газда Живом. Али Жива је био центлмен и лично је на каквог претендента на престо: увек подједнак за све, свима благонаклон, са сваким усрдан, али не и одан у ширем смислу речи, балкански одан, већ мало

неразјашњен, донекле недокучив, тајанствен, те се осећате неспгурни у оно што видите. Богати људи имају нешто у држању што нас нагони да сумњамо у њих, јер су неспгурни као слуге које смо тек примили у службу. Са овом урођеном особном Жива је морао бити трпљен у Фрак-клубу, јер је био, осим тога, и насушан због својих веза и због своје новчане свемоћи.

Али било је у клубу и таквих, који су се потпуно натурали овоме повременом намернику Београда и његовога друштва, а то су обично били они новаковићи који су ма због чега страховали за свој положај у друштву и за своје даље напредовање. Јер Жива је био моћан и могао је за двадесет и четири часа да издејствује чуда. Ако је Иванку Тодоровићу било потребно да сврши неки посао, обраћа се Живи, Жива другом, или у најгорем случају трећем, и већ је посао био готов. Дешавало се да Иванко сврши неки посао преко Живе, а овај преко госпође Настасије, и да Иванко никада не дозна да му је тај посао могла свршити његова жена, а не да ради преко другог са њеним услугама. Али Иванко није могао да гура жену у послове у које је била гурана од Живе, јер јој Жива није био муж, већ се само она допекле надала да ће јој постати љубазник, и зато га је слушала. Ипак, није јој било баш толико стало до те везе, колико до Живиних наполеона, којима је он увек благородно обасипао своје искрене помагаче.

Због свега овога Жива је био баук београдских отмених клубова, али баук чија је појава не

само плашила, него улевала и наду, и иза чијих леђа уствари никада није била коб него чиста добит!

2.

ИПАК ЈЕ МИЛУ СИМИЋУ РАСТАО УГЛЕД.

Ето, овога човека стекао је Миле Симић за пријатеља. То значи, Милу Симићу била су отворена многа врата, додуше, не са правом да седне на сваку столицу којој су та врата водила, али тек да пригвјри, да окүши, да кљүдне мрвицу и понизно се врати натраг. Пошто је Миле Симић и четврти пут свршио успешно поверени му задатак код госпође Настаје, Жива га је дозвоао после дватри дана у своју собу за рад и на његову појаву на вратима слатко се насмејао. Спремао се да наградн овог симпатичног дупежа, јер извесно да је заслуживао награду, пошто му је овај задњи састакак са госпођом Настасијом донео велику, врло велику добит: пала је пара, а пала је и она жена за коју се Жива тако много интересовао.

Миле се поклати доста спретно, док се Жива гласно смејао. Имао је чудно осећање кад год види овога младића; свака Милова појава изазивала је код њега вољу за смејањем наглас. Чак се и Миле чудно овом држању газда Живином, али је умео да ово држање уброји у симпатије које наспрам њега очигледно гаји овај богаташ.

— Слушајте, Миле, — рече газда Жива при Миловој појави, — немојте да се узнемиравате

што се увек смејем кад вас видим. Симпатична ми та ваша мангупска њушка... Него, шалу на страну! Сад да вам покажем нешто што ће вас обрадовати. Узећете онај пакет тамо у претсобљу.

Миле се окрете и спази у претсобљу велики свежањ.

— Ту вам је одело које смо прекјуче поручили. Шешир, ципеле, машине и остало добили сте јуче, па сад дед да се обучете као човек. Кад сте код мене у служби хоћу да личите на човека.

— Стараћу се, господине великопоседнице!

— Мани се тих глупих титула! Будимо демократија! Ми смо сви браћа!

— Знам, али нам кујне нису сестре!

— Поло! Него, хајд, па да се одмах обучете и да дођете да видим како изгледате. У томе пакету имате два пара одела; једно црно за свечане прилике; друго отворено за сваки дан.

— Могли сте ми дати и какво изношено одело, — примети Миле синсходљиво.

— Таква моја одела цепају други моји људи по Бачкој, а ово је за вас који живите у престоници и који ме не можете брукати у тим изношеним панталонама. Заборавно сам да вас питам још нешто, Миле... Говорите ли ви који страни језик?

— Помало немачки, а понешто и француски. Знате, служно сам у Барањи као помоћник коњучара на једном графовском добру, па сам научно најпотребније разговоре.

— Врло добро. Је ли вам довољна плата од пет стотина месечно и стан и храна код госпође Маце?

— Сјајно, господине великопоседниче! — узвикну Миле. — Само нешто да вам напоменем и да вас замолим, а то је ово: да наредите госпођи Маци да ми се поставља засебно. Сматрам за понижење да седим за истим столом са кујнском послугом! То су вам глупа створења, господине великопоседниче! Ја сам човек из народа, наклоне бедника, али не могу да подносим глупости и подривања простака!

Жива се опет слатко засмеја и свласти Мила у њме своје да изда све потребне налоге госпођи Маци да му се заштити пуна слобода при обеду.

— Не, не, ви то да јој кажете, господине великопоседниче, јер она мене стално сматра свде за сувишну изелицу. Кад дођу на ред печења и фина теста они ме прескачу, а то значи да ме сматрају за онога коме се не мора дати оно што је лепо! Не могу се пожалити на ту жену, увек ми је помогла, али сад када се на мене излила о-волна сунчева благодет, зашто да јој не ставим до знања да се скида њено туторство нада мном?!

— Тачно, Миле! Сасвим тачно! Наредићу. Сад идите.

Међутим, Миле није одлазио. Он је имао још нешто да каже, и то паде у очи Живи. Опет се насмехну и климну главом чиме му је хтео дати реч.

— Хтео сам још нешто да вас замолим, господине великопоседниче. Ствар је у овоме: као што сте већ видели, мене гони полиција ни кривог, ни дужног, па сам хтео да вас замолим да ме заштитите овако понеки пут кад ме закупе... Верујте да сам поштен човек и да сам невин ухапшен. Ти

су лупежи дошли да носе ствари оне бедне деце, и ја сам се потукао. Невин сам, тако ми Бога!

— Па лепо, пустили су вас, и чега бисте се још имали плашити?

— Бојим се нових паковања. Писар се нешто врло гадно држао, нудио ми цигарете и пријатељство, а ви знате полицију!

— Ничега се не бојте док је мене. Само ви будите исправни, а за друго је лако.

— Штитио сам бедну децу без родитеља, и гле сада треба да страдам! Ох, када бисте само видели те сирочиће, како су ваљани и паметни!

— Па ја сам баш желео да обиђем ту дечицу.

— Учинили бисте велику доброту тој бедној деци! Ако вас не мрзи могли бисте то одмах учинити.

— Добро. Само се прво обучите, не могу да вас гледам у том излизаном оделу. Пожурите!

Миле се затим нашао у своме собичку. Дрхтао је од узбуђења приликом облачења новог одела. Прво је обукао црно, да види како му стоји, па када се уверио да је све сјајно: и крој, и штоф, и линија, обукао је оно друго, које је такође било лепо и стојало му исто тако добро као и црно. Машину је везивао с великим задовољством, огледајући се на прозору, пошто у његовој избици није било огледала. Али сада ће и њега набавити, јер овом приликом постаје отмен човек. Ово прозорче било је у углу, ту где се сучељава танки зид од гостињске собе у којој је становао мистериозни господин Миша, зван Човек с тапном. Миле лепо чу мушки глас, затим глас жене. То беху госпођа Мада и Миша. Миле послушну и чу

да Миша говори: „Најурн битангу, него шта! Одмах да га најурнш!" А госпођа Маца је говорила: „О, то је немогућно! Њега држим овде искључиво из обзира према Живи. Жива га воли, и ја сам принуђена да га трпим. Чак на тако што не смем ни да помислим!"

Миле се код ових речи уозбиљи и уздиса. Шта треба да значи овај захтев Човека с ташном? Односи ли се на њега? Али шта би Миша имао против њега? Опет се приби уза зид и слушаше. Миша је говорио даље: „Не, не! Нас двојица не можемо и даље бити под овим кровом заједно! Заклаћу га, разумеш ли!"

Сад је Милу било јасно да овде није реч о њему, него о господину Андри. Знао је да Миша не трпи Андру, али није знао да ће једнога дана изићи пред тетку Мацу и са овим захтевом. Она се бранила околношћу да Жива подржава Андру, јер му је потребан ради разноликих послова. Међутим, Андра је и тетка Маци био преко потребан, потребан као кашика за ручком. Она се није могла замислити без њега, без његових услуга, без његових веза, без његовога присуства. Миша је, додуше, био млађи човек, као љубазник много окретнији, готово незаменљив, али је Андра био прави патер фамилије, и она није могла бити без њега. Љубазника је лако наћи, али мужа не. А Андра јој је био прави муж, јер је све њене ствари гледао кроз прсте. А данас се такав муж тражи. С њом је живео низ година, истина нескладно, али тако дуги низ година заједничкога живота изгледа да јаче везује два бића него венчање.

— Шта сад да се ради? — помисли Миле. —

Треба ли помоћи Андри? Како не! Колико му је пута Андра пружио пару! Колико пута цигарету! Колико се пута пошалио с њим! Па зар све то пре-небрегнути и дозволити да се овај гад толико дрзне да тражи чак његово избацавање из куће?! Размислиће о томе, и помоћи ће му.

Опет послушну. Али више се није ништа чуло. Значи, изишли су напоље. Поново се посвети себи. Био је елегантан и леп. Кад је човек тако свеж и задовољан лако му је бити добар. Поцепан човек ружан је, и мрзи. Загледао се са сваке стране, али најзад се сети да му ваља пожурити газда Живи, да га води деци.

Из Милове собе улази се у мало претсобље, а из овога у велико, па лево у трпезарију за свакодневне обеде. Не можете ни приближно истини замислити колико се Миле запрепастио кад је у тој трпезарији видео за истим постављеним столом г. Андру, госпођу Маду и Човека с ташном, дакле онога човека који је малочас онако ужасно цичао, тражећи смрт Мацинога мужа! Сви су троје били весели, разговорни, усрдни и поврх свега подврискивали су при смеху и услед свега тога давали слику најоданијих пријатеља. Тек сада Миле није знао шта да предузме поводом малопређашњег догађаја, тек сада није знао шта да мисли о овом троуглу и да ли уопште треба шта да мисли. Мину поред њих а они га и не приметеше, па се убрзо нађе горе на спрату, код газда Живе. Приђе му брзо, докопа му руку и пољуби је топло. Жива се мало бранио што му толико захваљује, али се није бранио што му љуби руку, јер га је на то научила његова многобројна по-

слуга по салашима и на дому. Ропски обичај, који код србијанског сељака није не само у обичају, него се у Србији чак и не зна у народу да тако што постоји на свету: да човек човеку љуби руку! Владао је ту и Турчин, али није тражио да му се љуби рука. Није то ни човечно, ни витешки, ако у витештво стављамо људски понос. Свакако да је пре витештво поштовање људскога лика него добро руковање мачем у циљу пробијања људских груди и вађења људског срца!

Жива се изненадио Миловом изгледу и рекао му, да је сада оно што треба да буде: човек. И одмах су пошли да обиђу децу. Док су пролазили кроз двориште, с многих балкона и прозора видеше Мила и газда Живу и зачуднеше се. Милу је изгло растао углед, иако је нешто раније тек био пуштен из затвора. Чак је то хапшење повећало његов углед, јер је дошло као последица пожртвовања и честољубља.

3.

ЖИВОТ СИРОЧИЋА ТЕКАО ЈЕ ДАЉЕ.

Ова је посета донела деци повећи новчани поклон. А када Миле и деца остадоше сами он их намести да ручају. Неко ће мислити да су деца имала за ручак какво јело што се завија у новине. О, не! То је био прави ручак, справљен у кухињи, а укуван на шпорету, који је доскора био готово зарђао, јер никако није био употребљаван. Сада је тај шпорет добно други изглед под четкама Мила Симића. Било је на томе шпорету и

нешто месинга, који се сада блистао и чинио га живим и радосним. Шпоретска пећ није добро пе-
кла, те је Миле начинио нову позиду, чиме се до-
била јака струја ваздуха, те је на тај начин и сам
шпорет одлично грејао. На њему су весело пева-
ли неки лончићи и шерпице, а у пећи се пекао
звани касапски ђувеч, који је Миле научио да
прави кад је неко време служио код неког меса-
ра. Када ђувеч беше готов, Миле га у истом су-
ду изнесе на сто, јер би се пресипавањем у чи-
нију „покварно“. Ђувеч тражи такав поступак: да
остане у истом суду у којем се пекао.

Миле намести децу за сто, али он не седе. За-
питаше га зашто. Он изјави да има бесплатан ру-
чак код тетка Маце.

Сто је био застрт новинама испод којих је био
застирач од мушеме, доста дотрајао и избледео.
Пред сваким дететом био је тањир, виљушка и
нож, све лепо изрибано и светло. Ту је био још
и сланик и три чаше за воду. Пред сваким дете-
том био је довољан комад хлеба, насечен на ко-
мадиће, тако да је нож био непотребан. Жарко
запита хоће ли се читати молитва.

— Ја је никада нисам читао, а ви ако сте на-
учили, читајте, — одговори Миле. — А какву мо-
литву читате при ручку?

— Оченаш.

— Оченаш иже јеси на небесјех да свјатитсја
нмја твоје, да будећ воља твоја... јако... јако...

— Погрешили сте! — повика Жарко. — Зар
ви, бата Миле, не умете да читате Оченаш?

— Заборавио сам. А знао сам некада све до
краја.

— Па зар се ви не молите Богу?

— Како да се не молим! Нисам ни ја одрастао у копривама! Молим се, али не сваки дан. Немам кад. Не радити против Бога значи истовремено молити му се.

— Па онда да ја читам?

— Дед, али брзо, јер треба и ја да идем на ручак.

Дете чита молитву и тако ручак отпоче. Миле је свима насуо довољно јела и малишани су били задовољни. То им се видело на лицима. Јели су пажљиво, одмерено, пристojно. За то време Миле је седео код отворених врата са раширеним новинама и удубљено читао неку сензацију. Жарко при јелу испусти залогај на под, на шта га Илија погледа строго. Дете се саже и подиже комад, па га остави на ивицу шпорета. Овај мали догађај показивао је да су ова деца била домаће испитана. Жарко је поруменео и немоћно слегао раменима, пошто је комад већ пао и није било друге поправке него да се дигне и остази настрану, јер комади који су пали више не долазе на трпезу. Лица ове деце била су светитељски тужна, испијена, бледа; очи уморне са поднадулим капцима од плача, који су били још и модро дрвени од трљања прстићима. Општи њихов изглед чемеран. Зато се Миле можда и склонио устрану, како га познајемо као доста крута и неосетљива. Јадна дечица бејаху одувек слабо хранена, те је и због туге за мајком њихов бедни изглед још више био појачан. Били су изнурено мирни, налични на разочаране старце, јер страшна немаштина и патња грозно мрве и убијају људска бића и од

њих праве живе али олупане ствари. Немаштина и њена нераздвојна пратиља патња руше људска бића исто као тешке болештине, па можда и горе, јер људи се труде да пронађу лека болестима, али досад ништа не покушаше да се гладни нахране. На свету сваки дан може да се испече више хлебова него што има људских глава, па опет људи немају шта да једу! Има неки злочинац који не да да се пеку хлебови, него држи брашно у стовариштима да се ужије, да се квари, како би после морало бити спаљено. Ко је тај злочинац, где живи он и како му је име? Постоји ли оружје које је у стању да му прободу стомак? Постоји ли Давид који ће убити тог гадног дебелог Голијата? И кад ће то бити?

Ово питање поставља цело човечанство и тражи аждају да је убије. Јер она свакога дана прождире милионе живота, и немилосрднија је од оних аждаја из прича, које су се задовољавале цигло једном девојком на дан. Ово је аждаја чија је глава на једном делу света, а реп на другом, али она је невидљива, јер лебди над човечанством и вреба да га једнога дана целог одједном прогуте! Је ли та аждаја људска невештина, недовитљивост, незнање, или можда кукавичлук? Или је то одиста живо страшно биће?

Ова су деца исто тако намењена њој! Али ако неко заштити ову децу она неће пропасти. Овај човек што чита новине и што лебди над њима треба да буде њихов чувар. Хоће ли успети овај човек? Хоће ли бити кадар да их води?

Сад звекну нечија виљушка. Опет је Жарко био несмотрен, јер право да кажемо ређе се слу-

жно њоме. Миле погледа искоса и примети проз
нос:

— Ко је то што не уме да једе?

Глувонеми показа на Жарка, јер је приме-
тно да Миле негодује.

На то дотурн Душица:

— А видите, бато, како ја умем лепо да једем
и никада не испуштам виљушку!

— Па ти си добро дете, Душице! То већ сва-
зна!

4.

ЈЕДАН ОЗБИЉАН РАЗГОВОР.

По ручку Миле свуче капут, припаса неку
стару кецељу и опра судове. Затим распреди, по-
чисти и нареди деци да се лепо играју док се он
не врати. Тада је отишао на ручак, а по ручку
дође опет. Глувонеми и Жарко играли су се не-
каквим старим сликама, док се Душица занимала
на поду својом отрцаном лутком. Ту јој је лутку
начинио Миле од старих крпа и рекао да је то
просјачко дете. Зато да је воли више него оне
фине лутке у свиленим хаљинама. У кујни је би-
ло сувише топло. Зато Миле позва децу у собу и
сви поседаше на под.

— Сад нешто да разговарамо, — каза им он.
— Прво да се с тобом објасним, Илија. Ходи
ближе.

Глувонеми га није разумео.

Миле га уза за руку и гледаше га право у
очи. Затим подиже обе руке наспрам лица и поче

да му говори, при чему је говор допуштао ру-
нама и покретима појединих делова лица. Дете је
гледало право у Милеве очи, хватало брзо по-
крете и разумеваало отприлике шта му се говори.
Миле му је говорио да треба да ради: или
да учи неки занат или да учи школу за глувоне-
ме. Разуме се да би било најбоље да учи школу
за глувонеме, пошто би му то ко узео на занат
једно глувонемо створење, па још такво неодрас-
ло. Миле га је питао шта мисли о томе, на шта
дечко поче да пушта неке неразумљиве гласове,
који су показивали велику борбу грла и језика,
који никако нису могли да се сагласе. Глувонеме
не могу да говоре зато што никада нису имали
прилику да чују како се говори. Томе ваља до-
дати и леност њиховога језика која је равна ле-
ности прстију на ногама. Та је леност непоправи-
ма. Ипак су се Миле и дечко разумели.

— Хоћеш ли да те дам у школу? — питао је
Миле и показивао му дланове као отворену
књигу.

Илија климну главом и изговори једно дуго,
врло дуго О, при чему му је глас крештао и ли-
чно на скрипу неподмазаних врата.

— Тамо мораш добро да слушаш. Мораш па-
зити да испаднеш човек, а не да те свак гђави
кроз цео живот. Тамо ћеш научити да говориш
мимиком, рукама, прстима. Разумеш ли шта ти
кажем?

Дете је климало главом, али се видело да је
тек нешто разумело. Миле је био задовољан, јер
је увиђао да га дете унеколико разуме.

— Тако, видиш, — говорио је Миле. — Сад си

добар дечко. Сад те још више волим. У школи ће ти бити врло добро, и ако будеш добар сви ће те волети... Знаш ли штогод рачун?

— Не зна он шта га питате, — примети Жарко. — Ја ћу да га питам и видећете како ће мене разумети.

Ту се Жарко окрете Илији и поче да му даје неке знакове прстима и да мрда уснама и обрвама, лемећи том приликом прсте и показујући један по један као кад се на прсте рачунају датуми.

Илија климну главом и поче да врти језиком једно вртоглаво з, које се час по час преливало у с, па онда у ш, да опет постане з, и да се најзад смеша у једно дугачко шиштање, које се завршавало са једним снажним ж, што је све требало да значи реч знам.

— Е па кад знаш да рачунаш, дед да ми кажеш колико је четири пута пет?

То запита Миле, а Илија одмах поче да се мучи са словом д, што значи да је хтео да каже двадесет. Миле није желео да га мучи, и стога га потапша по рамену и рече:

— Браво! Па ти све знаш. Можда је боље што немаш језик, јер ко зна шта би ти тај донео с том твојом бистрином! Можда чак и вешала, јер код нас није баш добро имати добар језик! Него дед да ми сад кажеш како се зове ово?

Показао је прамен косе.

— То, то, како се зове?

Илија погоди, јер је покушавао да изговори л, при чему је силно грчио нос, отварао уста као да има кост у грлу и тресао раменима.

— Па он зна сваку реч, — примети Жарко. — Него питајте га колико има година или тако нешто. Уме он да каже како је мени име, како је име Душици, а и вама.

— Како може да зна моје име?

— Па тако што смо га ми научили.

У овом тренутку чу се да неко прође поред прозора и Миле се мало подиже с пода да види ко је. Били су тетка Маца, г. Андра и Човек с ташном. Мало затим чула се сирена Живиног аута. Значи, одоше у шетњу. Милу паде на памет једна лепа мисао и он запита:

— Јесте ли се скоро купали, децо?

— Нисмо откад је мама легла у постељу.

— А кад је то било?

— Па пре Васкрса.

Значи пре три месеца. Онда ову децу ваља одмах окупати.

— Прали смо врат и ноге, — напомену Душица. — Пре неколико дана прали смо. Али после је нестало сапуна, па смо се само умивали. Мама нас није више ни терала да перемо врат и ноге. Није могла да виче и да нас грди; а ми смо волели да не може да виче, да се не би сваки дан мучили, јер је много тешко да се то ради без маме.

— Па хоћете ли да се сад окупате?

— Наше корито се покварило, — примети Жарко. — Ми би се и сами купали, али немамо у шта.

— Водићу вас у купатило код тетка Маце. Сад она није код куће, а девојкама и куварци наме-

стићу ребра ако јој кажу да сам вас купао у њеној кади.

— А ако види онај дечко што служи код вас?

— И њему ћу пребити леђа ако каже тетка Маца! — рече Миле на ово Душичино питање. — Али ја ћу га прво излупати, па му онда запрети́ти да ћути, и тако нико неће знати за ову ствар. Али ако се баш и дозна, не може ми тетка Маца ништа, пошто сам сада и ја нешто у овој кући! Сад сам ја велика зверка, јер добијам свакога месеца велику плату од чика Живе. Него, напред, соколићи моји! Да вас бата Миле лепо окупа!

— А хоћете ли и ви са нама?

— Нећу. Ја се купам у Дунаву.

— А умете ли да пливате?

— Него шта! Препливам ја Дунав по десет пута дневно. А сад напред!

Деца радосно поскакаше. Обавестише и Илију у чему је ствар. Миле тада даде знак Илији да ће га кроз који дан одвести у завод за глувонеми, и сва три детета обрадоваше се што им се ипак срећа насмешила у њиховој великој несрећи. Досад им је срећа ишла натрашке и звала се несрећа; сад се окренула и пошла лицем, водећи и њих собом. Окренула се напред и све се више удаљивала од провалије у коју је већ хтела да се сурва заједно с њима.

Миле је напоменуо деци да треба да нду лагано и да ништа не говоре, да не би били примечени. Ствар је испала на задовољство и они су ускоро изишли из купатила чисти и освежени. Тада је у њиховом стану настала општа радост, при чему је и Миле узео учешћа.

ПОТРАЖИВАЊЕ МИЛУТИНА РАДОВАНОВИЋА, ПИЉАРА СА ЗЕЛЕНОГ ВЕНЦА.

Као што смо раније видели, Милутин Радовановић, пиљар са Зеленог венца, покушао је да однесе из куће покојне Милене Живковић већу количину ствари, за које је тврдио да су његове. Али га је Миле у томе спречио, и цела се ствар свршила пред кварталом на његову и Милову штету. После овога догађаја пиљар није никако мировао. Покушавао је на све начине да дође до својих ствари, али да су те ствари његове није имао доказа и зато је ишло тешко. Полиција га упућивала редовном суду, да тамо докаже да су његове ствари, и тако је он био на живим мукама. Но једнога дана он се на неки начин појавио с меницом, по којој му је била дужна покојна Милене Живковић, и суд је одобрио забрану на њене ствари. Писар Петко добио је налог да изврши попис ових ствари, и тако се он једнога дана појавио у покојничинином стану с тројицом проценилаца и с пиљарем. Миле се и тада десно у свом стану и опет је дојурнио Жарко да га зове. Дете је овога пута било преплашено због појаве полиције, јер је Петко водио собом и једнога жандарма, па је шаренило униформе збунило децу. Наш свет не трпи полицију као што Кинези не трпе војску.

Видећи да деци опет прети опасност од избежумљенога пиљара, Миле појурни у дечин стан, готов разуме се на свако обрачунавање. Међутим,

сада је тамо затекао строго званична лица, од којих му се најмање свиђало пепељаво лице Петка писара. Упао је у стан са спремљеним песницама, дрско, жилаво, као човек који је кроз цео живот био у одбранбеном ставу, стално са измахнутом руком и са громовима на језику.

Деца се приближе уз њега. Мала Душица запита ко су ови страшни људи.

— Бауци! — изусти Миле оштро и снажно детету у уши, и захуктано уђе у собу.

Погледом је претио и био готов да прави лом. Петко то одмах запази, али га ипак дочека осмехом као старога познаника. Полицајцу је било до каријере, па је онај предмет о убиству у Позоришној улици стално чешљао и једнога дана већ је почео да верује у једну велику неистину: да је она фотографија у предмету баш Милов оригинални снимак, иако је знао да је то снимак младина који је раније био ухапшен као извршилац злочина, и који је успео да се обеси у затвору и да тако полицију остави пред једним великим знаком питања. Писар Петко хтео је да ту фотографију пошто пото припише Милу. Но у томе послу био је веома обазрив и радно је лагано и преосетљиво. Он чак пружи руку Милу. И упиљи му се у очи. Миле прихвати руку, али хладно, блед у лицу због сусрета са полицијом, јер му није било јасно шта се сада тражи од њега. Пиљар је био некако иза врата и Миле га није одмах спазио, па није знао циљ ове изненадне посете. Али кад се мало осврте око себе и када опази дуге опуштене бркове човека са Зеленог Венца Миле доби боју лица и одмах ослови писара:

— Ваљда сте дошли по ствари?

— Тако нешто, — одврати писар. — А ти како си? Гле, молим те, па ти се баш фино обукао! Зарадио, а? Ајо! Него, дед, господо, да видимо сад шта ћемо са овом сиротињом. Ту нема богзна шта да се узме. Море, сиротиња је то, газда Милутине, па нека иде до сто ђавола!

— Знам, знам, господине писаре, али те су ствари иначе моје, па као што видите ја ту у неку руку претачем из празнога у бушно, јер су те ствари иначе моје, па као што видите ја ту у неку споду процениоце да воде рачуна при процени, јер ниједна ствар не вреди ни десети део од онога што је вредела кад је била нова.

Писар подиже руку увис, чиме је хтео да забрани пиљару да утиче на процениоце.

— Али ја то само напомињем, и у најлепшој намери, — рече бркати бездушник. — Господа нека метну руку на срце, па нека процене по души. Ви сте, мајстор Митре, као столар добро упознати шта данас вреди ова дрвенарија; а ви сте, господине Јокићу, као изображен човек, такође упознати шта вреди ова шиваћа машина; исто је то и вама познато, господине Павловићу.

— Добро, добро, видећемо већ, — повика Петко и поче да загледа ствари и да их се дотиче, при чему се мрштио као човек који увиђа да врши један тегобан и непријатан посао. — Дакле, да видимо шта вреди ова шиваћа машина. Шта је ваше мишљење, господо?

Процениоци се шћукаше један поред другог и саветоваху се. Били су то озбиљни људи, дирнути судбином изгубљене дечице, слегали су ра-

менима, одмахивали главама и немоћно мрштили обрве; али се сагласише да у ово поратно доба, када је новац изгубно своју вредност, ова скоро пропала машина вреди пет стотина динара. Пилар зину да стави своју примедбу, али га Петко опет предухитри:

— Молим те, газда Милутине, ништа да не говориш! Ту су процениоци, па нека цене. Наше је да само слушамо шта они нареде. Дакле, господо, шиваћа машина пет стотина динара...

Петко је сео на столицу и на колену правно списак процењених ствари.

— То је по нашем дубоком уверењу и по нашој стручној оцени, — примети Јовић. — Машина толико вреди. Добар механичар може од ње да направи одличну ствар и да узме већу суму од оне коју ми дајемо.

— Даље, даље, господо! — опомињао је Петко. — Немамо времена да се толико задржавамо. Имам још три забране, којима је рок данас. Ви знате шта каже закон: истога дана! Видите шта вреди овај гвоздени кревет.

— Сто динара.

— Лепо, — диктирао је Петко сам себи. — Један прост гвоздени кревет без украса сто динара... Даље, господо. Видите шта има од постељине.

Процениоци приђоше постељи и подигоше ћебе којим је била застрта. Указа се прилично добар душек. Ту су била и четири јастука, јорган и два чаршава. Све то процењено две стотине динара. Петко и те ствари унесе у списак. У соби није било више никаквих ствари. Пређоше у кухињу. Шпорет беше процењен педесет динара.

Сточик двадесет динара. Две столице четрдесет динара. Посуђе осамдесет динара. Петко сабра цифре.

— Процењене ствари морају имати, господо, једанпут и по онолику вредност колико је потраживање које има да се обезбеди, — рече Петко. — Параграф 404 Грађанског судског поступка, господо! Зато овим закључујем попис.

Ту се окрете пиљару:

— Ви нисте означили коме се имају предати пописане ствари. Дакле?

— Па немају никоме да се предаду, — рече пиљар кратко. — Да се изнесу напоље и продаду на добаш.

— Али могућно да ће дужник положити суму коју потражујете.

— Дужник је умро.

— Можда ће то учинити наследници.

— Мислите на ову децу? — подругну се бивши љубазник несрећне жене.

— Можда ће то учинити њихов заштитник, — а ту Петко погледа Мила и умиљато се насмехну на њега. — Зар не?

— Откуд мени толики новац?! — зачуди се Миле сасвим оправдано.

— Па ти си газда! Море, имаш ти паре!

— По чему ви то судите, господине писаре?

— Па видим да ти у последње време иде добро. Имаш фина одела, па видим да си стално избријан, па имаш тако елегантне ципеле на ногама. Гле молим те, како имаш фину машину. Брат брату вреди сто динара! Како да онда немаш паре?!

Него дед лепо положи суму која се потражује, па да и ми идемо на ручак.

Тако је говорио Петко и стално био припијен очима за Мила, посматрајући га лукаво и донекле изазивачки. Миле је то држање једва подносио, али је био немоћан да се држи друкчије него што је морао.

Пиљар примети да најзад није противан да ствари и даље остану у кући, али само за краће време, јер, вели, можда ће се предомислити господин, — ту је показао са висине на Мила, — па је додао, да верује да Миле има рачуна да се положи за покојницу као њен стални и стари пријатељ. Миле је разумео ову жаоку и одмах се најежио. За њега најжити се значи одмах бити готов на тучу и уопште на обрачунавање сваке врсте. Петку је било јасно шта пиљар овим хоће да каже; а било му је јасно и то, да је Миле већ спреман за борбу. Разуме се да је као полицајац био по дужности позван да спречи сукоб. И зато одмах повика:

— Овде није место за ваша приватна обрачунавања, него да свршимо посао! Шта ћемо, дакле, са стварима?

— Ствари иду на добош! — рече пиљар упуно.

— Ваљда ћете причекати мало ову децу? — примети столар. — Сиротиња је то.

— Да дочекам, ако има изгледа да ће ми неко положити дуг; али ако нема изгледа, онда молим да се све сврши како је по закону.

— Па по закону је да се ствари носе и да се продаду! Али ми рачунамо на вашу увиђавност.

— рече Петко. — На пример, да причекате неколико дана, док се деца збрину на неки начин и набаве бар постељне ствари.

— Па како да кажем, — поче пиљар да затеже. — Не бих био противан када бих знао да ће ми се положити сума коју потражујем, јер опет вам напомињем, господине писаре, да су ово моје ствари. Ето, питајте децу! Овај најстарији то најбоље зна. Памти он како су пре две године моји људи све ово унели у ову исту собу. Питајте га! Па зар сад ни дуг да не наплатим?! Кажем вам: и ове ствари кад будем узео опет сам на губитку!

— Много си нешто замрсио рачуне са покојником, газда Милутине! — потсмехну се писар интимно. — И сада се не зна ни чија су ово деца!

— Да моја нису, зна цео комшилук; а да су и та оделца на њима моја, зна цео свет!

Деца су стојала на вратима између собе и кухиње и посматрала шта се ради и слушала ове разговоре. Илија је зверео и од свега није ништа разумевао; Жарко му је с времена на време давао знак мимиком да су ови људи дошли да им раскуће кућу; Душица се смешкала, јер свакако да је у својој малој главици веровала да се ове ствари односе да на њихово место дођу нове. Она се радовала на сву прилику, јер се стално окретала и радосно гледала браћу, као да хоће да им каже: видите ли да ћемо скоро да се поновимо намештајем!

Петко предложи пиљару да причека још три дана, а онда, ако не буде никаквог другог излаза, ствари ће се изложити продаји. Али сад се испречи Црвена марама:

— Не! Ми ту милост нећемо примити, господине писаре! Изволите одмах носити све ове прѣе!

Петко га погледа значајно. Ваљда је помислио да то треба да значи да Миле има новац и да ће набавити намештај за ову децу. Из тога ће овај вредни полицајац свакако одмах извући поуку и ову Милову разметљивост довести у везу са убиством и пљачком у Позоришној улици. Петко му се унесе у лице и додаде бајаги у поверењу:

— Не говори глупости! Нека остану ствари за који дан, јер може се десити да се предомисли овај газда Милутин. Откуд теби новац да купиш сада други намештај?

— Имам за толико!

— Треба да пукну две хиљадарке најмање!

— Па нека пукну! Данас ћу да набавим креветац, сутра сламарицу, прекосутра јастук, затим ћебе, онда други јастук и тако редом. За неколико месеца ова ће кућа бити уређена... Изволите, газда Милутине! Носите све одмах! Нећу више да видим те ваше прѣе у овој кући! Чисти све!

Миле као распомамљен дограби сву постељину са кревета и на запрепашћење присутних одједном је избаци кроз прозор. Затим дограби четири постељне даске, па и њих такође избаци кроз прозор. Онда једним ударцем песнице расклопи све четири стране гвозденога кревета, турну једну на другу, па и њих избаци. Присутни су са чуђењем гледали шта ради овај човек, и док се окреташе једном или двапут око себе да виде шта се дешава, ствари из собе биле су већ напољу. Сад пређе у кухињу и једним замахом поди-

же шиваћу машину коју је био у јарости ту убадио из себе. Њу је носио испред себе као што се носи сто. Потом дође до шпорета, па и њега избаци на исти начин. Најзад избаци и остале пописане ситнице, па се врати у собу пред запрепашћене људе, који су се свему овоме необично чудили. Рече да је све готово. Процениоци су били мрачни; Петко збуњен; пиљар задовољан.

— Сад, газда Милутине, ако хоћеш да скинемо и одела с деце! — рече Миле и обриса капи зноја с чела. — Али само ако имаш доказ да су одела твоја. Јер ти како си почео и самог ћеш Бога свући с неба за наплату тог свог потраживања!... Иначе, може ти се десити и та невоља, да те сад стрмоглавним одавде!

Измаче корак назад и повика бесно:

— Попужо! Напоље док те нисам смождио!

Петко спусти руку на пиљара и показа му главом врата. Процениоци изиђоше пред кућу, јер су већ били потписали списак ствари и завршили свој посао. Миле је дрхтао од узбуђења. Петко му приђе.

— Та то није ништа, — рече му он благо. — Немој да се толико узбуђујеш. Имаш новац... и ти ћеш већ умети да се побринеш за ову сиротињу. Ево, и ја ти се стављам на расположење: све ћу ти помоћи колико до мене стоји. Дођи код мене у кварт, па да разговарамо о тој јадној деци. Ја иначе имам с тобом ваздан посла. Знаш већ за ону ствар што сам ти говорио, да ми се нађеш на услузи при неким истрагама. Јурим неке шатровце и никако не могу да им уђем у траг. Ти ми можеш помоћи, јер познајеш те апаше.

Миле се мало умири, и рече:

— Немам ја појма о таквим типовима, господине писаре! Ја сам се одавно повукао из тих јазбина, и више не одлазим у та ниска друштва.

— Верујем, али ти ћеш ми свакако моћи много да причаш о свом старом другу и пријатељу Цару, о Црној Маски, о Ади Кепецу. Где је сада Ада Кепец?

— Не познајем га. То су неки нови мангупи за које никада нисам уопште ни чуо!

— Хм! Ти ниси чуо за Аду и за Црну Маску?

— Верујте никада! Младићи с којима се ја сада дружим све су чисти и поштени људи. Нико од њих није прљавих руку. Живе светло и чедно као најбоље девојке. Тргују: купују, препродају, сензале, носе корпе с пиајда. Понеки се бави и разношењем љубавних писмића између оних који се воле, али ниједан од њих не бави се прљавим послом што се зове крађа! Неки мој друг Шебек у стању је да вас састави са најпоштенијом женом у Београду, али да вам што дигне, о, то никако! Али за такву услугу тражи наполеон у злату!

— Ти имаш веома рђаво мишљење о женама!

— Исто какво и њихови мужеви!

— Лепо. Нека је и тако као што кажеш, али ти ми се мораш ставити на расположење. Имамо ти и ја да свршимо многа важна посла. Београд ће тек да добије подземну железницу, али је већ добно подземни свет. Ми треба да посетимо тај свет и да прикупимо важне податке! Пашће пара, разумеј!

— Зар се и на брусу скупла мед?

— Уверавам те!

— Ви се сигурно спремате да постанете шеф кривичне полиције!

— Попужо! Полако говори да нас не чују ови људи!

— Зовите ме како хоћете, али ја сам у то уверен, да се ви спремате да заузмете неки велики положај. Само немојте мене узимати за озбиљно, јер ја немам друштво које би вама требало да вам послужи у тим вашим магловитим намерама. Ја радим сам. Шебека и свог доброг друга Драгчета употребљавам само за туче. Баш се спремам да ових дана приредим једну славну битку у кафани „Све по динар“. Знате, ту сам једном приликом ни крив, ни дужан добио батине, и сад морам да се осветим.

— То ме не занима. Занима ме један други тежи догађај. Ту ако би могао да ми помогнеш.

— Којн је то догађај?

— Па ја сам ти рекао: убиство у Позоришној улици!

Миле се помери с места. Опет га бринуло шта управо хоће овај човек са тим убиством и зашто га њему стално наводи. Чему то дрско држање? Шта хоће од њега овај насртљиви човек у тако страшној униформи као што је полициска?

— Та немој да се толико трзаш! — рече Петко значајно. — Није то ништа нарочито важно, него ти тек узгред напомињем, а о свему ћемо говорити мало опширније неком другом приликом.

И журно изиђе напоље, да се придружи онима што су чекали на њега.

ШЕСТИ ДЕО.

ОТИЦАЊЕ УЛИЦА КРОЗ САЛОНЕ.

1.

СУСРЕТИ ФРАК-КЛУБУ.

Тетка Мацина је кућа певала, јер је газда Жива већ месец дана у Београду и не мисли отићи скоро. Задржали га силни послови, везе, пријатељства, његов лепи и хучни живот испуњен најлепшим резултатима и надама на нове сјајне резултате. Новац му је долазио као водом доношен. Не само да су падали наполеони као овејана чиста пшеница, него су му падале и банкноте и силне хартије од вредности, па онда тапнје од нових имања, која је куповао лако и брзо као што би вредан препродавац куповао пасуљ или кромпир кад је пијаца претрпана онима који нуде робу. Овоме човеку све је нишло од руке, али он се није чудно својим захукталим пословима, својој срећи, која га је пратила у свима приликама и при свима пословима. Он је скоро од рођења научно

на благостање, на срећне исходе, на симпатије света с којим је долазио у додир, на наклоност људи и жена, на услужност свих скупа, на дивљења која су му указивана због његовог богатства у садашњини којој осим новца ништа није свето, у садашњини која се мири са сваким стањем, која слепо слуша свакога, — у садашњини коју би требало избрисати из историје да је не срамоти и не прља!

Тих дана наш елитни свет враћао се из бања, да се одмори од замора који бање наносе на човека, и који је, изгледа, најтежи, и да на јесен опет крене на неку далеку обалу морску где се не зна за јесењу измаглицу, за оно даноноћно досадно сипљење росе, за чамотињу када се крећете мртвим улицама периферије или слабо саобраћајним улицама у центру које су замрле због застоја послова, због повучености раднога света по радницима, трговинама и канцеларијама, због политичке и привредне збуђености пословнога света. Тамо, на те далеке обале, где се чекају они којима је досадаан живот, они који експлоатишу оца, матер, мужа или љубазника, одлазе и наши беспосличари, да одахну, да се опет одморе и да се поново заморе одмором. Тих дана настало је живље и у Фрак-клубу. А дани су захладнели изненадно као што то бива у Београду усред лета, па су чланови брзо дошли на лепу идеју да приреде које весело вече у клупским просторијама: у зимској башти и у летњој под дивним наслонима, који су били довршени баш тога лета под надзором чланова ипжењера. Срећан свет хоће да живи, да искористи онај простор од колевке до

овечаних погребних кола, и да са овога света пође без жеља, јер можда би то требало да буде смисао нашега живота: напустити га без жеља. Зато је и основан овај сјајни клуб.

Живу затичемо у колицима која је гурао из купатила Миле Симић. Довезе га у спаваћу собу и поче да му помаже при облачењу, јер је Живу нешто мало био дограбио стари његов реуматизам, па је морао при тим пословима имати помагача. А морао се спремати за Фрак-клуб.

— Ало ниси знао, Миле Симићу, овако се живело у старом Риму! — узвикну Жива палећи цигарету. — Ја сам магнат, а ти си роб. Пред робом онда није било стида као данас пред љубазником или мужем. Али онда је роб био дужан да се пре брачне ноћи нађе до саме постеље младине, док су модерни Римљани сасвим избацили ту тачку из церемонијала. Знам да би се ти радо одазвао за тако што, али нити се ја вечерас женим, нити си ти роб, него мој искрени помоћник. Да си мало писменији, поставио бих те за свог личног секретара!

— Или да сам женско, кажите, господине великопоседниче!

— И то ти је тачно! Пази само да ми добро избришеш леђа, иначе ћу те предати писару Петку, који се, видим, нешто много околио на тебе! Одиста, шта тај човек има против тебе? Мени се чини да је он против тебе просто зато, што је он мачка и што си ти миш!

— Тако нешто, господине великопоседниче! Али ја се правим глув на све. Он ми ништа не може, јер сам чист. Петља ме за неке глупости.

Салеће ме, нудя напојнице за услуге које би биле прљаве!

— Па ти ниси баш тако велики чистунац!...
Трљај добро та ратничка леђа!

— Зар сте ви били у рату?

— Како не!

— Нисте ваљда и ви били на Солунском фронту?

— Јесам, али са ове стране! Рушио сам аустриску позадину: просипао канте с машћу, полевао петролеумом хлеб у вагонима, рушио све што је било доступно! Ти си глуп, Миле! Како сам могао бити на Солунском фронту кад ме је судбина родила на територији бивше Аустро-Угарске?! Па ипак сам ратовао против ње; али, видиш, то ти нико данас не признаје... Морам те дати да изучиш масерски занат, јер овај Аћим стално задоцњава! Ја морам да будем свеж вече-рас. Закључао је орман са оним мазивима, и сад... видиш како идем неспреман! Женске ме хоће, и ја морам да се одазовем!

— Благо вама!

— Али све то стаје много! Узме ми понека одједном вагон пшенице! А то није мала ствар. Имаш ли претставу шта је то вагон пшенице?

— Имам, господине великопоседниче.

— Е сад ти је јасно шта стаје једна најобичнија жена! А оне веће!...

— Али не стаје она толико сваки дан. Дате један вагон, па се то после грицка месецима!

— Ти си глуп дечко. Једна жена важи само један дан! То је зла судбина жене: да падне само

једном с дрвета као јабука и да буде на нашим уснама само једном!

— Све ми је то недокучиво, господине великопоседниче! Ја, опет, сматрам жену као огледало на којем се сваки час можемо огледати, или као извор на којем можемо сваки час пити!

— Тако сам и ја мислио кад сам био у твојим годинама, и ниједну воду нисам пробирао, јер сам стално био жедан. У мојим годинама човек је велики пробирач.

— То јест, ако има пара!

— Отприлике тако нешто! — потврди Жива. — Али мислим да сам данас на правом путу и нимало не жалим што сам се захуктао ка педесетим годинама!

— Ја сам вас ценио тако око тридесет пет.

— Додај још десет, и још дветри озго, па ћеш знати право стање мојих година!... Проклети Аким!... Сад слушај: тачно у поноћ донећеш ми у клуб онај измишљени телеграм. Тај телеграм треба да ме извуче напоље са госпођом Поповић. Наредићу гарсону да те приведе у бифе и лепо послужи. Не смеш баш ући унутра, али да се нађеш ту око врата где је место онима којима није место на другом месту!

После ове наредбе ауто је одвезао Живу у клуб.

Даме су се тискале око њега на улазу. Младићи, лепи и ватрени, губили су се пред њим као печурке пред храстом. Има нешто у широким леђима мушкарца што импонује женама, и оне под тим окриљем лице као цвет под бором... То је било у десет и по часова, када је већ била почела

неуморна играчка. Парови су промицали у нежним, али и дрским покретима; видела се колена код дама даље од места које се назива коленом; биле им очи пијане од задовољства и са свих страна подвучене и осенчене; руке обезнажене; груди, уколико их је било, изложене погледима и оних који су се интересовали и оних који су имали разлога да се мрште (то су рецимо заосталији родитељи и браћа, али таквих је примера ређе било); врат го на који је са стране дувао нос играчев, удисао га, а уста га премного засипала ласкавим речима у блиском присуству мужа или човека који се нада да ће добити и њену руку и њене паре. Дамама је то необично годило, јер жена више воли ма какве речи него никакве. Жену ћете пре освојити лепим речима него лепим брковима!

Жива је једним само погледом прешао преко сале и ухватно све присутне. Били су ту готово сви чланови и чланице клуба, али је било и нових гостију. У сепарейма свакако да се налазе и многи други знаани и незнани. Јер ово је први састанак у Фрак-клубу после оних несносних врџина, које запале Београд од Авале до Калемегдана и у којем тада нема опстанка. Из сале се улазило непосредно у зимску башту, која је такође била поседнута паровима. То је првокласни Београд, управо, оно што имамо да вреди. То је наша аристократија, како се потсмешљиво каже у једној демократској средини која је јуче скинула опанке с ногу. Али ови што су овде, они то не признају. Жива такође није хтео да чује за ове подругљивости, јер он је већ доказао да су

његови стари скинули опанке још за време патријарха Чарнојевића. Имао и писмене доказе да му се предала по оду школовао у Бечу и био лекар, а то свакако значи нешто у једном породичном родословљу. Па још нешто: имао је и аустриско племство, али њега се најсвечаније одрицао у интересу патриотизма и лиферација с којима је радио и на којима је зарађивао. Но светина је све то знала и ценила његову плаву крв, ма да је за једнога Србина аустриско племство ствар погана. Међутим, свет се ипак дивн онима који су стављени на висину изнад осталих, без обзира имају ли истинских заслуга или су такве титуле наследили као што се наслеђује туберкулоза или каква друга породична болест.

Као што је он био ухватио у око готово обе публике, и ону у сали и ону у зимској башти, тако је и публика њега ухватила у своје, и намах ова жива маса још више оживе, устрепта, захуча и одахну. Изгледа да се ту чекало на њега нестрпљиво као на монарха. Прво му приђе госпођа Настасија; онда госпођа Андрић, па госпођа Љубичић. Ова последња била је у своје време славна жена: на њеним очима дало се дивне огрејати. Али пожар њених осећаја већ се почео тихо гасити и кроз две сезоне она ће значити угашен вулкан. Црте њенога лица одвале су жену велике енергије, страсне истовремено, и да припада такозваном великом друштву Београда. На томе лицу било је још овде онде одблесака воље и животне радости, али све је ипак било притиснуто нечим мутним, слично удаљеним крајевима улице на коју почиње да пада сутон. Ова се жена

гасила, — то је најбоље речено. Зачудо, њу је Жива радо забављао. Налазно је у њој највише отмености, и то му је годило. Јер отменост је нешто као чистота, нешто што је потребно свакоме бићу, а нарочито жени. Бити отмен значи имати моћ да вас сви поштују. Госпођа Настасија је ћеретала око Живе без везе и смисла. Сипала је гомиле речи и била наметљива. У Фрак-клубу се знало да она салеће Живу, и знало се да је он искоришћава искључиво у трговачке сврхе, али да није искључено да ће Жива и преко ње прећи у правом смислу као лимузином преко Топчидерског Брда! И Жива је у то био уверен, али је ову жену стално остављао „за после” јер је хитао на остале стране. Већ су били насамо на „ти”, и често им се измидило да се тако и у друштву ослове.

Џаз музика трештала је и ругала се бесомучно уметности, али је народ певао заједно, са маестром на подијуму:

Ја сам први кавалер,

Име ми је ђаво!

Све жене варам,

Мужевима се смејем!

Но није се овај свет смејао само мужевима, татама, мамама, заљубљенима, које су називали блесавцима у овом сумраку девичанства, у кризи светлости душа, и свима онима који су имали ту несрећу да буду исмејани од најподлије генерације досад, него се овај свет смејао и самоме себи и тонуо у отужној простоти својој које никако није био свестан. Од свега што је ваљало у овој светини било је то што је била окупана и у чи-

стом рубљу и одећи. Разуме се не узимамо на себе одговорност ако је међу сакупљенима било и већ натрулих плућа, кривих ртељача, мутне крви, тупих мозгова, водњикава карактера, незналица или правих идиота. Важно је знати то, да је ту била сакупљена водећа класа, светина која је стизала прва свуда где новац има прву реч, а ми мислимо да су данас сва места таква.

Овоме скупу који се образовао на самом улазу приђоше још неколико личности и разговор се кретао у таквој несређености, да се уопште није знало о чему је реч. Помињање су далеке плаже, разне бање, језера, фјордови, хотели, шеталишта, борбе на тркама и борбе са кројачицама, аутоудеси на окупкама и навала на свима ривијерама; али, хвала Богу, нико не помену страшну немањ поратних година Кризу, која је као грех обавила земљину куглу и не пушта је из свога грчевитог и демонског загрљаја! Њу нико не помену, јер она се на овим састајалиштима никада не помиње, пошто ње и нема ту, нити у таквом друштву... Пришао им је и г. Иванко, муж госпође Настасије, и господин Никодијевић, зет покојног газда Ђорђа Каламариса, последњег Цинцарина који се није утопио у српском мору и кога није било срамота да јавно каже да је Цинцарин. Он се поноси својом цинцарском националношћу и увек с правом истицао, да је цинцарска раса дала много народима у којима је живела и у којима се изгубила као понорница у провалијама под земљом. Цинцарска крв није, истина, просипана на бојним пољима, али је била серум за подмлађивање народа који су били обамрли, и зато се тој

нацији мора у историји одати признање, али ако само има историчара који још имају храбрости да то отворено кажу. Разуме се, да сама цинцарска крв не значи много, али помешана чини изврсно дејство. То су знали сви они који су се ородили са овом честитом народном мањином, и ни су погрешили ни у ком случају. Ти су добили прилично добро потомство, а уз то још и новац, што значи, мислимо, можда више него и само потомство!

Овај г. Никодијевић имао је такође јаких веза са газда Живом и они се готово ичепаше за дланове, толико су били усхићени пријатељством које су осећали један наспрам другога. Међутим, у једанаест часова навала је највећа у овом отменом клубу, и сакупљени пријатељи су приморани да се разилазе, да би остао слободан улаз. И они су се разишли у смеху и изгубили се у хучним редовима. Затим видимо газда Живу како се носи с многим дамама по сали, па затим како седа тамо где је место онима који желе да поразговарају, или се најзад залаже у бифеу јестивом и пићем. Жива је углавном цело вече вребао госпођу Поповић, коју смо малочас поменули, и ради које је Миле имао да донесе онај измишљени телеграм. Али несрећа је хтела да госпођа дође са својим мужем, који је ускоро био добро напит. Поповић је дан раније био на путу и госпођа је требала да дође сама на ову забаву, па да је Жива испрати до винограда у истим колима, али све се извртоперило.

То је нагнало Живу да се брзо засити друштва и да се силно загреје шампањцем. Сада је

стао настрану с госпођом Поповић и без разлога је оптуживао за овај свој неуспех. Она се бранила врховима својих дивних усана како је уме-ла, јер је Жива доказивао да му је она заказала састанак у ауту само зато да би избегла састанак од пре три дана који је требало да буде на много сигурнијем месту. Ту се она послужила у одбрану и врховима својих воштаних прстију и нервозно га дотицала да нико не види.

— Прави се дечко, Жикице! Али се неправичан! — говорила је при томе.

— Зато сам неправичан што си ме изиграла, да се послужим најскромнијим уличним речником! — процеди он скоро везаним језиком и стално се осврћући, неће ли видети на улазу Мила са спасоносним телеграмом, јер му је сада лично Миле био потребнији него да га извуче за госпођом Поповић, као што је био за то и припреман.

Клатио се, и госпођи је то пало у очи и желела је да се што пре заврши разговор. Жива се затим зачудно кад се одједном госпођа Поповић претворила у Мила Симића с којим је стојао на улазу са отвореним телеграмом. Чудно се куд се здела госпођа и освртао се несигурним освртима човека кога је обхрвао алкохол. Милу одмах паде у очи да је велепоседник пијан и рече му да је ауто пред клубом.

— Али куда тако брзо?! — повика сада неко иза његових леђа.

Миле стуче назад, јер је у изненадном човеку познао господина Петка, који је био у цивилу, потпуно опремљен за игру, и који им приђе. Пет-

ку паде у очи да је Жива немогућ, па се окрете Милу:

— Господин Прокин треба да легне. Он се једва држи на ногама!... А ти како си, младићу лепи мој? Ти кад би попио толики шампањак не би ни осетно. Ти имаш живце!... Је ли, а шта је са оном ствари? Нећеш никако да дођеш до мене. Дођи. Треба још једном да ти покажем ону фотографију, да видимо зашто та слика толико личи на тебе. Па онда, треба да ми се ставиш на расположење као што сам те молио. Ти си ми потребан... Но, придржи лепо тај капут господину... Наврати мало до кварта... Е па, господине Прокин, ја вам желим добар сан!

Миле је само ћутао. Жива је нешто гунђао, што је требало ваљда да значи да и он жели Петку добар сан. Жива и Миле брзо се нађоше у аућу, и Жива је целим путем питао Мила је ли он госпођа Поповић или није.

— Разуме се да нисам, господине великопоседниче! Ја сам ваш препокорни слуга Миле Симић!

— А ти си! Лепо. Хо, хоћемо ли скоро стићи?

— Још десетак улица, господине великопоседниче!

— Јесам ли пијан?

— Прилично, господине великопоседниче, али се ипак лепо сналазите.

— Јесам ли пристojно напустио клуб?

— Врло пристojно! Ја бих био срећан када бих трезан имао кретање које сте ви имали при изласку. Били сте отмени и најфинији у целој сали.

— Држи ме новац, Миле! За новац купујем кога год хоћеш у овој земљи! Све оне фине и бесте даме моје су, јер их добро плаћам!

У два по поноћи били су у стану. Жива се беше мало истрезнило и нареди Милу да му помогне при свлачењу. Но наједанпут као да се предомисли и онако полусвучен заповеди да дође тетка Маца. Она се ускоро појави обучена лако, пуначка и насмешена. Жива се још клатио на несигурним ногама. Жена примети у чему је ствар и поче да попушта у сваком погледу. Али кад је била пала наредба да пробуде Гришу Руса да свира, тетка Маца се извинила да му се то не може учинити просто зато, што Гриша Рус још није стигао из вароши. Враћа се тек у свануће.

— Онда ћеш ти, тетка Мацо, да ме занимаш дотле! — говорио је Жива својим промуклим пијаним гласом. — Каж ми, тетка Мацо, зашто те зовем тетка Мацом кад си много млађа од мене?

— Па из милоште ме тако зовеш. Сви ме тако зову. То је као неки мој надимак, Жицо!

— Дивно ти стоји тај надимак! Као нагарављена обрва! Или као ти твоји мали брчићи! Но, ходи овамо! Немој никада да се плашиш пијаних људи. Они много воле жене! Па и ја!

— Жицо, али то теби не личи!

— Шта ми не личи, доврага?!

— Па те речи! Како би ти тако што мени?! Заборављаш да смо ми донекле фамилија!

— Овамо!

— Ми смо фамилија!

— Па да сасвим будемо своји!

Тетка Маца се није много бунила кад је Жи-

цина рука обавила њену округлину и привукла на постељу где су се стропштали као бачени.

— Мацо, ту да седиш, ту, до мене, да чекамо Гришу! Волим те, Мацо, као добру рибу!

— Ју, ју, ју! Како би ти тако што, Жицо?! Али ја нисам навикла на такво твоје понашање!

— Навикавај се! Неко мора да ми плати моју вчерашњу дангубу!

— Ју, ју, ју! Да дозна сеја Христина!
То беше Живина жена.

Маца погледа Мила, као да хтеде од њега затражити помоћ. Али Миле се сухо насмеја и побеже некуда у мрак.

2.

СУТРАДАН СУ СВРШЕНА ДВА ВАЖНА ПОСЛА.

Миле је редовно свраћао код деце којој се био сам наметнуо за стараоца и свакодневно се бринуо за њихову исхрану и стално радио на њиховом брзом збрињавању. Обишао је многобројне такозване социјалне установе, не би ли какогод решно судбину ове деце, али је свуда наишао на несавладиве тешкоће. Разне формалности које се траже при оваквим случајевима спутавале су овога човека да брзо збрине ову децу, и он је због тих сметњи често долазио у сукоб с надлежнима, па чак је у дватри маха требало да допадне хапса због свог необузданог држања пред властима. Имао је обичај да се објашњава по празним канцеларијама с чиновницима с којима је

долазио у додир и да том приликом вређа, сумњичи, грди, напада безобзирно, па чак и да прети песницом. На једном месту избацили су га слугитељи напоље, и да је још само једну реч рекао, можда би одговарао чак и пред Судом за заштиту државе! Њему никако није ишла у главу та страшна равнодушност бирократије којој се обраћао налепљеним маркама; он никако није могао да разуме оне који су му доказивали да је данас теже у нашој земљи збринути једно загубљено дете него извести мобилизацију целокупне убојне силе, да је теже збринути два загубљена детета него добити рат! Људи се труде да се питање напуштене и загубљене деце реши већ једном, али се све сведе на неки парадни дечји дан где се просјачи и од пролазника тражи милостиња да се с прикупљеним сумама помогне каква веледамска парада с децом за коју се стара друштво.

После пуна два месеца борбе око ове деце успео је најзад да глувонемн Илија буде примљен у завод за смештај глувонеме деце. У овоме послу много му је помогао газда Жива, који је разаслао неколико својих посетница на разне стране људима од утицаја, управо људима чија се жеља извршује скоро дословно као заповест онога који има право да заповеда. Није довољно да будеш само глувонем, да би ушао у завод за глувонеме, него ваља да имаш и пуне цепове препорука.

Баш овога јутра, када је Минле размишљао у својој постели о газда Живи и његовом удесу у Фрак-клубу и са тетком Мадом, освануо је знача-

јан дан: Миле је тога дана испратио из куће Илију, и споразумео се с једном госпођом о уступању Жарка за посвојче. Лично је сам себи на правог родитеља, и ово родитељство начини од њега много питомију личност од оне коју смо познавали пре два месеца, односно при првом сусрету. Будећи се то јутро имао је само толико стрпљења да полежи у постељи док попуши цигарету, а затим се брзо дигао и обукао и похитао деци да их буди и спреми као и увек. Понеки пут имао је обичај и да преноћи код њих, али откад је пиљар однео постељне ствари избегавао је да се задржи и на преноћишту. Није имао на шта да легне. Једва је и саму децу сместио некако. Исти онај столар који је децјој матери израдио ковчег начинио је двоје ногаре и изрендисао четири даске, па је тако скрпљена постеља, коју је Миле допунно сламарицом, јастуцима од сламе и вуне и неким старим ћебетима купљеним негде испод руке од лица која можда не би могла да докажу откуд им та ћебета... Соба је сада давала слику привремености због свог сиромашног изгледа и личила на вилицу из које су повађени главни зуби... Миле је у такву собу улазио вазда потиштен, премда ни сам није имао ништа боље уточиште. Он се сећао оно мало стварчица што заостадоше иза покојнице, мајке ове деце, које нису биле ни најскромније вредности, али га пакла помисао да су те ствари одзвритане на добош и да их више нема. Управо, болое га поступак побеснелога пиљара и оних који увераваху да врше вољу закона. Па и овога јутра о којем је реч Миле је невесело ушао у собицу код деце,

али сада му је било теже него обично, јер ће их овога јутра напустити један члан заједнице, а већ истог дана по подне свршиће се преговори и за другог члана.

Децу је затекао да спавају и пробудио их одмах, као што би увек чинио када рано изјутра дође у њихов стан. Прво је пробудио Илију, који се нагло тргао и устао. Јер њему су још била у глави синоћна објашњења која је имао са укућанима и која су се односила на његов одлазак у завод. Управо, та се ствар целе ноћи врзала по његовој глави и по целом његовом бићу. Дигао се нагло и забечено гледаше у Мила као да је хтео да га пита, је ли већ време да се пође у кућу где се не чује говор, где су сви неми и глуви, али где се мисли, ради, смеје, пати, плаче, нада, уздише, живи. Миле се смешкао и говорио себи у недра: „Е, нема више да се излежаваш код бата Мила; да видиш како је у туђој кући; да видиш како је ова сиротињца била богатство. Али пођи ипак, да се спасеш тога мрака у којем си сада, да научиш нешто, да створиш, да постанеш човек!...

Глувонеми је гледао у Милова уста, али ништа није могао да разуме, јер је Миле ове речи само мрмљао за свој рачун. Онда се брзо дигао и обукао. Потом су устали Жарко и Душица и одмах почели да говоре о братовом одласку. Били су тужни при томе разговору; али их Миле тешно да ће се виђати с братом свакога месеца бар двапут, а то је о изласцима питомаца о празницима и недељом. Илија се држао везано, као што је увек случај са онима који нити што чују, нити могу да говоре. Он је био дубоко повучен у

себе и знао је да је ово јутро последње за њега у овој кући. Знао је да за њега нема овде више места. И боље. Било му је жао брата и сестре и непрестано их је загледао, дотичао им се образа као кад се неко милује и крио сузе које су говориле много јасније него језик да му је тешко и да их много воли. Миле га због овога прекорео и рекао му да није никакав мушкарац кад плаче. Доручак је био брзо свршен, а по доручку Миле и сватри детета нађоше се на улици: Жарко и Душица да их испрате до капије, а њих двојца да продуже у варош. После једнога сата, или нешто касније, Миле је предао Илију управитељу завода и замолио га да се пажљиво поступа с њим, да се има на уму да нема родитеље, да је веома осетљив и да га нипошто не треба тући, јер је послушан и брзо схвата све што му се нареди, све што се од њега тражи. Онда је пољубио дете у чело и рекао му да добро слуша и да се не враћа кући, него да скаче у Дунав ако му се не буде допало у новом прибежишту.

По подне дође нека дебела жена, поразговара насамом с Милом, па онда узме Жарка преда се, и рече му да му је она отсад стрина; управо, да је отсад зове стрина Катом. Жена је била очешљана у српски и имала велике минђуше на ушима. Извадила је из ђепа два колача улепљена у познате ђепне отпатке памука и конца и дала деци да једу. Том приликом отплакала је дветри партије, па је најзад из другог ђепа извадила марамицу, убрисала Жарку носић, ухватила га за ручицу и повела. Он се нимало није кећкао, па ни онда када је стрина Ката одлучивала да ли да

узме њега или Душницу. Миле јој је ставио на расположење оба детета, па да бира. А она их је бирала као прашчиће на пијаци. Рекла је да је Жарко пуначкији, да је већи, да је окретнији и најзад да мушкарцу не треба мираз, ни стражар да му чува част, као што је потребан стражар за свако женско чељаде. Том приликом рече да је свако женско проклето и да га треба бацити у воду чим се роди. Навеле себе за пример, а зашто је баш себе навела није изближе објаснила. У једном моменту умало се не предомисли, јер, рече, мушка су деца често незахвална; а женска су не само захвална, него боље послушају и имају више милоште за своје старе родитеље. И онда одбаци Жаркову ручицу, па се лати Душичине.

— Готово да узмем ову копилушу! А, шта ви велите, господине?

— Па то сад зависи од ваше воље, госпођо, — одврати Миле.

— Не, не, нећу шпицу! Нипошто! Дај ми мушкарца! Мушкарац зарађује, ратује, гине, брани! Мушкарац је снажан, не плаче, не моли, не бежи, не дрхти! А дигне ли руку на хранитеља, она му се одмах суши! То запамти, синко! А сад хајдемо!

И одоше.

Душица стаде на праг и тупо гледаше за братом који је каскао поред стрина Кате и окретао се да још једном види своју кућницу, сестрицу и тог бездушног бата Мила, који га тако нејачка и тако рано одгурну у свет. Кад се Жарко и стрина Ката изгубише у ходнику уличне троспратнице Душица се врати у собу и нагло заплака.

СКАНДАЛ ЗБОГ ЈЕДНОГ ПИСМА ЖИВЕ ПРОКИ- НА, КОЈИ ЋЕ САМО МИЛУ ДОНЕТИ ВЕЛИКУ НЕСРЕЋУ.

Пошто је тако изненадно испратио из куће два детета Миле осети велико задовољство због овог свог неоспорног успеха, узе Душницу преда се и гладећи је по косици стаде да је умирује. Обећа јој лутку и још неке играчке, и да ће увек спавати с њом у кући, а не као што се дотле често дешавало да оставља децу да сама спавају. Затим јој обећа да ће је кад још мало порасте дати у школу. Миле јој се ту приже до уха и задихано јој шапташе:

— Од данас ти ћеш бити моја кћи, Душице, и никога да се не бојиш! Знаш! Немој никоме да говориш да сам ти ја татица, јер ће да се смеју кад то будеш рекла. Тако ћеш ме звати тек кад поћеш у школу.

— Па је л' се тако добија тата?

— Тако дабогме! Ти си већ имала једнога тату, али пошто је умро сад мораш да имаш другог. Ето, од данас ја сам твој тата, али ти ћеш ме и даље звати бата Миле. Знаш!

— Знам!

— Куповаћу ти хаљинице, хранићу те и бићемо увек заједно.

— Је ли целога живота?

— Целога.

— А хоће ли долазити код нас Илија и Жарко?

— Дабогме да хоће. И они су наши, и увек ће бити наши. Ти само да ме добро слүшаш, и кад ја нисам код куће нигде да не излазиш из дворишта. Неки пут ако не дођем увече на време, ти уђи у кућу и легни, и ничега се не бој... Али ја ћу увек бити ту. Понеки пут можда нећу, па ово што сам ти рекао да добро запамтиш.

— Нећу ничега да се бојим. Нећу више да се плашим ни Милутина пиљара!

— Тако дабогме! Никога се не бој!

Лекција је била прочитана и дете се умпрн, и оде у двориште да се игра поред зида где се верао ладолеж. Миле пожурн у стан код газда Живе, јер се сети да му је наредио да му се јави тачно у пет по подне. Имао је да однесе писмо госпођи Настасији.

Газда Жива је био у постељи. Ту је и ручао и одлучио је да не устаје тога дана. Има људи који су у стању да се здрави читави излежавају по неколико дана. Чувају, веле, младост, нерве, телесину. То су они људи за које ради срећа док они спавају. Жива напомену Милу преко запаљеног палидрвца, које му овај беше принео да му запали цигарету, да му се већ досадио овај господски начин живота. Више га замара благостање него што би га замарала сиротиња, али ипак изјави да остаје и даље то што је. Тако мора да буде, да буде стално без среће, уствари незадовољан, вазда мучне душе, али пред светом насмејан, весео, говорљив, усрдан. Рекао је сам за себе да је мангун, јер никада није у кругу своје породице, него увек тако у некој магли и глупостима. Али се одмах правдао да све то чини баш за до-

бро своје породице, јер је треба осигурати да не пати после његове смрти. Миле помисли да је то стара песма свих оних који грабе и којима никада није доста. Проклетa породица! Цело човечанство брине само о тој шугавој породици! Никога се не тиче нико други изван његовог димњака, изван његовог прага, изван његовог стомака! И то се у моралном друштву назива врлином, а ми мислимо да те врлине имају и зверови, који тако крвожедно бране своју породицу, али туђу још крвожедније прождиру!

Миле је за све време Живине мамурне исповести ћутао и одобравао климањем главе горе и доле, лево и десно. Најзад узео са стола спремно писмо и пожурив да ухвати воз за Раковицу. Вратиће се исто тако возом, нишким, тамо у сумрак.

Жива је имао да му каже још реч две о послу који сад има да му сврши.

— Дакле, ти си ми с великим успехом свршио четири посла код ове жене. Последњи твој успех донео ти је моју наклоност, јер си ступио код мене у службу.

— О, ја вам се много захваљујем, господине великопоседниче!

— Слушај даље и мање ласкај! То писмо предаћеш госпођи Настасији насамо. Добро да пазиш да те нико не ухвати на делу! Нарочито да пазиш да те не примети њен муж.

— Прво ћу да прошијунирам да ли је госпођин муж код куће.

— То није потребно. Не мари ништа што је он код куће. Ти ћеш једноставно молити да те при-

јаве госпођи. Он, знаш, изиграва отменог човека и не меша се у ствари своје жене. Али баш ако наиђеш на њега, реци да доносиш позивницу из Друштва женске заједнице. Кажу има важна седница. И она ће те тако примити, и ти ћеш јој предати писмо. Ствар је важна и веома дискретна, па зато да пазниш шта радиш. Ако ми и ову пету услугу свршиш повољно, бићеш мој главни сарадник у многим пословима. Одвешћу те на један од мојих салаша и оженићу те... Шта се мрштиш? Ваљда си сит брака?

— Тако нешто, господине великопоседниче! Човек треба да има дубоку кесу и груди као Авала кад се жени. Него, немојте ви мене женити, већ ми осигурајте стално запошљење код себе, и то овде у Београду. Села и паланке не трпим.

— Добро. Остаћеш и даље у Београду. Свакако ћу и ја овде ускоро основати једну комисиону радњу. Желим прво да подигнем своју кућу у Београду, па тек онда да разговарамо. Ова кућа мора да буде америкашки облакодер. Само, видиш, још није тако повољно време за послове те врсте. Ова криза! Него, хајде, задоцнићеш на воз.

Миле се поклонило и изишао. Стигао је на време у Раковицу и баш када је сунце залазило дошунчао се до велике капије на имању Иванка Тодоровића. Неки веома зли пси почеше се пропњати уз ограду и толико се узловредише, да је изгледало да ће прескочити ограду и растргнути га. Леп дочек, који није био у програму. Место мужа госпође Настасије дочекали су га пси. Он зазвони и ускоро виде неког човека у радничком

оделу како му иде у сусрет. Свакако слуга на н-
мању. Миле је вирно кроз шипке на капији. Он се
тада осмехну и запита је ли господин код куће и
када доби одговор да није оживе и замоли да га
пријави госпођи. Рече да има за господина хитно
писмо и то писмо одмах и показа. Слуга рече да
и њему може предати писмо. Миле је ћутао. Чо-
век отвори капију, и Миле верујући да му је сад
слободан улаз пође напред, али му непознати узео
писмо и рече:

— Па онда то значи, да је писмо за мене!

Поче да отвара писмо, али како се изненади
кад му Миле, пошто му је био окренут леђима,
скочи за врат, на шта запрепашћени човек паде на
земљу. Сад настаде борба између њих, јер овај
човек у радничком оделу није био нико други
него муж госпође Настасије. Сељачки син, па во-
ли да се занима мотиком тако на доколици. Миле
се борио да на сваки начин дође до писма које
му је тако лудо изишло из руку, али је господин
Иванко био права људина, и њега савладати зна-
чило би учинити велики подвиг. Миле је одмах
видео с киме има посла, али се правно да не зна
и викао је помамно да је то право разбојништво
и да писмо не сме отворити онај коме не при-
пада.

— Писмо! Писмо, иначе ћу те пробурзати!
— викао је Миле запенушењих уста. — Не смете
да ми узмете то писмо, јер имам наређење да га
лично предам! Господину да га предам!

— Па ја сам то, глупаче! — узвикну г. Иванко
и својом снажном снажином одгурну Мила тако
јак, да се као завитлан проштац простре поред

плота и јауину. — А кад сам ја то, онда ваљда ја треба и да прочитам шта ту пише!

Иванко затим задихано читаше редове који су га поражавали, јер су почињали таквом једном незгодном речницом, да је занемео! Та реч била је „душице“. Сувише! Бедном мужу беше све јасно и њему сену кроз главу јединоспасавајућа мисао: развод брака! Али шта ће му он донети? Ништа, већ ће му одиети ону мејану с пекарницом у Крагујевцу; најбољи виноград у Смедереву; две куће у Крушевцу и пет великих имања у Београду.

Погледа потпис и познаде га. Пишну се за чело, јер му се чинило да му тече нешто вруће низ слепоочницу. Миле се истовремено подиже и опет салети нестрпљиво вичући:

— Писмо овамо! Писмо овамо, кад није за вас!

А господин Иванко се брзо снађе и крваво се осмехну, и направн се као човек који се само нашалио.

— Којешта! — говорио је задихано. — Како бих ја узео туђе писмо, пријатељу?! — И загледајући у адресу додаде: — Па ви сте ми рекли да је за господина, а ја сам господин.

— Ви? Ви? — муцао је Миле тобоже изненађено.

— Ја, него ко?!

Озго, из куће, појави се нека старија жена. То беше настојникова баба. Иванко погледа Мила још једном искоса и пође према тој жени. Кад се сретеше он јој пружи писмо и показа руком да носи госпођи; а он се изгуби у дубини настрешница од чардаклија. Миле причека мало. Баба

се врати ускоро са одговором и сребрном педесетицом.

Жива је по пријему одговора био веома задовољан. Одмах је отишао у варош и није долазио у стан два дана.

4.

ЈЕДНА ПОСЕТА ПИСАРУ ПЕТКУ.

Кад уђете у зграду позоришта или у полицију одмах осетите да све око вас опомиње на неиспаваност. Нарочито је то случај са полицијом, где су клупе у ходинцима излизане, столови у претсобљу ижврљани оловкама невештих руку, где влада општа похабаност намештаја, где су драперије, уколико их има, испреплетане паучином и покривене дебелим слојем прашине, где мишеви и пацови јуре ноћу преко столова и руше акта, где су спољна улична врата широм отворена и дају и ноћу, где је мрзовоља увек на дневном реду и где је веома тешко служити. Железничке станице и поште изложене су такође даноноћном раду и саобраћају, али су оне некако свежије, проветрене су, има у њима могућности да се дише, док је полиција стешњена, загушљива, кужна. Железница и пошта имају обично улазна и излазна врата и туда струјн ваздух изобилно, док полиција има само једна, која вас и уводе и изводе. И сад ако желите да испаднете велики полицајац морате да радите годинама у таквим приликама, и да се не буните, и да се задовољите врло скромном платом, и да увек оставете чистих

руну. Публика тражи још нешто, она управо вапије: да будете племенити, самилосни, добротворни, увек правични, не искључујући уз правичност и какав поступак мимо закона, ако је у питању мањи кривац, слабић, сиромашак, а понеки пут и онај који има новац. Једном речју, тражи се од вас покаштво да будете велики као Бог!

Под оваквим приликама радио је и писар Петко у своме кварту. И њему се ваљало истаћи, и зато је он стално копкао по ономе предмету у којем се расветљавале ствари поводом злочина у Позоришној улици. При овим редовима затичемо га за столом како се сав унео у поменути предмет, у канцеларији непроветреној, скоро непочишћеној, јер се у њој стално дежура, услед чега је увек пуна дуванскога дима, задаха на стара одела, изношена и прљава, на неку неодређену устајалост у којој има и задаха из болнице, и задаха из окружне команде, и задаха с пијаце, у канцеларији у којој се осећа кроз парфем, који употребљавају млади писари, и мирис белог лука, који употребљавају колико жандарми, толико и они који долазе послом и они који су ту силом дотерани. Бели лук је мирис сиротиње, а често означава, тако кажу отмени, простоту; али има и краљева који га радо једу.

У таквој атмосфери Петко је журно прелиставао предмет који би могао да га усрећи и забрањено жандарму да у току једнога сата ма кога пушта унутра. Може то да буде и најкрупнији посетилац, па ће морати да престоји пред вратима један сат, јер за толико време Петко ће бити у стању да поново летимично прочита цео предмет

и потсети се на извесне ствари које су му потребне да реферише старешини и на основу најновијих основа подозрења поведе истрагу над личношћу која нам је позната. Милу се, дакле, спрема мала велика несрећа. Ето, то је оно тајанствено које лебди над свима главама које сналазе несрећни случајеви, о којим тајанствима они ништа не знају, али која су некоме јасна као да стоје на длану. У овој загушљивој атмосфери кувала се несрећна Милова судбина као у лонцу.

Ипак је ушао жандарм.

— Па јесам ли ја теби наредно да никога не пушташ унутра?

— Јесте, али ово је изузетак, господине писаре. Код вас жели господин Тодоровић.

Петко се замисли за часак. Прекисноћ је имао ту велику част да се дуже занима са господином Тодоровићем, који је једном могом већ у Народној скупштини, па зар сад да га не прими без размисљања? А разговарали су о једној веома нумућној рођаци г. Тодоровића. Петко махну главом да господин може ући и пође му у сусрет до самих врата. Тодоровић је био ујурбан, у лицу блед, званичан, што Петку одмах паде у очи. Посади га на фотељу до самога стола, па га онда запита како на дому, како госпођа. Иванко се захвали на питању, па се нешто јаче приже столу и нагло погледа у предмет који је био пред Петком. Био је окренут онај полутабак на којем је била причвршћена фотографија осумњиченог младића који беше извршио самоубиство у затвору. Иванко се загледао у ту фотографију, па одједном стаде Петку иза леђа и повика:

— Па ја познајем тога коцкара!

— Је ли могућно?!

— Јуче сам га видео! А шта је тај урадио? То је одиста тип!

Петко устрепта од ускићења.

— Ви бисте, дакле, могли посведочити да сте ово лице јуче видели?

— И могао бих се заклети! Чак шта више, могу га привести кварту. То ми је лице скривило. То је лице лупеж, највећи лупеж!

— А мој члан неће да чује! Све што му предложим по извесном предмету назива мистификацијом, илузијом, глупостима, сањаријама, недоследностима, и каквим још не речима! Треба сад да одемо до њега да му у очи кажете да ово лице постоји, да дише, да је ту, у Београду!

— Овако сам га гледао јуче као што сада вас гледам!

— И ја сам га исто тако гледао, господине Тодоровићу! И мило ми је што сте га видели! Ово је лице изгледа умешано у један тежак злочин.

— Па?

— Па сада смо тек приступили расветљавању целог догађаја!

Иванко пређе у мислима преко чувенијих криминалних догађаја у престоници за последње време и не могаде на брзу руку да се сети на који би се криминал могао односити овај случај. Иванко је као млад правник служио неко време и у полицији, па се осећао донекле стручним за сличне случајеве и зато рече:

— Ја сам те ствари брзо свршавао. Сличне

ствари не трпе никакво одлагање. У Нишу сам ухапсио једнога пензионера, за кога су сви основни подозрења говорили да је он убио своју жену, коју смо нашли мртву у постељи са револвером у руди. Само за један дан испоручено је у Београд двадесет осам телеграма који су ме оптуживали код надлежног министра. Али све то није ништа помогло: тај угледни пензионер остао је у затвору, а касније био је осуђен као убица! Стрпајте ви то одмах у затвор! Тај се виђа у стану господина Живе Прокина. Без сумње познајете тог бачког распусника?

— Био је прекесином у Фрак-клубу заједно са овим младићем, који му је донео телеграм, који г. Прокин уопште није ниодакле добио. То кажу записници Главног телеграфа, јер сам гонећи његовога слугу проверио зашто је тај слуга долазио у Главни телеграф, и дознао сам да уопште није долазио. Истовремено морао сам да дознам од кога је тај телеграм, јер, ово вам кажем у поверењу, имам налог од једног оштећеног мужа да пратим односе између његове госпође и г. Прокина. Био се тај човек обратио једном приватном бироу да припази на кретање његове жене, али изгледа да је дубока кеса г. Живе Прокина успела да ућутка приватну полицију!

— Звер човек! — повика овај новооштећени муж. — Чудно, господине, како се тај гад увукао у наше најотменије друштво! Ко му отвори врата на свима нашим салонима? Ко држи тога човека, једном речју?

— Новац!... Него да вам кажем још нешто: телеграм који је слуга газда Живин донео своме

господину био је обична измишљотина, начин да се господин удаљи са забаве.

— Јесте ли бар што утврдили?

— Толико само да је из клуба отишао право кући. Заједно са слугом. Унеколико успео сам да расветлим бедну улогу Живину коју игра с великим одушевљењем при разоравању једног досад ничим неукаљаног брака!

Иванко заћута на ове речи, јер су га поражавале као човека који кроз ову причу слуша и историју сопственога пораза. Петко је сада био љубопитљив којим је послом дошао Иванко, али се одлучи да га о томе ништа не пита, него да сачека да му он то сам каже. Додаде само још и то, да ће бити слободан да га неком приликом саслуша по записнику о наведеном сусрету с Милом, на шта Иванко даде љубазан пристанак. Као правник, као човек који зна шта је кривична истрага, није хтео да запиткује о детаљима мрачне афере у коју је Миле био уплетен, али изјави створено да је дошао у квартал баш поводом тога човека. И ту показа огреботине на врату и под гушом. Петко се необично изненади саопштењу и замоли да му изближе исприча којом је приликом дошло до сукоба и зашто је дозвољено томе мангуну да га толико осакати. Но господин Иванко на сва питања само одмахиваше руком, као да хоће да каже: не питајте!

— Је ли могућно да вам је те огреботине задао овај лупеж?!

— Он!

— Па кад је то било, господине Тодоровићу?

— Приликом његовог доласка у моју вилу.

Донео једно писмо од господина Прокина, и том приликом... тако ето понашао се дрско, те сам био принуђен да га опоменем на ред. Затим је дошло до гушања. Ударио сам му дватри шамара, али то је све мало према повредама које ми је нанео. Ја морам добити потпуну сатисфакцију, и стога сам дошао до вас, јер сам извештен да тај мангуп станује у реону вашег квартa.

— Не брините ништа, господине Тодоровићу, — прихвати писар љубазно. — За дан два добитете пуно задовољење!

Помислили су обојца на скоро хапшење Мила Симића, и били су обојца задовољни, и задовољни су се и растали.

5.

ЈЕДНО ВЕСЕЉЕ У СТАНУ КОД ТЕТКА МАЦЕ
ДОНЕЛО ЈЕ МИЛУ ЛЕПУ ЗАРАДУ, АЛИ КОЈА ЋЕ
МУ НАЧИНИТИ ВЕЛИКУ НЕСРЕЋУ.

Миле је већ био стекао пуно поверење и највеће пријатељство Живе Прокина, али из личних разлога није хтео да му саопшти како је и на који начин предао оно писмо госпођи Настасији, јер је тај посао сматрао за свој највећи неуспех у животу. Тим његовим неуспехом биле су отворене очи превареном мужу Иванку Тодоровићу, ма да их је овај пред страшном стварношћу поново заклопно, уколико се тицало владања његове госпође. Баш тих дана београдска јавност била је јако узбуђена прогонством једне продавачице

која је радила у једном београдском модном салону, која је успела да освоји неког чувеног богаташа, оца удатих кћери и ожењених синова, па је породица издејствовала да се уклони млада девојка, и о овоме се догађају свуда говорило, и салони су одахнули што је овај улични измет уклоњен, да не кужи ваздух. Међутим, брачна комедија у Раковици направила је само два отиска од себе: један у памети Мила Симића, а други на врату Иванка Тодоровића, и цела се ствар смирила, уколико се тицало ширег обнародовања.

Посао, који је Жива предузео код госпође Настасије и у вези с њеном личношћу, успешно је био завршен, и зато је бачки богаташ после неколико дана приредно бучно весеље у својим одајама у стану код тетке Маце. Гости су се скупили у суботу увече, али ми их нећемо пратити из дана у дан у њиховом весељу, већ ћемо откинути само један листак из те бесне повести, пошто смо заузети даљим догађајима са Милом Симићем и улицом, коју је вукао за собом.

Жива је имао обичај да с времена на време приређује гозбе које су личиле у малом на Лукулове, и оргије које су у истом смислу личиле на Неронове. Ако се овако што може назвати болешћу, Живу је ова болест сналазила дватри пута годишње, и то обично после каквог великог новчаког успеха. Отворено је широм осам соба и сва врата на свима претсобљима, само су улазна врата била строго забрављена и унутра нико није могао да уђе. Веза између спрата и приземља била је иначе сасвим доступна, јер се са спрата силазило широким степеницама у простран хол, ра-

скопно намештен. На други спрат ишло се другим степеницама, те је стан тетка Мадин био потпуно засебан. Главна ствар изводила се на спрату; приземље је било удешено за одмор и за мување послуге и укућана. Највећа соба на спрату била је претворена у сјајну трпезарију. Огромни сто у тој трпезарији био је поседнут Живиним пријатељицама и пријатељима и претрпан јелима и чашама. Сви су били пијани, али како их затичемо за столом тек у среду, а они су се ту састали још у суботу, може се рећи да су сви били убеђени: давали су слике лица која су се родила блесави. Жива је седео у зачељу, раздрљених груди, стално се смешкао и држао руку на рамену девојке која је седела до њега веома непристојно. Говорио је без везе и подвизивао покашто: „Лола, најслађа жено у Европи!“ Лола је била пијана и стално се мучила да запали своју мокру цигарету, или би се љубила с њим доста одвратно. Ваздух је био засићен алкохолним испарењима, ма да су прозори били стално отворени и ма да су стално радили велики најсавршенији проветрачи. У собама је ипак било сношљиво. Даме су прелазиле из руку у руке, осим Лоле која је стално била уз Живу.

Пред ноћ паде заповест Живина, да се даме изволе повући, јер је тада имало да настане карташко разрачунавање међу господом. На скупу не беху велешаде, које би се могле умешати у коцку, већ жене које праве друштво по ценовнику! Живина жеља била је одмах извршена.

Миле је такође стално био у магловитом стању, и сасвим је равноправно учествовао у овој

веселу са присутном господом. Он је чешће одлазио у свој нови стан у дворишту и обилазио Душицу. Замолнио је мајку музичког подофицира да пази на дете и дао јој сто динара да је храни док сврши нека хитна посла. Клатио се и био пијан. Баба је разумела и узела му стотинарку, коју је он као од шале, угужвану, извадио из џепа.

Коцка је започела одмах у трпезарији, али се показало да је она мала да задовољи све оне који су желели да окушају срећу и зато се разместише и по осталим собама. Започе велика теревенка. Чуо се само звек новца и препирка играча. И псовка, јер је карта поган и непоштен посао, макар се налазио и у рукама кардинала. Целу ту ноћ и цео наредни дан остало се на томе послу. За све време ових збивања тетка Маца се уопште није виђала; док се г. Андра нашао у тим собама тек када је отпочела коцка. Узимао је најсавесније пикслу. Миле је стално био ту, и свима је чинио услуге и узимао велике напојнице. Он је просто напросто гурао банкноте у своје џепове, набијао их као обичну хартију и топло се радовао што ће му ти леппи дани донети приличан доходак. Једном је Жива убадио у друштво и Гришу Руса, и овај се, као учитељ лепога понашања, нашао у веома деликатном положају када су га наместили међу полунега девнице. Али је морао да свира на све своје многобројне инструменте.

А Жива је викао:

— Гриша! Свирај! Тако, Гриша! Ти ћеш исто тако свирати пред нашим победоносним армијама када једном будемо пошли у свету Русију на

виђење! На лафету ћу те возити, Гриша! У кара-
ма мојим биће смештена вотка за тебе!

Гриша је свирао одушевљено и плакао при помену свете Русије и наших победоносних армија. Плакао је одано као какав мужик у старо време за преминулим царем. При томе би се Гриша толико разнежно одушевљењем, да би почео да грца, и онда би био принуђен да престане да свира. Присутни су га тада салетали да свира, али он се бранио и муцао као збуњени Рус и опет покушавао да отпочне.

— Ја возбужден, господа! — говорио је. — Самаја мисл на свјатују рускују земљу взбударживаает моју кровј и поетому ја не могу владајетј собоју!

— Ми ћемо ти помоћи! — виче на то г. Сушић, који ради у надлежној установи на лифериацијама.

Жива тада даје знак једној девојци да пољуби пијаног Руса, она то чини, а Гриша убезежнута виче:

— О, дорогаја женщина!

Учитель лепога понашања је побеђен и њега уз огромну грају затичу сутрадан у једној соби да лежи на поду поред те девојке. Гриша се пробудио, и видећи себе у таквом положају брзо се изгубио и више га нико из друштва није могао добавити.

По завршетку овога весела у тетка Мациној кући, Миле се нешто препоречио са пазикућом, и у ту се препирку умешао и сопственик куће. Тражио је да се Миле сели, а то значи тражио је да

напусти са дететом стан који је држала у закупу покојна Милена Живковић.

Миле штудну и рече:

— То ћемо видети, господине скоројевићу и нови београдски богаташу! Јавите ми се кад будем трезан.

Одиста, био је сувише напит и једва се држао на несигурним ногама. Уђе у свој стан и баца Душици сребрну десетицу. Дете се играло лутком на поду. Затим извади из џепа од панталона велику гуљву стотинарки и стрпа је под сламарицу своје постеље.

— Поштено сам ово зарадио! — промрмља. — Уосталом, поштеније него што су зарадили они које сам поштено слушао неколико дана, док су бесомучно локали и ждерали!

И сурва се на постељу онако несвучен и неизувен.

СЕДМИ ДЕО.

ДАНИ МРАЧНИ КАО НОЋИ.

1.

СТРАШНА ИЗЕНАЂЕЊА ЗБОГ ЗЛОЧИНА У ПОЗОРИШНОЈ УЛИЦИ.

Миле се пробудио тек другог дана изјутра, и то га пробудио писар Петко у присуству жандарма и двојице грађана. Кад је видео пред собом Петка Милу се смучило и дрекнуо је:

— Шта зверате по овој кући, господине?! Шта ви хоћете од мене?! То је срамно! То је безобразлук!

Место писара проговорно је жандарм, који му је одмах набио лисице на руке. То погано гвожђе није Милу први пут било тада на рукама, и зато је јекнуо као рањеник и стао се отимати, покушавајући да изјури напоље и позове свет са улице да му помогне. Викао је поамно: „Не дајте ме! У помоћ!“ Језиви су узвици онога кога хапсе. У таквим тренуцима људи бесне, луде и

чине невероватне поступке, врше самоубиства и убијају, јер тај је тренутак најстрашнији у историји оних које петљају власти. Пресуда и издржавање казне ситнице су наспрам ове невоље, коју бисмо могли назвати апсеничким крштењем. Миле није успео да спрене ма чију пажњу из дворишта, па ни Живину, јер је и Жива такође био у дубоком сну са својим пријатељима, уколико се нису били одвукли кућама. Тетка Маца и њен Андра не би се нипошто смели умешати у расправу са полицијском влашћу, јер тако што избегавају и људи много знаменитији од њих.

Петко саопшти Милу решење власти да се има извршити претрес у његовом стану и да је већ ухапшен. Миле није хтео питати зашто се врши претрес и зашто га хапсе. То му је било јасно. Запитао, има ли новца, одговорио је да има, и одмах је извадио новчаник и предао писару. Исто тако извадио је и ону гужву банкнота испод сламарице. Њу је писар зграбио државом руком и победоносно је показао присутним грађанима. Ликовео је због ове околности и веровао да је кривац у рукама власти. То је, изгледа, било сасвим јасно и присутним грађанима и они се згледаше, машући главама. Петко у превеликом усхићењу није хтео ни да пита Мила откуд му овај новац.

— Даље, даље, даље! — говорио је Петко нервозно.

— Нема ништа даље! — одврати Миле дрско.

— Немој да ја тражим, па ако нађем!... А ниси заборавио да опет обавијеш око врата дрвену мараму! Шта хоћеш ти са том дрвеном марамом?

— Ништа!

— Вади новац!

— Немам више ништа!

Петко је вршио дужност и одмах испретурао цео стан, али не нађе ништа сумњиво. Ту, у соби, начини списак заплећеног новца, и тај списак потписаше присутни. Било је већ подне и писар замоли озе људе да дођу код њега сутра изјутра, ради присуствовања саслушању. Милу нареди да пође. Овај замоли за две стотинарке да их да старици матери музичког подофицира да јој се нађе ради исхране детета. Писар одби, и они се пред један сат по подне нађоше у кварту. Петко је одмах обавестио старешину телефоном у његовом стану и питао да ли да окује кривца одмах. Ваљало је одлучити треба ли га предати Управи града Београда или да се ствар пастави у кварту. Петко је желео да сам приграби сву славу и у том је смислу чинио предлоге своме старешини. Ствар је била веома озбиљна, и старешина је одговорно, да се све има оставити за сутрадан, пошто је то поподне имало да се изврши неколико увиђаја по вароши, при којима је било ангажовано све особље кварта. Мила ваља задржати у засебној ћелији, са лисицама на рукама. Са њега скинути све врвце, да не би извршио самоубиство. Претрести га детаљно. Ово је извршено одмах, и Миле се кроз пола часа нађе у ћелији широкој један корак, а дугој колико човек не би могао да се опружи као што треба. Срећа је што је ова ћелија имала прописну висину, те се бар могло лепо стојати у њој. А има ћелија које немају више од две висине мртвачког ковчега. Сад је

лако претпоставити како се може у њима осетити затвореник. Кинези имају још страшније ћелије, оне су мање него запремина тела које ваља ухапсити. И онда то тело утискују вратима унутра док се не смести! Срећа наша што код нас није тако и што је наш Миле имао искувише простора у којем је чак био у стању да покуша и једну дрскост, страшну дрскост: да скине гвоздене гривне с руку! Ову је мајсторију извео помоћу своје дуге косе, коју је вешто некако увукао између руке и гвозђа и онда једним јединим потезом дошао до слободних руку. Сад нам може бити јасан и онај поступак власти кад са сваког кривца скине косу с главе. Разуме се, за овакав потхват ваља осмислити и малу, погодну руку и храбро срце.

После овога подвига Миле залупа снажно лисицама на врата и када дође кључар замоли да му донесе кап воде. Објасни да због претреса стана није имао времена ни да се честито напије воде. Како није било заповеђено да се овоме хапсенику не сме давати вода, то је кључар примио за Бога и донео му воде у неком лончићу сумњиве чистоће. Откључао је врата и додао му лонче. Миле је пружно руку, али уместо да узме лонче он је једноставно снажно померно кључара руком удесно и бесомучно изјурно у дворниште, а из овога нашао се на улици. Запрепашћени кључар чуо је истовремено звек лисица које је Миле снажно треснуо о под да би хука била што већа, а с њом и забуна, и да би се у тој забуни што лакше снашао, а кључар што више збунио. Кључар је појурно на улицу, али разуме се без

никакве наде да ће имати успеха од тога. Мила уопште није више било на улици.

Оставимо кључара судбини, па да видимо шта је било с Милом. Отишао је право у стан код тетка Маце, узео јој на брзу руку три стотине динара и одмах се уљудно и отишао у варош. Ушао је у једну теразиску посластичарницу и у њој остао до вечери. Знао је да су сада подигнуте за њим потере, али то га није нимало збуњивало, јер се такве потере за лупежима не дижу по луксузним посластичарницама, већ на много сумањивијим местима. Седео је мирно и потрошио преко тридесет динара. При поласку замолио је за телефон. Дозвао је Живиног адвоката господина Максу и умолио га за састанак. Адвокат му је рекао да га може одмах посетити у његовој канцеларији у стану. После пола сата Миле је био код адвоката и изложио му целу ствар. Адвокат га саветовао да се врати у затвор. Миле се бојао батина. Адвокат му је на то рекао, да га чека сутра у девет часова пред хотелом „Лондон“. Он ће га одвести. Замолиће старешину и следника да ово бекство схвате као непромишљеност. То ће имати успеха и утицаће повољно на саму истрагу. Адвокат је био уверен да је Миле невин.

Од адвоката Миле се латио Славље и мрачним неким улицицама ушуњао се у Мачванску улицу. Дошао је пред малу ону кућицу са обореном капијом, залупао на прозор и чекао да се размакне зависица и да се појави Анина лепо зачешљана глава. Лупну дватри пута, али се нико не одазва. Миле боље загледа у прозор и примети да на њему нема завесе. Он опипа рам и запази

да је прозор само притворен, и да није закачена кукџа. Он повуче крило и отвори га широм. Кресну палидрвце. Соба је била празна. Ана се иселила. Миле помисли друго: да је подбегла. Он заврте главом као човек који отсад неће имати добро мишљење о женама. Претурн по глави последње сукобе са овом женом и утврди тачно да је с њом имао пре пет дана само један мањи сукоб, али батина није било. Изиђе му пред очи бледо лице Анино, нежно, прозрачно, наклоњено наглом старењу и борама услед тешког живота и утицаја рђавих помада и још лошијих пудера. Он виде у томе мраку њено озбиљно, скоро светитељско лице, спремно на плач и горко јецање, и осети се кривим. Прогунђа наглас: „Па шта сад могу?! Требала је још мало да ме претрпи!... Али и она је била јогунаста!" Правдао се пред својом савешћу. Затим се осврте дватри пута и када виде да нема никога на улици, прекорачи прозор, а затим га затвори. Уђе у кухињу и нађе кључ у спољним вратима. Он их закључа, па се врати у собу и седе на под. Извади из ђепа замотуљак. То је била вечера. Простре хартију по поду и благодарни светлости, која је како тако допирала у собу са удаљене уличне сијалице, распознавао је хлеб и шунку, кидао комаде и јео жалапљиво уз опасност да ће и свој рођени језик прогутати. Био је гладан, јер тога дана уопште није окусио ништа слано. Колачи у посластичарници не могу заменити ручак онима који су научили на со. После вечере изиђе нечујно у двориште и напи се на чесми. При повратку, а то је већ било пред поноћ, чу да неко шета око прозора. Чула се чизма.

Он се брзо приби у угао код прозора и мало затим виде жандармске главе које су бленуле у помрчину. Били су двојица. Нешто су говорили. Свакако да то беше потеря која је знала преко сталног уличног позорника да Миле свраћа у ову кућу. Ускоро ови се људи удаљише троним корацима. Миле је мислио друго: да је позорник Аниин љубазник и да је навирно на њен прозор из навике. Сада је махао злокобно главом и претио. Да није умакла било би батина. Али гајно је наду да ће је кад-тад наћи и обрачунати се. Ако ствар застари сама по себи биће му бар наук да убудуће пази кад има везе с каквом женом.

Ту је и преноћио и спавао је дуго пошто је свануло. Пробудила га нека претоварена кола због којих је кочијаш био надао грдну дреку. Сачекао је да се кола удаље, па је онда опет прекорачно прозор и састао се код „Лондона“ с господином Максом. У кварту га дочекаше са изненађењем. Кад га је Петко опет предао кључару наредио је да га држи у општој соби. То је нешто значило. Прво то, да је Милов повратак улио поверење код иследника да се покајао; а друго то, да је старешина кварта био одлучно противан да се петља овај младић, пошто је нађена фотографија несумњиво била снимак оптуженога младића који је извршио самоубиство. Старешина је најзад пристао да се Миле спроведе Управи града, па нека она даље одлучује о његовој судбини. Ово да се учини и стога, што је већ по томе злочину много и много рађено и у самој Управи. Петко се морао тиме задовољити, и Миле је већ по подне био спроведен.

А КАДА ПОЗНА ЈЕСЕН ЗАЛУПА ЛЕДЕНОМ РУ- КОМ СВОЈОМ НА ПРОЗОРЕ МИЛОВЕ ЋЕЛИЈЕ...

Сваки правник рећи ће вам да и најневинији човек може да оде на робију ако се само стегну на његову штету околности под којима би било разлога да буде осумњичен. Бива да и саме судије дубоко верују у невиност оптуженога, па ипак по наређењу закона морају да га пошаљу на робију. А шта тек да кажемо за оне против којих се само води истрага, и који су истовремено уличњаци, па су као такви сумњиви и без икаквих основа подозрења? Такви иду у затвор одмах и тамо седе догод се не покаже да су чисти као пшенично зрно кад изиђе из класа. Водају их данима од надлештва до надлештва, испитују ко је надлежан за дотичну кривцу, прибављају доказе, сведоке, пишу ваздан нека акта и за месне и за ванградске власти, траже саслушања лица која су понекад у некој другој држави, чекају, опет, док се нека лица врате из иностранства, и тако се гомилају акта, нови докази и нова сумњива сведочења, која такође ваља проверити по сличној процедури. Осумњичени за све то време седи у затвору, игра са затвореницима мице или карата (које сами затвореници праве), треби се од гамади, једе сув хлеб, прича и слуша приче народне и уметничке из живота ваљаних људи и из живота лупежа, очајава и нада се. Али и та је нада обично мршаво живинче, јер се у затвору губи вера у правду, нарочито њу губе невини,

јер да не треба имати вере, тим је паћеницима довољна та зла стварност што су невини затворени.

Са Милом се тако нешто догађало. Дуго су га водали по разним канцеларијама, саслушавали, суочивали и стално држали у затвору. Најзад је она несрећна фотографија послата на вештачење са Миловим снимцима и саопштено му да ће од тога вештачења зависити хоће ли бити изведен пред суд или пуштен на слободу.

У познатој београдској Главњачи, на којем је месту и за време Турака и за време аустриске окупације од 1915 било мучилиште наше нације, али у којој се ни сада не деле затвореницима масни колачи, Миле се упознао с многим типовима, међу којима ваља поменути такозваног Маду, који је одржао Милу серију предавања о обијању свих могућних брава, почев од обичних катанца којима се затварају шупе за дрва, па до најсавршенијих Вертхајмових брава на панцир касама. Овај му је човек открио све тајне свога заната и дао му часну реч да ће радити заједно са њим, само ако га пусте у слободу. Он је Милу тако очигледно претставио ствар, да је Миле имао најјаснију слику о свему што се има предузети да се успешно изврши и најкомпликованија провала. Изигравање техничке полиције и скретање истраге на погрешан пут јесте најважније поглавље у науци о обијању, и Мада му је рекао да скретање истраге с правог пута претставља у овим пословима већи успех него што би претстављао успех да се покраду трезори које чува пук војника. Затурити траг, то је главни део кра-

ђе. Ко у томе нема успеха, тај је пропао. У крају не полази ако ниси сигуран да ћеш скренути истрагу с правог пута, — то је први параграф обичајнога закона.

Миле је слушао ова предавања с великом пажњом, ма да није имао унапред никакве намере да се ода на те послове. Али се заинтересовао за ствари просто зато, што му некада могу случајно затребати.

Њих двојица били су нераздвојни, и то је било падало у очи Рајку кочијашу, који је лежао у затвору безброј дана зато што је на његове таљиге налетео ауто једног великог господина. Рајко је често упадао између Маџе и збијао разне шале. Обично би рекао тада Маџи:

— Ти се спремаш да упропастиш овог младика!

— Па тај је матадор наспрам мене! — одвратио би Маџа. — Него, дед, Рајко, да нам причаш ону о удадби царева кћери за будалу!

— Ту причу лепше прича Гвозден Циганин.

И тада би дошао поменути Гвозден, који није био уствари Циганин, али је био полудиганин, јер га је родила Циганка са оцем Србином. Дакле, Гвозден је био мулат нашег поднебља, а умео је да прича лепо, течно, занимљиво и слатко као каква купусара о Хиљаду и једној ноћи. Прекрсти ноге, запали цигарету и тако прича од вечери до сванућа. Пошто је забрањен разговор у време кад затвореници спавају, то Гвозден умери глас слично воденици са пет витлова када се уставе четири, па ради само један. Био је по занату тер-

зија, па је на дугим зимским ноћима при тако-
званим шевећеријама научио силне приче од кал-
фи у Ваљеву и Шапцу; али пошто је занат нагло
пао, то се нашао на улици и упустио се у сум-
њиве послове. Није био лопов, али је имао обичај
да закачи овде онде или да изведе какву прева-
ру, па се зато отпочео пребивати по затворима.
Њему је спремано прогонство у место рођења и
тај растанак затвореници су са зебњом очеки-
вали. Зато су га стално гонили да прича.

Миле се већ био навикао на мрачне одаје
затвора и на ове људе међу које је упадало с
времена на време и понеко дете не старије од
дванаест година. Тада би се правиле неслане
шале, и Рајка би проглашивали за тату дотичног
детета. Рајко се примао очинства и питао мали-
шана где станује и је ли му мама млада. Дете би
гледало збуњено ове испијене људе и чудило би
се, зар и ту има људи којима је до шале.

Једнога дана Мила изведоше пред последнога
судију, и овај му саопшти решење по којем се
над њим прекида даља истрага. Неколико основа
подозрења држало је Мила дуго у затвору. Нај-
главнији су: фотографија нађена у стану убијене
жене, која је била потпуно слична његовом сним-
ку; затим Милов први исказ пред Петком да су
му познати детаљи убиства у Позоришној улици
(он је, међутим, мислио на убиство Милана Рү-
жића); затим нађене згужване стотинарке, од ко-
јих је једна, нађавола, имала и једну крваву мр-
љу, али је анализа показала да је то била живо-
тињска крв; затим два пара новог одела ушла су
такође у основе подозрења, али је и то пало после

сведочења газда Живе Прокина да му је та одела он купно.

Изможден, без паре у депу, Миле се нађе једно поподне на слободи и зађе улицама с ко-
мадом хапсеничког хлеба у руци. Новац му не
вратише. Задржан је за трошкове!

3.

КОСОВКА ДЕВОЈКА.

С Дунава се беше узмнела магла уз стрме
улице, и када се Миле нађе из затвора напољу,
она га запахну као што запахне пара када се
нагло уђе споља у јавно купатило у којем су се
окупале масе. Нешто налику на ње сини с
висина и гадно се лепи за одело, обрве и брко-
ве. Тек што није започела голомразица, и тек што
није почео ветрић да се игра прашином по кал-
дрми и да у њу сагони маглину која од јутра ња-
је напуштала улице. Струјало је нешто ледено у
ваздуху, боло очи, вртело уши и набирало кожу
на телу. Осећала се неодољива потреба за топлим
капутом. Миле је то први осетио у целом Београ-
ду, јер је у затвору било топло, а он се одједном
нашао на улици зими. Када су га били ухапсили
јео се сладолед, а сад, кад су га пустили, јесен већ
беше узјахала мостове на Сави и Дунаву и они
се једва распознаваху од њене прљаве кабанице.

Миле се губио из улице у улицу. Ишао је
Симином испод Народног позоришта и нашао се
у Скадарлији. Осетио је потребу за врућим ча-

јем, али није имао ни гроша у џепу. Нема ништа ни да прода. Одело, које је било на њему, било се већ похабало, јер се у затвору спава у оделу. Успут је тресао са себе неке длачице, ошљике, кончиће, пухор, паучину и покушавао да се уљу-ди колико толико. Кад се изиђе из затвора личи се на онога који је изишао из болнице у којој се лечило бесплатно: опште стање јадно, чемерно. И увек си неизлечен!

Миле је на углу Снимине и Француске улице ставио ногу на ограду травњака и нађеном влажном хартијом брисао ципеле. Један му пролазник примети набусито, да се ту не чисти обућа, да то стаје новаца и да треба хапсити такве људе. Свима невољама, дакле, лек је хапс. Тај човек дозва оближњег жандарма. Жандарм опомену изгредника, али је сматрао да нема места хапшењу за ситницу. Чак га није хтео ни легитимисати, јер је одмах видео с ким има посла. Заби руке у кожне рукавице и као најобезбеђенији становник Југославије настави лагано да шета по својој линији.

Сад се Миле спусти у Скадарлију, неколико корака ниже одатле. Ту је било пусто. Време кад се свет налази у биоскопима, у трговинама, у контоарима, у банкама. Магла се све више згушњавала. Сијалице, које већ бежу запаљене, назирале се једва и личиле на орах у отвореној комунци на врху дрвета. Око њих димљиво и љигава. Смрдео дим од угља из неке фабрике. Калдрма влажна. Миле стаде код једне нове палате са већим бројем спратова и са довољно станова у сутеренима. Бацн поглед у један такав стан. По-

ред прозора седела је млада девојка за шиваћом машинном и шила силне комаде платна. То је извесно била радница која је шила простирке за неку установу, за војску Можда, или слично. На машини стојаше велика дуња и дводинарка. Миле одлучи да покуша да дође до ове дводинарке. Он учини пст! Девојка се трже и погледа. Затим отвори прозор. Није видела ко је, и желе-ла је да види.

— Госпођице, дајте ми та два динара!

Она се зачуди погледом.

— Шта се буните? Кажем, дајте ми та два динара. Вратићу вам сутра. То значи никад!... Ви мислите да се шалим! Не шалим се, већ просим!

Девојка пође руком по новац, али се сети да га прво запита ко је, зашто проси. Тако се сад обично пита кад неко пружи руку.

— Ево у чему је ствар, госпођице: ја сам овога тренутка пуштен из затвора. Одговарао сам за злочин који се десно пре мог рођења. Кад сам показао крштеницу пустили ме! Ето, то је све! Сад ми се пије чај, али немам ни ђавола у џепу. Ви имате. И још нешто: ви нисте били у апсу пет месеца, и зато је вама лакше него мени. Затим, ви сте лепши од мене, и срећнији, и зато нећете пропасти ако ми дате ту дводинарку.

Девојка му пружи новац.

— А шта је с том дуњом? Који ће ђаво њу да поједе? Ви је прво морате пећи, а ја бих је појео тако живу.

Девојка му пружи и дуњу. Она је са овим понудама личила на Косовку девојку.

— Хвала, — рече Миле скоро немарно и до-

дирну кажипрстом чело. — Хиљадиле се такве кројачице. Ако се кад будем поправио навратићу овде да ме видите како изгледам избријан и удешен. Не мислите да сам нека обична пропалица. Имао сам ја лепих веза са девојкама, али сада сам изгубљен! Само ћу вам ово признати: лепшу девојку од вас нисам видео. Ви имате душу. Ви сте ме нахранили.

— Ништа, ништа.

— Како ништа? То је велика ствар пружити толику помоћ човеку који је одговарао домалочас за злочин! Код нас се не прави разлика јеси ли само одговарао или си уствари кривац. Само жена може да има толико срца. Мрзим мушке накараде! Ако није тако, онда хајд реците ми која је жена хапсила људе?! Ви сте добри, и ви заслужујете срећу у животу, и ја вам желим срећу!

Девојка је слушала оборених очију. Видело се да има дивне црне трепавице, дуге и сјајне. Чудна је ствар, да шиваћа машина привлачи себи обично лепе особе. Трљала је лепим својим прстићима површину машине. Било јој дошло да заплаче. Жалила је овог оронулог младића.

— Ви ме жалите, видим! Ех, али маните ме, велика сам вам ја несрећа! Не крадем, али се богме решавам и на тако што. Нико није противан да дође до новца и на поштен начин; али кад не може?... Ипак, ипак, покушаћу нешто на поштен начин!... Не жалите ме! Збогом!

У близини је била кафаница. Он се удаљи од прозора и одмах загризе дуњу. Појео је до уласка у кафану. Протрља затим дланове, провири на крајичак прозора где је била усукна завеса

и уђе. Чај му је одлично пријао, јер се био нагу-
тао дуње и хладног ваздуха. Био је предостро-
жан, и пре него што је поручно тај чај питао је
шта стаје. Келнер га погледао у ноге и рекао да
стаје два динара. Али сад кад је требало платити
узалуд је мувао рукама кроз све џипове: дводи-
нарке нигде није било. Опет се појавио на вра-
тима онај малочашњи жандарм. Сад га познао
наспрам светлости и извео напоље. И пустио га
да оде. Како опет да га враћа у затвор?

4.

ТЕТКА АНЋИНО СРЦЕ.

Ноћ је помогла Милу да се извуче из кафане
без бојазни да ће својим изгледом свраћати по-
гледе пролазника. Он се нимало није бојао су-
срета са светом који га не познаје, али му је било
непријатно да га сретне какав познаник, наро-
чито неко од оних познаника који су веровали да
је он најзад „постао човек”. Последњи дани при-
јатнога живота што их проведе у тетка Мациној
кући и под окриљем газда Живе Прокиња учини-
ли су за кратко време на њега најдубљи утисак
и он је брзо почео разликовати који су изгледи за
будући живот бољи: они који су се указивали
на улици или они у кући која не зна за оскудицу
и за зловољу. И он је већ почео да се навикава
на добро, и само он зна како му се срце кидало
када су му невином набили лисице на руке. Зато
му је и сад било зазорно да погледа у очи некоме

коме је познато све оно што му се као лепо стављало у изглед и све оно што је затим дошло његовом кривицом, како су сви веровали због свирепих прогонстава која је преживео за тако кратко време. И у највећем мангупу има место које кад се додирне боли. Зато се захвали ноћи која га је сакрила када се као вретено пробијао кроз дуге улице које су водиле право у Московску улицу. Журно је да стигне раније у стари свој стан, да што пре види како тамо стоје ствари: шта је са Душицом, са станом који је био закупио на своје име, да ли је сопственик био толико бездушан да му избаци на улицу оно мало стварчица и дете које је оставио на душу старици, која је већ толико пута притекла у помоћ бедној деци коју је био узео на себе. Мислио је на своје црно одело, на своје рубље, које је био лепо приновио, на своје машине, на лаковане ципеле, на свој велики кожни ковчег, који је био пун разних занимљивих ситница, мирисао и скоро лично на ствар неког дентлмена. Отмен живот свидео му се и био тврдо решен да се заувек мане свог распусничког и беспосличарског живота.

Више није имао кључ од палате у којој је био његов мали дом. Зато је пожурно да стигне на време. Кад ступи у двориште чудно му залупа срце. Осећао се као ратник кад се враћа дома после дугог лутања по друмовима и разбојиштима. Кога ће затећи? Ко ће му се обрадовати? Или ће сви треснути врата пред његовим лицем? Да не греша што уопште долази у ову туђину? Њему овде није нико ништа... Било је сасвим захладнело и он је дрхтао. Да не беше онога чаја

умро би. Није у њему било остало литар крви. Ослушну на вратима познате нам старице доброторке, на тетка Анђиним вратима. Чуо се њен тихи, дрхтави глас, стењући глас, глас који је мутирао између живота и смрти, који се ратосиљао живота, био сит ове грубе свакидашњице, испостио се и био несигуран као неверан друг. Миле провирн кроз кључаоницу, али ништа не виде. Ослушну опет. Старица је говорила и даље монотono. Он није био у стању да ухвати ниједну реченицу, да дозна о чему је реч и с киме отприлике може да се води тај разговор. Он одлучи да кудне, и он то учини. Одмереним, и гласом без прелива старица рече:

— Слободно.

Миле уђе нагло, на шта тетка Анђа трже у страну. Из собе се чу нечији скок на под. То је била Душица, која рашири руке и обгрли Милова колена онако као што је то учинила на дан материне смрти. Миле је подиже у вис и узне на руке. Пољуби је неколико пута. Старица седе. Нису је држале ноге при овоме догађају. Она заплака и рече:

— Да ниси опет побегао, веселимиче? Ако си побегао бежи одмах одавде, јер ће прво овде доћи да те траже! Као што су пре учинили! Бежи одмах!

Миле подиже руку у вис.

— Не бојте се, тетка Анђо! Пуштен сам! Невин сам!

— Невин, кажеш?

— Потпуно!

— И више те нико неће гонити?

— Нико!

Старица се прекрсти.

Миле је већ био узео Душицу у наручје и она га чврсто држала око врата. Бојала се да ће опет отићи. Говорила је брзо:

— Бата Миле, је л' да ме никада више нећеш оставити?

— Никада!

Тетка Анђа се брзо снађе у овоме изненадном догађају и понуди госту столицу. Миле спусти дете и осврте се неколико пута око себе. Задивљавао га изглед овога кутка, па та чистоћа, та свечана домаћа тишина, та побожност ствари које су мирно почивале свака на своме месту. Било је топло и осећао се дах свежине у добро проветреној кући. У дому старих душа личи као у храму: све је сталожено, све мирно, скромно и кроз све то Богу угодно. Миле протрља руке и запита нагло шта је с његовим станом, са стварима, уопште шта се све десило док је био под кључем. Старица му на велико његово изненађење саопшти, да све стоји на своме месту засад, али да је газда јавно преко пазникуће да се мора иселити првог децембра, пошто је стан издао. До првог децембра има још двадесет дана, и зато Миле додаде гласно:

— Лако ћемо дотле!

Помисли на газда Живу, на тетку Маду, на чика Андру, шта ли ће они рећи, како ли ће се они држати. Међутим, у истом тренутку старица додаде:

— Код твојих газда не стојиш добро.

Била је мало наглува и ово је изговорила до-

ста снажно. Миле се трже на ове речи. Старица затим рече да је госпођа Маца доста пропатила због његовог хапшења. Да није било газда Живе и његових адвоката, и њену би кућу претресали. Ко зна, можда би је и ухапсили. Због тога су сви љути.

Миле пуче прстима.

— Па нека су љути! — рече мукло. — Не тиче ме се нико више! Селићу се одавде. Никоме ништа нисам учинио! Али дабогме, ја сам обичан скот! Шта ћу ја овде? У овој палати? Мени није место овде! Није, није, није!...

Старица спреми намернику нешто мало вечере: парче сира, мало гњеченог кромпира и довољно хлеба. Миле је све појео врло брзо. Баби је говорио преко залогаја да је много гладан и да не замери што једе тако халапљиво. Она је мирно плела чарапе, и можда није ни чула шта је говорио. Она му је затим дала кључ од стана и он се опростио с њом и Душицом. Душинца је желела да и она пође, али јој је старица напоменула да је у стану хладно. Него да иде сутра, када буде распремљено и топло. Бата Миле ће набавити дрва, рекла је, што значи да није била свесна његове беде. Баба му даде свећу да види ући у кућу, јер је електрика давно укинута. Стан беше хладан, непроветрен, одасвуд се осећало сиромаштво, беда, инокоштина, прозуклост часа у којем се дисало, немоћ, мрзовоља, гадост на живот и неодољива потреба да се одатле побегне. Али се Милу није имало куд. За њега је сва та пустош, сва та студен, сав тај чемер требало да значи рај. Он је морао да се мири са овим стањем, као са

нечим с чиме је у истом амбису и не може да га отури од себе. Нешто га само интересовало у овој хладноћи: како стоје ствари у ковчегу, да ли је све на своме месту? Да није све однео неки поштењак док је он лопов и убица лежао у затвору?! Али кад је отворио ковчег нашао је све на своме месту, све како је оставио. Ништа није дирнуто. Та ко би тако што учинио њему сирوماху, затвореном, презреном, коме још није било сигурно ни да ли ће изићи жив из томрука страшних апсана? Осећао је неодољиву потребу да се нађе у постељи и одмах је легао. Прво је извадио чисто рубље и поступио као што се поступа у азилима кад дођу пробисвети на преноћиште: свукао је све са себе, па обукао чисто рубље, а своје сумњиве аљетке увио је у новине и метнуо у прозор. Сутрадан ће се обући у црно одело, а ствари са којима је тамновао прегледаће и очистити. И одиста, сутрадан је изишао из стана читко одевен, избријан, свеж, уколико је могућно да буде свеж неко ко је био у затвору искључиво на сувом хлебу, у кужној просторији, оловљаван као скот, гуран као ствар, презиран као убица, гледан од толиких очију као чудовиште, које је било у стању да убија своју жртву летвом, да јој у борби с њом чупа седе косе, да је најзад изгази као пацова и остави у бари сопствене крви. Јер акта кажу да је убијена старица тако завршила свој живот, и сву ту грозоту имао је Миле да прими на себе, наоко је био потпуно невин. Како је такав човек могао да буде свеж? Ипак Миле је успео да себи да изглед човека који је слободан, који је патио, али који је победио и

који мирно излази на позорницу друштвених збивања. Међутим, видећемо, њега ће на свима странама дочекати свесрдно гнушање. Свет се не мистри са исправношћу најисправнијих ако су само једном били сумњичени, само ако су једном били хапшени. Свет више верује зликовцима који се ругају законским формалностима неспособним да их похапсе него најсмиренијима које су испили страшни окови у лагумима што се зову тамнице зато само, што су законске формалности биле у подударности са околностима које су се биле сурвале на њих! Зато само, што су све мрачне силе биле у сагласности!

5.

ОД КРЧМЕ ДО КРЧМЕ.

Када се нашао опет у дворишту слободан и уљуђен сетио се да се ипак нису свршиле његове невоље. Ваљало је нешто радити и створити могућност за живот. Он замоли тетку Анђу да му позајми који динар и када доби новац оде на први угао, сврати у крчму и напи се после неколико ракија. Људи су га загледали и присећали се ко беше он. Био им је познат, јер је каткад свраћао у ту крчму. Ипак се нико не сети. Али Милов се језик одвеза и он се брзо објасни с неким који су били ступили с њим у разговор. Он им без увијања саопшти шта му се десило. Ови се људи одмах нарогушише. Ипак један остаде с њим у пријатељском разговору, јер је била у

питању једна брза погодба: Миле је нудио своје одело на продају. То одело што је било на њему, то црно одело, које није био обукао ни неколико пута; ваљда свега дватри пута. Саговорнику се било допало ово одело, и он се није обазирао на присутне који су му давали знак главом да се не упушта у погодбу са таквима. Ко зна, можда је то одело крадено, као што је можда и цигара у његовим устима украдена. Сад је заинтересовани купац питао Мила како ће му предати ово одело, где ће га свући и шта ће после да обуче. Миле му напомену да има стан. Они људи опет замахаше главама, дајући знак своме пријатељу да не иде у стан човека који им је тога часа саопштио да је био осумњичен за грозно убиство и да је због тога лежао толико време у затвору. Међутим, купцу се одело било толико допало, да није хтео да се обазире на мимику својих пријатеља. Погодба је одмах свршена, јер је купац у самој ракијашници пробао капут и нашао да му стоји као да је за њега шивен. Купац поведе собом једнога друга и сви се упутише у Милов стан. Миле се пресвуче у одело у којем је провео дане у тамници и прими од купца четири стотинарке уцело и шездесет динара у сребру. Сада је требало да се пије част за срећну погодбу. Миле се није нимало бранио и тако се опет нађоше у крчми. Зна се, ко је примио паре тај плаћа. Купац је лепо савио одело у чаршав са Миловoga кревета и оставио једну пристојну суму као обезбеђење. У крчми се сви брзо побратимише, па се сада и они што су били противни загрејаше у част погодбе. Ку-

пац рече присутнима у поверењу да је „господин“ човек на своме месту: има стан, има дете, има ташту, а можда му је и мајка та стара жена коју видеше у стану, и да је, према томе, овај посао потпуно уредна ствар. Крчмар се сложио са свима и донео пун тањир финог прасећег печења, које је Миле поручио.

Кући се вратио са стотинарком мање, и то је било пред подне. Донео је пола кила оне прасетине и ручао заједно са тетком Анђом и дететом. По ручку је дотерао пола метра дрва и превео Душицу у стан. Тога дана нико га не примети у дворишту; сутрадан сви су знали да је ту, а прексутрадан већ су се неки станари мрштили на њега и преко прагова се запиткивали, зар ће сопственик куће дозволити да у овоме дворишту станује човек који је одговарао за убиство. Страшно је и помислити на тако што, а камоли уистину бити у близини једног таквог човека. Ко може уверити становнике овога гнезда са неколико спратова да се овај тип неће једне мрачне и језиве ноћи, или неког сивог и тмурног јутра, бацнути и на њих и учинити оно исто што је учинио са богаташицом у Позоришној улици?! Па бар да је неки отмен разбојник, да ствар изведе неким финим аутоматским револвером, него тај ће дивљак да туче дотле у теме док га не размрска! Не, не, тај се гад има одмах ишчистити не само из ове куће, него и из ове околине. Чудно је како власти нису протерале то чудовиште у место рођења. А шта тек да кажемо за тетку Мацу, шта је она радила кад је чула да је Миле освануо у дворишту? Она је вриснула и пала у несвест, и

казала невенчаном мужу Андри да нипошто не дозволи да та пропалица прекорачи њихов праг. Тих дана опет се десио у Београду газда Жива, па је и он кратко наредио да му тај разбојник не излази на очи. Сопственику зграде би саопштено да ће овај скупо плаћени стан бити одмах напуштен ако у овоме дворишту и даље остане овај нежељени гост. Сопственик је изволео јавити преко пазникуће, да је стан већ отказан наметљивом суседу за први децембар и он се тога дана мора селити.

Миле је убрзо дознао све што се о њему мисли и говори, и трудио се да се не виђа у дворишту. Имао је још нешто новца и био је у могућности да се помало смуца по крчмама. Једнога дана срео је на улици другове Шебека и Драгчета, и позвао их да изврше намеравању тучу у кафани „Све по динар“.

Шебек му примети да је пијан.

— Ја?! — чудно се Миле и сувише се несигурно клатио на пијаним ногама. Ти се вараш, друже! Него, слушајте, имам један важан посао да свршим са вама!

— Посао са човеком који се пропио?! У чему је та глупост?

— Треба да приредимо један окршај у кафани „Све по динар“. Тукли су ме једном у тој кафани, па сам хтео...

— То ћемо приредити када се будеш вратио с вешала за убиство оне бабе! С тобом, је ли, да идемо, па и ми да заглавимо врата на Главњачи?!

И два гамена журно се удаљише. Миле заби руке у панталоне и тупо гледаше за њима. Онда

бесциљно крете даље. На пијаци Каленић, када се већ беше свет разишао, застаде неку жену с двоје деце, бледе, испијене. Купе отпатке. Деца су била изнурена, као да бежу прележала неку тешку болест. Миле запита жену што мучи ову децу, али жена запази да је пијан и ништа му не одговори. Миле је вртео главом и претио тој жени, јер је сматрао да је она крива што су деца тако испијена и што купе отпатке, да се њима још и трују. Миле је претио целом свету што је дозволио да се са отпадима на пијацама мешају и жива бића, јер их затим све одвлаче на сметлишта и бацају. Може ли се ништа срамније замислити међу људима него ово мешање људи и ђубрета? Па и одело ове деце беше се изједначило са прашином по којој су пиљкали, са земљом која их је хранила и све више приграбљивала себи. Па и лица ове деце сличавала су се земљом и била слична кори роткве која је тек извађена из ње. Руке дуге, аветњске; косе умршене и нешишане, а по лицу се разастрла мрзовоља, ту учмала и изгледа да се никада неће одатле уклонити. Милу се смучи и осети да је човек псето толико колико и оно што пред вратима цикће и дршће на зими, а господар не мисли да га пусти у кућу.

Посведневно преживљавао је сличне непријатности и увек био загрејан алкохолом. Омрзао је већ и тај крај, и ту улицу, и тај свет. Одлучио је да се што пре исели из ове куће. Зашао је редом по целој периферији на томе крају града и тражио стан. Једнога дана најзад је успео да га нађе, и то на сасвим другом крају Београда, у чувеној Јатаган мали, у томе сиротињском крају,

који је такорећи узет на јагатап од Општине града Београда. Добио је собицу за сто динара. Био је веома задовољан тога дана и весело се враћао кући. Био је попио само две три ракице, јер је у џепу имао само неколико динара. Враћао се пустим булеваром Франше д'Епере. Певушио је. О, хвала Богу! — мислио је — кад ће већ једанпут напустити омрзнуту улицу и још омрзнутији стан!

Пред једним пустим плацем застаде гомилу деце и људи. Окупили се око друга два дечка који се гушају. Један је дечко био лепо одевен, онај други слабо и речник му ужасан. Миле се одмах умеша, док су остали посматрали сукоб са шаљиве стране.

— Шта је, шта је?! — повика и поче их развађати. — Еј, бре ти у фином оделу, што бијеш ово чемерно сироче? Идиоте, зашто га бијеш?!

— Он је први мене ударио каменом!

Дечко показа камен којим га је ударио мали апаш.

— Зашто се бијете?

Дечко исприча задихано како су он и његов млађи брат нашли ово дете на улици и одвели га својој кући. Спавао по скверовима, на калемегданским кулама, у купалишним кабинама на Сави и Дунаву. И њихов се отац смиловао на њега и примио га у кућу тако за неки дан. Али ово је дете мокрило ноћу пода се, и зато су га сада били упутили лекару да га прегледа и отпрати у болницу на лечење. Повео га овај дечко што је сада био принуђен да се правда пред гомилом. Међутим, малом се апашу то није допало и поку-

шао је да побегне од добротвора. Овај га појурно и побили се. Мали апаш псовао је оца, матер и све редом.

Сад се Миле досети и спусти глас:

— О, па то је улично мангупче! Неће он тим путем. Мораћете да га лечите испочетка, јер тај хоће и ону слободу која није допуштена... Је ли тако, мајмуне? — окрете се сада дерану босоногом и прљавом.

— Тако је! Нећу да ме гђави ни он, ни његов тата.

— Треба га разумети, — примети Миле. — Он је већ постао улични мангуп. Зар не видите да је и болестан? Не ваљају му бубрези, и зато га ваља лечити.

Ту се Миле обрати заблуделом дечку шатровачким језиком и овај му одговори.

— Нема му лека! Тај већ говори мангупски есперанто! — рече Миле и оде својим путем.

У стану затече купца црног одела. Донео чаршав и тражи положени новац. Миле није имао новац. Зато му је уступио чаршав.

ОСМИ ДЕО.

ДВА УЛИЧНА ПАЈАЦА.

1.

ЈАТАГАН МАЛА.

Јатаган мала! Наш специјалитет! Огледало наше савести и наше канализације; додајте томе: и наше цивилизације! Јединствени начин збрињавања сиротиње у великим градовима Европе! Јединствени случај у Европи! Чудо балканског урбанизма! Документ који се не сме завести у протокол наших јада! Земљиште над којим се узви-глале многе судбине и сукобиле многе кржаве су-зе! Згариште људских нада! Тржиште бола и про-стоте! Најболније место на болесном телу нашега друштва! Страшна последица ућуткивања гомила које траже хлеба! Најбаналнија повест наше про-шлости и наше свакидашњице! Најтрагичније по-лагање оружја у блато! Најсрамнија страница и-сторије о кукавичлuku и понизности човека, и о понижавању!

Најбедније у великом народу издвојило се из друштва и сместило ту, на то прљаво земљиште. Сељака се с краја на крај града, гоњено од власти и охрабривано од ватрених говорника на јавним скуповима. Друштво образовано после великих ратова, да буде прогоњено са земљишта на земљиште, подизано и обарано, грађено и раскопавано. Друштво коме је стална привременост сми-сао живота, коме је комад хлеба важан као комад злата. О члановима овога друштва слабо се интересују чак и пореске власти. Могу ли забуштити војну обавезу? Ако могу да не пријаве новорођенче, онда самим тим способни су и на ту подлост наспрам отаџбине! Они су у стању и гробље да избегну ако има места под њиховим прозорима за њихов гроб! Они бивају заборављени све док не постану сметња ауту! А кад се утврди да се насеобина дрско испречила ауту, онда их чисте брже него блато! Не питају је ли стегао мраз или лије ледена киша, не питају куда ће, него их одмах уклањају и отварају пролаз ли-музини. Дођу надлежни са будаџима и ашовима, с мотикама и ћускијама, с чекићима и кесерима и руше. Тада се појаве човек и пацов и беже одатле на друго земљиште да тамо свију ново гнездо и да их једном већ и одатле уклони ауту!

Јатаган мала нема, дакле, стално земљиште; она клизи као подводно земљиште, или ако хоће-те она избија из земље као печурка и живи коли-ко и печурка. Јатаган малу виђамо данас овде, су-тра онде. Ако сте вечерас прошли поред ње, нико вам не може загарантовати да ћете и сутра проћи поред ње. Сутра место ње можете затећи само го-

миле рушевина. Њене куће, то су водени цветови; њене улице, то су изукрштани трагови гладних зечева на снегу који се топи. Јатаганмалац је зец који зазира од својих ушију. Он је био крваво духовит када је своју освојену насеобину назвао Јатаган малом. Јатаган, то је турска реч и значи нож за убијање људи; мала, а то је турска реч и значи део вароши. Јатаганмалац је својим јатаганом пробурасио утробу друштва и отео себи право; а његов јатаган, то је његова гола, суха и крвава рука; његов јатаган је и његово понизивање, и његова воља, страшна, непоколебљива, одлучна! Утроба друштва гадно је засмрдела и новине су надале дреку, али је и то брзо прошло, јер новине у једном окорелом друштву исто су што и глас трубе за разбијену војску! Добри су се људи бунили, саучествовали у невољи ових бедника, сажалевали; окорели су се смејали и наређивали да се одмах начини место пролазу, место новом булевару, место новим палатама, место цивилизацији, место култури. Они који су сметали бачени су даље, бачени су далеко у страну, а то у страну значи бити истиснут неколико километара далеко. Тако су они обиграли престоницу неколико пута.

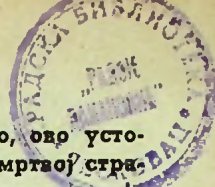
Игра се наставља, и не зна се хоће ли икада нестати Јатаган мале. Многи верују да ће пре нестати у Европи Београда, него у Београду насеља за најбедније!

Ко живи у Јатаган мали? — да запитамо најпростијим језиком.

Живи отац породице са својом женом. Живи удовица и распуштеница. Живи самохрана стари-

да и јавна женска. Живи мали пензионер и незнатни радник, без заната и без запошљења. Живи печалбар и професионални беспосличар. Живи незбринута дете и посрнула девојка. Живи пропали трговац и изнемогли надничар. Живи заборављени инвалид, напуштена жена, отац који се пропне, мајка која се заборавила, сестра која се осрамотила, кћи која се одродила, служавка која је одлучила да живи боље, куварница која зна само простачку кујну, шофер који нема више право да ради, јер је газно свет! Ту живи праља, којој зараду узима љубазник пред пернионом и враћа се пијан пред зору да је туче. Ту живи пропали занатлија, рашчињени калуђер, мађионичар који пред гледаоцима прави пун шешир наполеона, али који овде умире од глади! Ту живи бивши глумац, који је постао дневничар у државној служби и бивши студент, који није могао ништа да постане. Ту живи руски избеглица, који је командовао армијама, а која сада продаје новине; и руски избеглица, који је побегао из Русије због брисаног простора испред артилерије.

У Јатаган малу могао се доселити ко хоће. Док се за друге улице мора имати нарочита пропусница, овде се живи несметано. Само ако нађеш погодну рупу да се завучеш! За велике улице ваља имати отменост, која се налази у пуном новчанику; док се овде улазило без пребијене паре, без икакве спреме, без икакве покретности. Нико није падао у очи, били су сви равни, сви под конач једнаки, сви здружени на истом послу: да се изживи некако, да се опстане, да се чека нешто неодређено, али нешто што је извесно бо-

ље него ово садашње, ово спарушено, ово усто-
јало, ово мртво! То је била војска на мртвој стра-
жи, војска која је изгубила прву битку, али која
верује у другу више него што верује да ће до ње
доћи!... Ова сиротиња губи наду пре подне, да је
опет поврати по подне; не верује у оно што види;
радује се даровима из мутних облака; очајава кад
се смеје, а плаче кад се наједе. Дан се овде изо-
бличава у ноћ; а ноћ кад дође може да се изне-
надно претвори у зору. Овде се не живи као тамо
у граду почишћених улица и проветрених одаја;
овде је све друкчије, као што је све друкчије на
Северном полу него у жарком појасу. Овде су
односи пријатељства друкчији него горе у граду;
овде се сад гине за пријатеља, да му се затим за-
бије нож под плећку. Овде породица значи колац
који је прошао кроз ред лица са истим презиме-
ном и навишао их као влакно лике ред рибџа!...

Ето, на овоме се терену појавио Миле Симић
са својим стварима, које је гурао на колицима
београдски кули, београдски носач, који се довно
да самар замени тим ручним колицима. Собом је
водио Душицу, али кад се појавише пред кућер-
ком у којем су закупили рупу што се зове соба,
становодавка изјави да је стан издала другоме, јер
„господин“ није био оставио ни пет пара на име
обезбеде да ће доћи. Миле је погледа сурово, али
не хтеде ништа рећи. Личила му је ваљда на књи-
гу чији су први листови нестали, и није хтео да
се замара. Но она сама поче да се извињава:

— Господин не треба да се љути, јер ја нисам
ништа крива. Знате како је: ја живим од тога ста-
на. Издала сам сигурном човеку. То је подофицир

у пензији. Види се да ће бити галантан човек. А знате како је, ја грабим да искористим прилику.

Носач се нађе побуђен да и он протестује:

— Па знате ли ви, госпођо, шта то значи?! Ја сам сведок да је господин узео стан, — ви сте то сад потврдили —, и сад ако вас господин поткупи нећете се добро провести! Морали бисте дати отштету и платити сеобу. Ја вам саветујем да платите сеобу, а господин нека се бар тиме задовољи. Видите да сад остајемо на улици на овом ветру! Госпођо, платите десет динара што сам ствари довезао и десет што ћу их одвести.

Жена цикну од изненађења.

— Не буните се, — рече носач кратко. — Први жандарм натераће вас да човека примите у стан, јер га је закупио. Боље је по вас да дате двадесет динара него да после платите петоструко скупле. Има да вам пукне стотинарка као ништа!

Станодавка се уплаши озбиљно. Миле је ћутао. Видео је да кули има добар језик и да ће он ствар окончати повољно.

Ту се носач окрете Милу:

— Али сад је питање пристајете ли ви на то, господине?... Ја не бих пристао да лутам за новим станом, па да ми да пет стотина динара!... Еј, госпођо, питате ли где ће сад човек да преноћи с дететом? Видите ли да је скоро ноћ?!

Госпођа је сада ћутала. Носач је вртео главом и тиме јој улезао страх. Носач опет рече:

— У сваком случају ви ћете морати да примите овога човека на преноћиште за вечерас, а сутра нека продужи даље. Да му причувате ства-

ри док буде тражио стан. То је хришћанска дужност, госпођо, ако сте и ви храшћанка!

— Него шта сам?! Нисам ваљда мајмунца!

— Ми то не кажемо, не д'о Бог. Ми само кажемо шта је по закону, и сад на вама је да се решите како је боље. А боље је да лепо човека и ово дете примите на конач и дате ми две банке да их сутра селим даље.

— Ви како сте почели, пријатељу, затражићете и вечеру! — промумла неки глас из куће.

И појави се човек у изношеном војничком оделу, са омотачима око ногу, али у жутим папучама, те је овај полувојник лично на пиле са пацнјим ногама. Кули га погледа искоса и рече набухто:

— Нико други нема права да се меша у погодбу осим оних који су се погађали!

Полувојник се испречи:

— Па ти се, братац, ниси ни погађао, и шта сад ти хоћеш?!

— А ниси, вала, ни ти, па шта ти хоћеш? Имају сад да се објасне овај господин и ова госпођа. Питајте господина је ли овако као што ја кажем, па ћете чути шта ће он рећи. Он ће рећи ово: да му се да преноћиште и две банке за носача. Је ли тако, господине?

— Тако је, — потврди Миле. — Јер куда бисмо ноћас?

Ноћ се спуштала нагло као орлушина, и тешко ономе ко се није зарана збринуо за ноћиште.

— Води ти господина код себе, — опет ће полувојник, — јер ми га немамо где примити. То је

свега једно сопче и кујница. Не можемо ни ми да се окрећемо.

— Лепо, — рече сад Миле — ми ћемо се обратити полицији да нас она прими на преноћиште.

— И да нам да отштету, — допуни кули и заједљиво се насмехну.

Умешаше се још два суседа, неки трезвени људи, и најзад се постигао овај споразум: да дете преноћи код једнога од тих суседа, Миле да преноћи са полувојником у собици и да госпођа ста-нодавка плати на име отштете десет динара. Кули је добио својих пет динара и обећао да ће сутра доћи да ствари пренесе по исту цену. Ово је ре-као Милу насамом.

2.

У НОВОМ СТАНУ.

Сутрадан је рано дошао носач и позвао Мила да пођу. Рекао му је да му је већ нашао стан: потпуно засебну кућицу на једном брежуљку код Топовских шупа. Топовске шупе налазе се тамо иза Славије, а до њих се може лепо доћи и из Јатаган мале. Пут је врло добар и у главном због побољшања тога пута и напретка целог краја наређено је да се Јатаган мала опет поруши. На јатаган биће одговорено будаком. Тако ће Јатаган-малци опет морати да се постарају да отму на нож друго неко земљиште, па је зато и носач ре-као Милу да ништа не губи што је закушљени стан издат другоме. Стан који му је он сада на-шао много је бољи, и што је најглавније није ску-

пљн. Усамљен је, повучен од осталих уличица, које се тамо такође гранају као ходници у мравињаку, и у њему ће бити врло пријатно човеку који не воли велику мешавину са светом, нити трпи маловарошка завиривања у лонад.

Покупише ствари и опет их натоварише на кола. У новом стану били су ускоро. Милу се допаде усамљеност кућерка, који је био потпуно сличан кућерку у којем беше закупно собу у Јатаган мали. Мало претсобље није уопште било употребљиво, док је соба била прилично пространа. Носач прими награду и одмах пође, али га Миле заустави са чуђењем:

— Па, пријатељу, ти мене уведе у ову кућу, али ми не рече ни ко ми је газда, ни коме ћу да плаћам кирију. Уопште немам појма шта се ово дешава.

Носач се насмеја.

— Па зар не видите одмах где сам вас довео? Ово је напуштена кућница, која је сазидана такође на општинском земљишту. Ви сад станујете ту док вас не најуре. Дакле, нити имате газду над главом, нити плаћате кирију. Уздравље!

И носач оде. Миле је био потпуно задовољан. Било му је јасно да је и ово једна врста Јатаган мале, и ко зна, можда он овим усељавањем удара камен темељац новој Јатаган мали. Душица се радовала и рекла одмах да јој се кућа необично допада. Дворишта уопште није било, већ је цело брдо било двориште. Ту ће се Душица играти на миру. Без сумње да у оближњим кућицама има деце с којом ће се она упознати и спријатељити. Миле распреди ствари, али како у овој кући није

било пода од дасака, него је под била гола земља, то је закључно да се не може ништа предузети без постеље или бар без сламе. Сети се да је ту у близини сењак и да ту има трговаца сламом. Рече детету да мирно седи на стварима и чека, а он се спусти у поток. Мало затим донео је бремене сламе, коју је разастро по половини собе, лепо средно и направно доста удобно лежиште за себе и дете. Озго су дошла два ћебета, један јорган, три јастука и остале ситније постељне ствари. Код узглавља дошао је ковчег са његовим и детињим рубљем и осталим ситницама. Душица седе на крајичак постеље, а Миле се подбочи и зину у таваницу. Паучина, гареж. У овој соби, изгледа, ложила се ватра; Миле то неће чинити, али мора набавити пећ, ону звану добошару, са отвором на средини за суд. Један чунак биће довољан да и-зиђе на кров и да ватрица весело запљуска у овом кутку, који ће постати топао и благ. Зидови су били запуштени. Изглед за опстанак у необичном стану нису били нимало повољни, али је Миле због сирочета које је водио собом одлучио да све поднесе: да крпи, да оправља.

А шта да кажемо за врата? На соби их није било; споља су постојала, али прислоњена уза зид. То су биле три слупане даске, без браве, без икаквог окова. Миле ће их још до ноћи наместити уз братску потпору ковача чији се чекић чуо тамо на друму.

На собици је био један отвор, који је ваљда био нечији виц да је то прозор. И ту ће Миле наћи излаза до мрака. Ако баш не нађе стакло да га утисне, послужиће се за ту ноћ једним јастуком,

да не би њега и дете тукла ноћна ведрина.

Кровом се назива онај део што покрива кућу и који се види споља; таваницом се назива део крова који се да видети само оздо; управо то је наличје крова. Таваном се назива просторија под таваницом, а таваниште се назива оно што је испод тавана и што се код нас у граду зове плафон. Ова кућица је имала прва три дела, али није имала четврти, није имала таваниште што значи да је таван био шупаљ оздо. То је Милу одмах пало у очи, али на тај недостатак није нарочито мислио, пошто је кућа имала пуно недостатака. Међутим, то је био најважнији недостатак ове куће на ветрометни. Миле одлучи да таваниште подигне одмах пошто подигне спољна врата. Сетио се како ће то урадити: набавиће неколико летви које ће положити преко једнога зида на други и онда оздо налепити хартију. Тиме ће стан бити заштићен од узалуднога ложења ватре. Тек тада моћи ће се ту опстати на зими.

Стан је био без воде. Миле одлучи да се по воду иде у суседство. Пустихе Душицу да она то изведе, пошто њему можда нико неће дозволити да узима воду која се плаћа. На дете ће се смиловати. Дете ће изненадити својом појавом, својим узрастом и нико се неће интересовати што дете узима воду, него ће питати како је тако нејак дошло да носи воду. Можда ће људи чак и помиловати ово дете када буде, на питање где станује, показало ручицом на напуштену кућицу. Затим ће укућани заволети то детенце пуначких румених обрашчића, можда га и у кућу пустити. Миле ће све то видети, па ће се и он упо-

знати са укућанима, и они ће после увек бити готови да причувају сироче, док се он буде бавио пословима по вароши.

Миле размишљајући о свему овоме пуче задовољно прстима и позва дете да доручкују. Било је ту хлеба и сланине. По доручку Миле је отишао до ковача, упознао се, замолио и добио неке старе пијавице и још неку гвожђурију и одмах затим склепао врата. Неминовно је ту морао доћи и катанац. Миле га је нашао код ковача. Све је то стало пет динара, тек да није бадава. Распитао се за пећ и чунак. Ковач му је рекао да га може услужити сутра и са том половном робом. Даће му на отплату по десет динара месечно за десет месеца. Ако неког месеца не положи отплату имаће право да му одузме пећ. Миле је одмах помислио да се то може догодити, али само у мају када му пећ не буде више требала. Но он ће се потрудити да не дође ни до тога.

Тако је већ после дватри дана овај мали дом добио нешто пристојнији изглед и постао сношљив. Душица је лако ископала бунар! Добила је воде код неке тетке Лене праље. Тетка Лена је опет била кума газди од ћумеза у којем је становала и он је пристао да дете узима воду. Миле се одмах појавио у дворишту, претставно свој случај с дететом и заблагодарио. Сопственик куће, тетка Лена и остали станари били су задивљени Миловом човечношћу и сви су рекли да ће радо припазити на дете и да увек може долазити практично да се огреје код некога од станара, па и код самога газде.

Миле се ретко крстио, ретко молио Богу, али

то му је вече топло заблагодарио пошто је Душица заспала у топлој соби на чистој и удобној постељи.

3.

ЈЕДНОГА ДАНА НЕВОЉА СЕ ОПЕТ ПОМОЛИЛА.

Миле је слушкарао на пијаци на Цветном тргу и успевао је да за једно пре подне заради неколико динара. Овим се послом бавио само привремено. Касније наћи ће већ нешто лакше, целисходније, пристојнији неки посао и бар мало већу зараду. Ово је тек да се не скапа од глади. Дете је увек до подне било само, нешто у кући, нешто код тетке Лене или других суседа у томе дворишту. Али Миле је и сада имао обичај да попије неку више и да се врати кући тек после подне. Душица је у томе случају дуго и дуго чекала у хладној соби на његов повратак; а понеки пут излазила би чак и на друм да га чека, голишава, слабо умотана у дотрајало шалче, слабо обувена, слабо нахрањена. Миле се кајао кад закасни и прекоравао Душицу што га чека на друму.

Она се бранила:

— Па ја те волим, бата Миле, и зато те чекам!

— Други пут не смеш да ме чекаш, јер можеш да назебнеш. Хајд, па ћемо нћи у недељу да обиђемо Илију и Жарка и да им кажемо где ми станујемо, па да и они нас посете.

И тако су једне недеље посетили браћу. Међутим, по повратку из вароши, Душица се пожали да је боли глава. Миле наложи пећ и метну је

у постељу. Дете затим ухвати јака грозница. Онда се државица преобрази у страشان пожар и Миле је напамет умео да процени да ту температура достиже до четрдесет степени. Сутрадан ватра не спаде, па ни наредног дана. Тетка Лена се заинтересова шта је с дететом, дође и рече да је то или грип или запаљење плућа. Препоручи Милу, да одмах носи дете лекару. Коле лекару, дођавола?! Ниједан неће ни да је погледа без педесет динара најмање. Ако је професор тражи триста. Миле одлучи да дете носи право у болницу, и тако је упрти и понесе истим путем којим се доселио из Јатаган мале. Дете је било скоро несвесно, водњикавих очију, врелих образа, јечало је и убрзано дисало. Миле га увнo у ћебе, припио уза се и носио гоњен ветром и суснежицом, која је била гадна као крпељ. У болницу стиже после дватри одмора успут. Миле слага вратара да ће код једног познатог професора, који му је казао да дође у то време. Вратар га пропусти. Миле је познавао болницу као себе у огледалу и оде у канцеларију да се пријави. Био је тамо и један прави господин у белом огртачу, напет као непроваљен пришт. Кад се провали пензионисаће га. Овај господин затражи папире, хартије, документа.

— Ко си, шта си, шта ћеш? — заларма он.

Миле се исповеди на брз начин. То се господину допаде највише од тога свега што му је Миле нудно и рече нешто спуштеним тоном:

— Па како ви то мислите тако, а? Без икаквога папира? Камо лекарски упут? Камо уверење о сиромаштву? Има ли што од какве установе, од

каког надлештва? Улазите у болницу као у трамвај. Папире, кажем.

— Ја немам никаквих папира, господине. Све што имам то је ово полумртво дете. Ја вас молим да га примите.

— Ја га не могу примити без лекарског упута, без папира. Ви се варате ако мислите да ме на-самарите, да ми подвалите.

— Ја мислим да није подвала над неко има ватру четрдесет степени.

Господина је овакав одговор вређао, и пришт је претио да ће се провалити.

— Идите из болнице.

— Не могу да идем.

Миле код ових речи спусти дете на клупу.

— Да видим, господине, ко ће да ме отера о-давде. Тражите процедуре и када болеснику стоји смрт више главе. Зар не видите да ово дете хоће да умре?

— Ипак га не можемо примити.

— Примите га пре него што умре. Установите и такво одељење у којем ће се лечити и они који немају доказе о себи. Такво је ово дете. Ово је дете, и то је цео доказ. Оно је болесно, и то су сви папири.

Изговоривши ове речи Миле наже на врата и не заустави се до Милоша Великог улице, а то значи док га запањени господин не изгуби из вида заједно са болничарима.

После једнога сата зазвонио је телефон у болници. Водио се разговор између Управе града Београд и болнице. Управа града Београда питала је, је ли истина да је пре једнога сата један мла-

днѣ донео у болницу петогодишње женско дете, оставио га у болничкој канцеларији и побегао. Господин у белом огртачу обрадовао се и повикао:

— Да, један непознати младић просто нам је угурао у руке без икаквих папира једну болесну девојцицу.

— Тај је младић ухваћен од позорника у Улици Милоша Великог, јер је јурно и скренуо пажању на себе. Доведен овде, он је саопштио причу о детету, али је задржан у притвору док се не утврди је ли та прича истинита и чије је то дете.

— Врло добро! Врло добро! То је неки улични мангун и не треба га никакo пуштати из затвора.

— Сад вас молимо, господине, за обавештење шта је с дететом?

— Па били смо принуђени да га сместимо у постељу.

— Врло добро! Врло добро! — повика сада и господин из Управе града Београд. — И још вас нешто моли Управа: да нам кажете од чега дете болује?

— Од грипа, господине.

— Хоће ли болест дуго трајати?

— Свега десетак дана. Болница сада треба да зна шта ће да ради са дететом када буде оздравило.

— Ништа се не брините за то, господине. Ми ћемо већ нагнати овог лупежа да нам каже чије је дете, и ми ћемо вас онда извести.

Разговор је био завршен.

А био је вођен између болнице и Мила Симина, са једног уличног телефона.

КАКО УМИРЕ СИРОТИЊА.

Миле је, пошто је сместио Душицу у болницу, проводио врло мучне дане. Болест овога детета много га омела и он је с нестрпљењем очекивао дан када ће бити завршено лечење. Било му је необично без овог малог бића, и сада му се готово није ни ишло кући. Из вароши би се враћао доцкан у ноћ, загладио се у кућерак и спавао у незагрејаној собици. Понеки пут није се чак ни свлачио, а то се дешавало обично када би се мало више загрејао алкохолем. У последње време пажљиво је избегавао пиће, јер је увиђао да постојни опасност да постане алкохоличар, али ипак би се кашто преварио и попио неку више.

После неколико дана од дана када је сместио дете у болницу Миле одлучи да на неки начин дозна како је детету и да ли је већ прездравило. Он дође пред болницу и покуша нешто код вратара, али га овај одби са саопштењем, да није час примања. На томе улазу сада није био онај вратар који је био када је Миле довео дете. Миле је морао да се повуче. Он се лагано спушташе низ стрму улицу, замишљен, са цигаретом. Руче је држао назад, ишао ногу пред ногу, јер је било отоплило и снег се топио. Личило је скоро на пролеће. Миле је ишао без циља, мислио о детету које је водио собом кроз живот и слушао писку возова који су маневрисали доле на многобројним изукрштаним шинама железничке станице. Наједанпут он чу да за њим кука женски глас и

он се окрета. Нека жена четрдесетих година ишла је журно за њим и кукала. Шта се могло догодити да ова бедница овако нариче? Миле стаде пред њу и ослови је:

— Што кукате? Ко вам је шта учинио? Шта је било? Могу ли вам што помоћи?

Жена још теже зајекта, још страшније врисну и као давленик зграби Милову руку. Она у превеликом очајању метну главу на Милово раме и оста тако неколико тренутака.

— Не вреди то, не вреди ништа!... Морате се умирити... Шта, вама је извесно неко умро, јер видим долазите из болнице?

— Да! Муж ми умро! Ох, Боже, колико сам несрећна! Перем туђе рубље, рибама погане подове, живим као пашче, и опет ето!...

— Ма ништа то није умрети. То је најлакше, госпођо. Него сада се лепо умирите и мирно идите кући док не буде време сахране.

Жена је јектала даље. Она је имала још нешто да каже, али није имала гласа. Она држаше и даље Мила за руку. Овај се томе није чудно. Он је научно на та ледена руковања са невољницима. Прошле године њега је на улици подепао неки човек кога су вукли у затвор. Наричао је за помоћ. Људи се грчевито бране кад их снађе невоља. Они првога кога сретну Богом братиме и гледају у њему спасиоца, пријатеља, брата. Нема већега догађаја него што је догађај кад вас неко позива у помоћ, кад се неко грчевито држи вашег скута и вапије. И нема већега греха ако не притекнете у помоћ. Злочинцу ваља притећи кад пади. И ономе под државним вешалима ваља покло-

нити живот. Јер нико на свету не треба да убије. Убиство је убиство, и ништа друго.

Миле постоја мало. Чекао је да се паћеница одмори, да се прибере. Надао се да ће имати нешто да каже, јер да нема, зар би га тако спажно држала за руку? И жена одиста проговори:

— Господине, хоћете ли да ми учините једну доброту?

Миле се пипну за деп.

— Не, не тражим новац. Друга је то ствар. Сад журим кући, јер и код куће имам болесника... једино дете! Дванаест година има! Ах, мајка га у школу дала! Све саме петице добијао. Гимназију учи, господине! Трећи разред. Најбољи ђак у све гимназије. Чедо моје! Најбољи ђак, кад вам кажем!

Жена се гушила и није могла да говори. Миле је придржавао нежно. Нека деца прођоше и застадоше да чују шта се догодило. Исто тако два-три човека. Гомила је претила да се необично увек као што је већ обичај у Београду када се ма шта деси на улици. Миле дрекну на окупљене и они се удаљише. Један човек нешто прогунђа. Миле му подвикну и добацн:

— Па зар имате срца да слушате плач ове сиротице коју је задесно смртни случај? Идите својим путем!... Но, госпођо, сад ми реците шта бих вам ја могао помоћи?

— Да пођете са мном у мој стан. Да ми помогнете да дођем до стана. Он је врло далеко одавде.

— Где је?

— Преко Саве, тамо када се пређе преко пристаништа, па тамо у пољу.

— У оној баруштини?

— Да, тамо.

— Па тамо нема никаквих кућа.

— Тамо смо се сами настанили. Начинило смо једну кровњару и настанили се. Морали смо. Нисмо могли да плаћамо кирију у вароши. Мој је муж био иначе добар радник; радио је на обали, ја прала, дете ишло у школу... и све је било добро до јесенас. Јесенас снађе нас невоља: они се обојица разболеше, и ето... Учините ми ову доброту, јер се плашим да уђем сама у нашу кућу. Дете сам оставила у великој ватри. Али оно ми рекло: „Иди, мама, иди види шта је с татом!“... Ох, добога, шта ћу сада?!...

— Не бој те се. Ево, и ја ћу поћи с вама. Само шта бих вам ја могао помоћи, госпођо? И ја сам сиромаш, негде ништа немам. А што ће вам један такав божјак, само да вам смета!... Лепо, а кад сте отишли од куће?

— Јутрос рано. Али се нисам могла одмах вратити, јер баш се тада мој муж замучио да умре. Остала сам... и запалила му свећу.

— Свећу?!... Хајдемо, хајдемо, госпођо! Знам све даље шта је било. Хајдемо.

Кад стигоше на савско пристаниште Мице се сети да запита на који ће начин прећи на другу страну, пошто су били далеко од моста. Жена рече да ту постоји чамац извесне бродарске компаније код које је њен муж радио, па ће их тај чамац превести. Затим жена показа руком на место где је чамац стојао. Пожуреше тамо. Неки су

се људи већ укрцавали. Жена уђе. Миле покуша, али крманаш га одби. Рече, да се тим чамцем превози само особље компаније и чланови њихових породица. Жена објасни у чему је ствар, али крманаш отисну чамац од обале и рече да не сме прекршити наредбу. Миле остаде на обали и одлучи да стоји и гледа куда ће кренути ова жена кад се буде пребацила на другу страну Саве. Ту постоје у близини неке мале крчме и Миле сврати у једну, седе поред прозора, где је био најбољи поглед на Саву и другу обалу и гледаше за чамцем који је одмицао даље. Ова возња није дуго трајала, и Миле виде како жена изиђе са осталима и како се затим сама крене право у поље. Он се подиже са столице и загледа се у магловиту даљину. На порубу равнице као да је видео једну сивкасту мрљу. Можда је то кућа несрећне породице. И одиста жена је одмицала у правцу те мрље и све се више и она саливала у њу. Најзад је утонула у њу и више се није примећивало никакво кретање. То значи, да је жена ту становала. Шта ће сад Миле да ради? Да ли да и он неким погодним чамцем пређе преко и да и он крене правцем којим је жена отишла? Али шта би сада могао да јој помогне? Она је у превеликој тузи, у страшној невољи тражила ову помоћ, да у суморској равници има људско биће поред себе. Миле одлучи да ипак пређе на другу страну. Помисли иначе је беспослен, и зашто да не види шта се дешава у тој далекој тами. Он је седео у крчми која је имала ћевакчицу. Поручио је неколико ћевакчића. Јело га лепо окрепи. Попи и чашу доброг црног вина и доби живахан

изглед. Запали цигарету и журпо изиђе напоље да потражи чамац. Случајно ако га натревн. Ако га не натревн, онда ништа.

Бродови су већ били отишли па зимовник и пристаниште беше доста мртво. Нешто мало обалскога света видело се ту; од путника никога. Чамци за прелаз били су ретки, јер је бродарски живот на обема обалама замро. Миле запита овде онде може ли шта бити, и када се увери да неће скоро нико прелазити на другу страну реши да се врати у варош. Могућно да је провео ту на обали дватри сата. Нешто се задржао у крчми, нешто на обали. Најзад је дошао код онога чамца којим је жена прешла на другу страну и покушао да са новом партијом путника пређе, али опет је био одбијен. Чамац се поново отисну и Миле опет гледаше за њим. Пратио га стално и када чамац приђе обали он запази да на оној другој страни стоји некаква жена и да држи товар у наручју. Затим виде како се путници искрцаше и окупише око те жене, и најзад како та жена уђе у чамац са својим товаром и седе. Да није то та жена што је нарицала? Али шта држи у наручју? Да то није њен болесни син? Миле је постављао ова питања и са великим нестрпљењем чекао долазак чамца. Он је непомично гледао како се чамац одби од обале и праћаше га погледом на даљем путу ка обали. Кад чамац превали половину Саве, Миле познаде жену која је имала болеснога сина на другој обали. А што се чамац више приближавао он је све боље видео да та жена држи у наручју болеснога сина. Чуло се њено ридање, чуо се њен очајни вапај. Кад чамац сасвим

приђе обали чуло се да жена кука, десном руком бесомучно се туче у груди, док левом придржава главу несрећнога дечка. Миле је већ био на месту где чамац пристаје. Окупи се свет. Призор је био сувише драматичан, јер је жена нарицала очајно, а она је нарицала тако зато што је дечко био мртав.

У претераној осетљивости неки су се бунили и нападали крманоша зашто је дозволио да се по-којник тако носи, у наручју, на видикү целогa света. То је грозно, говорили су. То нема смисла, то је нечовечно дозволити тако што. Зар се овај мртав није могао колима довести до обале, и то у ковчегу, па после, пошто се превезе преко реке, да се колима одвезе даље у неку капелу или на гробље? Како допустити да мајка лично носи своје мртво дете, да га носи отворено у чамцу, смо-ждена болом, да толико нариче усред престони-це? Крманош се бранно, да он није ништа крив, да је та жена убога и да није било другогa начи-на да дете буде донето у Београд ради сахране. Дете је умрло још синоћ, и жена је молила да јој се помогне да га пренесе и сахрани. Администра-ција је била спора и морали се водити преговори ко је надлежан да прими у своје гробље бедника: Београд или Земун; ко је надлежан да да људство и кола. Дошло се до закључка да сахрана има па-сти на терет породице, и зато је жена упртала мртвога сина и донела у Београд.

Милу тек сада беше јасно зашто га је жена звала у помоћ: да јој помогне да понесу дете, али није имала храбрости да му то каже, јер се бојала да неће пристати да учини такву услугу. Она је

крила ствар и од крманоша. Доношењем детета на обалу нагнала га је да у њему победи човечност и да је превезе на другу страну. Тек му је тада испричала оно што је он сада знао да каже присутнима.

Дечко је био обучен у своје свакодневно оде-ло. На глави је имао ђачку капу и на тој римски број три. Био је јако изолован, изможден, узби-љен до презира овога света. Слика је била грозна, свет поче да бежи; нико не беше кадар да издржи пораз што га је пружао трагични тренутак, укочен и леден.

— Како сте могли, како сте могли?! — викао је као избеумљен крманошу један стари господин у бродарској униформи и заклањао рукама лице и бежао даље без осврта.

Жена храбро устаде. Умуче. Претрну. Пре-бледе. Скамени јој се лице као у Ниобе и покесе дете на обалу. Била је она снажна, јер је била мајка, и носила је сина победоносно и свечано. Људи су бежали даље. Само је Миле ступао за њом лагано. Жена изиђе на улицу, и ту тек навали маса, навали светина која се питала шта се дешава и ко је ова жена. Неки људи одмах схватише у чему је ствар и прискочише несрећници. Али она их мукло гледаше, корачајући мирно даље.

— Куда, забога? Еј, људи, не дајте! Зар не видите да је померила?!... Има ли овде полиције?! Вичите жандарма!

Двојица је ухватише под руку. Поведоше је у полицијски комесаријат који је био у близини. Светина се све више тискала.

— Она је полудела! — викали су. — Јадница!

— Познаје ли је ко? Шта је било дечку? Гле, па он је мртав!...

Неколико жандарма изјурише из комесаријата. Несрећницу одведоше. Миле се изгуби у маси.

5.

ЈОШ ЈЕДАН СТРАШАН ДОГАЂАЈ.

Овај је догађај био нешто најпотресније што је Миле икада видео у своме животу. Кад је дошао кући наложно је ватру и није више излазио до сутрадан. Лежећи увече у постељи претурao је многе своје доживљаје, неће ли наћи што слично и не нађе ништа. Тако се сетно и свога великог греха у Кошутњаку, и тек је тада задрхтао. Питао се како је могао да остави ону шипарицу онако саму у шуми. Да ли је жива? Можда је оне бурне ноћи пресвисла од страха, можда назебла, скапала негде. И он осети да је грешник, да је исто тако бездушан као и сви остали што гмижу улицама, да је нечовек. Сада први пут у животу запитао се Миле Симић шта је то човек, а шта нечовек. Први пут сада он је размишљао о томе и упоређивао себе и с једним и с другим земним пузавцем. И био је задовољан што му ја најзад пало на памет да постави то питање. Он, један ништавини створ, сетно се најзад да себи постави то питање, које нису поставили никада толики наши великани. И који се нису сетили да се заш-

тају којој врсти пузаваца они припадају! Миле због тога осети неку чаробну светлост око себе и зажеле да у томе положају остане стално. Осети је да се каје и кроз то кајање осети се чистим и великим као што обично бива са исправним људима када се храбро обрачунавају сами са собом. И токући све више у ту велику светлост, која је за њега дотле била ствар непозната, Миле је заспао.

Дан два касније сетио се болнице. Ваљао му поћи да види шта је с Душицом. Сада није говорио у име Управе града Београда, већ у име своје, и лично. Опет се сусрео са оним господином у белом огртачу, са оним задртим господином, каквих, мислимо, има у свакој овоземаљској установи. Па зато није чудо што ни болнице нису поштеђене ове напасти. Господин је био врло љут и може се само замислити како је дочекао Мила. Ипак му није ништа рекао. Само је шиктао на нос и узимао податке о детету. Миле је све одговоре просто вадио из рукава. Говорио је напамет, измишљао податке и стално се смешкао при помисли како ће се кроз неколико тренутака видети с дивним дететом. Господину се тресла брада, нос био модар, усне пакосне, очи зверске. Могло би се рећи да је ова хумана установа дочекивала своје штићенике убодом змије. Миле се није на то ни најмање обазирао. Ипак господин додади:

— Мислили сте да нам подвالاتе, па сте себи подвалили! Баш смо јутрос упутили акт Управи града Београд да је дете оздравило и да вас упутимо овамо да га примите.

— Управа ме и упутила овамо. То ме је спасло даљега лежања у затвору.

— Ми ћемо тражити да вас поново ухапсе! Само да прво одведете дете кући. Ви сте нас обманули. Ви сте учинили кривично дело. Ви морате пред судом да одговарате.

Господин је на Милову појаву наредио једном болничару да доведе дете, и Душица улази у чекаоницу. Миле јој прискаче, диже је увис и љуби у образе. Дете је весело. Оно се исто тако грчевито припило уз Мила. Миле извади из џепа малу плекану трубу и дете одмах поче да свира. Све формалности биле су готове и Миле рече збогом. Господин му пишта не одговори, већ само изиђе напоље и гледаше за њим.

Тек на улици спусти дете и поведе га за ручицу. Душица је целим путем свирала. Милу је то било врло пријатно, и он је поново осетио да се налази у оној необичној светлости што му се тако лепо привидела оне ноћи при усамљеном размишљању. Сада се занимао догађајима у болници и готово се зачуди када се нађе у своме крају. Дете је већ видело једну познату вилу у близини и приметило да су близу своје куће. Миле је додао, да ће се кућа видети чим буду прошли ту вилу. Сад су ишли мало убрзаније из задовољства и дете се томе скакању слатко смејало. Брзо су прошли вилу и Миле пружи руку у правцу куће. Али ту се нагло заустави, јер се пред њим указа чудан приказ: становници околних кућа изишли у своја дворишта и с великим интересовањем, али и страхом, посматрају некакав догађај баш код Милове кућнице. Шта се до-

годило? Неколико људи обигравају око куће, а два жандарма с напереним пушкама стоје наспрам улаза у кућу. Не чује се ни једна људска реч. Само што из куће допире неко језовито мумлање, које се с времена на време претвара у мук, језив и дуг. На прозору се пурња прашина и личи из дим. Миле похита у тетка Ленино двориште. Тамо му суседи одмах отеше дете од превелике радости и саопштише му у чему је ствар. Тетка Лена повика:

— Црни сине, па у вашу кућу ујурнио бесан бик, и ено сад га хватају!

— То значи да су нам све ствари пропале!

— Све!...

— Јадна ти сам ја, — настави тетка Лена — како да баш у вашу сиротињу ујурн?! За дете ћемо лако, код мене ће, али ви куда ћете?!

— Ја опет у ону исту кућу! — рече Миле.

— Али ако је бик уистину бесан? — запита неко. — Како може човек да се настави ту док се то не очисти? Опасно је. Може човек да побесни.

Други рекоше да бик уопште није бесан него да се само уплахирао. Водио сељак друмом бика и две јунице, па се тако десило. Ко је још водио бика тако несмотрено?...

— Бик, знате, — прича тај што зна тајну — бик као бик узмучвао се и почео да лудира друмом, а геџа га мазнуо батином. Он се онда узловредио и нагао да бежи. Људи га салетели, неки чак почели да га тучу камењем, и он се тако уплашен убадио човеку у кућу. Сад разуме се руши тамо све што стигне.

И баш кад је говорио овај човек, светина, која је посматрала догађај, поче да узвикује од изненађења и страха и многи почеше бежати у куће, јер је бик сада изјурно из куће и пустио се у бесомучну трку низ брдо. Жандарми су стојали у недоумици да ли да пуцају. Сељак им је викао да не пуцају. Преклињао је и уверавао да бик није бесан. Ове његове речи одмах је посведочила и сама животиња, јер када се сјурн на друм стаде одједном као унопана. Сопственик је трчао за њом не штедећи свој живот. Држао је у руди конопац. Тако сељаци и чобанчад стално излажу себе опасностима у борби са помахниталом стоком, и није редак случај да овако разјарено живинче натакне свога госу на рокове, поигра се тако мало њиме и напослетку га пребади преко себе на ледину. Тако нешто може и сада да се деси овоме сељаку; али сељак је вешт око узгајиване стоке. Он је све ближе прилазио бику са пруженом руком, као кад се нуде мекиње на длаку. Али бик се сада поново наостреши и рихну. Сељак, бојећи се страшних рогова, врдно у страну и заклони се за гомилу наслаганих цигаља, али остаде миран, са спремљеном замком, коју је намеравао да бади бик у на врат. Ипак му се ово учини немогућним и он пропусти разјарену животињу да пројурн поред њега. У близини је била нека још недовршена зграда и бик ујурн у њу. Сељак одахну. Прошла је свака опасност, јер је познато да се марвинче брзо умирује кад га више нико не гони. Сељак остаде дуго седећи пред овом кућом. Чекао је да се животиња потпуно умири и да је затим завиљичи конопцем и

поведе доле на друм где га је чекала жена са стоком.

Миле је одмах затим отрчао кући да види шта је са стварима. Жандарми су му већ саопштили да се све претворило у пухор, а он је сада отишао да види може ли што да се спасе. Неки су му говорили да иде за сељаком и пријави га властима. Жандарми рекоше да то ништа не би вредело, јер та штета не би била исплаћена тако лако. Има ту да се води парница више месеца, да се лепе таксе и да се хватају адвокати. Напослетку, сељак није крив. На све примедбе и напомене Миле рече кратко, да уопште не мисли да тражи неку накнаду и пожурн да види своје разорено гнездо.

Од прашине није могао ни да привири. Морао је да сачека док се слегне, а то је било тек после подне. Тек је тада успео да распозна предмете у својој кућници. Све је било испретурано. Слама помешана с вуном, која је испала из подераних навлака на јастуцима, али све тако издробљено, иситњено, измешано, да је било немогућно ма шта очистити. Пећ, чунак, нешто мало посуђа, ковчег са рубљем и Душиничним хаљиницама, цела постеља... све је то било потпуно уништено и више неупотребљиво. Нашао је само оба ћебета у исправном стању и њих избаци напоље. Овде је лек само то, да се дограби брезовача и ашов и све избаци на ђубре. Тако је Миле и учинио и успео да до ноћи поново намести постељу која се састојала из гомиле сламе и два ћебета. Ту ће наставити патње, ту у хладној соби, на мразу.

ЗА КОРОМ ХЛЕБА.

Једнога дана Миле је опет постигао споразум с ковачем на друму и овај му је дао другу пећ. Тада је Душицу превео у стан и одлучио се да полако кући. Једне веечри при игри с дететом Миле запази да је дете врло наклоњено телесним вежбама. Он помисли како би било да се нешто из тога извуче. Две и по године провео је он у једном циркусу, не баш од великога угледа, али је успео да савлада извесне акробације и да неко време даје сопствене претставе по путничким мејанама пред публиком која је и малим стварима била много задовољна. Он те вечери опроба да изведе са овим дететом неколико почетничких тачака и он потпуно имађаше успеха у томе. Ево хлеба за нас, мислио је. За петнаест дана моћи ћемо изићи пред публику нас двоје и ћебе на кафанском поду. Зашто се мучити по пијацама и свађати се са пргавим домаћицама које траже да им се носи препуна корпа три километра за динар? Зашто на општој беспослици, када су пијаце празне већ у девет сати, не предузети нешто боље, а то боље то су ове циркуске акробације и мали тањирџи који ће Душица носити од стола до стола и купити добровољне прилоге? И тако целе зиме из кафане у кафану. То је сјајна мисао, и ваља је одмах искористити и претворити у добит, у зараду. Миле ће такође изводити понешто, али у главном све у сарадњи с дететом. Сад се одмах дао на посао и рекао де-

тету да ће га научити да се преврне у ваздуху. Дете се обрадовало и запитало неколико пута зар је то могућно. Он јој рече да то може сваки ко жели, само да се труди и да слуша шта му се говори. Ту на постељи биће згодно да се изводи и непостојаи опасност да се сломи кичима, јер ту је дебео слој сламе. Дете је било врло послушно и наваљивало је да се са тим почне још то вече. Али Миле објасни да се прво морају савладати основне ствари, па ће тек онда прећи и на ту важну тачку. Управо, то публика и тражи: да се преврнеш у ваздуху, и то по могућству неколико пута одједном. Које дете тако нешто успе њему пада силан новац. Душица је била пресрећна кад јој је Миле објашњавао каква их срећа чека ако се само она потруди.

И тако је и било. У току наредних петнаестак дана дете је било у стању да се преврне у ваздуху трипут узастопно. Миле је већ био задовољан, јер је дете поред ове вештине научило још неколико исто тако важних. Сад се већ могло заћи од кафе до кафе. Милу паде на памет још једна невоља: нису имали костиме за играње. Набавиће обичне костиме за купање, али где, како, на који начин кад нема пет пара? Тих дана је стално без прекида обучавао дете и нигде ништа није могао да заради. Једнога дана ишао је једном пијачном улицом и звирио у излоге. Пред једним малим дућанићем прочита фирму: Моша Меворах. Ту се могли добити костими за купање. Познаје ту радњу. Како да дође до тих костима? А ево види се кутија у којима стоје. Миле загледа врата. Слаба посла. Старинска, и што је најбоље затва-

рају се најобичнијим кључем. Ту не треба ни ка-лауз, ту се само ваља добро навалити раменима и улаз ће бити слободан. Разуме се, треба прво прати-ти ноћнога стражара у стопу и кад буде далеко одатле покушати срећу. Не узети ништа друго до само два костима за купање: један мушки и један дечји. Јер ако би се узело што више трговац би надао велику дреку. А зашто баш украсти од Мо-ше Мевораха? Зато што се Јеврејин нерадо вуче по судовима. А има ту и један рачун: што Моша неће да тужи, јер не треба указати лоповском свету да је лак улаз у такву једну трговачку радњу. Моша, истина, неће прећутати ову крађу, али ће замолити да се не удара на велика звона, да се не објављује у новинама и да се за лоповима трага нечујно. Све је то Миле знао и зато је одлучио да још исте ноћи покуша срећу. Резултат те његове ноћне походе код газда Моше био је тај, што је донео кући два костима за купање. Били су црвене боје. Миле их је истога дана обојио у црно. Ако ко буде трагао за овим костимима трагаће за црвеном бојом; за црном неће. То је најобичнија предострожност у лоповском свету, против које ни суд ни полиција не могу да се боре.

Тако се једнога дана појавише на периферији источног и западног Врачара два улична пајаца.

ДЕВЕТИ ДЕО.

ЗАБОРАВЉЕНИ ГРЕХ.

1.

ПРЕТСТАВЕ КОЈИМА ЈЕ БРЗО ДОШАО КРАЈ.

Претставе су биле почеле увелико. У малим забаченим крчмама на периферији, где седе непознати ситни људи уз чокање ракије и таџирић нарезане роткве, Миле је изодио своје претставе врло успешно и приходи су били замашни. У једној крчми успео је да за пола часа узме десетину динара, и сад кад знамо да је за једно вече могао да приреди таквих десетину претстава, онда је јасно да му је једно вече доносило стотинарку. Миле би дошао у крчму, промрмљао неколико речи са крчмаром, а затим би брзо бацио ћебе на под и скинуо са себе и детета горње капуте. Појавили би се одмах у својим триковима као прави пеливани. Тада би Миле говорио свуда исту уводну реч, по мало надувану тобожњом ученошћу и речитошћу, али потпуно вашарску:

— Поштована публично! Дете које ћу вам вечерас приказати право је чудо овоземаљске природе, наше национално дете, прва наша мала вештакиња у свима врстима жонглирања и извођењу разних уметничких вештина, које су познате као творевина мистерија истока и технике телеснога вежбања запада.

— Поштована публично! Ово дете је рођено од матере Српкиње и оца Србина, који је умро пре пет година, баш кад се ово дете родило, али је и мајка овога детета умрла; па како је ово дете Богом изабрано за акробатику и уметност највеће врсте, то сам га ја узео и предао на обуку славном професору Арману Себастијану, најславнијем америчком професору за жонглирање и брзу акробатику. Како је ово дете показало за кратко време сјајне резултате, ја сам га поново узео и себи и сада приређујемо поштованој публици ове претставе, да би мала вештакиња прикупила средства за даље школовање у славним вештинама.

— Поштована публично, да пажљиво посматрате извођење овога детета, названог кћи Херкулеса, најславнијег грчког јунака и витеза и да нам исто тако поклоните и своју новчану пажњу.

Затим би се поклонио, на шта би се осуо плесак са свих столова; онда би се окренуо Душици и рекао:

— Кћери Херкулеса, илаћам ти се!

На то би гости правили гласне примедбе како је дете одиста интересантно; неки би рекли сажаљиво да су му све кости изломљене; неки опет да то није тачно и да се ту нема шта да жали, јер

то је тако дато некоме од Бога. Миле би тада учинио једно пст, поклонио се заједно с Душицом и претстава би почела. Прво би извели неколико обичнијих вежби, па би онда Душица ишла преко конопца који је био везан између столова. Миле би тада узео малу једнореду хармонику и свирао би неки стари валцер, стално исти, који је научио да звиздуће још у циркусу у којем је радио. Публика би сваку тачку пропраћала веселим усклицима и жестоким тапшањем. Затим би се ређале тачке, да се потом изведе и смртопосни скок с врка пет столица метнутих једну на другу и које је Миле држао у једној руци. Дете би при скоку одгурнуло столице, што је изазивало праву панику код гледалаца, али кад се дете бешто дочека на ноге и насмеје на запрепашћена лица, онда би настало радосно клицање. Миле би тада ликовао и брао ловорике за свој и Душинин успех. Напоследку би Душица узела таџирић којим су се купили прилози и на поласку обрнула би се трипут у ваздуху. Тада је одиста било немогућно видети госта који не би бацио бар пола динара.

Ове претставе трајале су цео јануар и вештаци су успели да за то време набаве такозвану гардеробу која је одговарала њиховом занимању и да исто тако и у стану обнове нешто намештаја. Али крајем јануара неко се нађе да напише у новинама како се на Чубури у последње време виђају неки несавесни људи који експлоатишу мала дечја тела, гонџи их да пред кафанским гостима изводе разне циркузијаде, убиствене по њихове младе животе. Новине су тражиле од полиције да забрани ове продукције и позивале хумана

друштва да се и она интересују и спасу ту на-
паћену децу. Госпође у разним хуманим дру-
штвима читале су ове написе, али су себе сма-
трале ненадлежнима да се мешају у такве дога-
ђаје. Међутим, полиција је ствар узела озбиљни-
је и наредила својим органима да прогоне све
сличне испаде, тим пре, ако дотични немају доз-
волу за рад. Миле је знао да ће ови написи по но-
винама бити кобни за његов рад, и у то се ускоро
и уверио. Баш кад је радио у једној крчми при-
шао му је жандарм и затражио дозволу. Он је ни-
је имао. Жандарм га привео дежурном писару у
кварту. Сутрадан је био кажњен са десет дана
затвора, који је Миле заменио новцем и потписао
решење да му се забрањује даљи рад.

Слава два улична пајаца завршила се брзо и
изненадно. Тиме су јадни циркузани пали у те-
шку невољу и поново се нашли на почетку који
је, као што знамо, био очајан. Нашли се опет голи
на улици са осталим њеним несрећним циркуза-
нима што исто тако гину вратоломно за корицу
хлеба.

2.

НОВ НАЧИН ЗАРАДЕ.

На улици се за овакве неуспехе у животу ка-
же немати среће. Миле је то звао друкчије. Он је
ове неуспехе називао ругањем неба. Дакле, он је
говорио да му се руга небо, да му се кези као
пакостан човек човеку; али да иза овога ругања
не наступа нешто наивно, већ да иза овога долазе

грови, они страшни планински грови, пражени грозном олујом, скривани у мрачним и прљавим крпама неба. Био је првих дана поражен, јер га забрана рада нашла у средишту зиме, која је те године била дуга, оштра и неумољива. Кад је престао с радом имао је у џепу само мању суму новца, јер је чинио велике издатке на своју артистичку гардеробу, а и на набавке у кући, којој је много требало. С том сумицом ваљало је да издржи бар месец дана, док се заборави да му је забрањен рад, па ће онда опет наставити. Уграбиће бар неколико вечери и узмеће опет неку пару, која ће му послужити за извесно време. Тако ће се кријумчарити по кафанама до пролећа, а на пролеће кренуће кроз провинције. Дотле ће и Душица научити још коју нову тачку, и онда ће одиста ове претставе значити нешто. Али издржати цео месец са том скромном сумом значило би гладовати сваки дан. Био је необично забринут. Сад му је већ било понижење да опет почне каријеру од пијачних зембиља. Данас и пас уме да носи корпу с пијаце, те је преовладало опште мишљење да такав позив понижава човека. Такав начин зараде може да личи само још деци, али једном човеку никако. Миле је још био и нека врста артисте, кога су већ грађани у приличном броју познавали, па је и са те стране постојао оправдан разлог да се умашћени зембиљ не узима никада више у руке. Једно вече седео је у крчми што беше у потоку испод његове кућице и тада му један издавач рожданика и других календара и народних песмарица понуди да ради с њим, односно да продаје његова издања. Зара-

да сто на сто. Лепи изгледи на успех, али како само наћи читаоца на осиромашеној периферији или у оближњим селима кад сељак стоји очајно са својим дохотцима? Сељак воли рожданик и народну песму, али у последње време назива ту лектуру мамипаром, и неће ни да се осврне на њу.

Миле је одбijaо овога човека. Он га је међутим стално салетао и уверавао да може да се узме лепа пара.

— Покүшај, — говорио му Мићин издавач јевтених издања. — Ништа не губиш. Дам ти лепо добро напуњену корпу, па опробај срећу. Ако данас направиш продају од сто динара, твојих су педесет. Зар то није лепо од мене?

— Примамљиво, али знаш како је, газда Ранко: нема ти данас сељак гроша, па да му га из утробе вадиш. Нема, кад ти кажем.

— Као да је мени новина да радим са народом. Изиђи, брате, ту на друм и сачекуј. Говори, нуди, лармај. Нисмо ми ништа, ми Срби. Да видиш како то Грк изводи. Све пева кад нуди робу. Пева, на часну реч. Ево ти једна строфа, па цени:

Малих тањирџа,
Сребрених крстиџа
Имам ја,
Гарава!

— Тако Грк препева по цео дан, хвалећи и нудећи своју робу, а нас је, видиш, срамота да узмемо корпу у руке.

— Сит сам корпи! Нећу више да радим с корпама. Гадн ми се.

— Зашто? Зар си ти некада радио с корпа-

ма? Па ти си вештак, и изводио си уметност. Пру-
жи дланове да ти видим жуљеве од тих силних
корпи. Какве си корпе носио? Ваљда оне из којих
се у циркусима ваде јаја, цилиндри, мачке, торте,
кобасице, јабуке, чаше, ципеле и све што се мо-
же замислити?!

— Тако нешто. Углавном, нећу да радим с
корпама.

— Онда ћеш да умреш од глади. Шта можеш
друго да радиш кад ти власт не дозвољава да
мајмунишеш?

Трговац му је узалуд чешће нудио продају
књига. Миле је и даље седео беспослен. Дани су
пролазили празно и улудо, те је и сама Душица
често питала Мила зашто не ради. Она је тих да-
на навршила шест година, али је у тим годинама
сиротиња мудрија од збринуте деце у четрнае-
стим годинама. Сиротиња чудесно изоштрава чо-
века и глача га као што се глача драги камен.
Али то глачање не направи од сиротиње драги
камен.

Миле је тек од те примедбе започео озбиљно
мислити о послу. У депу је било још неколико
десетица, а тек је јануар на измаку. Дрва је има-
ло још неколико нарамака. Све је било потпуно
дотрајало, као што обично бива код оних који на-
тежу. Кад у кући нестане масти, нестане одмах
и зејтина, и брашна, и соли, и лука, и шећера, и
кафе и свих осталих ситница и крупница које су
потребне у домаћинству. Ако у таквим прилика-
ма не постоје изгледи на брзу неку новчану до-
бит, онда човек диже руке од свега и, често, ре-
шен је на све, тим пре, ако се та немаштина про-

дужава из дана у дан, из месеца у месец. Напуштено дете и изнемогао човек тада просе, јунак се понизава и моли, слабостиња пузи, дрзак краде, немилостив убија, жена се продаје. Најчвршћем карактеру тешко се тада одржати на висини.

Шта ће сад Миле да ради, јер је код њега такође све дотрајало? Он је био дрзак, он ће да краде. Свидело му се оно брзо и лако обијање радње Моше Мевораха. Зачудо, како је лако свршен тај посао. Чак ниједан дневник није донео о томе ни ретка. Ко зна да ли је Моша уопште пријавио ту своју невољу. Било је баш онако како је Миле претпостављао. А то што је он урадио зове се опасна крађа, и за њу је исто тако и казна опасна, изгледа чак опаснија и од ње. Појам опасне крађе: страшна ствар. Нека шупа и на њој катанац. Нешто сасвим просто: један клин забијен у трулу греду; клин мало повијен, колико да се набије реза; на рез катанац; ти лепо повучеш клин и извадиш га брзо као да је забијен у бундеву, и за тај посао одлазиш до десет година робије! А у шупи били стари неки чункови. Један ушао на сличан начин на први спрат, а домаћин наншао из позоришта и ухватио га тачно за руку и предао жандарму. Иследник га извео пред суд и за овај ноћни сусрет добио десет година робије. Бранилац доказивао, да је човек пошао код девојке; државни тужилац, да је имао и каму за појасом; и суд уважно захтев државног тужиоца! У правосуђу има нешто труло! Али Мила се све то није ништа тицало, он је имао неко своје сопствено уверење да је сасвим лака ствар извести сваку крађу, и једне ноћи он проба рез своје ка-

ме, покрива дете, гаси светлост и излази лагано из куће. Спушта се у поток и одлази у град. Враћа се пред зору. Али сада не пали светлост. Он види и у мраку где су му џепови и у њих увлачи руке и извлачи згужване стотинарје, исто онако згужване као кад је их зарађивао код Живе на напојницама од пијаних гостију. Он се мршти, посрће од ноћне изнурености и седа на постељу. Он затим исправља новчанице на постељи поред детета које мирно спава, затим их гура у сламарницу и леже. Изјутра дете га милује руком по коси и тепа му:

— Бата Миле, бата Милета, бата Милетићу. У-ста-ни!

Он се буди, смешка се и љуби дете у косу. Затим продужује да спава и устаје сасвим касно. Седи у постељи, сећа се свега што је преживео прошле ноћи, и већ у подне чита у новинама крупним словима велики наслов: „Дрска провала непознатих разбојника у Краља Милана улици“. Овај је ндиот, помисли Миле, верује да нас је било педесет! Био сам сам!...

Новац је лепљив. Чудно лепљив. Лепи се за сиромасове руке као и за царске. Лепи се, али не пријања за свакога, и зато га једни имају, други немају. Новац је потребан човеку колико и ваздух, јер тако су људи уредили живот на земљи. Ствар за презирање, али која се поштује више него образ. И за Милове се дланове лепио новац, и зачудо пријањао му. Има људи којима стално пада пара, али је никада немају; а има људи којима нико не види кад падне, али који су увек потпуно задовољни судбином, који увек имају

новца. Миле је био један од првих. Лако је долазно до паре, али је и лако губио. Крађа у Краља Милана улици донела му је суму, која по његовом рачуну није значила ништа. Толики подвиг и толика прашина због једне гужве стотинарки! Зна ли та правда земаљска шта значи изложити се толиким опасностима за ту тричаву суму? Једном као дечко Миле се враћао касно из позоришта с неким другом и видео страشان догађај на пијаци са лубеницама. Лепо одевен човек нишао је улицом поред пијаце. Кад је био на углу окренуо се само једном и није никога видео. Тада је сасвим слободно зашао међу гомиле лубеница и пришао сопственику који је уморно спавао. Дечац су помислили да је то ортак дошао да легне поред ортака. Два жандарма, који су случајно наишли, нису тако мислили. Они су пришли непознатом и питали га шта ће ту. Он је рекао да тражи овога продавца лубеница. Жандарми су му наредили да га пробуди. Одмах се утврдило ко је овај човек и шта је хтео. Тада су дечац видели једну грозну слику: један од жандарма подиже пушку увис и свом силином удара кундаком несрећника у леђа. Ударац је ужасан. Пролом је језив, и трагични јунак ове мрачне ноћи посрће, пада, али не пушта гласа. Други га ударац диже и он тетурајући полази напред пред жандармима.

Миле је после своје авантуре мислио на овога човека и мислио је шта ли је с њиме било у затвору. Да ли су га умлатили? Какав ужасан може да буде бол када нас неко тресне кундаком у леђа? Шта стаје такав ударац? Колико треба

наполеона да се плати за њега? Шта мисле закони, да је лако красти?... И зашто су тако строги за толику храброст, за толико пожртвовање? Те страшне јунаке треба организовати и искористити њихову храброст, њихову дрскост и њихову снагу. Штета је да пропадају тако одлучни људи. Зашто не искористити њихову вредност? Зар је остало још само то, да се за ове подвиге одводе у оковима на робију?! Када ће друштво увидети да би му ови људи могли корисно да послуже?

Миле је журно да се снабде новцем. Једно вече било му је потребно да се ушуња у двориште где је некада становао у Московској улици. Душицу је успавао и одмах изишао напоље. Знао је да се капије закључавају зими у девет часова, па је имао времена да сврати у познату крчму у суседству на чашу вина. Није се старао за свој алиби ако дође до суда, него се свратио просто зато што му се пила чаша вина. Опет се нашао са антикварем, који му је опет понудио корпу о књигама. Милу се ово сада чинило сувише блу-тавим. Попио је чашу и изишао. Знао је где му се ваља сакрити кад буде ушао у двориште и знао је у колико часова долази из радње сопствених палате. Знао је затим да тај човек држи кључеве од радње у великом капуту, у унутрашњем џепу, на ланцу који је ушивен за поставу. Неком приликом жена овога трговца похвалила се да њен муж не губи лако кључеве од радње, јер их држи на ланцу који је пришивен, лети за панталоне, зими за зимски капут. Миле се после и лично уверио у ово, кад је у извесним приликама ула-зио код трговца да га нешто послуша или да до-

несе госпођи нешто што јој је муж по њему послао кад је случајно пролазио поред њихове радње у Краља Александра улици, у непосредној близини Теразија.

Размишљајући о свему овоме Миле је журно у Московску улицу и стигао на време. Ноћ је била снежна. Падао је један од оних снегова за које се каже да неће скоро стати. Падао је не сувише густо, али уједначено. Улице су већ биле засуте дебелим слојем снега и на тој општој снежној довољности, која је била некако топла, ишло се врло пријатно и радо. Улазећи из капију био је предострожан и пажљиво гледао око себе. Пришао је да се завуче у један слепи угао под стеништима. Прво је протурio руку, но рука утону у нешто што није сасвим меко. То се пеко завукао пре њега.

— Ко си ти?

— Једно дете.

— Шта радиш ту?

— Дишем.

— Излази!

Дете је изишло. Миле га узе за руку и изведе на улицу. Из предострожности удаљи се с пиме у сенку оближње куће.

— Зашто скриваш?

— Зато што не знам шта ћу друго да радим.

Миле га уопште не би испитивао да му није сметао. Зато настави:

— Па лепо! Шта тражиш ноћас под оним стеништима?

— Тражим преноћиште.

— Ко ти је рекао да можеш овде преноћити?

— Нос!

— Значи умеш да њушиш као псето. Зашто не идеш на занат?

— Неће нико да ме прими.

— Зашто?

— Зато што по закону ученик мора да има четрнаест година и по могућству два разреда гимназије, а ја немам ни једно ни друго. Имам једанаест година и три разреда основне школе.

— Чиј си?

— Ничији!

— Како то?

— Ја сам ванбрачно дете. Отац не постоји уопште код ванбрачне деце, као што је и вама познато; а мајка ми је умрла на пориђају.

— Елем, ти си стварно изинкао из калдрме!

— И мени тако изгледа, господине!

— Зашто не молиш да те приме у Дом сиротне деце?

— Немам сиротињско уверење. А кажу нема ни места.

— А што не идеш у Дом малолетника?

— Тамо примају само оне који нешто украду.

— Онда пођи са мном, па ћу те научити како ћеш пасти полицији у руке!

Дете је пристало и пошло. Миле га уведе у Дубљанску улицу, из ове у Шуматовачку, из Шуматовачке у један разграђени виноград и нареди му да га ту чека, макар то чекање трајало и два сата. Дечко пристаде.

Миле је опет ушао у познату кућу и завукао се онде где је дечко лежао. Из те рупе посматрао

је пролазнике и најзад је дочекао да дође и човек кога је чекао. Из рупе је био лоп поглед на стан сопственика куће. Миле ускоро виде како човек уђе у велико претсобље у којем је самога-себе електрично осветљење. Он затим виде како човек свуче капут и обеси га. Сад се Миле одједном сети да је цео његов труд узалудан, јер је претсобље свакако закључано. Та му ствар уопште није падала раније на памет, и он љутито помисли да није дорастао за посао којег се латио. Таква несмотреност. Шта сад да се ради? Да се извуче напоље? Јер ту може лежати до сутра и од тога неће имати никакве користи. Миле се удари по челу у знак љутње на самога себе. Назва себе најпогрднијим именима. Понео каму, а није понео најосновније знање за овако један тежак задатак. Што ће му кама? — питао се кад је пошао. Сме ли убити? И говорио је: смем, не смем; смем, не смем; смем не смем; смем, не смем; смем! И онда је ту реч понављао до безумља. У одбрани живота свак сме да убије, свакоме тако што дозвољава савест. Па и он ће, мислио је, убити ако хтедне њега неко да убије.

Имао је часовник и он заври у њега наспрам зрачка светлости што је једва стизао до места на којом је био. Још само пола сата и капија ће бити закључана. Тада неће више моћи да изиђе и тада ће се смрзнати под степеништима. Дођавола, ваљда је при спремању да украде кључеве од радње помишљао више навлаш, потсвесно, да ће трговац обесити свој капут на степеништима. Пре свега сам капут толико вреди да га нико не би смео оставити у отвореном претсо-

бљу, а још мање кад су у њему кључеви, и то тако важни кључеви.

Није се ништа могло измислити. Миле пође из свога заклона јер је имао на расположењу свега још четврт сата. Таман што је био изишао чуо је капију. Било је касно да се врати, јер пред њим се на слабој светлости сијалице већ појавио тај што је долазно. То беше деран са две чаше пива. Дакле, без опасности се може проћи. Миле запита дечка коме носи пиво. Дечко рече да носи за онога кога је Миле хтео да покраде. Али дете изјави да не зна где станује господин.

— Па ти си блесав! — повика Миле, — чекамо те два сата да се смилујеш! Дај овамо те чаше, па чекај ту да се пиво преручи.

И узе чаше. Дође пред стан и зазвони. Знао је да је служавка друга, не она коју је оставио кад се иселио. Покушаће да изведе нешто. Као што рекосмо, он зазвони на улазу, али не упали светлост на степеништима. Није желео да га виде, јер може случајно да изиђе госпођа место служавке. Али је изишла служавка.

Он пружи чаше на отвореним вратима и рече:

— Молићу вас, госпођице, да се чаше одмах преруче. Немамо чаша, оскудни смо.

— Очекујте.

Девојка оде, а врата остадоше широм отворена пред Миловим носем. Миле је тада скочио хитрином пантера до капута и једним потезом каме отсекао кључеве с поставе, па се поново вратио на своје место. Одмах затим девојка донесе празне чаше и новац и поново забрави врата. Миле

изиђе напоље, спусти новац у џеп, а чаше предаде дечку.

— А паре?

— Паре сутра! Ем си задоцнио, ем још си и налетљив! Марш!

Дечко се насмеја и побеже шиштећи успут на две мачке које су се гледале нешто подозриво пред кућом. Миле се сети дечка кога је оставио у винограду. Миле помисли: нека чека тамо до сванућа.

Он је имао обичај да заборави човека као непотребну ствар. Како још и са њим да се ноћас носи? Ваљало је журити што пре у радњу од које је имао кључеве. Јер сад може да се деси нека непредвиђена случајност. Падне напр. на памет покраденом трговцу да изиђе у варош са женом, и кад спази исечену поставу нада дреку, телефонира полицији и лопова ухвате баш при улажењу у радњу. Ваљало је хитати. Помислио је на такси, али се задовољи трамвајем, који га је носио баш пред саму радњу.

Улице су биле веома живе. Миле се одлучи на једну дрскост: да откључа радњу пред свима пролазницима. Коме ће пасти на памет да радњу не откључава онај чија је, него лопов? У џепу је била кама, у руди кључ од ролетне. Сад ће и та ролетна да звркће. Па нека звркће, време се не сме даље губити. Није се ама ни осврнуо, него је просто напросто угурао кључ где му је место и подигао ролетну до човечијега узраста. Али улазећи и нехотице погледа лево и десно тротоаром. Сада не беше никога у близини, и он се одлучи на једну још већу дрскост: да спусти ролетну за

собом, да би у радњи био слободнији. Тако је најбоље. Та се одлука скупала у његовој глави брже него што је начинао први корак. Он дакле спусти ролетну и нађе се у мраку, али на месту за којим је жудео. Шта сад? Он се сети да су сви сијалични прекидачи код врата, и он упали своју цешну лампицу, па тек онда пусти електричну светлост. Букну један огроман лустер на средини радње. То Мила уплаши. Он се одлучи на нешто смело: да размрска порцелански прекидач да би на тај начин онемогућно гониоце да се брзо снађу. Он одмах угаси светлост и тресну камом по прекидачу. Овај прште у комадиће. Затим се Миле брзо упути у канцеларију. Двокрилна каса као да му се ругала. Но, он и не мисли да на њу прави атентат. За такав подвиг није се ни спремао. Он се задовољио фијокама писаћега стола, које је брзо изобиљао. Нашао је неколико стотинарка, нешто сребра и два златна прстена. Покупи све и нагло пође ка излазу. Ослушну. Нису се чуле ничије потпетице. Он изјурн и опет спусти ролетну, али кључеве не извади, — шта ће му? — и на углу ускочи у један такси.

— На железничку станицу!

Тамо се скинуо и платно шофера. Ако ко буде испитивао шофера са станице у улици Краља Александра, је ли ко од њих возио каквог ужурбаног човека у толико и толико часова, овај ће шофер рећи да је возио таквога човека и да га је одвезао на железничку станицу. Власт ће веровати да се лопов изгубио возом. Међутим, лопов се мирно вратио нешто трамвајски, нешто пешкице у свој стан.

ШТА СУ ПИСАЛЕ НОВИНЕ.

Миле је опет дуго спавао. Људи који се баве нечасним пословима спавају дуго после свакога успеха. У сну они налазе одмор за свој замор уложен док се извео посао који није био нимало лак. Има чак и убица који су у стању после крвавога злочина да спавају два дана и две ноћи. Изузетак чине само они који имају такозвану савест, али у разбојничком свету такви се називају кукавицама. То су занатлије који су пошли на занат без воље, без дара и зато никада нису дошли до спреме која је потребна за такве радње. Спавање спада у важну потребу оних који раде ноћу. Миле је, на жалост, имао ту прву важну особину ноћника: могао је да преспава цео дан после таквог успеха. И ако није био неки велики мајстор, и ако је крао само из превелике нужде, ипак се не може рећи да није био без нарочитога дара за извршавање злодела таквих каквих се латио.

Дигао се пред подне и осетио да га нешто жижги у десној плећки, да га пробада, па задире чак и у леву и додирује леву страну груди. На сваки начин да је назебао под степеништима, јер је тамо остао с једно на друго преко једнога сата. А ту је било промаје, и како је стигао загрејан да се ту завуче могао је врло лако назепсти. Душица га питала шта га боли и рекла му да је у сну јечао.

— Кукао си, бата Миле, — рекло му је дете.
— Боли ли те глава, бата Миле?

— Ништа ме не боли. Јеси ли доручковала?

— Јесам. Сир сам доручковала. А хоћеш ли и ти да доручкујеш?

— Ја ћу да ручам.

— Али немамо ништа за ручак.

— Отићи ћеш код чика Ђоке и казати му да ти отсече две лепе шницле. Умеш ли да кажеш?

— Па дабогме да умем.

Миле јој даде паре. Дете оде.

Сутрадан Миле је једва устао од болова, али се ипак некако дигао, обукао и отишао на пијацу да донесе што за ручак. Јер ту се скоро редовно кувало као у правом дому. Миле је успут купио новине. Хтео је да види шта се пише о њему. Помислио је на своје прексинаћно дело и на раније две крађе: на крађу код Моше Мевораха и на крађу у Краља Милана улици, па је отужно плућуо за собом и рекао: „Па ја сам обична лопуџа!“ Ове је речи рекао јетко и гадно се себе. Али је затим одмах додао: „Па и они су лопуџе! Покрадоше свет! Само нека су живи и здрави они и њихове смрдљиве породице!... То су пси! Треба их побити!“

Пошто је купио потребне намирнице стрпао је говеђину у лонац и метнуо га на ватру. Куваће само супу, доста супа и говеђина са умокцем од парадаиза. Да није детета, не би ни кувао. Попио би само чај. Седе поред топле пећи и поче да претура листове, који су опширно писали о провали у Краља Александра улици. Прочита да је трговцу однето неколико хиљада динара; међутим, његов је плен износио свега шест стотина осамде-

сет динара. Велика посла. Ваљда су проценили да она два прстена вреде толике хиљаде, или је можда новинама стало до велике цифре, до што веће сензације. Ову крађу довели су новинари у везу са још неким крађама које су биле извршене тих дана и утврдили да су насигурно све те крађе извршили исти разбојници. Писали су даље, да су дрски провалници заборавили кључеве у вратима, али се постављао велики знак питања ко је и зашто разбио сијалични прекидач на улазним вратима. Падале су многе претпоставке, али ни једна није била оправдана. Затим је по новинама писано и то, да су обичајни радили у рукавицама и да зато није могао бити узет отисак њихових прстију. Миле заврте главом и помисли, да овако што неће допринети брзом проналаску кривца, јер ово је полицијска лаж да се лопови заведу. Тако је Миле мислио, али уистину отисци нису могли бити узети, пошто су уништени сутрадан кривцом сопственика радње и његове послуге. У новинама је даље писало, да је полиција на трагу учиниоцима и да се свакога часа очекује њихово хапшење. Уз опис догађаја било је приложено и неколико снимака: трговине, сопственика и радних просторија у којима је лопов вршљао. Исто тако била је објављена и слика касе која је победоносно стојала неповређена, што је истовремено био знак да су лопови људи мањег ранга и да им је на сваки начин ово тек као неко полагање испита за будућа дела. Сличне крађе биле су тих дана извршене на Дунаву, у Палилули, и зато се направила још једна претпоставка: да су учиниоци неки мајстори којим је легло ту око Дорћола, па

кроз Палилүлу до Ташмајдана. У томе правцу и у томе смислу и полиција је предузела трагање.

Истовремено новинари су интервјуисали и трговца. Шта ћете, далеко је Краљ Авганистана да њега интервјуишу о унутрашњој политици његове земље, па пошто се овоме човеку десила несрећа, дај да бар њега изразговарају. Али ни тај интервју није био од користи за истрагу. Он је узет да се само испуни новинарска дужност и да читалац нема ништа више да пита кад буде завршио читање извештаја. То је уосталом права репортажа: да по прочитању нема нико ништа више да пита. Јер ако пита значи да ствар није добро саопштена, да ствар не вреди, да репортер није никакав новинар.

Али извршен је још један интервју. А то је интервју са продавцем двокрилних каса, који је доказао физичким законима да је та каса непробојна. Рекао је да није истина да је овде реч о слабирим мајсторима; реч је овде о једној каси којој не могу ништа ни највећи мајстори. Овај агент истога дана дао је телеграм фабрици у иностранству, и она му је исто тако телеграфским путем наредила да у томе смислу напише оглас и преплави сву дневну штампу наше државе. Догађај је одиста немио, али га ваља искористити трговачки.

Миле је читао новине до подне и био начисто, да га ни глава неће заболети, уколико главобоља треба да се односи на крађу о којој је реч. Међутим, осећао је и даље све јаче болове у свима деловима тела, тако да је истога дана морао да легне у постељу.

Па иако је лежао, био је расположен и надао се да ће за дан два устати. Узео је затим и вечерње листове, па је и њих пажљиво прелиставао. И ту је било пуно извештаја о његовоме недељу. Новине су биле тако ревностне, да се бојао да још може наћи у њима и своју слику! Међутим, сва су обавештења била веома произвољна, сасвим далеко од истине и Миле је тада с правом помислио, да је цела ствар пропала у погледу проналаска кривца ако је и полиција овако обавештена и ако и она има исто мишљење о целом догађају.

А свакако да има исто мишљење, јер је уствари то мишљење њено, које је она само пресадила на новинаре.

4.

ПРЕД „НАСУШНИМ ХЛЕБОМ“ ПОСЛЕ МЕСЕЦ ДАНА.

Болест Милова била је тешка. После два дана пошто је легао у постељу температура се испела високо и није се спуштала целу недељу дана. То беше запаљење плућа. У овоме крају наше престонице грађанство слабо позива лекара у помоћ; још увек дужност лекара у већини врше бабе, које лече трљањем и травама. Баба истрља болесника и да му неку травуљину да пије. Ако је ватра велика нареди да се болесник хлади, и то је све. Има чак и правих лекара који лече готово на исти начин, јер и они сами кажу: све зависи од јачине нашега тела, ако је оно отпорно болест мора да буде побеђена. Лекови само ублажују

болове и челиче тело да издржи борбу, они не лече ако је смрт на прагу. То је појмљиво. Зато ни Миле није баш толико марио за лекарску помоћ, задовољно се тетка Ленином пријатељницом баба Милком, која је одмах рекла да младић болује од запаљења плућа и да га треба стално хладити. Миле замоли тетку Лену да га она двори за време болести и унапред јој исплати две стотине динара. Жена је била врло одана болеснику и дан и ноћ мењала му облоге, додавала му комад два поморанџе, чашу воде, пазила дете и уопште водила кућу. Десетого дана Миле је већ могао да једе и од тада је трошио десетицу по десетицу, док једног дана није остао потпуно без паре, када је изишао из куће и пошао у град да потражи каквог посла, пријатеља, што било. Али почетак фебруара био је веома сиромашан у сваком погледу: пијаца скоро замрзла, улице пусте, трговине тек животаре, занати спавају, фабрике једва дишу кроз своје чађаве димњакe, све је стало, све се укочило и модерна светсна реч криза лебди на свима уснама. Свет преплашен као да је пред неком ужасном епидемијом или крвопролићем, убезекнут, очајан, занемео, изгубљен. Свак само пита уплашено: шта ће бити напослетку? А нико управо не зна зашто то питање поставља и шта је то са чиме треба нешто да буде. Свак само зна то, да треба водити рачуна о свакој парн, да треба чувати, да треба тек само животарити. Долазе нели мутни дани, пуни громава и покора. Народи се не виде више, они су у блату, они су постали црвићи, инфузорије, види се само тек понеки човек, који корача по томе блату и не зна куда да

пође даље, како да начини излазак да се инфузо-рије не подаве у сопственом јаду.

Није било више рада ни зараде, и Миле се тога дана први пут врати кући без ичега, без новца, без хлеба. Посла Душицу код тетке Лене да тамо руча. Нека јој отворено каже да бата Миле нема пара за хлеб. Изнурен од дуге болести он је слабо марио за сув хлеб. Пио је чај, за толико је било шећера, па је на чају провео и овај страшни дан. Али ништа бољи дан освануо је и наредног јутра, и Миле се опет нађе у вароши. Куда да пође? Шта да предузме? Успео је да добије пет динара од једног старог друга с којим се срео на Цветном тргу. Изјадао му се, испричао му све своје невоље, и тај се друг смиловао. Знао је уосталом да ће му се Миле одужити у своје време. За ових пет динара купио је мало телетине и објаснио чика Ђоки да ће му ускоро одужити дуг. Томе је човеку био дужан педесет динара, али више се није усуђивао да тражи. Чика Ђока га жалио и пожелео му да се опорави, па ће тада лакше доћи до какве такве зараде. Миле је и сам то посведочио: само да оздрави, лако ће већ! Сад готово није способан ни за какав тежи посао.

Макар да обезбеди хлеб. Он се, премишљајући увече у постељи, сетио установе „Насушни хлеб“, и он се одлучи да отада одлази свакога дана у ту установу, да макар хлеб осигура себи и детету. Успео је да се убрзо снађе и да се и њему обезбеди помоћ ове установе, и тако је отада свакога јутра био у оном страшном, дугом, скоро непомичном каљавом реду што се као пре-

бијена змија једва вукао свакога јутра па скоро до подне пред прозором кроз који је додаван гладнима једва печен чемерни хлеб насушни. Стојао је погружен, убит, дотрајао као одела на друштву с којим је доњао сатима док се дотакне многоуваженога, свемоћнога комада, сможден и дубоко сажаљен од свих оних који су били принуђени да окрену главу од његовог јадног изгледа, али који су уверавали своју савест да нису богови и да у њиховим рукама није судбина овога света! Стојао је ту Миле Симић сатима, скоро ништа не мислећи, сасвим равнодушно гледајући човека који је над гомилом одржавао ред, готов да без икаквог протеста прими и ударац. Око њега се увијао бедни капутнић, и он је цвокотао на голомразици и подрхтавао као ноге у врапца који крепава од глади под распеваним телеграфским жицама на друму. Врапци умиру на тако љутим мразевима брзо, врло брзо, то је Миле видео стотину пута, али јадни човек све то преживљава и наставља муке годинама!

Гомила би стално нарастала, и стално се одмотавала као клупче, и тек пред подне сви би бедници били подмирени хлебовима, да се сутра опет састану на истом месту, уверени сасвим оправдано да ће све то трајати целе зиме, па чак тамо до близу лета. Оскудица траје дуго као болест; она је нешто што личи на непролазност, чему нема краја, чему нема лека. Зато је и тај бедни свет тако мислио о својој сутрашњини, зато је веровао да ће се пре свршити и сам живот него оскудица. Миле Симић, међутим, није тако мислио. Он је само чекао да се мало опорави, да до-

бије мало више снаге, и онда га нико више неће видети на томе месту. Али тај је дан дошао пре него што је Миле мислио.

5.

ЈЕДНА ПРОМРЗЛА РУКА СПУСТИЛА СЕ ИЗНЕНАДНО НА МИЛОВО РАМЕ.

Миле се труднo да увек дође међу првима пред прозорче са којег се додавао хлеб тим пруженим леденим рукама. Тако је и последњег јутра дошао раније и заузео место иза неколицине који су били вреднији од њега. Стојао је као и увек ћутећи. Док су други имали обичај да понешто проговоре, дотле је он само ћутао, чак и не слушајући шта се говори око њега. Његова дуга болест начинила га је стално погруженим, а оскудица је дошла да га сасвим дотуче. При томе, ваља знати да је био по природи отрешен младих, доста је читао и одрастао у свежој средини богате и патријархално отмене Србије, те му такве повољне прилике нису дозвољавале да буде јевтин и прост. Оно дрскости и покварености што се беше наталожило на њему због каснијих потудања и патњи губило се у овој немаштини, и он је сада био као неки костур несавитљивости, гордости и презирања простоте.

Овога јутра он је гледао преда се као и увек, мукло гледао покашто око себе, али никоме није прозборио реч, нити коме погледао у очи. Можда је изгледало да тај човек мрзи; али то није био случај. Он је био равнодушан. Иза његових леђа

стојала је нека девојка, можда млада жена, и стално се трудила да на неки начин уграби боље место, да на неки начин обиђе оне пред собом и стане напред. Тако је бар изгледало. Један иза ње примети јој да је тако нешто забрањено, и она се умири, али само за тренутак, јер одмах затим опет поче да се врпољн. Миле је осетно како му дише за леђима и како се труди да стане испред њега. И тамаи што је хтео да је пусти преда се, он осети да му се благо спусти на раме нечија рука. Он се окрете да види ко је. На његовом рамену била је рука те жене. Миле је погледа. Затим се мало измаче назад. Затим му се раширише очи, он се извесно чудно нечему. Млада жена му рече:

— Зар ме не познајете?

Миле искочи из реда, он је узео за руку, извуче је из гомиле и повика:

— Ти?! Зар си ти то?!

— Ја сам!

— Значи да си пропала!

— А ти?

— И ја сам пропао!

Миле је даље држаше за руку.

То беше она девојка из Кошутњака.

Сад су заћутали. Гомила их је посматрала, али није знала у чему је ствар. Они су се измакли до уљачнога излаза, и тада гомила више није ни обраћала пажњу на њих. Они су тада заћутали. Она је требала да пита, он да се брани. И једно и друго осећали су се немоћнима да ма шта започну. Ипак је он прекинуо ово ћутање. Запитао је где је, шта ради, како живи. Она му је одгово-

рила да је ту где и он, да ради то што и он, и да живи исто као и он! Разумели су се. Миле је понуди да уђе у ред, па ће после разговарати.

— Испричаћу ти све! Тако је морало да буде!
— рекао је мислећи да се мало справда.

Она је ћутала даље. Она није имала више речи. А имала је да му каже тако важне ствари. Она га само узе за руку као он њу малочас и позва га да изађе на улицу.

— Зашто? Шта бисмо јели данас?

— Имам сто педесет динара ушивених у блузу!

— Па ти си онда богаташица! Шта ћеш онда овде? О, Боже! Па ја сам мислио да овде долазе само они који нигде ништа немају! Али да! Ти си жена! Ти знаш правилно да цениш вредност овога комада који нам се пружа!... Још нешто, пре свега! Како ти је име?

— Анђелија!

— Читава песма! О, Боже! Па ја сам велики грешник!

— Ниси! Ја те волим, знаш ли то?!

— Зар мене разбојлика који те онако подло оставио у ноћи да свиснеш на оној олујини?!

— Волим те, јер си ми род!

— Ја теби род?

— О, тако је! Жалосни смо род, истина, али јесмо, тако ми Бога!... А твоје име како је?

— Миле! Миле Симић! Моје је име проклето, Анђелија! Како смо ми род, реци ми?!

Девојка заплака јецајући. Миле је замоли да изиђу на улицу, да не би падало у очи ово њихово чудно држање. Изишли су у широку улицу

Цара Душапа и пошли наниже, загрејани чуждним осећајима, збуњени садашњицом, изненађени препадом.

Анђелија се никако није умиривала. Миле је заустави и загледа је. Њему паде у очи нешто одиста чудно. Девојка је имала изглед необичнији од онога када су се упознали. Раскрупњала се, постала права жена. Милу паде одмах у очи да је ова девојка на путу да постане мајка. Он указа главом на њено тело и она обори главу. Она му је тиме признала да ће ускоро постати мајка. Затим она подиже главу и рече:

— Ето, зато смо род!

— Зар ти мислиш...?! Али то није могућно, Анђелија! То није могућно!

— Ти си отац овом детету! Ти си му родитељ, кунем ти се свим на свету! Зашто бих те лагала?! Шта ја имам од тога што бих баш тебе осудила?! Ја ништа не тражим од тебе! Ништа! Ја ти не браним, нити ти могу забранити, да ме опет оставиш ту, на овој завејаној улици!... Али ја сам увек само на тебе мислила! Требала сам да мрзим, али ја сам те заволела, јер знам да је ово дете твоје! Заволела сам те као што се воли онај који је наш, онај који нам је први род!

— Женска глупост! — рече Миле, увијајући врат да избегне ледени поветарац, који је покушавао да му се завуче под кожу. — Него знаш шта, ја имам стан, па ако хоћеш пођи са мном. Тако ми Бога, имам стан! Сад те не лажем. Видећеш!

Анђелија се замисли. Затим рече:

— Добро! Хајдемо!...

ДЕСЕТИ ДЕО.

ПРИЗНАЊЕ И СТРАШНА ОЛАКШИЦА.

1.

НОВА ПОРОДИЧНА ЗАЈЕДНИЦА.

Онда, кад су се Миле и Анђелија нашли на београдским улицама, били су лепи и млади; сад су личили на старе људе, готово на старе људе. Он је ишао погурено напред, она за њим тромо и равнодушно, јер се и овога пута надала можда каквој превари. Или се надала можда тој превари касније, када јој буде узео и последњу пару. И-пак, ишла је послушно за њим, па шта буде. И иначе се мучи и спава по којекаквим рупама, те на сваки начин не може је ништа горе очекивати ни у друштву овога бедника. Миле се чешће окретао да види иде ли. Дебео снег, па се не чује ход, а данас никоме не можеш да верујеш. И том приликом он би је погледао и чудно се како се променила, да је једва могао да се сети да је то

она девојка с којом је некада пировао и коју је најзад онако подло оставио. Па и она се исто тако чудила Миловом јадном изгледу, али она га се добро опомињала, јер је он својим поступком оставио на њеном срцу велики зарез ножем. Сад јој је донекле било топло у души што ће имати с киме да подели велике дане који јој претстоје, а ти велики дани то је порођај, најважнији догађај у животу сваке жене која треба да постане мати. Дан порођаја важнији је за жену од дана када се родила, јер се тога дана решава најважнији задатак њенога живота. Тoga дана престају сви други послови, заборавља се љубав, бришу се све успомене, не мисли се на будућност, све су мисли усредсређене само на онај знаменити, велики, страшни тренутак када ће почети да се појављује на свет нови живот који треба да дарује човечанству та жена. Људи иду улицама, говоре о томе као о нечем најобичнијем, смеју се можда томе, траже и нуде част поводом тога такозваног радосног догађаја, а заборављају шта је с том која је предмет разговора, како ће она изићи на крај, како ће се свршити њен задатак, њен труд у име вечне природе, коју, тако велику и недокучну, треба она, слабачка, незнатна и подништавана да замени на великом послу Стварања! Подли муж, сакривен у својим панталонама, кочоперно се понаша када је у питању прилог у крви и помиње велике ратове, велике револуције, велика збивања у свету, истичући само себе и своје жртве, које даје да би победила смрт, док њу, жену, запоставља како даје живот! Човек што да велико то је смрт. Жена што да велико то је

живот. Кроз њу је проговорила природа, и била би свакако требало да буде поштованија него досад.

Миле је тек у магловитим сенкама назирао нешто налик на ове наводе и био готов да поштује ову мученицу што је тапкала за њим тако послушно. Он је пут од „Насушнога хлеба“ до свога кућерка замишљао као пут од венчања до гроба. Он је на овом малом растојању преживео брачну путању дугогодишњег брака: успут се радовао, смејао, патио, бунно, надао и најзад замишљао како пружа руке да на њих прими дете и на длановима осети врелину своје крви.

У таквоме расположењу стигли су у мали стан. Душица је била као и увек код тетке Лене, и она спази с прозора Мила и Анђелију и истрча пред њих. Миле узе дете и рече:

— Ето, само још ово дете имам на овоме свету! И сада тебе! Тако ми Бога, Анђо!

Стан је био очајно хладан. Миле спусти дете на постељу (то је сада био леп гвоздени кревет) и зачуди се кад виде да Анђа није ту. Погледа кроз прозорче и виде да се нешто мучи око обуће. Била јој спала ципела, заронила се у снег, па се забавила око тога. Кад уђе у кућу, Миле јој пружи руку као драгом госту и рече:

— Ето видиш, ту ми живимо. Ходи, Душице, овамо. Ово ти је сада мама. Је л' волиш да имаш маму?

— Волим! А како јој је име? Је л' и њој име Милена?

— Њој је име Анђа.

— А је ли свакој доброј жени име Анђа?

— Јесте.

Миле објасни Анђи да је Душица доводила у везу њено име са именом извесне тетке Анђе која је учинила много добра и њој и њему.

Анђа прими девојчицу у наручје и топло је пољуби неколико пута. Она запита откуд му ово дете, и он јој рече укратко како се срео с тим дететом, па обећа да ће већ о томе опширније разговарати. Одмах је наложио ватру и нешто касније у собици је било топло и угодно. Миле се тада извини девојци што је нема са чим послужити. Рече како је дуго боловао и како је најзад морао доћи пред „Насушни хлеб“. Истовремено јој напомену како је доскора био свој човек, како му је лепо падала пара, али да нема среће и да је проклет. Наведе и њене клетве. Она се бранила да његов поступањ никада није убрајала у неки велики и нарочити грех. Дешавала су јој се већ слична издајства и она је на њих навикла као на со. Милу се допала њена искреност и што није тако трагично схватила његов непромишљени поступак.

Анђа понуди да она купи што за јело. Миле пружи руку и она му даде неколико динара. Чика Ђокина месарница била је отворена и Миле је за час тркнуо до ње и донео месо. Извади из џепа и стакло с ракијом. У новинама је било хлеба. Пошто није имао масти бацио је месо на жар. За време ручка претресао се у главном догађај у Кошутљаку, и Миле је том приликом дознао да се Анђа оне ноћи пробудила пре поноћи, дакле када је отпочела она страшна олуја. Али како није могла да се врати у Београд по непогоди, склонила се у неки напуштени павиљон. Рече да је прежи-

вела самртни страх. Муње су севале, а громови тукли, док се није најзад спустила плаха киша, која је претила да однесе павиљон. У павиљону је остала до сутрадан, и целе ноћи није ока склопила. Шкућорена у једном углу заједно са псом скитницом сачекала је зору, и онда је кренула пешице за Београд. Ту се растала са псом. Затим саопшти, како је неко време радила у некој фабрици, затим у посластичарници и најзад у једном нижем хотелу. Ту је уштедела неки грош, да затим западне у сталну беспослицу, која је најзад начинила од ње убожицу. Настале су патње сваке врсте и најзад, када је спала на свега сто педесет динара, потражила је „Насушни хлеб“, да би јој бар што остало за најдрње дане. Миле јој на то примети, да се ипак правда смиловала на њу, јер је сада дошла бар до стана и ове пријатне топлине, без чега није могућно опстати на суво-мразици.

Миле се шално и нагласно јој, да је сада постала домаћица, а ускоро постаће и мајка, па где има веће среће! На страшну напомену да ће постати мајка, Анђа лако задрхта и уозбиљи се.

Миле пребаци разговор на нешто друго.

2.

СУСЕДИ СУ СЕ ОДМАХ ЗАИНТЕРЕСОВАЛИ.

Анђин долазак у ову кућу није остао незапажен од најближег суседства. Прва је дошла по подне тетка Лена, која је уосталом имала као не-

ко право да се заинтересује. Она је у главном била покровитељ ове куће и њој се није смела замерити радозналост. Она је рекла Милу у шали да је сама дошла кад је није хтео позвати да види госта. Села је и извадила из џепа кафу и шећер и угурала Милу у руку да не види гост. Тетка Лена се сада прво интересовала о томе, шта је ова млада особа Милу, одакле долази и докле ће седети. То су стари подаци који се брижљиво траже од сваког новог госта.

Миле спреми кафе и послужи. Тетка Лена је била пушач и радо прими цигарету коју јој пружи Миле. Анђа одби пружену јој цигарету, а тетка Лена искористи ту прилику да с њом ступи у мало подробнији разговор.

— А, ви не пушите? То је лепо.

— Не пушим.

— Врло паметно. Ви сте тако млади, и за вас није дуван.

— Сасвим, — рече девојка.

Али то „сасвим“ није ништа казивало тетка Лени. Ово неколико речи нису јој рекле ама баш ништа. Чак, још јој не зна ни име, ни да ли је девојка, ни да ли је жена, ништа, једном речју. А у каквом је сродству с Милом то такође није знала, нити је због оваквог тока разговора имало изгледа да ће дознати овога пута. Она се одмах одлучи да одмах све дозна. Зато рече:

— Па, Миле, ти ми и не кажеш, да ћеш скоро добити госте. Ако ти је сестра, не може се рећи да личи на тебе, па макар се и љутио!

— Љутим се што ми није сестра!

— И ја мислим да није, — рече тетка Лена. —

Али нека је добро дошла, па макар да је и обична прија.

— Није ми ни прија. А није ми ни жена, али се надам да ће ми то бити!

Тетка Лена увуче врат где му је место, јер га је била скоро целог издужила да би дознала ма шта из ове мутне историје ових двоје младих. Миле је видео шта копка тетка Лену, и он јој рече просто:

— Ми смо се још лане верили, па нисмо стигли да се венчамо. Знате како је, ова оскудица. Али сад на пролеће идемо пред олтар!

— Ако, и треба, — одврати тетка Лепа, али је и даље све ово било за њу магла, тама, мрак.

Миле јој никада није причао о тој вереници, чак је стално био против женидбе и могао је да запенуши доказујући да је брак глупост, да љубав не постоји, да је све у свему само гола и чиста лаж. И да је данас само новац истина. Зато се сада и чудила ова жена откуд овај преокрет код Мила и шта он треба да значи. Засад, тетка Лена ће бити приморана да ћути и да све прима за готово, али док само поразговара са својим пријатељицама све ће се знати за непуну двадесет и четири часа. Није то била нека пакосна радозналост, већ најобичнија људска радозналост. Тетка Лена се затим поздравн, и после њенога одласка глас се распростре кроз становнике целог потока и сви су већ сутрадан знали да је у Милиној кући необичан гост, да је девојка врло лепа, али да има неко сасвим сумњиво држање, држање који никако не треба да има једна девојка. Чак се одмах пронео глас да је то Милова жена која је дошла

да се с њиме обрачуна, јер су се раздвојили, можда не судским путем, али углавном не живе заједно. Она је извесно дошла да се мире, а можда и да окончају бракоразводну парницу.

Сутрадан дођоше још две жене, и то неке које ретко долазе у ову кућу. Кад су пошле напоље добро су загледале Анђу.

3.

ЈЕДНО САОПШТЕЊЕ У КВАРТУ.

Тих невољних дана Миле је био заборавно да се брије, па је давао изглед сувише запуштеног човека. Неко га потсетио да не би било рђаво да продаје новине, и он је послушао тај савет и за кратко време стекао је сталне потрошаче и сталну зараду која је износила тридесет динара дневно. Ко не плаћа стан може лепо да животари с том сумом. Мила овај нови посао окрепи и он поче живети уопште уредније: бријао се на време, дотеривао у одевању, на време легао, на време устајао. Анђа је пословала по кући као права домаћица и Миле се радовао њеном присуству. Кад дође из вароши ручак готов, стан лепо распремљен, почишћен; судови се блистају од чистоће. Кућа добила изглед праве домаћинске куће. Душица је окупана, чисто одевена. Просветли и то дете, зарадова се и оно новоме животу. Суседи видеше да овде наступи велики преокрет и да ова кућа оживе у необичној светлости која је далеко зрачила. Кућица доби спољна уредна врата,

мали прозорчић на соби ишчезе и на његово место дође леп велики прозор са пристојним чипканим завесама. Кућица беше окречена, и неки суседи који нису имали другог посла запиташе једнога дана плаћа ли Миле коме закупнину за ову кућу, ко њега подржава да седи бесплатно на општинском имању, има ли власти да све то види и је ли престичко грађанство зато оптерећено разним општинским дацијама, да се којекакви прописи шире на његов рачун на општинском добру. Миле ове примедбе није чуо и наставио је своје послове без трзавица.

Међутим, једнога дана, када је Анђа била сама у кући с дететом, дође жандарм и предаде позив с три црвене црте, а када Миле дође у подне она му га показа. То беше хитан позив за кварт. Шта је сад? Да није опет нешто око догађаја у Позоришној улици? Да се опет није помолио риђи Петко писар? Али ту се Миле сети да је Петко променио струку и прешао у суд, и да се налази са службом негде у унутрашњости. Дакле, Петко није у питању; а кад није он, онда цела ствар не може да буде нимало важна, а још мање опасна. Ипак је био нестрпљив и једва је чекао сутрашњи дан.

Шта је било? Кад је дошао у кварт саопштише му, да се неправно наставио на општинском земљишту и да се, на тражење општинског суда, има иселити са тога земљишта у року за двадесет и четири часа. Ово саопштење порази Мила и он замоли господина који му је саопштио ово наређење да му каже како је дошло до тога да га гоне. Ко му то учини? Чиновник не хтеде да му да бли-

же податке, али му напомену, да је свакако неко доставно, па се општина онда обратила полицији да га исели. Још му тај чиновник рече да пожуре са сеобом, јер се може десити да дођу људи с пијучима и будацима и све му поруше и испретурају. Решено је да се без милосрђа гоне сви они који насилно узимају општинско добро. Општина жели да и њена својина буде једном поштована. Миле напомену да је дао толики новац док је кућцу дотерао, па зар све то да му сада пропадне? Јер у наређењу је писало да се с куће не сме дићи ни један ексер, да се кућа мора напустити у истом стању у коме се налази сада. Писар му је ово нарочито напоменуо, па га је зато Миле и питао зар је право да толико штетује.

Сад је морао да потражи стан. Тетка Лепа и остале сусетке сажаљевале су искрено овај случај и бринуле заједно с Милом и Анђом где сад у невреме да нађу стан и како да плаћају велику закупнину за најмању собицу и кујницу, јер ти су мали станови још увек сувише скупи. Ово је већ био март и снег се нагло топио, те је у погледу зиме било већ много лакше да се подносе тегобе, али жене указаше Анђи на њен тешки положај и брињаху се како ће се сместити. Анђа и Миле се изненадише како су жене дознале за оно што их очекује. Беху сувише наивни и вероваху да те жене немају очи. Мила ова навлашна напомена жена забрину и он тек тада први пут узе да са Анђом претресе ову ствар. Она му изјави да тај догађај има да падне крајем марта, што је значило кроз десетину дана. Миле увиде да се сеоба мора извршити одмах. Није се смело одла-

гати ништа, јер можда се Анђа преварила у рачуну, па се догађај може десити и раније. Миле је одмах зашао по околини да тражи стан, али је ишло веома тешко, јер су станови били скупи и рђави. Да се сели негде даље није смео ни помислити, једно због скупог превоза ствари, а друго због разлаза са потрошачима новина, које им је доносио у стан. Ако би се отселио у други удаљени крај не би више могао да долази чак овамо, а то би за њега била такође чиста штета.

Тако путајући, скоро пред ноћ, наиђе на суседном брежуљку на сличан кућерак, усамљен и празан. Стан је био отворен и он уђе и разгледа га. Био је пространији од стана у којем се дотле налазио. Овај је стан био и много удобнији и здравији, јер је имао прозор и на соби и на кујни; соба је имала за под даске, а кујна цигле, а то је значило много. На прозору је била објава са које се видело да се сопственик налазио у Ламартиновој улици и да се тамо ваља обратити за погодбу. Миле је већ сутрадан био код сопственика и овај му рече да стан уступа искључиво ожењеном човеку, да је стан бесплатан, али зато ће станар бити дужан да му обилази и надгледа имање у оближњој Заставничкој улици и да сваке суботе разноси позиве за чланове друштва у којем је овај газда био председник.

Миле се претстави и показа своје исправе. Сопственик беше задовољан и рече му да се може одмах уселити. Миле се уселио, али кад је дошла прва субота уверио се да је учинио велику погрешку, јер тога дана био је онемогућен за продавца новина и његови га потрошачи узалуд

чекаху тога дана. Он се сутрадан извини и замоли да му се ово не упише у грех, а убудуће биће сасвим на своме месту. Зашто не? Напросто, он ће прво раздати новине својим потрошачима, па ће после разносити позиве и водити дуге разговоре са члановима друштва који су били неки јако разударени свет. Миле је умео да изигра сваку невољу, па је и овој доскочио.

Нови стан био је удаљен од старога скоро километар. То је у учинило да се тетка Лена ређе виђала у њиховој кући, а остале сусетке сасвим се одбише. Милу је то било веома угодно, јер није волео да му се светина мува по кући. Тих дана некако и тетка Лена се нешто разболела, те је сада њу Миле обилазио. Али и он је једва доспевао да је посети. Тако се догодило да је тетка Лена почела да бива помало заборављена.

4.

ВЕЧЕ КОЈЕ ЈЕ ДОНЕЛО НЕСРЕЋУ.

Вече је припремање дана да легне у постељу. Вече по своме положају који заузима у времену од двадесет четири часа требало би да доноси мир, спокојство и благ сав. Јер вече је смиривање дневних напора, стишавање улица, скупова, тргова; оно је разилазак пријатеља и ортака; оно је састанак драгих и рођених, оцева и деце, браће и сестара; оно нас доводи за трезу и одводи у постељу. Оно нам чини промене и увесељава нас, али понеко вече извитопери се и место ових бла-

годетя доводи разбојника с напуњеном пушком, који нас вреба, убија и пљачка!

Једно такво вече закуцало је на прозоре Милеове куће и Миле је био принуђен да му отвори врата.

Пред вратима је стојао човек у топлом зимском капуту са астраханском јаком, убундан и строг. Брекће од сала. Лице му пуно крви и вина, па дошло модро од студеног ветра који је резао и забрањивао сиротињи да мисли на благостање. Човек је имао на ногама скупоцене каљаче, на рукама рукавице од најфиније коже која је мирисала на свежину, у руци штап са златном дршком. А на лицу поред строгости надутост и велика важност.

Кад му је Миле отворио врата овај је човек погледао на друм и дао знак човеку за воланом на раскошном ауту, да окрене кола ка Београду, јер неће даље одавде. Шофер га одмах разумео и изманеврисао. Господар се тек тада сетно да пред њим стоји онај кога је звао кудањем у прозор. У томе човеку Миле је познао свог уваженог газду и дубоко се поклонио.

— Изволте унутра, господине, — повика Миле усрдно. — Зашто сте се лично ви трудили чак овамо? Могли сте наредити шоферу да ме позове на друм. Ја бих одмах дојурно.

Аиђа и дете стојали су на собном прагу, жељни да виде ко је и да чују шта ће.

Господар поче:

— Па, младићу, ви се мени нисте лепо представили; ви сте мене обманули!

— Ја вас обмануо?! — зачуди се Миле. — Како? По чему, господине? Ја вас не разумем. Молим вас, изволите унутра, па да чујем лепо у чему је моја погрешка. Ја се не сећам ничега што би ме тако оптужило пред вама.

— Нећу унутра, — рече господин с висине. — Него да ви мени овако на брзу руку кажете, зашто сте ми се лажно претставили и што ми одмах не рекосте с киме имам посла, већ сте ме изложили непријатности код мојих станара, а и код чланова друштва којима сте носили позиве. Краће речено, ви сте, младићу, одговарали ту скоро за убиство! Ви сте сумњиви, и ви ми више нисте потребни.

— Али...

— Не, не! Ви уопште не можете бити код мене у служби, па према томе ни у овој кући. Ви се морате одмах селити, да би на ваше место дошао други човек. Ово да сматрате за хитно и да се без поговора иселите што пре.

— Дозволите, господине, да вам објасним ствар, па ћете видети да вас је неко обмануо. Није истина да сам убио.

— Ја то и не велим, него само велим да сте пред судом одговарали за убиство, и да сте пуштени на слободу из недостатка доказа.

— Све је то лаж! Нити ми је суђено, нити сам, према томе, могао бити ослобођен из недостатка доказа. То ме је неко осумњичио пред вама. Све што сте навели није тачно.

— Ипак вас не могу даље држати на своме имању. Морате се још сутра иселити.

— То је немогућно, господине! Ви ме ваљда

не можете избацити тек као неку ствар! Ја сам исправан грађанин.

Господар у астрахану осмехну се зловољно.

— Какви сте да сте, главно је то, да се одмах чистите одавде! Немојте дозволити да вас ја селим преко полиције!

— Лаку ноћ, господине!

Миле тресну врата пред модрим носем свога господара, а господар поче да гунђа страшне претње, да псује на поган начин и да прети хапсом, батинама у мрачном подруму, прогонством и другим покорима који се могу догодити онима који нису нико и ништа. Затим је сишао на друм, сео у кола и одјурio.

Миле је био јако узрујан, Анђа запањена, дете престрављено. Анђа баци поглед кроз прозор и виде како друмом одмиче ауто, гурајући пред собом светлост и односећи собом нешто велико из ове куће. Анђа у том одношењу виде цео свој живот, који ће тако бесомучно јурити, док се не сурва у неку страшну провалију. Она виде ту провалију и она се поведе назад и једва успе да се домакне постеље. Паде. Миле то примети, притрча јој и повика:

— Није ништа истина што је говорио тај гадни човек!

Анђа одмахну руком. Затим прошапта да зове тетку Лену, јер јој је муча. Рекла је да осећа грчеве у стомаку. Миле изјурн напоље и ускоро је био код тетке Ленине куће, али жена није била тамо. Ваљда не беше још стигла с посла. Миле се врати натраг. Анђа се превијала с времена на време од болова, стењала, зеленила и плавила у лицу.

Она затражи мало воде и Миле јој допесе. Затим замоли да појави убрис и метне јој на главу. Миле је брзо услужно. Она се затим мало умири, а после пола сата устаде. Седоше и за вечеру, јер су веровали да ће порођај доћи тек сутра, а можда и који дан касније. Анђа рече да би требало тако да буде: да дође који дан доцније. Свакако да је изненадно узбуђење због онога што је чула од сопственика куће допринело да се онако нагло замучи. При крају вечере Анђа опет поче да се мршти, али се држала прибрано. Помислише да то ипак није ништа и ускоро легаше. У поноћ, међутим, Миле је скочио из постеље, јер је Анђа викала. Он се запрепасти кад виде да је жена при порођају. Али је ишло врло тешко. Миле запази да су у породиље иски па рукама потпуно зелени и да бедница губи свест. Он је хладио, мувао се око ње, и није знао шта пре да предузме. Кроз прозор је видео удаљени Београд, пун лекара и бабица, од којих му нико сада није могао притећи у помоћ. Био је збуњен и опет је дошао код породиље, која је ужасно јечала, затим мучала као говече које кољу и најзад обамирала без гласа, дишући дубоко и тешко. Миле размути неколико парчића шећера у чаши воде и даваше јој с времена на време да није. Она би прогутала кап две и затим би настављала даљу борбу на живот и смрт. Била је раније неком приликом обавештена да породиља мора да уложи велику своју непоколебљиву вољу приликом овога чина, и она се трудила да поступи по томе правилу. Напони су били ужасни и чинило јој се да се цела утроба спрема да изиђе напоље. Али та утроба

не беше сада оно што замишљамо у обичним приликама, него јој се та утроба сада чинила велика као планина. Наступа ту редовно мали умни поремећај, па је то и овде био случај, јер се Анђи при овоме ужасу учини да нема ногу, затим да нема трупа и најзад осети да јој само глава лежи на јастуку! Глава без тела, али која мисли! Да ли тако уме да мисли и осећа глава коју отсече гиљотина?!

При овом тренутку Миле запази како се помоли дечје теме и он ускоро прихвати човека који је већ неколико часова капио да изиђе напоље. Нови човек имао је око врата обавијено нешто налик на црево и Миле не знађаше шта сад да ради. Ово је црево ваљао одвојити, али зашто се обавило око врата? Зашто овај нови човек не пушта гласа, зашто не вришти?

Зато што је био мртав!

Миле виде у чему је ствар. Он се досети да је то црево пупак и да то црево треба отсећи. Он дограби неке маказе и отсече црево. Мали леш спусти на под и запиткиваше Анђу како јој је. Зачудо, она прво запита шта је с дететом. Миле рече. Она задрма главом и дубоко уздахну. Миле напомену да је и боље што је мртво, и нека је слава Богу што се све тако свршило! Затим дође још један напон. Сада је изишла постељица, ствар која својим именом говори какву је улогу вршила у утроби. Значи, порођај је готов. Ништа ново, јер је нови човек још у материној утроби заблагодарно на частима живота и извршио самоубиство вешањем о сопствено црево! Овај нови човек извинио се човечанству и плунуо на њега пре не-

го што га је видео! Није му се допало ново друштво, и није хтео ни руку да му пружи! То значи да постоји и једно друго човечанство, а то је оно које неће да дође овамо, које провири само на врата нашега живота и враћа се натраг. То је умно и велико човечанство, које на првome кораку у свет увиђа да је бесмислица доћи овамо, јер је овамо јад и невоља. То умно човечанство неће да зна за нашу културу, за нашу прошлост и за нашу будућност. Не тиче га се наша историја и неће ни редак да прочита из ње, јер је историја на свету ређаће грозних догађаја, сабираће крвавих бројева, убијаше људи. То умно човечанство зна можда на уласку у овај свет све наше кржаве подвиге и не пристаје да и оно пође на кланицу, и зато се враћа натраг у своју далеку постојбину, која је извесно негде у вечној светлости, у сјају којим не зна за ноћ ни за прљавштине.

Већ се ближила зора. Породиља је заспала. Миле дограби лавор и стрпа у њега малог самоубицу и остале комаде и све изнесе напоље. Сети се мотике и будака у малој шупи (ствари које су припадале уз овај стан за настојника имања), узео их и журно оде више куће. Тамо ископа велику рупу и у њу изручи лавор. Затим рупу затрпа земљом.

5.

ПРЕОКРЕТИ КОЛИ СУ ДОЛАЗИЛИ МУЊЕВИТОМ БРЗИНОМ.

— Знала сам, синко, знала сам да ће се то скоро десити, — говорила је сутрадан рано изјутра

тетка Лена у овој кући при чашици ракије и шољи кафе. — Добро је само кад се и овако свршило. А дете? Сине, ти ми не рече шта си урадио о дететом.

— Па, закопао сам га.

Баба се замисли мало и рече:

— То богме ниси требао да учиниш!

— Зашто?

— Па требао си да зовнеш бабицу, а она би позвала лекара, па да они нареде даље шта треба.

— Јок, море! Зар је то неко дете?! Два кила меса!

— Знам, душо, али могу зли језици да штогод излају, па после да одговараш. Знаш како је, то је људски живот. Требао си да ме чекаш.

— Па ја сам вас тражио синоћ.

— Знам, рекла ми је газдарица, али нисам ни помислила да је то, а да сам знала дошла бих још синоћ, и можда бих успела да спасем тај мали живот.

Баба је ово говорила и стално увијала главом. Помишљала је на свашта. Ко сад зна, можда је Миле уморио дете да га се ослободи, јер је можда сумњао да је његово. Па и да је његово! Зар је данас мало убица, којима је дете исто што и пиле?! Читаву су трговину повели са уклањањем деце са овога света. Узимају и новац за услугу, и то од родитеља. Баш од родитеља, који не желе да им се нађе новорођенче! Немају о њему никакво добро мишљење, баш као ни оно о њима. То се каже посвађати се пре него се упознати! То значи избегавати да видимо себе у огледалу.

— Па где си закопао дете? — запита тетка Лена даље.

— Више куће.

— Јеси ли добро заравнио?

— Јесам.

— Сад мораш ћутати. Да није ко видео?

— Нико.

— Нити ко чуо?

— Нико.

Баба поново напомену, да је порођај дошао тако нагло због сукоба с газдом. Жена се препала и узбудила. Родиља мора да живи на миру пред порођај. Можда је и дете умрло због тога догађаја, због тога узрујавања матере. Али пошто се дете угушио значи да је учињена нека несмоторност. Или се можда само уплело у замку. Претпоставке су многе, али је углавном требало известити лекара, јер такав је догађај озбиљна ствар.

— Море, ово је обичан побачај, тетка Лено! Ваљда сам и ја нешто слушао о томе! Зар их је мало побацило и пород закопало у јаму? Ваљда да зовемо погребно предузеће и за тако нешто!

Пред кућом се зауставише нека кола. Неко кунцу на врата. Отворише му. То беше човечуљак у танком капутићу. Кола пуна ствари; озго на стварима седи жена. Кочијаш хуче у дланове и пита је ли то тај стан.

Човечуљак се обрати Милу с питањем, станује ли ту Миле Симић. Миле потврди. Човечуљак рече да ће отсад он ту становати.

— А ја?

— Па ви ћете ваљда напоље. Мени је госпо-

дни Перих рекао да се доселим и ја сам то учинио. Сад вас лепо молим да ме пустите у стан.

— Јеси ли ти пијан, пријатељу?

— Нисам пијан, већ вам говорим то што чујете. Ја сам се погодио за настојника. Значи, долазим на ваше место.

Миле тада рече томе човечуљку, да нема ништа против њега, али да му не може уступити стан. Напомену и за случај са Анђом. Човечуљак слеже раменима. Миле га пусти унутра, па позва и његову жену. Сиротиња се одмах разумела. Дошао је и кочијаш и сви се искрено изјадаше. Сиротиња мора да се помера као мртви на гробљу да господарима буде више места. Она мора да се спушта, да би се господар попео; она мора да шени, да би се господар видео; она мора да трпи муке, да господар не би имао само обичну незгоду. Било је ту и мало ракнје, те једине сиротињске утехе; а било је и суза, и клетви, и претњи. Најзад је одлучено да се човечуљак угура у шупу са стварима и да му се уступи кујна за преноћиште. Тако ће да потраје док Миле не нађе стан.

Другог дана од овог насилног усељавања, од овог утискивања сиротиње у сиротињу, Миле се нашао у новом стану у близини. Ипак је Анђа морала да препешачи неколико стотина метара, вођена од Мила и тетка Лене. Међутим, ствар је била веома опасна, јер преконоћ она занеможе и стаде се превијати од болова. Миле је био запошљенији те ноћи више него када се догодио порођај. Дошла је и тетка Лена и још једна њена пријатељица, али сва помоћ беше узалудна. У зору несрећна жена издахну у страшним мукама.

НОВА КРИВИЧНА ИСТРАГА.

Петнаест дана после погребѣ, Миле доби једног изненадног госта. Зачуди се овој посети, јер се одавно није видео с тим пријатељем. То беше познати Драгче, Милов сапатниџа и друг, младић чији је живот био сличан Миловом, који је често имао посла с властима због таквог живота.

Младић је био уморан од пешачења и замолио је прво да се издуже, јер га Миле питао нагло у чему је ствар и зашто је потегао чак овамо. Зачудно се такође како је знао да овде станује.

— Објаснићу ти све, — рекао је Драгче. — Него пре свега дај ми једну цигарету.

— Опет си без паре. Ти као и увек.

— Мани ме! Сад сам изишао из затвора!

— Зашто си лежао и колико?

— Три дана због туче.

— А мене ниси хтео да помогнеш да се разрачунам код „Све по динар“!

— Онда си много пио и нисам смео. Бојао сам се извадићеш каму. Ти си, брате, страشان кад си пијан. Ђаво да те зна, али ја сам уверен да ћеш умрети на робији због те твоје каме!

— Кога сам ударио и кад?

— Знам да писи, али много витлаш њоме!... Него шта је с тобом? Где си? Шта радиш? Сткуд теби паре да плаћаш овако фини стан?

— Море, ја сам ти се био окућнио и огаздио.

— Знам и да си постао отац.

— Ко ти је то рекао? Зар је тај рђави глас тако далеко отишао?

— Врло далеко. Ти знаш да се зло чује још даље! Него знаш шта, теби прети велика опасност. Ти си опет направио неку глупост.

Миле се уозбиљн. Чу се да напољу плаче Душица и он се надвири на прозор да види шта је. Ништа. Пала. Подиже се одмах и настави игру.

— Хајде говори да чујем шта је! Ти си ваљда и потегао овамо због те ствари?

— Погодио си. Само да знаш ово: ја ти ово поверавам као другу и молим те да се не дозна. Знаш како је!... Као што ти рекох, био сам у затвору и када су ме хтели пустити дозвоао ме писару канцеларију... ти знаш како то бива: да посаветује и удари који шамар!... и том сам приликом дознао нешто за тебе, нешто страшно! Говорили су писар и члан, и то отворено, јер разуме се ни-су имали ни појма да се ти и ја познајемо и да ћу ти ја све ово саопштити... Тада сам дознао и где станујеш...

Миле је био већ узнемирен и повика:

— Кажи ми, молим те, шта су говорили ти гадови?! Докле ће да ме гоне?! Говори!

— Па ти се већ узрујаваш!... Дакле, чуо сам да је члан наредио писару да пошаље два жандарма по тебе. Везаног да те дотерају. Каже скидаш лисице с руку као манжетне! Тако ми Бога, тако је рекао лично члан!... Даље, чуо сам још и то, да си убио неко дете, али разуме се верујем да је то паковање. Зашто би ти убио дете? Такву свињарију да учиниш за неку љихадарку још и да разумем, али да убијеш, а да не падне ни кинта!...

Којешта! Па ми немамо свога Линдберга који би положио милионе за откуп! Балаваца пун Београд, и шта имамо од тога да их све побијемо као што их је побио онај цар кад се родио Христос? Сећаш се још тих прича из буквара?... Ето, то сам чуо и дошао да ти кажем једно велико: бежи!

— Ти си луд! Зашто да бежим!

— Зато што ти претстоји робија!

— Зар и кад није истина то што се говори?

— Па то значи да је и теби већ познато да се нешто говори?!

Миле се раскорачи као човек који жели да и мимиком доказује да је истина оно што ће тврдити.

— Ама слушај у чему је та ствар, — повика он. — Ништа, брате! Једна обична глупост!... Једнога дана наншла тако једна са улице и замолила ме као старога познаника за склониште. Примим је и она ми тако мало пословала по кући. Тако данас, тако сутра, и једне ноћи, — а нисам имао ни појма да ће се тако нешто десити —, једне ноћи она се замучи да роди. Био сам сâм у кући и тако она роди мртво дете! Шта сам знао да радим, стрпам ону месину у лавор и закопам иза куће. Ето, то је све! Шта сад хоће смрдљива го-спода из кварта?!

Драгче је поверовао у ову причу и изјавио је да би се радовао, ако би и полиција поверовала у њу. Миле додаде да ће истрага све лепо утврдити, а утврдиће и то, да није имао разлога да убије дете, пошто није грех његове љубави, нити је имао разлога да га склони са света због

чега другог. Суседство све зна и оно ће посведочити како је било.

Тога дана не деси се ништа необично, па ни сутра до подне. Миле помисли да је можда Драгче јучерашњим саопштењем правно само неку врсту глупе шале.

Али сутрадан по подне тетка Лена размаче завесу на своме прозору и виде да Мила одвело је везаног.

Мало затим дојури Душица код ње сва уплакана.

7.

У ОСКУДИЦИ СЕНЗАЦИЈА.

Овога пута кривична истрага даде поражавајуће резултате у законском смислу, иако се приликом секције детињег леша лекари не сложише у мишљењу. Један је претпостављао да је у питању убиство, други да се дете угушило још у матери, а трећи да се не може ништа сигурно рећи. Државни тужилац, међутим, тражио је највећу казну. О неком прекидању истраге није могло бити ни речи, јер је пред властима био човек који је неколико месеца раније одговарао за убиство богате удовице у Позоришној улици. Пред властима је био човек, који је доведен у сумњу и због смрти матере уморенога детета, што значи да се имало разлога да се кроз новине проговорно троструком убици. И новине тако и проговорисе.

У то време новине су биле оскудне у јаким

сензацијама, а и песница им је стално стојала за вратом, па су биле врло мршаве. У Европи не беше убијена ниједна важна личност; у њој не беше никаквих буна; Уругвај, Парагвај, Боливија и још неке далеке земље само су се тек нешто мало чаркале бајонетима; Јапан је само навлаш давио Кину као мачка полумртвога миша; у Индији је народ мирпо јео сув пиринач, а Ганди је и даље гладовао у знак протеста против Енглеске; у Малој Азији били су завршени ситни ратови, који су водиле европске силе са туђом крвљу; — то је најновији начин ратовања: да се други туку на своме земљишту, а завађач да их после мирни узима им руднике, изворе нафте и друга богатства; у Африци није било ништа ново, пошто су много много раније све побуне угушене у крви, док су вести из Русије биле противречне и несигурне. Једном речју, у свету је владало затишје и морало се на другој страни тражити задовољење ниских уживања читалачке публике. Криминал: крађа, разбојништво, покушај убиства, убиство, полна настраност свих врста, садизам, бестијалност помахниталих госпођа које уживају да муче послугу, самомучење, пијанство, морфијум, кокаин, хипнотизам и тако даље и тако даље биле су ствари које су се морале копати из земље и износити пред читаоце. Измишљале су се бајке о најстаријим људима на свету који су преживели и сто осамдесет година; по стоти пут писало се о покрађи ризнице кинеских царева коју су покрали главни директор и главни благајник и ишчезли у свет без трага; по хиљадити пут писало се о најсуманутијим измишљотинама и увек се рев-

носио из стубаца прогонила уметност, филозофија, књижевност, наука, све што је лепо и узвишено.

Зато није никакво чудо што се и око догађаја са Милом и његовом невољом нагомилаше многобројне узбуђујуће вести, и није никакво чудо што кроз листове повреше његове многобројне фотографије, испод којих су дошли звучни написи, као на пример ови: највећи гангстер Европе; највећи гангстер света; балкански Петар Киртен, дизелдорфски убица; други, али још крволочнији Ландри, грозни убица жена; београдски Џек Трбосек; наш апаш Боно, с којим је полиција водила борбу митраљезима; човек који је своје жртве задављивао рукама; убица који је пио крв својих жртава; наказа двадесетого века, — и други још написи које је немогућно овде побележити због спокојства читалаца и бриге о њиховим живцима.

Још десет дана претрес бедном Милу Симићу у престоници се осећало велико интересовање за тај дан. Пријатељи и познаници оних грађана који су становали у близини судске зграде журили су се да благовремено замоле за место на прозору за тај знаменити дан, да бар виде злочинца кад је немогућно доћи до улазница, које ће бити разграбљене и вероватно подељене само значајним личностима, новинарима и разним стручњацима. Ова претпоставка се и обистинила, јер су улазнице добили само побројани претставници јавне речи и само још неки веома истакнути људи. Чак се предлагало да се овај значајни претрес одржи у Народном позоришту, а они који се

радо шале додавали су и то: да позориште иначе стално беспосличн, па бар да се ма за шта искористи! Нарочито се истицало то, да ће на претресу учествовати и многобројни страни новинари, пошто су и њихови листови жељени сличних сензација. Ипак, по томе предлогу није поступљено, а зашто, остала је дубока тајна!

Новинари су посећивали оптуженога и у затвору, али нису смели ни ретка да објаве у интересу истраге. Забрањено им је, веле, да износе детаље, као што власти већ имају обичај да забрањују писање уопште. Не смеш да зинеш, а камоли да пишеш! И највећи списатељи мирно су савијали реп пода се и ћутали заједно с њим!...

8.

ПРЕПИС ЈЕДНОГ НОВИНАРСКОГ ИЗВЕШТАЈА

Мислимо да је најбоље да овде пустимо одломке преписа једног новинарског извештаја, што ће бити двоструко корисно по читаоце: прво, добиће тачну слику како је изгледао овај знаменити дан београдски; и друго, биће поштеђени опширног излагања једног обичног догађаја на романсијерски начин, што би им одузело сувише драгоценог времена, а што би било непотребно пред истином да је овај роман сасвим пришао своме завршетку.

Дакле, ево тих преписаних одломака, писаних важно и значајно:

...Од Теразија па све до судске зграде улице

су биле начичкане многобројним светом, који је журно да дође до мало места на калдрми и види грознога убицу, ако не целог, оно бар делић његовог одела. Прозори на свима зградама око суда такође су били начичкани многобројним главама, махом главама женскога света, јер стално пада у очи, да се женски свет по инстинкту необично интересује за злочинце. (Ту су наведени многи примери где су се жене радо и са страшћу упуштале у љубавне пустиловине са најкрволочнијим злочинцима.)

...Пред судском зградом многобројни наши и страни фоторепортери. Прилаз згради немогућ. Постављало се сасвим логично питање како ће ући у зграду оне знамените личности којима је издата улазница. Одговор на ово питање пао је одмах, а то је, да су та знаменита лица још јутрос у седам часова заузела своја места у судској дворици и да је претрес већ почео...

— Како?! — питала је маса у чуду. — Па то значи да убицу није нико видео, и да га уопште неће ни видети!

Али други су тешили ове незадовољнике и сасвим умесно напоменули, да ће се убица видети када буде напуштао зграду, то јест када га буду враћали у затвор, пошто је судски затвор ван судске зграде.

— Је ли у оковима? — питали су једни.

— Којешта! Кога су још доводили пред суд у оковима?

— Гле, то нисам знао досад!

...Тачно у осам часова почео је претрес. Грозног злочинца уводе у салу два жандарма. Затим

бивају пуштени адвокати, новинари и остала публика. Убица долази пред судски сто, у лицу блед; испијен, али дрско гледа уоколо. Претседавајући диктира деловој заглавље записника, и то по првом делу. Преврће журно огромни предмет. Тишина. Публика заузела сва места и нетремице очекује велики почетак.

...Претседавајући подиже главу с предмета, маше лако главом и каже:

— Ви се зовете Миле Симић?

— Да, ја сам.

— Је ли вам то крштено име?

— Крштено ми је име Миливоје, али под тим сам именом проведен кроз све књиге и кроз сва документа. Моја је крштеница изгорела за време аустриске окупације... Запалили су цркву, уништили све...

— Добро, добро, — прекида га председник. — Тужба вели да сте ви на дан 29 марта ове године извршили убиство новорођеног детета које је родила ваша љубазница Анђелија Манојловић, незапошљена радница. Испричајте нам како је текао овај догађај.

Кривац ћути. Претседавајући му понавља реченицу и пита га је ли извршио ово убиство. Убица одриче...

...По другом делу, по делу убиства раднице Анђелије Манојловић, суђење је трајало пуна два сата. Убица ни ово дело није признао...

...Затим је прочитано лекарско уверење о годинама убициним, пошто није имао крштеницу, да би се из ње видело је ли малолетник или је

пунолетан, а према чему се има и казна одмерити. Из лекарског уверења се види да оптужени може имати око двадесет пет година. Овај детаљ је нагнао државног тужиоца да опомене војне власти, да је Миле Симић успео да избегне службу у сталном кадру, те ће му се и по тој кривици морати судити!...

Претрес је закључен тачно у подне, да се настави по подне у три часа.

...На изласку из зграде огромна маса света појурила је напред да би што боље видела мрскога злочинца, пробила жандармски поредак и покушала линч. Али благодарећи брзој интервенцији оружане силе линч је спречен и убица је убаčen у затворена кола која су муњевитом брзином одјурила...

9.

ПРЕСУДА.

Мучење Мила Симића трајало је три дана. Приликом суђења водила се велика борба између судија с једне стране и државног тужиоца с друге, и адвоката с треће стране. Огромни полубади, писани и руком и писаћом машином, нису најзад знали ништа о свему, и у целом предмету владаше један страшни хаос противречности, пометње, збрке. Три дана дрхтао је Миле Симић за своју судбину, која је лебдела између доживотне робије и вешала, а трећега дана изјави отворено за шта му ваља судити. То беху оне три опасне

крађе: код Моше Мевораха, у Улици Краља Милана и у Улици Краља Александра.

Адвокати се изненадише, државни тужилац исто тако, судије се згледаше у чуду и суд доне-се пресуду да се Миле Симић за дела која су су-ђена ослободи из недостатка доказа, а да се по-ново изведе пред суд за три дела опасне крађе.

Пресуда за ова три дела дошла је касније, и она је гласила: с обзиром на признање пет го-дина робније!

А да није било признања, не би било ни казне!

9.

ПОСЛЕДЊИ СУСРЕТИ.

Једног мајског јутра на савском пристани-шту шетао је неки врло углађени младић с двома госпођицама. Послуга брода, који је био под пу-ном паром, говорила је о томе младићу и чи-тала његову прошлост као из књиге. Син богатих родитеља, овај је младић имао на души приличан број грехова, и ови су људи ређали те грехове: туче љубазница, стрмоглављивање слуге низ сте-пеништа од чега је овај касније умро, фалзи-фикати на меницама, поткрадање очеве радње. Људи су упоређивали тога отменог младића, који је на лицу имао неколико ожиљака од посекоти-на, са другим једним младићем који је спутан у хврге тупо седео на камену чуван од наоружа-ног спроводника. Овај други младић био је Миле

Симић, а ту је чекао да се укрца у лађу која га има одвести у место где је казниени завод у којем ће издржавати петогодишњу робију. Бродари су знали Милов случај и зато су упоређивали овај мршави, чемерни живот са животом господина који је био срећан и слободан. Упоређивали су и њихова недела и стављали примедбе.

Миле се с времена на време освртао и погледао на улаз са улице, јер је очекивао некога. Кога је он очекивао? Није потребно ни да напомињемо, јер ево та се личност помоли на улазу вођена за руку од тетке Лене праље. Беше то Душица. Дете спази Мила и појури му у наручје. Наоружани чувар пристаде на ову сцену, али одједном звоно зазвони и позва светину да се укрцава. Зато је и Миле морао поћи одмах. Опрости се топл с дететом и тетка Леном и рече да ће писати. Дете је плакало, јер је већ било свесно шта се догађа с бата Милом: да одлази у робијшницу, да ће тамо провести пет година и да га за тих пет година ниједном неће видети. Тетка Лена такође заплака и рече младом човеку, да се не брине за дете: чуваће га догод је жива!

Дете је стално махало ручицом за осуђеником; он се освртао и такође махао, и тако су се поздрављали све док им се погледи не изгубише у светини која је журила и тискала се...

А када брод крете чувар поведе Мила из предострожности у доње просторије брода. Проплазећи поред кујне, пред Мила испаде одједном једна жена с неким судом у рукама и Миле се трже назад од изненађења. Жена повика:

— Ох, јеси ли ти то?

То беше Ана, она Ана из Мачванске улице.

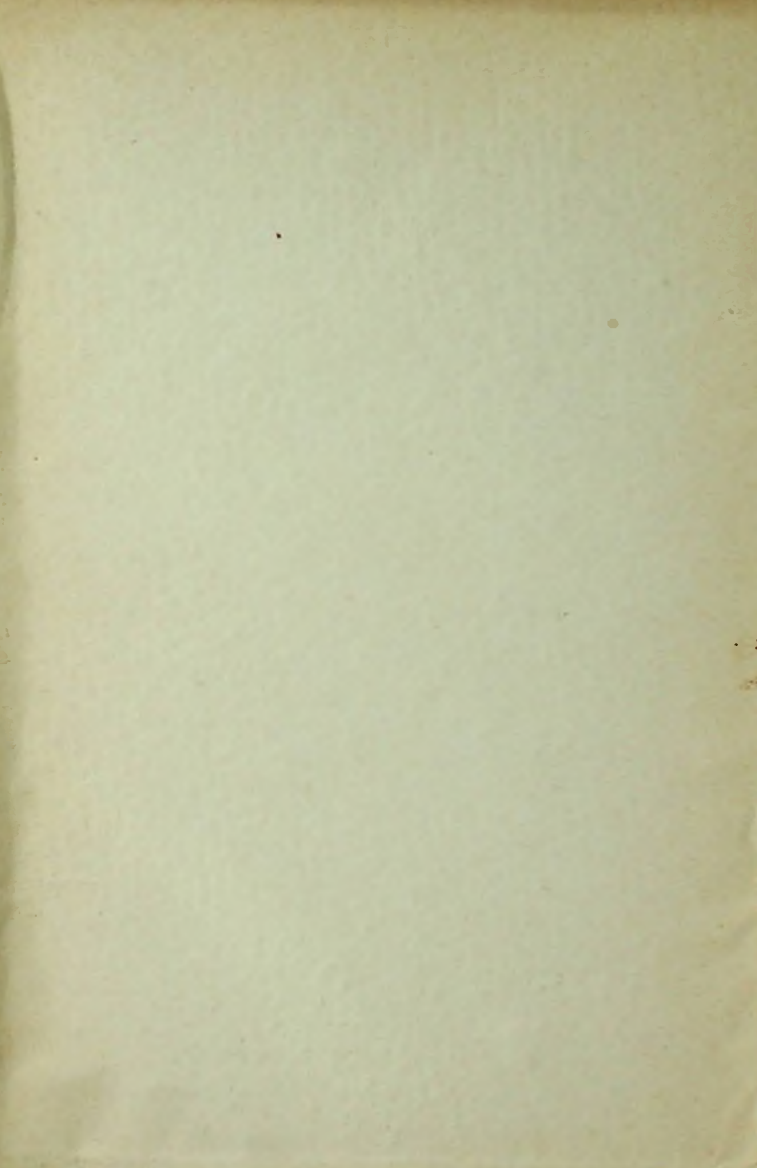
— Ја сам, Ана! Ја сам! Ти овде на броду? Служиш?

— Да. А куда ти? Зашто си у ланцима и куда идеш?

— Воде ме на робнју! Пет година сам осуђен, Ана!

Ана не запита зашто. Она га само запита је ли гладан. Он рече да јесте.

— Крај —

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
"РАДОСТ ДОМАНОВИЋ"

30 СР 821.163.41-31

ИЛИЋ Д. Ј.

Циркузани

ДЕСКОВАЦ

000008054

СВЕТСТ ©